Lytton Strachey

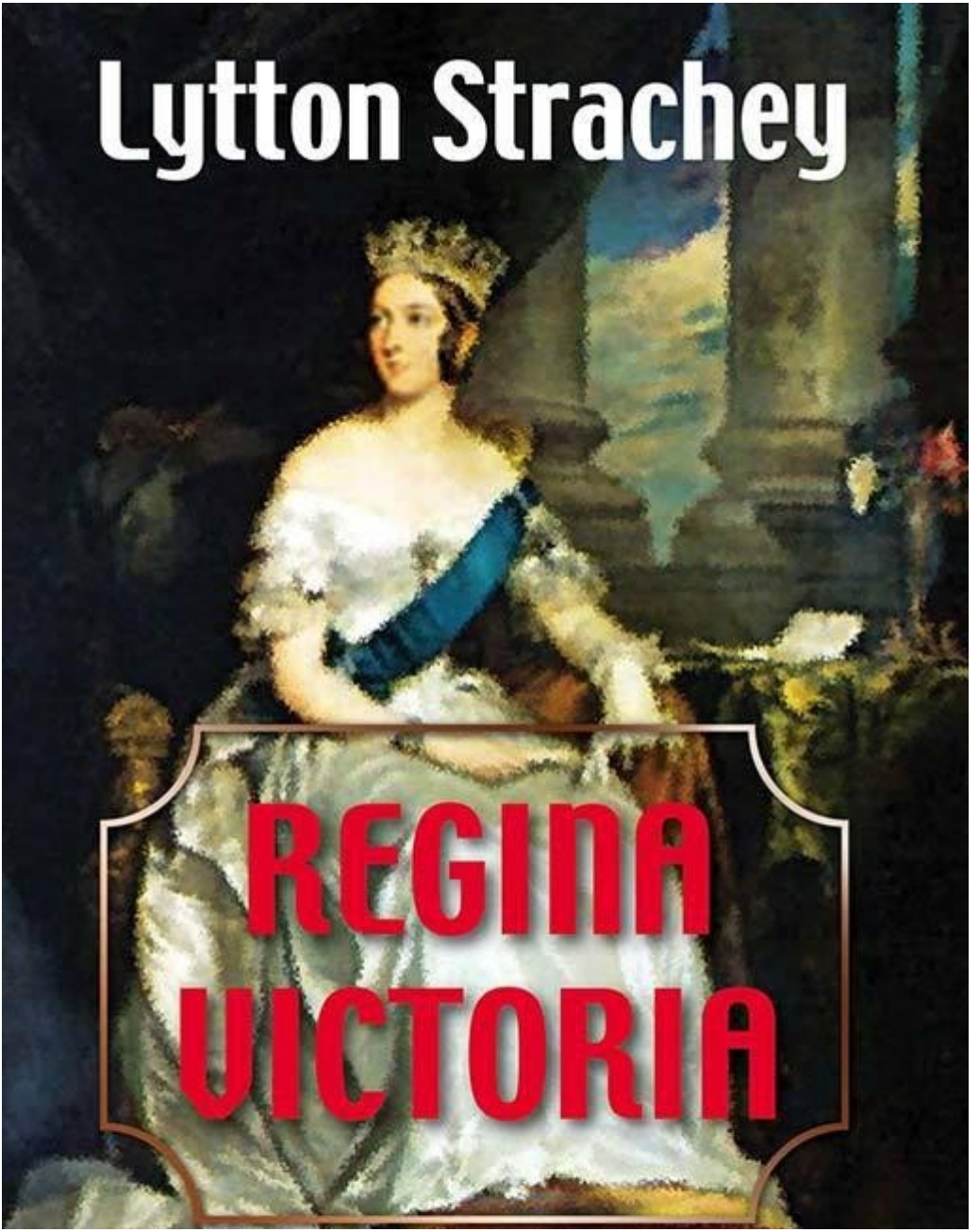

REGINA VICTORIA

Lytton Strachey

Regina Victoria

1819 – 1901

EDITURA ALDO PRESS

2015

Lytton Strachey

QEEN VICTORIA

Editor Aldo Press, Bucureşti, 2004

© by Dexon Office, 2015

Toate drepturile pentru această versiune aparţin Dexon Office

Informaţii, comenzi ramburs, comenzi

pentru editare şi tipărire de cărţi şi broşuri

OP 76, CP 161, Bucureşti, 062590

Tel./Fax 4341750;

Email aldopress@rdsmail.ro

www.aldopress.ro

ISBN ePUB: 978-973-701-454-2

ISBN PDF: 978-973-701-455-9

ISBN Print: 973-7945-93-X

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Capitolul I

ANTECEDENTE

I

În ziua de 6 noiembrie 1817, după o viaţă scurtă şi lipsită de plăceri şi bucurii, s-a stins principesa Charlotte, unica fiică a regentului şi a moştenitorului coroanei Angliei. Temperament impulsiv, capricios, violent, ea dorise întotdeauna libertatea şi nu o obţinuse niciodată. Copilăria ei se scursese printre certuri de familie: încă de tânără fusese despărţită de o mamă dezonorată, care nu se gândea decât la nebunii, şi a fost încredinţată unui tată

nedemn care nu se gândea decât la propria lui fiinţă. De cum împlinise şaptesprezece ani, regentul vru să scape de dânsa, măritând-o cu prinţul de Orania. Ea acceptă mai întâi această uniune, dar, îndrăgostindu-se brusc de prinţul August al Prusiei, hotărî să rupă logodna. Nu era la prima aventură amoroasă; cu puţin timp înainte întreţinuse o corespondenţă clandestină cu un anume căpitan Hess. Prinţul August era de-acum căsătorit, morganatic, e adevărat, dar ea nu ştia, şi el nu se obosise s-o informeze. În timp ce întârziau negocierile logodnei cu prinţul de Orania, în Iunie 1814, soseau la Londra suveranii aliaţi spre a celebra victoria lor. În suita împăratului Rusiei se afla tânărul şi frumosul prinţ Leopold de Saxa-Coburg. El făcu zadarnice eforturi spre a atrage privirile principesei; abia dacă îl observă: inima ei era prinsă într-altă parte. O lună mai târziu, regentul, descoperind că fiica sa avea întrevederi secrete cu prinţul August, interveni numaidecât, concedie curtea principesei şi o condamnă la o izolată recluziune în palatul Windsor.

— Doamne atotputernic, ţipă ea, dă-mi răbdare!

Şi căzu în genunchi, pradă celei mai furioase surescitări. Apoi, deodată, se ridică, coborî în stradă fugind pe o scară de serviciu, se urcă într-o trăsură care trecea tocmai pe acolo şi spuse birjarului s-o ducă la mama ei, la Boyswater. Fuga ei a fost numaidecât descoperită: a fost urmărită şi, cedând insistenţelor ducilor de York şi Sussex, unchii ei, ale lordului Brougham şi ale episcopului de Salisbury, se înapoie la Carlton House. Erau orele două după miezul nopţii. A fost închisă la Windsor. Dar nu se mai auzi de atunci vorbindu-se despre prinţul de Orania. Prinţul August dispăru şi el. Calea prinţului Leopold de Saxa-Coburg era, în sfârşit, liberă.

Acest tânăr a înţeles să se facă apreciat de regent, să se pună de acord cu miniştrii şi să-şi asigure prietenia ducelui de Kent, alt unchi al principesei. Apropierea de duce îi permise să comunice în mod direct cu prizoniera de la Windsor, care declară, nu după multă zăbavă, că nu va fi fericită fără el. Când, în urma bătăliei de la Waterloo, a fost nevoit să stea câtva timp la Paris, adjutantul ducelui de Kent a făcut mereu naveta între Paris şi Londra, încărcat de scrisorile prinţului şi de răspunsurile principesei. În luna ianuarie 1816, Leopold a fost invitat în Anglia, şi în mai a fost celebrată căsătoria cu Charlotte.

Caracterul lui Leopold contrasta în chip ciudat cu acel al soţiei sale. Fiu secund al unui mărunt prinţ german, era pe atunci în vârstă de 26 de ani. Servise în mod remarcabil în războiul împotriva lui Napoleon; se arătase un diplomat abil în congresul de la Viena. Trebuia acum să-şi întrebuinţeze talentele spre a o îmblânzi pe această principesă excesiv de neastâmpărată. Cu un temperament rece, afectat în maniere, ponderat când vorbea, prudent în acţiuni, nu întârzie să-şi domine o tovarăşă violentă, dezordonată, gene-roasă. Câte lucruri pe care nu le putea aproba la dânsa! Îşi bătea joc de toate, bătea din picior, râdea cu hohote. Îi lipsea acea purtare reţinută atât de necesară prinţilor; avea cele mai urâte apucături de pe lume; şi prinţul era şi mare învăţat după toate cele. Mulţi ani mai târziu, explica el nepoatei sale Victoria, frecventase cele mai distinse cercuri europene şi că, într-adevăr, „chiar el era crema societăţii, cum spun Francezii”. Veşnic existau între el şi soţia lui certuri nesfârşite, dar toate se terminau în acelaşi fel: dreaptă în faţa lui, cu mâinile la spate, cu obrajii aprinşi, cu ochii strălucitori, cu aerul unui băieţoi obraznic, îmbrăcat în

fată, declara la sfârşitul discuţiilor că era gata să facă tot ce va voi dânsul.

— Dacă doreşti, spunea ea, o voi face.

Şi el răspundea, invariabil:

— Nu vreau nimic pentru mine însumi, nu te-aş obliga să faci nimic ceea ce nu aş crede că e spre folosul tău.

Printre musafirii castelului din Claremont, aproape de Esher, unde se instalase perechea princiară, se afla şi un tânăr medic german, numit Christian-Friedrich Stockmar. Era fiul unui modest magistrat din Coburg. După ce făcuse războiul în calitate de ofiţer la serviciul sanitar, se stabilise medic în oraşul său natal. Acolo îl întâlnise pe Leopold. Acest prinţ, apreciindu-i talentul, îl adusese în Anglia când cu însurătoarea sa şi îl ataşase pe lângă propria sa persoană. Un straniu destin îi era rezervat acestui tânăr; viitorul îi pregătea daruri numeroase şi felurite; influenţă, pu-tere, mister, nenoroc, dureroasa glorie a unei inimi zdrobite. La Claremont situaţia sa a fost la început foarte modestă, dar principesa ţinea foarte mult la dânsul. Îl striga „Stocky” şi se juca cu el de-a prinselea pe coridoarele castelului. Deşi năpăstuit de un stomac păcătos şi de o stare sufletească melancolică, putea să fie vesel în anumite ocazii şi îşi făcuse încă de la Coburg o reputaţie de om de spirit. Avea şi un suflet virtuos şi învăluia princiarul menaj cu afectuoasă aprobare. „Stăpânul meu, scria el în jurnalul său, este cel mai bun soţ pe care l-ai putea găsi în cele cinci continente ale globului; şi soţia lui îi poartă o dragoste ale cărei dimensiuni nu s-ar putea compara decât cu datoria statului englez”. În curând mai făcu dovadă şi de o altă calitate, care i-a marcat întreaga sa viaţă: o prudentă

agerime de minte. Când se află în primăvara anului 1817 că principesa era însărcinată, i se propuse lui Stockmar să devină unul din medicii curanţi; şi el avu înţelepciunea să refuze. Înţelese că colegii săi englezi vor fi invidioşi, că sfaturile sale nu vor fi urmate, dar, dacă se vor ivi accidente, medicul străin va fi acela care va fi făcut responsabil. Şi, într-adevăr, nu după mult timp, îşi dădu seama că regimul sever şi nesfârşitele suferinţe ce erau impuse nenorocitei principese, erau erori. Îl luă pe prinţ deo-parte şi îl imploră să comunice medicilor englezi opinia sa. Dar a fost în zadar: tratamentul care ducea la slăbirea trupului şi care era pe atunci la modă a fost aplicat luni de zile. În ziua de 5 noiembrie, la orele nouă seara, după o muncă de peste cinci ore, prinţesa născu un băiat mort. La miezul nopţii, puterile o părăsiră. Numai atunci consimţi Stockmar să o vadă. O găsi pe moarte, în ciuda vinului cu care încercau s-o menţină în viaţă doctorii. Ea îi cuprinse mâna şi i-o strânse.

— M-au îmbătat, spuse dânsa.

După câteva momente el părăsi camera. Dar de abia se îndepărtase câţiva paşi, că se auzi strigat de o voce puternică:

— Stocky! Stocky!

Fugi în grabă la căpătâiul principesei. Gâtlejul îi era de acum sugrumat de sughiţul morţii. Se zbătea de la un capăt la celălalt al patului. Apoi, deodată, ridică genunchii. Şi a fost sfârşitul.

Prinţul Leopold, care veghease lângă ea ore întregi, plecase din cameră spre a se odihni câteva minute. Stockmar a fost însărcinat să-i anunţe moartea soţiei sale.

Mai întâi părea că nu înţelege. Cum se îndreptau amândoi spre camera mortuară, prinţul se prăbuşi pe un scaun şi Stockmar îngenunche alături de el. Nu era un vis urât? Era cu neputinţă ca principesa să-l fi părăsit. În sfârşit, prinţul se aplecă peste pat şi sărută mâinile îngheţate ale moartei. Apoi se ridică şi izbucni:

— Acum, sunt singur. Făgăduieşte-mi că nu mă vei părăsi niciodată.

Şi se aruncă în braţele lui Stockmar.

II

Nimic mai tulburător decât această moarte a principesei Charlotte. Soarta zdruncinase brusc caleidosco-pul regal, şi nimeni n-ar fi putut spune care va fi noul destin. Succesiunea la tron, care părea atât de bine stabilită, era din nou pusă în discuţie.

Bătrânul George III[1] trăia mereu surghiunit la Windsor, lipsit de raţiune şi cu totul insensibil la impresiile lumii exterioare. Dintre cei şapte fii ai săi, cel mai tânăr se apropia de vârsta bătrâneţii şi nici unul nu avea vreun vlăstar legitim. Cine va moşteni tronul?

Prinţul regent renunţase să mai poarte corset, şi înfăţişa imaginea monstruoasă a decadenţii obeze; presupunând chiar că ar fi divorţat şi s-ar fi căsătorit cu altă femeie, mai putea el avea copii? Era puţin probabil. Să-l lăsăm deoparte pe ducele de Kent, despre care vom vorbi mai târziu. Ceilalţi fraţi ai regentului, prin rang de vârstă, erau

[1] George III – rege în perioada 1760-1820 (n.tr.).

ducii de York, de Clarence, de Cumberland, de Sussex şi de Cambridge. Să spunem câteva cuvinte despre starea şi situaţia lor în raport cu coroana.

Ducele de York plătise destul de scump esca-padele sale cu domnul Clarke şi reaua purtare în armată; îşi risipea acum viaţa între Londra şi un castel enorm, foarte prost condus şi cu desăvârşire incomod; se ocupa de curse şi de whist[2] şi se distra cu trăncăneli necuviincioase. Se deosebea de fraţii săi printr-o trăsătură: era singurul prinţ, ne afirmă un observator competent, care avea sentimentul unui gentleman. Era de multă vreme căsătorit cu principesa regală a Prusiei, o doamnă ciudată căreia nu-i plăcea să stea în pat şi trăia înconjurată de o hoardă de câini, de maimuţe şi de papagali. N-aveau copii.

Ducele de Clerence, trăise mulţi ani într-o completă obscuritate la Bushey Park cu doamna Jordan, celebra actriţă. Avusese mai mulţi băieţi şi mai multe fete. În general, se credea că sunt căsătoriţi, dar ducele îşi părăsi subit tovarăşa şi vru să se căsătorească cu domnişoara Wykeham, bogată şi ţicnită, care refuză această onoare. Puţin mai târziu, doamna Jordan muri în mizerie la Paris.

Ducele de Cumberland era, fără îndoială, omul cel mai nepopular din Anglia. De o respingătoare urâţenie, cu ochii privind cruciş, cu un temperament încăpăţânat şi vindicativ, era cel mai reacţionar în domeniul politic, mai târziu a fost bănuit că şi-a ucis valetul şi că a fost eroul unei intrigi galante de cea mai scandaloasă speţă. De curând se însurase cu o prinţesă germană, dar nu avea încă copii.

---

[2] Joc de cărţi (n.tr.).

Ducele de Sussex avea vagi gusturi literare şi făcea colecţie de cărţi rare. Se căsătorise cu lady Augusta Murray, de la care avea doi copii, dar după legile ce înregistrau căsătoriile casei regale, această uniune era nulă. După moartea Augustei, se căsători cu lady Cecilia Buggin, care îşi schimbă acest nume cu sunet prost în acel de Underwood, dar căsătoria n-a fost cu asta mai valabilă.

Cât despre ducele de Cambridge, cel mai tânăr dintre prinţi, nu se ştiau prea multe. Trăia la Hanovra, purta o perucă blondă, pălăvrăgea şi se agita mai mult decât era nevoie şi nu era căsătorit.

În afară de cei şapte fiii, George III mai avea cinci fiice în viaţă. Două dintre ele, regina Wurtemberg-ului şi ducesa de Gloucester, erau măritate şi nu aveau copii. Celelalte trei, Augusta, Elisabeth şi Sofia, erau necăsătorite şi trecuseră de patruzeci de ani.

III

Eduard, duce de Kent, al patrulea fiu al lui George III, avea cincizeci de ani. Era un om înalt, voinic, vi-guros, roşu la faţă, cu sprâncenele ţepoase şi zbârlite, creştetul craniului îi era chel, şi ce brumă de păr îi rămăsese era de un negru strălucitor. Foarte îngrijit îmbrăcat, avea un aspect auster ce nu-i dezminţea caracterul. Tinereţile şi le petrecuse în armată, la Gibraltar, în Canada, în Indiile occidentale. Viaţa militară făcuse din el mai întâi un amator, apoi un turbat al disciplinei. În 1802, trimis la Gibraltar spre a poto-li o garnizoană răzvrătită, exercitase represalii atât de severe că a trebuit să fie rechemat la Londra. Astfel luă sfârşit cariera lui militară. După aceea îşi pierdu vremea

organizându-şi casa până în cele mai mici detalii, ocupându-se de chestiunile numeroşilor săi servitori, desenând pendule şi străduindu-se să-şi pună finanţele în ordine. Într-adevăr, deşi era, după spusele unui intim, „ordonat ca o partitură muzicală”, şi în ciuda unui venit anual de douăzeci şi patru de mii de lire sterline, datoriile îl copleşeau. Se certase cu fraţii şi, în special, cu regentul. Astfel trecuse, în chip firesc, în rândurile opoziţiei şi devenise stâlpul partidului whig[3].

Ne întrebăm care să fi fost, într-adevăr, opiniile sale politice; s-a spus că ar fi fost liberal, sau chiar radical. Şi Robert Owen merge până acolo că îl face socialist. Nimic mai curios şi mai caracteristic decât raporturile dintre ducele de Kent şi Owen, acest părinte al socialismului, atât de clar-văzător şi atât de credul, atât de nobil şi atât de nesăbuit, atât de remarcabil şi atât de absurd. Prinţul vorbea de multe ori că ar fi dorit să viziteze morile din New Lanark; de fapt, prezida una din conferinţele publice ale lui Owen; întreţinea cu el o corespondenţă confidenţială, şi Owen ne asigură că după moartea sa, coborâse din sfera spiritelor spre a insufla încre-dere oweniţilor din această lume. „Spiritul A.S.R., răposatul duce de Kent, Owen spunea: m-a informat de curând că în sfera spiritelor în care a pătruns nu existau titluri nobiliare; nutrea cea mai vie dorinţă de a folosi nu unei clase, unei secte, unui partid, sau unei ţări anumite, ci seminţiei omeneşti, în genere. N-am decât să mă laud cu privire la conduita desăvârşită a acestui spirit faţă de mine. El însuşi dădea întâlniri şi venea cu cea mai mare punctualitate”. Dar

[3] Partidul liberal opus partidului conservator (tory), în Anglia. La origine aceste denumiri erau porecle duşmanoase: whig pentru scoţianul presbiterian, fanatic al pactului religios (Covenant) şi tory pentru irlandezul fanatic (n.tr.)

Owen era optimist. Număra printre prozeliţii săi pe preşedintele Jefferson, pe prinţul Metternich şi pe Napoleon. Astfel că ne putem îndoi cu privire la opiniile socialiste ale ducelui de Kent. Ceea ce e sigur e că ducele împrumutase de mai multe ori şi în diverse împrejurări lui Owen anumite sume de bani pe care acesta nu i le-a restituit niciodată şi care se ridicau la un total de mai multe sute de lire sterline. După moartea prinţesei Charlotte, pentru mai multe raţiuni, părea convena-bil ca ducele de Kent să se căsătorească. Lipsa moştenitorului în casa regală făcea necesară în ochii naţiunii această căsătorie, şi foarte indicată chiar pentru duce. Într-adevăr, dacă se însura din datorie patriotică şi spre a asigura succesiunea la tron, nu merita oarecare răsplată din partea naţiunii recunoscătoare? Ducele de York obţinuse la căsătoria sa o subvenţie de douăzeci şi cinci de mii de lire sterline. De ce n-ar fi primit şi ducele de Kent? Dar situaţia nu era simplă. Nu trebuia să fie uitat ducele de Clerence; era mai mare şi dacă s-ar fi căsătorit, către dânsul s-ar fi îndreptat mai întâi ge-nerozitatea ţării. Pe de altă parte, se va ţine seamă că pentru ducele de Kent căsătoria va implica un mare sacrificiu: jertfa unei femei.

Ducele meditase la aceste lucruri cu atenţie amănunţită. Cam după o lună de la moartea nepoatei sale, cum trecea prin Bruxelles, află că domnul Creevey era în acel oraş. Creevey era prietenul intim al principalilor membri ai partidului whig; era, de altfel, şi cel mai neobosit vorbitor. Ducele crezu că nimeni nu e mai nimerit decât Creevey spre a comunica cercurilor politice din Londra punctul său de vedere, dar nu-şi dădu seama în acelaşi timp că acesta avea o gură rea şi că ţinea, poate, un jurnal al vieţii sale. Îl chemă sub un pretext oarecare şi avu cu el o remarcabilă întrevedere.

După ce reaminti moartea prinţesei, ducele observă că regentul nu voia să divorţeze, fără îndoială, că ducele de York nu avea copii şi că ducele de Clarence putea să se însoare. Ajunse apoi la el însuşi.

— Dacă ducele de Clarence nu se însoară, spuse el, eu sunt acela care vin imediat după el în ordinea succesiunii. Fireşte că sunt gata să răspund în orice moment la chemarea ţării mele, dar Dumnezeu ştie ce sacrificiu trebuie să-mi impun dacă datoria mă va obliga să mă căsătoresc. Se împlinesc douăzeci şi şapte de ani de când trăiesc cu doamna Saint-Laurent; suntem de aceeaşi vârstă, am cunoscut împreună situaţii deosebite, am împărţit aceleaşi prefaceri şi nesiguranţe şi vă puteţi închipui, domnule Creevey, îngrozitoarea durere ce m-ar cuprinde dacă aş fi nevoit să mă despart de ea. Apelez la propriile dumitale sentimente; dacă vreodată ar trebui să părăsiţi pe doamna Creevey... Cât despre doamna Saint-Laurent, ce va deveni ea, Dumnezeule, dacă voi fi obligat să mă căsătoresc? Numai ideea mă tulbură destul...

Şi ducele zugrăvi o scenă care avusese loc, într-o dimineaţă, câteva zile după moartea principesei Charlotte: un articol al ziarului Morning Chronicle făcea aluzie la eventuala căsătorie a ducelui de Kent. Ducele primise ziarul la ora prânzului, odată cu poşta.

— Ca de obicei, trecui jurnalul peste masă doamnei Saint-Laurent şi mă apucai să deschid şi să citesc scrisorile. La un moment dat am fost smuls din lectura mea de un zgomot bizar, scăpat din gâtlejul crispat al doamnei Saint-Laurent. O clipă mi-a fost chiar teamă de viaţa bietei femei. După ce îşi veni în fire, am întrebat-o de motivul acestei crize, şi îmi arătă articolul din Morning Chronicle.

Ducele reveni, în sfârşit, la ducele de Clarence:

— Fratele meu, ducele de Clarence, e cel mai mare şi are, fireşte, dreptul să se căsătorească, dacă doreşte, şi n-aş putea să-l împiedec. Dacă îi place să fie rege, să fie însurat şi să aibă copii, bietul om! fie pe voia lui şi Dumnezeu să-l apere! Cât despre mine, sunt lipsit de orice ambiţie, şi tot ce doresc e să rămân cum mă găsesc... Paştele, după cum ştii, cade în acest an curând, la 22 martie. Dacă înainte de această dată ducele de Clarence n-a luat nici o hotărâre, va trebui să găsesc un pretext spre a mă duce câtva timp în Anglia fără a nelinişti pe doamna Saint-Laurent. Acolo îmi va fi uşor împreună cu prietenii mei să văd ce este de făcut. Dacă până atunci ducele de Clarence nu va da nici un semn că vrea să se-nsoare, va fi de datoria mea să mă gândesc eu la căsătorie.

Ducele adăugă că două nume fuseseră rostite, aceea a principesei de Baden şi aceea a principesei de Saxa-Coburg. Era de părere că cea de a doua ar fi cea mai indicată, datorită marii popularităţi a prinţului Leopold în Anglia. Dar înainte de a da curs oricărui proiect de căsătorie, nădăjduia şi era sigur că se va face dreptate doamnei Saint-Laurent.

— E o femeie, lămurea el, de excelentă familie, n-a fost niciodată actriţă şi n-a trăit cu alt bărbat afară de mine. Când a venit să împartă viaţa cu mine, n-avea decât o pensie de o sută lire sterline. Această pensie s-a ridicat mai târ-ziu la patru sute de lire şi atinse, în sfârşit, suma de o mie lire, dar când datoriile mă obligară să jertfesc o mare parte din veniturile mele, doamna Saint-Laurent insistă ca pensia ei să fie din nou redusă la patru sute de lire. Dacă doamna Laurent va fi vreodată nevoită să se-ntoarcă să locuiască printre ai ei, va trebui să fie pusă în

situaţia şi în condiţiile ce i-ar asigura respectul din partea lor. Nu cer pentru dânsa o avere, dar câţiva servitori şi o trăsură i-ar fi indispensabile.

Cât despre sumele ce i se vor acorda lui, perso-nal, ducele se gândea că însurătoarea ducelui de York va servi drept precedent.

— Căci şi această căsătorie a fost contractată, spre a asigura succesiunea, şi cu acest prilej a fost oferit ducelui de York un venit de douăzeci de mii lire, fără a prejudicia celelalte venituri ale sale. M-aşi declara satisfăcut în aceleaşi condiţiuni, fără a cere nimic mai mult, cum aş fi în drept s-o fac, ţinând seamă de deprecierea monedei dela 1792 încoace. Cât despre datoriile mele, conchise ducele, nu sunt atât de mari, dimpotrivă, naţiunea îmi este debitoare.

În acest moment un orologiu sună ora ca şi cum i-ar fi amintit că are o obligaţie. Se ridică şi domnul Creevey îşi luă rămas bun.

Cine ar fi putut păstra secretul confidenţelor sale? Creevey mai puţin decât oricare altul. Alergă să le repete ducelui de Wellington care se amuză enorm, şi trimise o lungă scrisoare lordului Sefton, care primi scrisoarea tocmai în momentul când un chirurg îl sonda să vadă dacă are pietre la rinichi. „N-am văzut un om mai surprins decât acest chirurg, răspunse lordul Sefton, când mă văzu izbucnind în-tr-un hohot de râs, imediat după terminarea operaţiei. Nu se poate imagina nimic mai perfect decât naivitatea prinţului Eduard. Nu ştii dacă să admiri mai mult dragostea pentru doamna Saint-Laurent, iubirea frăţească faţă de ducele de Clarence, sau desăvârşita dezinteresare în chestiuni băneşti.”

La urma urmelor, cei doi fraţi se hotărâră să se căsătorească amândoi. Ducele de Kent o alese pe principesa de Saxa-Coburg, excluzând pe prinţesa de Bade, şi se căsători la 29 mai 1818. Ducele de Clarence celebră uniunea cu fiica ducelui de Saxa-Leiningen la 11 iunie, în acelaşi an. Dar în materie de bani amândoi îşi văzură speranţele reduse la nimic. Zadarnic propusese guvernul în mai multe rânduri sporirea subvenţiilor lor şi a ducelui de Cumberland. Camera Comunelor refuză să ratifice moţiunile. Ducele de Wellington n-a fost surprins. „Pe Dumnezeul meu, strigă el, ar fi multe de zis în chestiunea asta! Ne putem oare închipui un lanţ mai greu, atârnat de grumazul unui guvern? Au insultat, perso-nal, trei sferturi din gentlemanii Angliei. Şi se miră că victimele lor se răzbună la Camera Comunelor? Era unicul prilej s-o poate face; şi, pe Dumnezeu, găsesc că bine au făcut profitând de ocazie!” În cele din urmă parlamentul a sporit subvenţia ducelui de Kent la şase mii de lire. Dar ce a devenit doamna Saint-Laurent? Urmarea poveştii vieţii ei nu ne este cunoscută.

IV

Noua ducesă de Kent, Victoria – Maria-Luisa, era fiica lui Francisc, duce de Saxa-Coburg-Saalfeld, şi soră a prinţului Leopold. Casa de Saxa era foarte veche şi era coborâtoare din ilustra casă de Wettin, care de prin veacul al XI-lea domnise peste provinciile de la Meissen pe Elba. În secolul al XV-lea, toate posesiunile acestei familii fuseseră împărţite între ramura Albertin şi ramura Ernestin; prima a fost tulpina electorilor şi ai regilor de Saxa; a doua a domnit peste Turingia şi se împărţi în cinci ramuri dintre

care una stăpânea ducatul de Saxa-Coburg. Acest mic stat nu număra mai mult decât şaizeci de mii de locuitori, dar se bucura de drepturi independente şi suverane. În timpul perioadei tulburi care urmă revoluţiei franceze, treburile principatului se încurcară. Ducele era risipitor şi deschise larg porţile curţii sale refugiaţilor care îndreptau spre răsărit de teama forţelor franceze. Printre ei se afla şi ducele de Leiningen ale cărei domenii de pe ţărmul Moselei fuseseră confiscate de francezi, dar căruia i se dăduse drept compensaţie teritoriul Amorbach în Franconia de jos. În 1803 se căsători cu principesa Victoria, care era pe atunci în vârsta de şaptesprezece ani. Trei ani mai târziu, ducele Francisc muri, complet ruinat. Tăvălugul napoleonian trecu peste pământurile casei de Saxa-Coburg. Ducatul a fost cucerit de Franţa, şi nu lipsea mult ca familia ducală, redusă la cerşetorie, să nu moară de foame. În acelaşi timp micul principat de Amorbach a fost devastat de marşurile şi contra-marşurile armatelor franceze, ruse şi austriece. Nu mai rămăsese nici o vacă în toată ţara care nu produse timp de ani buni mai mult decât nutreţul unei turme de oi. Iată la ce era redusă această fa-milie care, o generaţie mai târziu, avea să aibă câte un picior în toate casele regale ale Europei. Desigur că graba napoleoniană îşi desăvârşise opera, pământul primise sămânţa, dar recolta ar fi surprins grozav pe Napoleon. Prinţul Leopold, obligat, la cincisprezece ani, să nu mai conteze decât pe el însuşi, se descurcă în mod strălucit, căsătorindu-se cu prinţesa Angliei. Cât despre principesa de Leiningen, luptând la Amorbach cu sărăcia, rechiziţiile militare şi un soţ incapabil, dobândise o independenţă de caracter şi o fermitate în decizii care i-au folosit mai târziu şi pe alt plan. În 1814, prinţul murind, ea rămase singură, cu regenţa principatului şi cu supravegherea a doi copii. Când se căsători fratele ei cu

prinţesa Charlotte, a fost vorba de o căsătorie a ei cu ducele de Kent; ea refuză: copiii şi domeniile ei o preocupau prea mult spre a se mai putea gândi şi la alte legături. Lucrurile între timp luară alt aspect la moartea prinţesei Charlotte; şi ducele de Kent reînnoindu-şi oferta, ea o acceptă. Avea treizeci şi doi de ani; era mică de statură, voinică, avea ochii şi părul negru, obrazul roz; veselă şi vorbăreaţă, se îmbrăca somptuos, în mătăsuri foşnitoare şi în catifele strălucitoare.

Nu degeaba îi dăduse providenţa o fire uşor de mulţumit; toată viaţa se izbise de mii de greutăţi. A doua sa căsătorie, cu îndoielnice nădejdi, părea la început că nu-i va aduce decât plictiseli şi neplăceri. Ducele, cu pretext că ar fi prea sărac pentru a trăi în Anglia, străbătea Belgia şi Germania, mereu agitat şi mereu exact, împodobit cu o frumoasă şapcă militară, lua parte la toate parăzile şi vizita cazărmile; notabilităţile engleze îl priveau peste umăr şi ducele de Wellington îl poreclise „Caporalul”. Într-o zi, la Valenciennes, ducesa îşi făcu apariţia la un dineu de gală, urmată de o doamnă de onoare foarte bătrână şi foarte urâtă. Ducele de Wellington nu ştia ce să facă: „Cine dracu’ va conduce pe doamna de onoare la masă?” În fine, se decise să caute pe primarul din Valenciennes. Primarul fu adus şi, afirmă Creevey, „personajul era excelent”. Câtva timp după aceea, la Bruxelles, chiar Creevey a fost pus la încercare. Era vorba de vizitat o şcoală militară înainte de ora prânzului. Compania se adună şi totul merse la început strună, dar ducele de Kent întârzie atât de mult spre a examina fiecare detaliu şi a pune întrebări meticuloase, încât Creevey nu se putu stăpâni să comunice vecinului că murea de foame. Ducele de Wellington, care îl auzise, părea încântat: „Să ai întotdeauna grijă, spuse el, ca să mănânci înainte de a

pleca într-o expediţie cu familia regală şi, mai ales, cu Caporalul”. El însuşi şi statul său major ţinuseră seamă de aceste precauţii şi în tot timpul cât se prelungi ancheta prinţului, se distrară arătându-l cu degetul pe Creevey, spunând în limba franceză: „Priviţi pe domnul care n-a dejunat!”

Instalat, în sfârşit, la Amorbach, ducele nu ştia ce să facă cu timpul liber. Reşedinţa era mică, ţara săracă; şi sfârşeşti prin a te lăsa de toate, chiar de a desena pendule Începu să se gândească la profeţia unei gitane, care, demult, la Gibraltar, îi prezisese fel de fel de zbuciumări şi un tron pentru fiica sa. Ducele, deşi era cucernic, era foarte superstiţios. În curând avu certitudinea că va avea un copil. Ducele hotărî ca soţia să-i nască în Anglia. Îi lipseau însă banii pentru călătorie, dar ducele nu era mai puţin hotărât să facă acest voiaj. Orice s-ar întâmpla, copilul trebuia să fie englez prin naştere. A fost închiriată o trăsură. Ducele însuşi se urcă pe capră; înăuntrul trăsurii luară loc ducesa, fiica ei Feodora, în vârstă de paisprezece ani, servitoare, doici, căţei şi canari. Şi iată-l plecat în galopul cailor, străbătând Germania şi Franţa. Şoselele proaste, hanurile cu camere joase, nimic nu putea stăvili pe neînduplecatul duce şi pe buna, generoasa ducesă. Trecură Canalul Mânecii şi ajunseră la Londra, sănătoşi şi senini. Autorităţile engleze le oferiră un apartament în palatul Kensington. Acolo s-a născut la 24 mai 1819 o fetiţă.

Capitolul II

COPILĂRIA

I

Nimeni nu se ocupă la început de un copil născut în împrejurări atât de banale. Încă nimic nu făcea să se prevadă destinul său uimitor. Ducesa de Clarence născuse cu câteva luni în urmă o fiică, care de fapt, murise imediat după naştere. Dar era puţin probabil ca ducesa să mai capete alţi copii, ceea ce se şi întâmplă. Mai mult, ducesa era tânără şi ducele de Kent viguros. Se putea crede că în curând un frate va veni să smulgă micii principese palidele şanse de a deveni într-o zi regină.

Nu era însă părerea ducelui. Nu avea el de partea sa profeţiile?... În orice caz, el decise să îşi boteze fiica Elisabeta; acest nume îi părea de bun augur. Dar nu ţinuse seamă de regent, acest prinţ, încântat de a fi dezagreabil fratelui său, anunţă deodată că va asista la botez şi că unul din naşi va fi ţarul Alexandru al Rusiei. În ziua ceremoniei, arhiepiscopul de Canterbury întrebă numele cu care va boteza copilul. Regentul răspunse:

— Alexandrina.

Ducele îndrăzni atunci să spună că s-ar putea adăuga încă un nume celui dintâi.

— Foarte bine, spuse regentul. Ce-aţi spune de Georgina?

— Sau, poate, Elisabeta? spuse ducele.

Interveni o pauză. Arhiepiscopul care ţinea copilul între mânecile sale scrobite, privea, când la duce, când la regent.

— Foarte bine, zise în sfârşit regentul, daţi-i numele mamei ei.

— Astfel, spre marea jignire a tatălui ei, mica principesă a fost botezată Alexandrina-Victoria.

Ducele avea şi alte motive să se plângă. Subvenţia mică pe care i-o acordase Camera Comunelor nu pusese capăt greutăţilor sale financiare. Trebuie oare să credem că naţiunea nu făcea dreptate aceluia care făcea atâtea pentru ea? Datoriile sale începură să sporească. Timp de ani de zile nu cheltuise mai mult de şapte mii de lire sterline anual: avea nevoie exact de suma îndoită. Nu întrevedea nici o modalitate de a face economii. Nu avea un servitor care să nu fie ocupat din zori până seara. Îi destăinui aceste plângeri, într-o scrisoare, lui Robert Owen, a cărui simpatie avea cel puţin calitatea că era practică.

„Mărturisesc sincer, că după ce-am considerat chestiunea pe toate faţetele, am ajuns la concluzia că dacă vom continua să trăim în Anglia, o viaţă atât de simplă cum este a noastră, fără strălucire şi fără fast, avem nevoie cel puţin de două ori şapte mii de lire, căci nu văd nici un mijloc să reducem cheltuielile noastre”, spunea el. Se va vedea desigur obligat să-şi vândă casa pentru suma de cincizeci şi una de mii şi trei sute lire; şi dacă nu va izbuti, va pleca să trăiască pe continent.

„Dacă serviciile mele sunt utile ţării, nu e o datorie pentru acei care o pot face să mă despăgubească de

nenumăratele pierderi pe care le-am suferit în timpul îndelungatei mele servituţi pe care cariera mi le-a impus în colonii? Dacă n-o vor face, voi avea dovada că serviciile mele nu sunt apreciate şi în aceste condiţii, nu voi avea nici un scrupul să mă retrag din nou în străinătate, după ce, eu şi cu ducesa, ne vom fi îndeplinit datoria stabilind definitiv naţio-nalitatea engleză a copilului nostru, şi îngăduind să i se dea primele îngrijiri pe pământul natal al bătrânei Anglii; lucru pe care îl vom repeta dacă Providenţa va voi să ne sporească familia."

În aşteptare, decise să-şi petreacă iarna la Sidmouth „pentru ca ducesa, să se poată bucura de băi calde şi copilul de aer marin, pe frumoasa coastă de la Devonshire, în timpul lunilor ce sunt atât de odioase la Londra", spuse el lui Owen. Se stabiliră la Sidmouth în luna decembrie. La începutul noului an, ducele îşi aduse aminte de altă profeţie.

O cărturărească, care ghicea norocul, îi prezisese că doi membri ai familiei regale vor muri în anul 1820. Cine? Se gândi la mai multe probabilităţi. Era limpede că regele nu mai avea mult de trăit şi ducesa de York era atinsă de o maladie mortală; erau, fără îndoială, regele şi ducesa de York pe care îi viza profeţia; sau erau regele şi ducele de York, sau regele şi regentul? Cât despre dânsul, nu era el unul dintre oamenii cei mai sănătoşi din Anglia?

— Fraţii mei, declară el, nu sunt atât de zdraveni ca mine. Am dus o viaţă dintre cele mai regulate. E firesc să le supravieţuiesc. Regalitatea mi-e făgăduită mie şi copiilor mei.

După acestea ieşi să facă o plimbare şi se întoarse cu picioarele umede. Neglijă să-şi schimbe ciorapii şi căpătă

un guturai. În curând se ivi o complicaţie la plămâni şi în ziua de 22 ianuarie se afla în pragul morţii. Printr-o ciudată coincidenţă, tânărul doctor Stockmar era în acel moment invitatul ducelui. Cu doi ani în urmă asistase la moartea principesei Charlotte şi acum tot el veghea la agonia ducelui de Kent. După sfatul său, se grăbiră să pregătească un testament. În ce priveşte bunurile pământeşti, ducele nu avea decât datorii, dar era important să asigure ducesei tutela copilei, încă inconştientă şi al cărei destin se schimba în chip curios. Ducele întrebă dacă iscălitura îi era citeaţă, apoi îşi pierdu cunoştinţa; muri a doua zi de dimineaţă. Şase zile mai târziu, prezicerea cărturăresei se împlini: George III, rege al Angliei, îşi sfârşea lunga sa viaţă, atât de văduvită de fericire şi de glorie.

II

Ducele îşi lăsase chestiunile financiare într-o asemenea încurcătură, încât ducesa se găsi lipsită de bani pentru a-şi plăti voiajul de la Sidmouth la Londra. Prinţul Leopold veni în grabă şi el însuşi, trecând prin lente şi dureroase etape, îşi aduse sora înapoi la Kensington. Văduva, înfăşurată în crep, trebui să dispună de multă bunăvoinţă spre a se acomoda cu o situaţie mai îndoielnică ca niciodată. Avea personal un venit de şase mii de lire. Dar în faţa ei, datoriile soţului se ridicau ca un munte. Află în curând că ducesa de Clarence era din nou însărcinată. Ce mai putea nădăjdui în Anglia? De ce să rămână într-o ţară străină, printre oameni a căror limbă nu o vorbea, ale căror moravuri nu le înţelegea? Nu era mai nimerit să se întoarcă la Amorbach, unde ar fi putut, în sânul familiei,

să-şi crească fetele, fără fast şi fără cheltuieli? Dar nimic nu putea stăvili optimismul ducesei. Îşi petrecuse viaţa luptând împotriva evenimentelor; nu se va lăsa învinsă tocmai astăzi. Şi îşi iubea copilul din ce în ce mai mult. „E fericirea mea, farmecul meu, existenţa mea”, spunea dânsa. Acest îngeraş trebuia crescut ca o prinţesă engleză, oricare i-ar fi fost ursita.

Prinţul Leopold oferi, generos, surorii sale trei mii de lire sterline rentă, şi ducesa rămase la Kensington.

Mica principesă, foarte grasă, semăna uimitor cu bunicul.

— E imagina răposatului rege! strigă ducesa.

Şi în timp ce copilul era purtat din mână în mână, doamnele de onoare repetau:

— E regele George în fuste!

Din ce în ce lumea începu să dea oarecare atenţie mamei de la Kensington. Şi, când la începutul anului 1821, prinţesa Elisabeta, a doua fiică a ducelui de Clarence, muri, atenţia spori şi mai mult.

Puteri mari, rivalităţi furioase se îngrămădeau, în taină, împrejurul leagănului regal. Era vremea mâniilor şi a suspectărilor, a represiunilor violente şi a invidiilor vijelioase. O mişcare puternică, mult timp înăbuşită de circumstanţe nefavorabile, începu să agite ţara. Patimi proaspete, dorinţe noi animau inimile sau, mai bine, pasiuni vechi şi vechi pofte se manifestau cu o nouă tărie: era dragostea de libertate, ura nedreptăţii şi nădejdea unui viitor glorios pentru omenire. Mărimile acestei lumi mai stăteau pe tronurile lor, exercitând antica tiranie. Dar

furtuna începuse a se pregăti, în umbră; flăcările se proiectau deja pe cer. Cele mai mari forţe nu se pot manifesta decât tot prin gingaşe instrumente omeneşti; şi multă vreme se părea că soarta liberalismului englez era legată de viaţa copiliţei de la Kensington. Nu mai era decât dânsa între ţară şi teribilul ei unchi, ducele de Cumberland, întruchipare odioasă a reacţiunii. În chip firesc, ducesa de Kent se aliase cu partidul soţului ei. Conducătorii wighs, agitatori radicali, se grupau în jurul ei; era intimă cu îndrăzneţul lord Durham; întreţinea legături amicale cu primejdiosul O'Connell; îl primea pe Wilberforce, fără a merge până la a-l pofti să se aşeze. Declara în mod public că îşi punea toată încrederea în „libertăţile poporului". Micei principese nu-i va lipsi educaţia. Totuşi, în spatele tronului, ducele de Cumberland pândea sinistru. Lordul Brougham, scrutând viitorul cu cinismul său brutal, descoperi posibilităţi înspăimântătoare.

„Nu m-am rugat niciodată cu inima atât de sinceră pentru sănătatea unui prinţ", scria el la aflarea veştii că George al IV căzuse la pat, bolnav. „Dacă ar fi murit, toate dificultăţile acestor mizerabili (miniştrii partidului tory) s-ar stinge cu el, şi Fred I (ducele de York) ar fi fost omul lor atât timp cât ar fi trăit, dar nici Fred I, nu va trăi multă vreme, şi „fratele William, acest prinţ de pungaşi, nu e mai puţin ameninţat de moarte; astfel ca vom ajunge în mod natural să fim asasinaţi de regele Ernest I sau de regentul Ernest (ducele de Cumberland)."

Lordul Brougham nu era singurul care nutrea asemenea sentimente. Opinia publică, profund tulburată, lăsă să-i scape de multe ori idei asemănătoare. Şi până în anul ce precedă urcarea ei pe tron, ziarele radicale nu înce-tară să

insinueze că prinţesa Victoria avea să se teamă de farmecele răutăciosului ei unchi.

Nici un ecou al acestor presiuni şi certuri nu ajungeau până la urechile micuţei Drina (era numele de alint dat principesei în cercurile intime). Se juca cu păpuşile ei, alerga de-a lungul coridoarelor palatului sau se plimba în grădinile de la Kensington, cocoţată pe măgăruşul pe care i-l dăruise unchiul ei, ducele de York. Copila cu părul blond, cu ochii albaştrii, era idolatrizată de guvernante, de doamnele de companie ale mamei sale şi de sora ei Feodora; şi cu toată severitatea ducesei, se putea crede la început că va deveni râzgâiată. Câteodată era cuprinsă de supărări furtunoase, lovea cu piciorul în duşumea, nu voia să audă nimic; orice i s-ar fi spus, ea nu voia să înveţe alfabetul; nu, nu voia! Apoi, se căia şi izbucnea în suspine, dar nu învăţa mai bine. Totul se schimbă când împlini cinci ani. Atunci îşi făcu apariţia Fräulein Lehzen. Fiica unui păstor din Hanovra, ea fusese guvernanta principesei Feodora. Ea izbuti în scurt timp să inspire sentimentele cele mai bune elevei sale.

La început a fost uimită de furiile principesei. Nu văzuse încă un copil atât de pasionat şi atât de neascultător, apoi, făcu altă remarcă: copila era extraordinar de cinstită; orice pedeapsă ar fi trebuit să îndure, nu spunea niciodată nici o minciună. Noua guvernantă era hotărâtă, foarte hotă-râtă, dar înţelese repede că toată fermitatea din lume n-ar fi servit la nimic atâta vreme cât n-ar fi câştigat inima micuţei Drina. În sfârşit izbuti să se facă iubită, şi toate greutăţile au fost brusc înlăturate.

Drina învăţă alfabetul ca un înger, învăţă şi alte lucruri. Baroana de Späthe o învăţă să facă cutiuţe de carton, împodobite cu hârtie aurită şi flori pictate; mama ei o

învăţă religia. În fiecare dimineaţă, o puteai vedea la biserică, ascultând cu pioasă atenţie nesfârşite predici, despre care trebuia să facă rezumate în după amiaza aceleiaşi zile. Ducesa voia ca fiica sa, din cea mai fragedă copilărie, să fie destul de bine pregătită pentru înalta situaţie care o aştepta spre a merita elogiile persoanelor celor mai respectabile. În sufletul ei simplu, de bună gospodină germană, ea era îngro-zită de orgiile de la Carlton House. Drina nu trebuia să uite niciodată adevăratele virtuţi, simplicitatea, punctualitatea, decenţa şi devotamentul. De altfel, copila nu avea nevoie de asemenea lecţii: era prin fire, simplă şi ordonată; era credincioasă fără să fie forţată; avea cel mai dezvoltat simţ al convenienţelor, înţelegea prea bine tot ce reclama situaţia sa. Într-o zi (avea şase ani) o fetiţă de vârsta ei, lady Jane Ellice, a fost adusă la Kensington de către bunica ei. Cele două fetiţe începură să se joace împreună. Tânăra invitată, care ignora eticheta, îşi permise să se atingă de jucăriile micei Victoria cu prea multă nepăsare.

— Nu, spuse atunci principesa. Nu trebuie să pui mâna pe aceste jucării; sunt ale mele. Şi eu te voi numi Jane, dar tu nu trebuie să mă chemi Victoria.

Principesa avea atunci de prietenă pe Victoria, fiica lui sir John Conroy, şambelan al ducesei. Cele două fetiţe erau foarte apropiate; se plimbau mână în mână prin grădinile de la Kensington. Dar micuţa Drina nu uita nici o clipă că dânsa şi nu tovarăşa ei era urmată la o respectoasă distanţă, de lacheul în livreaua de culoare stacojie.

Mai mult, inima ei era gata să se deschidă tuturor sentimentelor duioase. O iubea pe scumpa ei Lehzen, pe scumpa ei Feodora, pe scumpa ei Victoria, pe scumpa ei doamnă de Späthe. Şi, firește, că iubea pe scumpa ei

mamă. Nu era de datoria ei s-o iubească? Şi totuşi, nu ştia nici ea de ce, nu mai era atât de fericită ca la Claremont, în apropierea unchiului Leopold. Acolo, bătrâna doamnă Louis, care fusese pe vremuri în serviciul verişoarei ei Charlotte, o năpădea cu mângâieri şi atenţii drăgăstoase, şi chiar unchiul ei o trata cu o delicată afecţiune, îi vorbea cu blândeţe, serios, ca unei persoane mature. Victoria şi Feodora nu uitau să plângă că lua sfârşit scurta vizită şi erau nevoite să se înapoieze la Kensington unde le aştepta supravegherea afectuoasă şi lecţiile monotone. Câteodată, totuşi, când mama ei era reţi-nută acasă, i se îngăduia Victoriei să se plimbe în trăsură cu scumpa Feodora şi scumpa Lehzen; putea atunci să vorbească după voie şi să privească împrejur fără să roşească; şi nimic nu era mai plăcut.

Aceste vizite la Claremont erau destul de dese, dar când principesa împlini şapte ani, a făcut o vizită mult mai interesantă şi mai ciudată. A fost invitată de către rege la Windsor şi se duse acolo cu sora şi cu mama ei.

George IV[4], care transmisese asupra ducesei antipatia pe care i-o purtase ducelui, se lăsase, în sfârşit, de mârâit. Bătrânul crai, cu peruca şi guta sa, cu brelocurile şi imensul său pântece, flancat de metresa lui, strălucind de bijuterii, primi pe tânăra fetiţă în acelaşi palat care, cu ani mai târziu, va întreţine o curte cu totul diferită.

— Daţi-mi mânuţa voastră, spuse el. Şi două epoci se atinseră cu degetele.

A doua zi de dimineaţă, cum trecea la plimbare prin parc în faeton, cu ducesa de Gloucester, regele întâlni pe principesa Victoria întovărăşită de ducesa de Kent.

[4] George IV – rege în perioada 1820-1830 (n.red.).

— Urc-o în trăsură, ordonă el. Şi ordinul fu imediat executat, spre groaza mamei şi plăcerea fetiţei. Şi iată-i cu hăţurile slobode, în drum spre Virginia Water, unde două bărci încăpătoare îi aşteptau: una plină de domni şi doamne venite la pescuit, cealaltă, încărcată cu muzicanţi. Regele se uita prin lornion la Feodora şi-i lăuda bunele maniere. Apoi, îndreptându-se către nepoţica sa:

— Care e cântecul tău favorit? întrebă el. Muzicanţii îl vor cânta.

Şi principesa, fără a şovăi o clipă, răspunse:

— God save the King, sire.

În acest răspuns s-a văzut un prim indiciu al acelui tact care a devenit mai târziu celebru. Victoria era foarte sinceră. Şi se prea poate ca „God save the King” (Dumnezeu salvează regele) să fi fost cântecul ei favorit.

III

În 1827, ducele de York muri, după ce uitase pierderea soţiei în tovărăşia ducesei de Rutland şi lăsă moştenitorilor imensul palat terminat de la Stafford House şi datorii în valoare de două sute de mii de lire sterline. Trei ani mai târziu, muri şi George IV, la rândul său, şi ducele de Clarence îi urmă la tron.

Se ştia că noua regină nu va mai avea copii. Şi Parlamentul recunoscu pe principesa Victoria drept moştenitoare prezumtivă a Coroanei. Acordă ducesei de Kent, al cărei venit fusese deja dublat încă cu cinci ani în

urmă, o subvenţie anuală de zece mii de lire pentru întreţinerea principesei şi o numi regentă în caz că regele va muri înainte de majoratul Victoriei. În acelaşi timp, o schimbare violentă zgudui ţara. Puterea torilor care, timp de patruzeci de ani, fusese absolută în Anglia, începea să slăbească. O bătălie turbată, corp la corp, începu şi, la un moment dat, se credea că secularul edificiu se va prăbuşi şi că lupta între oarba încăpăţânare a reacţionarilor şi furia îndârjită a duşmanilor nu putea avea alt sfârşit decât o revoluţie. Dar triumful îl avură clasele mijlocii.

Reforma electorală a fost votată. Centrul de gra-vitaţie al constituţiei se sprijinea acum pe burghezie. Partidul whig deveni foarte puternic şi guvernul se coloră cu o nuanţă de liberalism. Poziţia ducesei de Kent şi a fiicei sale se schimbă în întregime. Ele erau până atunci protejatele unui grup din opoziţie; şi acum se puteau sprijini pe majoritatea oficială a naţiunii. Şi principesa Victoria va simboliza de acum încolo victoria burgheziei triumfătoare.

În acelaşi timp şi pentru aceleaşi motive, ducele de Cumberland se dădu la o parte: Reforma electorală îi tă-iase ghearele; încetă de a mai fi primejdios, deşi nu-şi pierduse nimic din urâţenie. Rămase unchiul cel rău, dar un unchi rău de vodevil.

Liberalismul ducesei de Kent nu era prea adânc. Ea urma căile soţului ei. Repeta cu convingere frumoasele fraze ale prietenilor ducelui şi iscusitele generalităţi ale fra-telui ei, Leopold. Personal, nu avea nici o pretenţie intelectuală sau spirituală, nu-şi bătea capul să priceapă prea multe cu privire la legea pentru lumea săracă sau la tratamentul negrilor, ori cu privire la economia politică. Nădăjduia să-şi poată face datoria, nimic mai mult; mai spera cu înflăcărare că Victoria îşi va îndeplini datoria ei.

Concepţiile ei despre educaţie erau exact acelea pe care doctorul Arnold începuse să le pună în circulaţie. Scopul doctorului Arnold era, mai înainte de toate, să facă din elevii săi „în sensul cel mai înalt şi mai adevărat, gentlemani creştini”. Rafinamentul intelectual va veni după aceea.

Ducesa nu se îndoia că prima ei datorie în această lume este să se asigure că fiica ei devine o creştină. Spre această ţintă tindeau toate eforturile ei, şi cu cât copilul creştea, cu atât se fălea ducesa că nu s-a trudit în zădar. Când Victoria împlini cincisprezece ani, ducesa dori ca episcopii de Londra şi de Lincoln s-o supună unui examen şi să-şi dea părerea despre progresele principesei. „Simt”, ex-plica ducesa într-o scrisoare scrisă de propria ei mână, „că a sosit timpul să punem la încercare ce s-a făcut până acum, de a îndrepta greşelile ce au fost, poate, făcute, şi a supune planurile de viitor judecăţii celei mai folositoare... Asist în persoană la aproape toate lecţiile principesei, cel puţin la o parte din aceste lecţii, şi, cum guvernanta sa e o doamnă dintre cele mai capabile, o ajută să-şi pregătească lecţiile pentru diverşii ei profesori; am făcut în aşa fel spre a fi eu însumi guvernanta ei... De cum a atins vârsta necesară, a început să asiste în mod regulat, cu mine, la serviciul divin, şi cred că nu mă înşel afirmând că are religia în inimă, şi că este atât de pătrunsă de religie încât va risca puţin spre a nu se înşela când va aplica-o propriilor ei sentimente. Firea ei se caracterizează printr-o inteligenţă puternică, uşor accesibilă oricărei învăţări, având o mare uşurinţă de a lua hotărâri juste şi binefăcătoare, de câte ori i se cere părerea. E atât de mult sclavă adevărului încât acesta a devenit pentru ea o redută pe care nici o împrejurare nu va putea s-o dărâme.”

Episcopii veniră la palat, şi rezultatul examenului a fost pe deplin satisfăcător. „Principesa a răspuns unei mari varietăţi de întrebări”, declarară ei într-un raport, şi a arătat o cunoaştere exactă a evenimentelor celor mai importante ale Sfintelor Scripturi, astfel precum sunt predate de biserica anglicană; am găsit-o perfect familiarizată cu cronologia şi cu principalele fapte istorice ale Angliei, cum nu sunt, de obicei, tinerele persoane de vârsta ei. În ce priveşte geografia, astronomia, aritmetica şi gramatica latină, răspunsurile ei la întrebările noastre au fost tot atât de satisfăcătoare”. În sfârşit, episcopii îşi dădură părerea că sistemul de educaţie al ducesei n-avea nevoie să fie îndreptat. A fost consultat arhiepiscopul de Canterbury şi concluziile sale n-au fost mai puţin măgulitoare.

Dar nu era totul. Ducesa explică episcopilor, că până atunci ea nu spusese nimic principesei despre rolul pe cate îl va juca, desigur, într-o zi. „Îşi cunoaşte îndatoririle, ştie că un suveran trebuie să trăiască pentru alţii; când spiritul ei nevinovat se va găsi într-o zi faţă în faţă cu un viitor atât de strălucit, să sperăm că va fi atât de întărită în principiile ei, spre a nu fi orbită şi va înţelege îndată ce aşteaptă lumea de la dânsa”. În anul următor, s-a decis să fie luminată cu privire la acest punct.

Celebra scenă e cunoscută: lecţia de istorie, tabloul genealogic al regilor Angliei, strecurat dinainte de guvernantă într-o carte, uimirea principesei; întrebările puse. Când înţelese, în sfârşit, că va trebui să fie regină a Angliei, rămase o clipă liniştită şi apoi izbucni:

— Voi fi înţeleaptă!

Aceste trei cuvinte erau mai mult decât o convenţională exclamaţie, mai mult decât expresia unui sentiment banal infuzat de profesorii ei. În îngustimea şi intensitatea lor, în egoismul şi modestia lor, aceste trei cuvinte rezumau de pe acum calităţile ce aveau să-i stăpânească toată viaţa.

„Am plâns mult când am aflat că voi fi regină”, a spus Majestatea Sa mult mai târziu. Fără îndoială, atât timp cât alţii au fost prezenţi şi chiar scumpa ei Lehzen, fetiţa îşi păstră cumpătul. Apoi se furişă într-un colţ, unde putu, departe de privirile mamei ei, să-şi verse într-o batistă prisosul inimii ei agitate de sentimente profunde şi noi.

Dar privirile mamei ei nu erau uşor de evitat. Vigilenţa maternă nu obosea nici ziua, nici noaptea, nici seara, nici dimineaţa.

Copilul deveni fată, şi fata, femeie tânără; mai dormea încă în camera mamei ei; n-avea întotdeauna un loc unde s-ar fi putut retrage ca să rămână singură. Fiecare pas îi era supravegheat. Până în ziua suirii pe tron ea nu coborî o singură dată scara fără a avea lângă dânsa pe cineva care-i ţinea mâna.

Simplicitatea şi ordinea domneau în palat. Orele, zilele, anii, treceau încet şi metodic. Păpuşile, nenumăratele păpuşi, atât de îngrijit îmbrăcate şi care aveau fiecare numele înscris într-un registru, au fost oarecum înlocuite prin puţină muzică şi dans. Taglioni a fost însărcinată să insufle principesei graţia şi demnitatea prestanţei, şi Lablache îndrumă vocea ei subţire să-şi urmeze basul profund. Superiorul de la Cluchester, perceptor oficial, îşi continua nesfârşitele sale lecţii de istorie bisericească şi ducesa de Northumberland, guvernanta oficială, prezida lecţiile cu toată solemnitatea trebuitoare. Desigur că în

ceea ce era foarte bună principesa, erau limbile străine. Fireşte, mai întâi, a vorbit germana. Dar engleza şi franceza au urmat imediat, şi dânsa vorbea aceste trei limbi cu o uşurinţă aproape egală; totuşi gramatica engleză rămase îndoielnică. În acelaşi timp studia italiana şi câteva elemente ale limbii latine. Citea, dealtfel, foarte puţin. Lectura nu o distra de fel, poate, pentru că volumele ce i se dădeau erau predici plicticoase sau culegeri de poezii. Romanele erau cu severitate interzise. Lordul Durham obţinu totuşi să i se îngăduie a citi măcar câteva povestiri ale domnişoarei Martineau pe care aceasta le compusese spre a ilustra economia politică. Principesa a fost fermecată, dar ni-e teamă că a fost cucerită de plăcerea inedită pentru dânsa de a gusta ficţiunea şi că n-a priceput niciodată mare lucru din teoria schimbului sau despre natura rentei.

A fost o nenorocire pentru dânsa, în timpul acestor ani ai adolescenţei, să fi respirat o atmosferă cu totul femeiască. Nici un tată, nici un frate, n-a venit vreodată să deranjeze monotonia amabilă a existenţei ei zilnice: nici o impetuozitate, nici o lipsă de atenţie, nici un râset imprudent, nici un suflu de aer proaspăt, bătând din lumea din afară. Niciodată principesa nu se auzi strigată de un glas aspru şi viguros; niciodată n-a simţit un obraz aspru şi înflăcărat lipindu-se de obrazul ei delicat; niciodată n-a sărit un gard împreună cu un băiat. Chiar vizitele la Claremont, acele vesele escapade la un bărbat, se sfârşiră când avu unsprezece ani şi prinţul Leopold părăsi Anglia, spre a deveni regele Belgiei. Ea îl iubea încă; nu încetase să fie „il mio secondo padre[5], sau, mai precis, solo padre[6],

[5] Tatăl meu al doilea – în limba italiană (n.red).

[6] Singurul tată – în limba italiană (n.red).

căci, într-adevăr e ca adevăra-tul meu tată, deoarece n-am altul”, dar această paternitate nu mai răzbătea până la Victoria decât în mod vag şi indirect, pe calea glacială a corespondenţei. Şi, apoi, năpădită de îndatoriri feminine, de eleganţe femeieşti, de entuziasme feminine ce o împiedecau şi o înăbuşeau, spiritul ei a fost inaccesibil faţă de două mari influenţe fără de care nici o făptură tânără nu se poate dezvolta liber, şi care sunt umorul şi imaginaţia.

Adevăratul centru al vieţii ei era scumpa Lehzen, pe care regele George IV, înainte de a muri, o ridicase la rangul de baroană în nobleţea hanovreză. După măritişul Feodorei, după plecarea unchiului Leopold în Belgia, baroana nu mai avu rivali în afecţiunea principesei. Victoria dădea mamei ei tot respectul cuvenit, dar inima îi aparţinea baroanei Lehzen. Astfel, fiica pastorului hanovrez, atât de demonstrativă, atât de corectă şi care îşi împrejmuise eleva cu atâta devotament, culegea din plin rodul muncii sale. Victoria o adora cu pasiune. Principesa ar fi trecut prin foc pentru „nepreţuita ei Lehzen, cea mai bună, cea mai credincioasă prietenă pe care a avut-o vreodată”. În jurnalul ei, început pe când avea treisprezece ani şi în care îşi nota zi cu zi, micile evenimente şi impresii ale vieţii ei, se resimte la fiecare pagină de urmele şi influenţa baroanei. Tânăra fată pe care o vedem pictată de propria-i mână, cu o naivă claritate, ar fi putut, în inocenţa, simplicitatea şi viile ei afecţiuni, să fie chiar dânsa fiica unui onest pastor german. Plăcerile, admiraţiile, entuziasmul ei erau dintre acelea ce se exprimau prin cuvinte subliniate şi semne de exclamaţie. „A fost o delicioasă plimbare călare. Adorabila mica Rosy a mers de mi-nune! Ne-am înapoiat la unu şi un sfert. La şapte fără douăzeci, am fost la Operă... A apărut Rubin şi a cântat

aria din „Anna Bolena”, minunat de bine. Ne-am întors acasă la unsprezece şi jumătate”. Comentariile pe care le face cu privire la lecturile sale relevă pretutindeni spiritul baroanei. Într-o zi, desigur dintr-o eroare, i s-a îngăduit să citească un volum de memorii de Fanny Kemble. „Nimic mai obraznic şi mai original decât această carte. După stil, nu te poţi opri să gândeşti că autoarea e o femeie impertinentă şi fără educaţie; e plină de expresii vulgare. Nu e regretabil că o persoană dăruită cu atât talent poate să-şi dea atât de puţină importanţă şi să publice o carte plină de absurdităţi, care nu-i poate face decât rău? N-am adormit decât la nouă şi douăzeci de minute”.

Scrisorile doamnei de Sévigné, pe care le citea baroana cu glas tare, au fost mai mult apreciate. „Ce stil cu adevărat elegant şi firesc! Ce plină e cartea de naivitate, spi-rit şi graţie!” Dar cele mai vii elogii ale principesei erau rezervate pentru expunerea Evangheliei, după Sfântul Matei, de episcopul de Chester. „Iată, într-adevăr, o carte frumoasă, şi cu totul din rândul celor ce-mi plac, adică, simplă, uşor de înţeles, plină de adevăr şi de sentimente frumoase. Nu e una dintre acele lucrări savante ale cărei dificultăţi te opresc la fiecare pasaj. Lehzen mi-a dat-o în duminica în care m-am împărtăşit”. Câteva săptămâni înainte, într-adevăr, făcuse prima ei împărtăşanie, şi iată cum descrie ea acest eveniment: „Am simţit că prima mea împărtăşanie era unul din actele cele mai solemne şi mai importante din viaţa mea. Doream să aibă un efect salutar asupra spiritului meu. M-am căit adânc de tot răul pe care l-am putut face şi mă spovedeam Atotputernicului spre a-mi întări spiritul şi inima şi spre a mă face să părăsesc tot ce este rău şi a mă lega de tot ce e bun. Am plecat de la Sfânta Taină cu ferma voinţă să devin o adevărată creştină, spre a sprijini pe scumpa mea mamă în toate

suferinţele ei, în toate încercările şi grijile şi a mă arăta o fiică devotată şi iubitoare, şi a fi ascultătoare faţă de scumpa mea Lehzen, care a făcut atâtea pentru mine. Purtam o rochie de dantelă albă şi o bonetă de crep alb, împodobită cu o ghirlandă de trandafiri albi". Nu ai impresia că ţii în mână o pietricică de cristal, fără asperităţi, fără defecte şi umbre, şi atât de transparentă că o poţi străpunge cu o singură privire?

Şi, totuşi, cercetând mai bine, putem găsi o pată în această puritate, şi urme neaşteptate în această materie încă virginală. În cursul acestei existenţe monahale, cele mai neînsemnate vizite păreau evenimente palpitante; şi, cum ducesa avea numeroase rude, vizitele erau foarte dese. Unchi şi mătuşi soseau din Germania, şi verişori pe deasupra. Principesa avea paisprezece ani când a avut deosebita plăcere să primească doi tineri, pe principii Alexandru şi Ernest de Wurtemberg, fii ai unei surori ai mamei sale şi ai ducelui domnitor. „Amândoi, scrie ea în jurnalul ei, sunt extrem de înalţi. Alexandru e foarte frumos şi Ernest are înfăţişarea agreabilă", plecarea lor îi pricinuiesc atâtea regrete pe câtă bucurie îi procurase venirea lor. „I-am văzut urcându-se în barcă şi, de pe ţărm, îi priveam cum se îndepărtau. Erau atât de amabili, atât de plăcuţi ca musafiri; erau întotdeauna voioşi, întotdeauna bine dispuşi; Alexandru îmi purtă cel mai mult de grijă, când coboram de pe vas; se urcă călare alături de mine, şi Ernest la fel". Un an mai târziu a venit rândul celorlalţi veri, prinţii Ferdinand şi August.

„Scumpul nostru Ferdinand", scrie Victoria, „a stârnit admiraţia tuturor. E atât de lipsit de înfumurare, atât de distins ca înfăţişare şi prestanţă! Ambii sunt doi tineri foarte simpatici şi încântători. August e foarte amabil şi, când îl cunoşti, dovedeşte mult bun simţ". În altă zi mai

scrie: „Scum-pul nostru Ferdinand s-a aşezat alături de mine şi mi-a vorbit atât de gentil şi cu atât bun simţ. Îl iubesc atât. Scumpul nostru August şedea lângă mine Şi îmi vorbea şi el; şi el este un tânăr foarte drag şi bun, şi apoi, e foarte frumos”. Care era cel mai frumos dintre amândoi? Nu putea să se hotărască. „În definitiv, conchise ea, îl găsesc pe Ferdinand mai frumos decât pe August: are ochi atât de frumoşi şi o expresie atât de vie şi de inteligentă! Ambii au o expresie dintre cele mai blânde. Ferdinand are ceva cuceritor în expresie, când vor-beşte şi surâde, şi e atât de bun!” La urma urmei de ce n-ar mărturisi că „amândoi erau foarte blânzi şi foarte scumpi?” Dar puţin mai târziu sosiră alţi doi veri care făcură să fie uitaţi precedenţii. Erau prinţii Ernest şi Albert, fiii ducelui de Saxa-Coburg, frate mai mare a ducesei de Kent. „Ernest, scrie principesa, e tot atât de înalt cât Ferdinand şi August. Are părul negru, ochi frumoşi şi sprâncene dese şi întunecate, dar nici nasul, nici gura nu sunt frumoase; are expresia cea mai amabilă, cea mai cinstită, cea mai inteligentă, şi statura e remarcabilă. Albert, care e tot atât de înalt ca şi Ernest, dar mai gras, e extrem de frumos. Părul lui are aproape aceeaşi culoare ca al meu. Are ochi mari şi albaştrii, un nas superb şi o gură fermecătoare, cu dinţi frumoşi. Dar cel mai mare farmec al său e în expresia care răspândeşte totdeodată bunătatea cea mai amabilă şi cea mai vie inteligenţă”. Şi adaugă: „Cei doi veri ai mei sunt atât de amabili şi buni, sunt mult mai formaţi, mai oameni de lume decât August. Vorbesc foarte bine englezeşte şi eu vorbesc cu ei această limbă. Ernest va împlini optsprezece ani la 21 iunie, şi Albert, şaptesprezece, la 26 august.

Scumpul meu unchi Ernest mi-a trimis un delicios lori[7], atât de domesticit încât îl pot ţine în mână, îi poţi băga degetul în gură şi poţi face ce vrei cu el fără să încerce vreodată să te muşte. E ceva mai mare decât papagalul mamei.”

Şi într-altă parte: „Stăteam pe canapea între scumpii mei veri şi admiram nişte gravuri. Amândoi desenează foarte bine, mai ales Albert, şi le place foarte mult muzica; cântă foarte bine la pian. Cu cât îi văd mai mult, cu atât mă încântă şi cu atât îi iubesc mai mult... E delicios să fii cu ei împreună; le place atât să se ocupe cu ceva; sunt adevărate modele pentru orice tânăr”. Când, după trei săptămâni de găzduire, a venit clipa plecării, despărţirea a fost foarte melancolică. „A fost ultimul nostru Ah! fericit. Un fericit dejun cu acest scump unchi şi cu aceşti scumpi şi iubiţi veri pe care îi iubesc cu atâta tandreţe, mult mai mult decât pe toţi ceilalţi veri. Oricâtă afecţiune aş avea pentru Ferdinand şi August, îi iubesc pe Ernest şi Albert mai mult decât pe ei, oh! mult mai mult... Amândoi au făcut studii serioase şi sunt foarte inteligenţi, au o inteligenţă naturală, mai cu seamă Albert, care e cel mai raţional dintre amândoi; le place să vorbească despre lucruri serioase şi instructive, şi în acelaşi timp sunt atât de veseli, atât de voioşi şi de fericiţi cum le şade bine tinerilor. Albert avea întotdeauna o vorbă de haz sau o replică spirituală, la dejun sau în orice altă împrejurare, şi se distra atât de nostim cu Dash!... Prea scumpul nostru Albert, cânta la pian când coboram. La orele unsprezece, scumpul meu unchi, verii mei dragi şi Carol ne părăsiră, întovărăşiţi de contele Kolowrat. Îmbrăţişea cu căldură pe cei doi scumpi veri ai mei precum şi pe iubitul meu unchi. Am plâns amar, foarte amar.”

[7] Lori (Loris gracilis) – mamifer lemurian din India şi Sri Lanka (n.red.).

Îşi împărţea extazele şi cuvintele subliniate între cei doi prinţi. Dar e uşor de văzut pe cine îl prefera. „Şi mai ales, Albert!” Abia împlinise şaptesprezece ani şi asupra temperamentului ei a fost profundă impresia lăsată de tânărul bărbat, prin farmecul său, prin bunătatea lui, prin talentele sale, prin ochii săi mari şi albaştri şi nasul său superb, prin gura sa fermecătoare şi dinţii săi frumoşi.

IV

Regele William[8] nu-şi putea suferi cumnata şi ducesa îi înapoia, din plin, antipatia. De altfel, aşezaţi cum erau unul vizavi de celălalt, le-ar fi trebuit mult tact şi răbdare spre a evita scânteile. Or, ducesa avea foarte puţin tact, iar regele n-avea un dram de răbdare. Era un domn bătrân şi agitat, cu apucături de marinar rău crescut, cu ochi rotunzi pe care îi mişca neîncetat, şi un cap în formă de pepene. Brusca lui urcare pe tron, după cincizeci şi şase de ani de completă obscuritate, l-au făcut să-şi piardă aproape simţurile. De o exuberanţă firească, nu exercita nici un control asupra acţiunilor sale; alerga dintr-o parte în alta, făcând lucrurile cele mai absurde, vorbind fără încetare, răspândind în toate părţile râsul nebun şi stupoarea. Limbajul său era tipic hanovrez, cu repetiţiile, refrenele ridicule, („asta e altă chestie, asta e altă chestie!”), cu vorbăria lui nestăpânită şi indiscreţia sa răsunătoare. Îşi consterna miniştrii prin discursuri improvizate în orice ocazie şi pline de toate fanteziile şi de toate furiile ce-i agitau creierul, necontenit. Se spunea că era alcătuit dintr-un sfert de porc şi din trei sferturi de bufon; totuşi, intimii săi nu se puteau opri să-l iubească; intenţiile sale erau

[8] William IV – rege în perioada 1830-1837 (n.red.).

bune şi, când ştiai să-l iei, era într-adevăr bun şi binevoitor. Dar, când nu te pricepeai să-l iei, trebuiai să fii pregătit de furtună. E ceea ce ducesa de Kent recunoscu numaidecât.

Incapabilă de să-l înţeleagă, ea îl trata, cu o oarbă stângăcie. Ea îşi avea poziţia sa, responsabilităţile, datoriile şi pe fiica sa: mai putea ea să se ocupe de supărările şi susceptibilităţile unui bătrân stricat şi ridicol? Era mama moştenitoarei tronului. Regele trebuia să se încline în faţa acestei realităţi, să-i dea o poziţie demnă de ea, cu precă-dere unei principese de Walles, văduvă şi cu o însemnată subvenţie în caseta particulară. Ea nu se gândea ce umilitoare puteau fi asemenea pretenţii, pentru un suveran, care nu avea copii legitimi, dar care păstra o tainică nădejde să-i capete. Cu o vigoare greoaie, ea se îndrepta spre ţinta propusă. Era împinsă de sir John Conroy, irlandez fără judecată şi plin de el însuşi, care era consilierul ei intim. Nu era el indicat ca prin el Victoria să cunoască diverse ţinuturi ale Angliei? În cursul câtorva veri, principesa a fost plimbată în vest, în centru, în Ţara Galilor. Intenţia acestor voiaje era excelentă; executarea a fost stângace. Anunţate de jurnale, atrăgând mulţimi entuziaste şi garnisite cu recepţii oficiale, aceste călătorii dădeau impresia unor turnee regale. Cetăţeni credincioşi pronunţau discursuri; şi ducesa, cucerită, umflată de importanţa ce şi-o dădea, sub penele pieptănăturii ei şi reducând la nimic pe micuţa principesă, citea cu glas tare, cu accentul ei german, răspunsuri condescendente, dinainte pregătite de sir John; şi el însuşi, important şi ridicul, părea că joacă totdodată rolul de şambelan şi de prim-ministru. Fireşte, regele, citind ziarele la Windsor, turba.

— Femeia asta e îngrozitoare! Îngrozitoare! zbiera el.

Biata regină Adelaida, amabilă în ciuda dezamăgirilor, îşi dădea osteneala să aranjeze lucrurile, schimba cursul conversaţiilor şi scria scrisori afectuoase Victoriei, dar aceasta nu folosea la nimic. Se află că ducesa de Kent, care trecea cu vaporaşul pe Solent, ceruse ca yahtul ei să fie salutat cu salve de tun regale de către toate vasele de război şi de toate forturile. Regele declară că aceste lovituri de tun trebuiau să înceteze. A fost consultat primul ministru şi primul lord al Amiralităţii, şi ei scriseră scrisori particulare ducesei, implorând-o să nu facă uz de drepturile ei. Dar ducesa nu voia să audă, şi sir John Conroy rămânea neclintit.

— Şi în calitate de consilier intim al Alteţei Sale Regale, spunea el, nu aş sfătui-o să cedeze în această privinţă.

În cele din urmă, regele, în culmea întărâtării, a făcut Consiliul să proclame că de acum înainte e interzis să fie salutate cu salve de tun vasele ce n-ar duce pe suveran în persoană şi pe soţia sa.

Când regele discută cu miniştrii wighs, lucrurile se-nveninară şi mai mult; căci, de acum înainte, ducesa adăuga altor greşeli şi greşeala de a susţine pe duşmanii suve-ranului.

În 1830, regele încercă să pregătească o uniune între principesa Victoria şi unul dintre fiii prinţului de Orania. În acelaşi timp, făcu tot posibilul să împiedece pe tinerii de Coburg să facă vreo vizită la Kensington. Dar dădu greş în ambele planuri, şi unicul rezultat al întreprinderilor sale a fost acela că a stârnit supărarea regelui Belgiei care, ieşind din rezerva sa regală, scrise nepoatei sale o scrisoare plină de indignare. „Sunt foarte surprins, scria el, de conduita bătrânului dumitale unchi, regele; această

invitaţie trimisă prinţului de Orania şi fiilor săi, acest mod de a-i impune celorlalţi, sunt extraordinare... Nu mai târziu ca ieri, am primit din Anglia o comunicare oficială insinuând că ar fi de dorit ca vizita rudelor dumitale să n-aibă loc în acest an; ce spuneţi? E pentru că rudele regelui (şi Dumnezeu ştie în ce grad!) trebui să vină cu gloata ca să conducă ţara. În timp ce Anglia va fi interzisă rudelor dumitale şi, aceasta o ştiţi, că toate rudele dumitale s-au arătat atât de devotate şi ataşate faţă de rege. Într-adevăr, n-am văzut şi n-am auzit ceva asemănător, şi sper că aceasta îţi va turbura puţin calmul; acum că sclavia a fost ri-dicată în coloniile engleze, nu reuşesc să pricep de ce destinul tău singur ar fi acela de a fi închisă în Anglia ca o mică sclavă albă pentru plăcerea Curţii care, după câte ştiu, nu v-a cumpărat şi n-a cheltuit o centimă pentru întreţinerea dumitale... O, constanţă, o, fidelitate în politică sau într-altă parte, unde trebui să te căutăm!”

Puţin mai târziu, regele Leopold veni el însuşi în Anglia şi primirea lui a fost destul de rece la Windsor, pe cât de caldă a fost la Kensington. „Când îl asculţi pe scumpul unchi Leopold vorbind despre orice subiect”, scrie prinţesa în jurnalul ei, „ţi se pare că citeşti o carte de cel mai mare interes; conversaţia sa e atât de limpede, atât de instructivă. E considerat ca unul dintre cei mai mari oameni politici ai epocii sale. Îmi spune că Belgia e un adevărat model de organizare, de industrializare, de prosperitate; finanţele au atins desăvârşirea. Unchiul Leopold e atât de iubit, atât de respectat de către supuşii săi, încât trebui să găsească în devotamentul lor o compensaţie a grelelor suferinţe pe care le-a îndurat.” Nu era şi părerea celuilalt unchi. „Nu puteam suferi”, spunea regele Angliei, „un băutor de apă”. Şi regele Leopold refuza să bea o picătură de vin.

— Ce beţi acolo, sire? îl întrebă într-o zi regele Angliei.

— Apă, sire, răspunse regele Belgiei.

— Pe Dumnezeu, sire, răspunse regele Angliei, de ce oare nu beţi vin? Nu permit nimănui să bea la masa mea apă.

Nu putea încăpea îndoială că o furtună va fi eminentă. Şi furtuna izbucni în timpul zilelor fierbinţi ale lunii august. Ducesa şi principesa erau plecate la Windsor spre a sărbători aniversarea regelui; şi, între timp, regele însuşi, care îşi petrecea ziua la Londra spre a proroga Parlamentul, făcu, în absenţa lor, o vizită la Kensington. Acolo, descoperi că ducesa, în ciuda ordinelor exprese, îşi însuşise un apartament de şaptesprezece camere pentru uz propriu. Mare i-a fost furia, şi, după înapoierea sa la Windsor, unde salută pe principesă cu multă dragoste, se îndreptă către ducesă şi-i făcu o mustrare publică. Şi nu era încă nimic. A doua zi avu loc un banchet spre a sărbători ziua de naştere a regelui. Au asistat o sută de persoane. Ducesa de Kent era aşezată la dreapta regelui, principesa Victoria, în faţă. La sfârşitul dineului, se bău în sănătatea regelui, care, drept răspuns se sculă în picioare, şi, într-un lung discurs gălăgios şi pătimaş, îşi împroşcă torentele mâniei asupra ducesei. O insultase, declară el, vulgar şi încontinuu; ea reţinuse pe principesă, dispreţuind convenienţele, departe de el; era înconjurată de consilierii nepricepuţi şi nu era capabilă să se conducă într-un mod convenabil în situaţia înaltă pe care o ocupa, dar el nu mai tolera o asemenea stare de lucruri; va afla, în sfârşit, că el era stăpânul; era hotărât să facă a fi respectată autoritatea sa; principesa va asista de acum înainte la toate ceremoniile Curţii, cu cea mai mare regularitate; nădăjduia că Dumnezeu îi va dărui încă şase luni de viaţă spre a fi evitată calamitatea unei regenţe ca astfel

funcţiunile Coroanei să poată trece direct în mâinile moştenitoarei prezumtive, în locul persoanei care „e aşezată alături de el” şi a cărei conduită nu putea să inspire decât neîncredere.

Acest val de mânie şi de reproşuri se revărsă un timp ce păru nesfârşit invitaţilor. Regina deveni roşie ca focul; principesa izbucni în lacrimi; musafirii consternaţi, nu îndrăzneau să ridice privirile. Ducesa nu rosti un cuvânt până când tirada nu ajunse la capăt şi până când societatea nu se retrase. Atunci abia, într-o descărcare de furie şi jignire, îşi adună oamenii şi anunţă că va pleca imediat la Kensington. Cu mare greutate s-a ajuns la o aparentă împăcare şi s-a obţinut de la ducesa ultragiată să amâne plecarea pe a doua zi. Dar nu era la sfârşitul suferinţelor. După ce părăsi palatul Windsor, găsi acasă amare certuri domestice. Palatul de la Kensington fierbea de necredinţe ascunse, de gelozii, de ranchiune înrăutăţite de ani de viaţă în comun şi de întărâtări reciproce.

Era un război de moarte între sir John Conroy şi baroana Lehzen., dar nu era totul. Ducesa se legase cam prea mult de şambelan, îşi permitea cu el intimităţi ce puteau fi găsite izbitoare. Într-o zi, îi surprinse principesa. Mărturisi ceea ce văzuse baroanei şi scumpei aliate a baroanei, doamna de Späthe. Din nenorocire, aceasta, care era indiscreţia personificată, făcu prostia să mustre pe ducesă, care o dădu afară. Dar era mai greu să se scape de baroană, prudentă şi rezervată, ea păstra o atitudine ireproşabilă. De altfel, poziţia ei era dintre cele mai tari. Ştiuse să-şi câştige sprijinul regelui. Sir John nu putea face nimic împotriva ei. Dar de acum înainte, palatul de la Kensington a fost împărţit în două lagăre; ducesa îl susţinea pe sir John cu întreaga ei autoritate, dar baroana avea un sprijin care nu era de fel neglijabil. Principesa

Victoria nu spunea nimic, dar fusese prea ataşată de doamna de Späthe, şi o adora pe scumpa ei Lehzen.

Ducesa nu putea ignora faptul că fiica sa era împotriva ei. Avea tot felul de supărări, de plictiseli şi suporta reprobarea morală a celor mai apropiaţi oameni ai casei. Zădarnic căuta o consolare în conversaţiile afectuoase cu sir John, în observaţiile ascuţite ale Florei Hastings, una din doamnele ei de onoare, care o detesta pe baroană. Fiica sărmanului pastor oferea uşor un subiect de ironizare. Cu toată atitudinea ei de rigoare şi superioritate, avea obiceiuri ce frizau ridicului şi-i trădau originea: îi plăceau la nebunie se-minţele de chimion. I se trimeteau din Hanovra săculeţe pline şi ea presăra cu aceste grăunţe întregi felii de pâine şi nu se lipsea de varză şi de friptură de vacă. Lady Flora nu putea rezista plăcerii de a face o glumă. Vorbele inspirate de se-minţele de chimion au fost transmise baroanei, care ţuguie buzele. Şi discordia spori numaidecât.

V

Regele ceruse cerului să-i îngăduie să trăiască până la majoratul nepoatei sale. Şi, câteva zile înainte de a împlini optsprezece ani – data majoratului oficial – căzu la pat şi era să moară. Totuşi se făcu bine şi principesa se putu bucura, fără gânduri ascunse, de festivităţile aniversării sale. A avut loc un bal la Curte şi vizite de felicitare.

„Contele Zichy”, notează ea în jurnalul ei, „e foarte bine în uniformă, dar nu-i stă bine costumul civil. Contele Waldstein e remarcabil de bine în frumoasa lui uniformă maghiară. Dar a fost o dificultate de neînvins. Nu ştie să

danseze cadrilul, şi cum poziţia mea mă oprea să valsez sau să galopez, n-am putut dansa cu el.”

Regele îi făcu un dar ce ar fi încântat-o, dacă nu ar fi cauzat o scenă domestică destul de penibilă. Cu toată furia unchiului ei din Belgia, ea rămăsese în termeni buni cu unchiul ei din Anglia. A fost întotdeauna foarte bun cu dânsa şi faptul că se certase cu ducesa de Kent nu era un motiv să-i retragă afecţiunea. „E straniu”, spunea ea, „şi ciudat, dar intenţiile lui sunt deseori rău înţelese”. La majoratul ei, el îi scrise o scrisoare prin care îi oferea o rentă de zece mii lire sterline, de care putea dispune singură, independent de voinţa mamei ei. Lordul Conyngham, şambelan al regelui, a fost însărcinat să predea scrisoarea în mâinile prinţesei. Ajuns la Kensington, a fost introdus la ducesă şi la fiica ei, şi când voi să dea scrisoarea, ducesa întinse mâna s-o ia. Lordul Conyngham o rugă pe Alteţa Sa Regală să-l ierte, şi repetă ordinele regelui. Ducesa se întoarse şi principesa luă scrisoarea. Răspunse imediat unchiului ei mulţumind pentru dar. Ducesa a fost foarte nemulţumită; patru mii de lire anual ar fi fost de-ajuns pentru Victoria, cât despre restul de şase mii lire ar fi fost drept să le primească dânsa.

Regele William se însănătoşise şi îşi reluă viaţa cotidiană. Încă o dată se întruni regalul cerc de la Windsor, Majestăţile lor, bătrânele principese şi câteva plictisite soţii de miniştrii căscară timp de ore, împrejurul unei mese de acaju, în timp ce regina tricota şi regele moţăia, iar, din timp în timp, tresărind din somn, striga:

— Perfect, doamnă, perfect!

Dar vindecarea bătrânului nu era decât aparentă. Boala reveni curând. În aparenţă nu suferea decât de o

slăbiciune extremă, dar era limpede pentru toată lumea că moartea îl păştea.

Toate privirile, toate gândurile se îndreptau către principesa Victoria. Dar ea, închisă în singurătatea de la Kensington, rămânea o neînsemnată făptură necunoscută, pierdută în umbra imperioasă a ducesei de Kent.

Totuşi, în cursul anului precedent, caracterul ei se dezvoltase mult. Pentru prima oară, antenele fine ale spiritului ei se îndreptară spre lucruri mai serioase. Unchiul ei Leopold o ajutase. După întoarcerea sa la Bruxelles, reluase corespondenţa cu dânsa, dar pe un ton mai grav. Discuta detaliile politicii externe; stabilea îndatoririle regalităţii; observa prostiile şi nedreptăţile presei. Acest ultim subiect îi aţâţă acreala: „Dacă toţi directorii de gazete”, spunea el, „din toate ţările în care există libertatea presei, s-ar întruni, ar forma o bandă căreia nimeni n-ar voi să-i încredinţeze câinele, dar mai ales onoarea sau reputaţia”. Părerile sale despre funcţiile unui monarh erau ireproşabile. „Datoria aceluia care ocupă primul loc în stat, fără îndoială că e acela de a acţiona fără vreo părtinire şi cu spirit de dreptate pentru toţi”. Şi, în acelaşi timp, gusturile principesei, se dezvoltau, deşi încă era robită cu pasiune dansului şi etichetei, începuse să se-ndrăgostească serios de muzică şi să se îmbete cu tiradele şi ariile din diverse opere italieneşti. Începu să guste şi poezia, cel puţin poezia lui sir Walter Scott.

Când află regele Leopold că regele William era pe moarte, scrise nepoatei sale mai multe scrisori lungi, pline de sfaturi excelente. „De câte ori vă scriu”, îi spunea el, „ţin să vă repet că principalele voastre calităţi trebuie să fie, cum au fost şi până acum curajul, fermitatea şi onestitatea”. Cât despre rest, nu trebuia să se lase

alarmată, ci să-şi urmeze bunul simţ şi acea dragoste de adevăr care-i stătea în fire; trebuia să evite a face ceva în pripă, să nu jignească amorul propriu al nimănui şi să continue a se încrede în guvernul partidului whig”. Regele Leopold nu se mulţumi să dea sfaturi prin scris. Pentru ca principesa să nu ducă lipsa unui îndrumător conştiincios, îi trimise pe prietenul său încercat pe care, cu douăzeci de ani în urmă, îl strânsese la pieptul său lângă patul mortuar al prinţesei Charlotte. Astfel, încă odată, ca şi cum ar fi fost predestinat să joace un rol în istoria Angliei, apăru Stockmar în această oră fatală.

La 18 iunie 1837, regele se afla în agonie. Arhiepiscopul de Canterbury era la căpătâiul său cu toate ajutoarele bisericii, şi sfintele cuvinte nu cădeau în urechi rebele: de mulţi ani, regele era un credincios convins.

„Când eram tânăr”, spusese el odată la un banchet public, „după câte îmi aduc aminte, nu credeam decât în plăcere şi nebunii. Dar când, odată, pe mare, m-a prins furtuna şi am înţeles minunile acestor genuni infinite, arunci am devenit credincios; şi de atunci, am fost mereu un creştin sincer.” Era aniversarea bătăliei de la Waterloo, şi muribundul îşi reaminti. Spuse că ar fi fericit să trăiască până la amiaza acelei zile, dar că nu va vedea alt apus de soare.

— Nădăjduesc că Majestatea Voastră va vedea încă multe altele, spuse doctorul Chambers.

— Oh! răspunse regele, asta-i altă chestie, asta-i altă chestie!

Cu toate astea mai ajunse să vadă încă un asfinţit de soare. Şi muri în dimineaţa zilei de 20 iunie 1837.

Când se sfârşi totul, arhiepiscopul de Canterbury şi Marele Şambelan cerură să li se pună o trăsură cu cai la dispoziţie şi, cu hăţurile întinse, porniră de la Windsor spre Kensington. Ajunseră la palat la orele cinci şi obţinură cu greu să li se deschidă poarta. La orele şase, ducesa îşi trezi fiica şi-o vesti că arhiepiscopul de Canterbury şi lordul Conyngham se aflau acolo şi doriau să o vadă. Se dădu jos din pat, îşi puse un capot şi se duse singură, în camera unde o aşteptau solii. Lordul Conyngham căzu în genunchi la picioarele principesei şi-i anunţă oficial, moartea regelui; arhiepiscopul dădu câteva amănunte despre sfârşitul său. Văzând pe aceşti mari demnitari încovoiaţi în faţa ei, pricepu că este regina Angliei. În aceeaşi zi scrise în jurnalul ei: „Deoarece Providenţa a vrut să mă pună în acest loc, voi face tot posibilul să-mi îndeplinesc îndatoririle faţă de ţara mea; sunt foarte tânără, şi, în multe privinţe, dacă nu chiar în toate, foarte neexperimentată, dar mă îndoiesc că s-ar găsi o persoană cu mai multă bunăvoinţă şi cu o dorinţă mai sinceră ca a mea de a face ceeace este bine şi drept”.

Nu avea timp de pierdut cu reflecţii. Vârtejul chestiunilor de stat o prinse numaidecât. Stockmar veni să ia masa cu dânsa şi-i dădu sfaturi bune. Îi scrise unchiului ei Leopold o scrisoare şi un răvaş grăbit surorii sale Feodora. Primi o scrisoare de la primul-ministru, lordul Melbourne, care îşi anunţă sosirea. Îşi făcu apariţia la orele nouă, în mare ţinută a Curţii, şi-i sărută mâna. Îl primi între patru ochi şi-i repetă lecţia pe care Stockmar o învăţase la dejun:

— Am demult intenţia să păstrez pe domnia voastră şi prezentul guvern în capul afacerilor statului.

După aceste cuvinte, lordul Melbourne îi sărută iarăşi mâna şi o părăsi. Scrise apoi o scrisoare de condoleanţe

reginei Adelaida. La orele unsprezece apăru din nou lordul Melbourne şi la orele unsprezece şi jumătate co-bora în salonul roşu, unde ţinu primul ei consiliu. Înalta adunare de lorzi, de notabilităţi, de episcopi, de generali şi de miniştri de stat văzură deodată uşile deschizându-se şi făcând loc unei tinere fete foarte mică, foarte subţirică şi foarte simplă în marele ei doliu, care intră singură şi înainta cu multă demnitate şi graţie, spre locul care-i era rezervat; văzură un chip nu prea frumos, dar atrăgător: păr blond, ochi albaştri, un mic nas curbat, o gură întredeschisă care arăta dinţii superiori, o bărbie micuţă, un ten clar şi peste toate astea, un aer de inocenţă şi totdodată de gravitate, de tinereţe şi de siguranţă; ascultară un glas subţire, clar, care citea fără cea mai mică şovăială; şi apoi, când ceremonia luă sfârşit, văzură aceeaşi micuţă persoană ridicându-se şi, cu aceeaşi graţie desăvârşită şi uimitoare demnitate, ieşind din salon, singură precum intrase.

Capitolul III

LORDUL MELBOURNE

I

Tânăra regină era aproape necunoscută de către supuşii ei. Până atunci, când apăruse în public, părea eclipsată de umbra mamei sale. Viaţa ei particulară era aceea a unei călugăriţe dintr-o mănăstire: niciodată nu-i adresase un

străin vreun cuvânt; niciodată nu rămăsese într-o cameră singură cu vreo persoană, excepţie făcând mama sa şi baroana de Lehzen. Astfel nu era numai marele public care nu ştia nimic despre ceea ce o atingea; cercul privilegiat al oamenilor de stat, al înalţilor funcţionari şi doamnelor din marea societate, nici ei nu ştiau nimic despre dânsa.

Impresia produsă asupra ţării a fost imediată şi profundă. Atitudinea ei în timpul primului ei consiliu stârnise admiraţia tuturor celor ce asistaseră la acel consiliu. Ducele de Wellington, sir Robert Peel şi însuşi teribilul Croker şi chiar glacialul şi ironicul Greville, toţi fuseseră încântaţi. Tot ce se vorbi mai pe urmă despre faptele şi vorbele ei părea de bun augur. Perceperea ei era rapidă, deciziile ei, înţelepte; limbajul ei, măsurat; îşi îndeplinea îndatoririle de regină cu o surprinzătoare uşurinţă. Un val de entuziasm străbătu ţara.

Sentimentalismul şi romantismul erau la modă; inimile sensibile nu mai încăpeau de dragoste şi încredere faţă de această regină, aproape copil, parcurgând capitala în trăsură, inocentă, modestă, cu părul ei blond şi obrajii trandafirii, dar ceea ce izbea mai mult spiritele, era contrastul dintre regina Victoria şi unchii ei. Bătrânii aceia urâcioşi, desfrânaţi şi egoişti, încăpăţânaţi şi ridiculi, fără demnitate şi încărcaţi de datorii, dispăruseră ca zăpada topită de soare; şi primăvara venise, strălucitoare şi încununată. Lordul John. Russel, într-un discurs de o eleganţă desăvârşită, exprimă sentimentul general. El nădăjduia că Victoria va fi o Elisabetă fără tiranie, o Ană fără slăbiciuni. Cerea Angliei să roage pe Dumnezeu ca „ilustra principesă” care se urcase pe tron, animată de intenţiile cele mai pure şi de dorinţele cele mai drepte, să-i fie dat să vadă suprimarea sclaviei, diminuarea criminalităţii, progresul instrucţiunii. Dorea ca poporul

englez să-şi tragă de aici înainte puterea şi legalitatea din principiile morale şi religioase cele mai luminate şi astfel întărită, domnia Victoriei să devină celebră în ochii posterităţii şi în ochii tuturor naţiunilor globului.

Foarte curând s-a observat că viitorul nu avea să fie atât de simplu, nici atât de roz precum îl visa un popor idolatru. Poate că existau în fiinţa „ilustrei principese” câteva trăsături de caracter ce nu-şi găseau locul în imaginea amabilă a unei eroine, bine crescute, de roman educativ. Desigur că „intenţiile ei erau dintre cele mai curate şi dorinţele ei, cele mai juste”, dar nu mai era şi altceva? Nu se mai putea observa oare, de către un om atent, un semn de rea prevestire şi de temut în conturul acelei guri mici? După primul ei consiliu, cum îi ieşi înainte mama ei care o aştepta în anticameră, o întrebă:

— Acum, mamă, sunt cu adevărat o regină?

— Vezi bine că eşti.

— Atunci, scumpă mamă, doresc să-mi satisfaci prima cerere ce ţi-o fac în calitate de regină. Permite-mi să rămân singură timp de o oră.

Şi timp de o oră rămase singură. Părăsi camera spre a da un ordin destul de semnificativ: acela de a i se scoate patul din camera mamei ei.

Era condamnarea ducesei de Kent.

Anii lungi de aşteptare luaseră sfârşit; ceasul pe care îl dorise toată viaţa ei, sunase; fiica ei era regina Angliei; şi chiar în acest ceas o zvârlea în neant. De acum încolo se găsi în mod iremediabil despodobită de orice influenţă, de

orice încredere, de orice putere. I se lăsau, într-adevăr, toate semnele exterioare ale respectului şi consideraţiei. Dar realitatea poziţiei ei era cu atât mai crudă. Păzită de zidul forma-lităţilor de etichetă, complicate cu îndatoririle ei de fiică, Victoria devenise pentru dânsa inaccesibilă. Nu căuta să-şi ascundă dezamăgirea şi mânia. „Pentru mine nu mai există viitor, îi spunea ea doamnei de Liéven, nu mai sunt nimic”. Timp de optsprezece ani, mai spunea ea, acest copil fusese unicul scop al existenţei, al gândurilor, al speranţelor ei; şi acum... Nu! nu voia să fie consolată; pierduse totul, era cea mai nenorocită dintre făpturi. Frumosul vapor care, cu pânzele întinse, cu drapelele fâlfâind în vânt, străbătuse cu atât curaj toate furtunile din larg, intrase acum în port; şi aceasta spre a nu afla decât pustiul şi desperarea.

O lună după urcarea ei pe tron, realităţile acestei noi situaţii luară o formă vizibilă. Toată Casa Regală se mută de la Kensington în palatul Buckingham şi în această locuinţă nouă, a fost pus la dispoziţia ducesei de Kent un apartament cu totul separat de regină. Victoria a fost încântată de această schimbare. Putea prea bine să-şi îngăduie oarecare risipă de sentimentalism în clipa în care a părăsit Kensingtonul.

„Deşi mă bucur, pentru mai multe raţiuni, de a mă duce să locuiesc la Buckingham”, scria ea în jurnalul ei, „nu fără regret spun adio pentru totdeauna locului meu de naştere, unde am crescut şi care îmi este cu adevărat scump!”

Stăruia asupra fericitelor viziuni ale trecutului: măritişul surorii ei, fermecătoarele baluri, delicioasele concerte... şi mai erau şi alte amintiri. „Am suportat aici multe scene penibile şi dezagreabile, e adevărat, dar nu sunt cu mai puţin legată de bietul şi sărăcăciosul palat.”

În acelaşi timp mai luă o hotărâre importantă; era decisă să nu mai vadă pe sir John Conroy. Îl plăti cu ge-nerozitate pentru serviciile din trecut; îi dădu titlul de baron şi o pensie de trei mii de lire sterline. El rămânea ataşat casei ducesei. Dar orice legătură dintre el şi regină încetă brusc.

II

Orice ar fi putut însemna aceste schimbări, marcau, în orice caz, triumful unei persoane: baroana de Lehzen. Fiica pastorului contempla năruirea duşmanilor ei. Victorioasă şi discretă, ea rămânea stăpâna câmpului de bătălie. Nu mai părăsi nici un pas pe regină, pe elevă, pe prietenă; şi, în umbra palatului, tainica ei prezenţă se făcea simţită peste tot. Când intrau miniştrii pe o uşă, baroana ieşea prin altă uşă, şi, când ei se retrăgeau, ea revenea numaidecât. Nimeni nu ştia şi nu va şti exact puterea influenţei ei. Ea pretindea că nu discută niciodată chestiuni de stat cu regina şi că nu se ocupa decât de afacerile ei parti-culare: scrisori intime şi amănunte ale vieţii casnice. Fără îndoială că se simte mâna ei în toată corespondenţa Victoriei din această epocă. Jurnalul pare să fie scris de un copil. Scrisorile nu sunt atât de simple; şi ele sunt opera unui copil, dar corijate de o guvernantă. Şi guvernanta era departe de a fi o proastă: era, poate, mărginită, geloasă, provincială, dar era o femeie viguroasă şi cu o vedere clară şi care, printr-o remarcabilă perspicacitate, căpătase o remarcabilă influenţă. Şi această influenţă se gândea s-o păstreze. Era poate adevărat că nu se amesteca de fel în afacerile de stat, dar e greu şi subtil de făcut distincţia între ce este oficial şi ce este particular; mai ales acest lucru se simte când e vorba de un prinţ regal. Vom vedea

imediat. Dacă ţinem seamă de caracterul personajelor şi de caracterul epocii, era oare numai o realitate de ordin privat că în palatul Buckingham, camera baroanei Lehzen se găsea uşă în uşă cu cea a reginei?

Cu toate acestea, influenţa baroanei pe cât părea de întinsă, cel puţin într-un domeniu, nu era fără limită. Se simţeau şi alte forţe. Astfel, credinciosul Stockmar se instalase în palat. În decursul a douăzeci de ani ce trecuseră de la moartea principesei Charlotte, el făcuse experienţe remarcabile şi variate. Fost pe vremuri un obscur sfetnic al unui prinţ dezamăgit în ambiţiile sale, cu încetul devenise un personaj de importanţă europeană. Devotamentul pentru stăpânul său nu era numai absolut, dar şi prudent şi înţelept. Avizul lui Stockmar hotărâse pe principele Leopold să rămână în Anglia în timpul anilor critici de după moartea soţiei sale şi-i asigurase un punct de sprijin atât de util în ţara lui adoptivă. Când prinţul acceptase şi apoi refuzase coroana Greciei, scrisoarea lui Stockmar aplanase dificultăţile. Şi tot Stockmar îl împinsese pe prinţ să devină suveran constituţional al Belgiei. Dar, mai ales, tactul, onestitatea şi fineţea diplomatică a lui Stockmar care, după îndelungate şi lungi demersuri, făcuse marile puteri să garanteze neutralitatea Belgiei. Serviciile sale fuseseră răsplătite printr-un titlu de baron german şi prin încrederea desăvârşită a regelui Leopold. Şi nu numai la Bruxelles era tratat cu respect şi ascultat cu atenţie. Oamenii de stat care guvernau Anglia: lordul Grey, sir Robert Peel, lordul Palmerston, lordul Melbourne, veniseră să facă mare caz de probitatea şi inteligenţa lui: „E unul dintre oamenii cei mai voioşi şi inteligenţi pe care i-am văzut vreodată”, spunea lordul Melbourne. „Nimeni nu posedă mai multă discreţie, bun simţ şi sânge rece”. Şi lordul Palmerston cita pe baronul

Stockmar ca pe singurul om absolut dezinteresat pe care l-ar fi întâlnit vreodată. Se putu, în sfârşit, retrage la Coburg şi, timp de câţiva ani, să se bucure în sânul familiei, cu soţia şi copiii săi, pe care nu-i putuse vizita până atunci din pricina lucrărilor de serviciu încredinţate de stăpânul său, afară de o lună, două, la mari intervale de timp. Dar, în 1836, i-a fost încredinţată o importantă negociere. El fu acela care aranja căsătoria dintre principele Ferdinand de Saxa-Coburg, nepotul regelui Leopold, cu regina Maria II a Portugaliei. Astfel începu casa de Coburg să prindă cheag în toată Europa. Şi Stockmar, instalat în palatul Buckingham, îi pregătea o nouă şi strălucitoare mărire.

Regele Leopold şi consilierul său ne arată, prin îndoitul lor exemplu, ciudata diversitate a ambiţiunilor omeneşti. Dar, dacă dorinţele omului sunt minunat de variate, nici mijloacele pe care le întrebuinţează spre a le realiza nu sunt mai puţini numeroase şi astfel lumea îşi merge drumul înainte.

Sufletul corect al lui Leopold aspira la tot apara-tul regalităţii. Puterea despuiată de semnele exterioare n-ar fi avut nici un farmec pentru el; voia să fie rege, şef încoronat al unui popor. Nu era suficient să exercite puterea; era nevoie ca această putere să fie recunoscută; nu putea să se mulţumească cu mai puţin. Măririle pe care le visa se desfăşurau printre tot felul de ceremonii şi rituri. Să fii majestate, văr de rege, să te căsătoreşti cu o principesă de Bourbon pentru raţiuni diplomatice, să corespondezi cu regina Angliei, să practici austeritatea şi exactitudinea, să întemeiezi o dinastie, să plictiseşti de moarte ambasadorii, să trăieşti pe cea mai înaltă culme pe de-a întregul închinată binelui obştesc, era tot ce dorea; şi toate acestea le-a îndeplinit. „Marchizul Puţin-Câte-Puţin”, cum îl tachina George IV, dobândi ceeace dorise. Dar

niciodată n-ar fi obţinut toate acestea, dacă, printr-un hazard fericit, ambiţiile lui Stockmar n-ar fi îmbrăcat forme complementare. Baronul nu umbla după o putere accesibilă din toate privinţele. Fiinţa lui intimă se complăcea în obscuritate, în anonimat, dorea să treacă, neobservat, în dosul unei uşi disimulate şi acolo, aşezat liniştit, să tragă sforile cele mai subtile ce pun în mişcare lumea întreagă. Câteva personalităţi foarte supuse şi bine informate ştiau că baronul Stockmar era un om de mare importanţă: lui îi era de ajuns. Astfel, şansele stăpânului şi ale slujitorului, se influenţau reciproc, ridicându-se împreună. Abilitatea ocultă a baronului oferise lui Leopold o împărăţie fără defecte; şi, pe măsură ce timpul trecea, Leopold putea da drept răsplată baronului chei din ce în ce mai numeroase spre a deschide tot mai multe uşi secrete.

Stockmar se stabili în palatul Buckingham din partea şi drept trimis al regelui Leopold, dar în special, în ca-litate de amic şi sfetnic: o regină copil încă nu avea oare nevoie de sfaturi şi prietenie? Ar fi o greşală să credem că Stockmar şi Leopold erau mânaţi de un egoism vulgar. Desigur că regele nu-şi ignora interesele. O viaţă plină de aventuri şi de schimbări făcuse din el un om prudent, bun cunoscător al oamenolor; şi nu se sfia, la nevoie, să-şi întrebuinţeze cunoştinţele spre a-şi întări poziţia şi a-şi spori influenţa. Dar cu cât poziţia lui va fi mai solidă şi mai vastă influenţa sa, şi Europa va fi în progres; n-avea nici o îndoială în această privinţă. De altfel, nu era el un monarh constituţio-nal? Şi n-ar fi fost dezagreabil pentru un monarh constituţional să fi avut ambiţii meschine şi egoiste? Cât despre Stockmar, această dezinteresare pe care o observase Palmerston, se afla chiar la temelia temperamentului său; intrigantul vulgar e întotdeauna optimist; şi Stockmar, chinuit de o boală de stomac şi

obsedat de prevederi lugubre, era prin natura sa cel mai melancolic dintre oameni. Fără îndoială că era un intrigant, dar înnoda intrigile cu sfială şi cu prudenţă, spre a săvârşi binele. Să facă bine? Se poate da un scop nobil unor intrigi? Orice intrigă e primejdioasă, totuşi.

Lehzen supraveghea pe Victoria în cele mai mici detalii ale conduitei ei; Stockmar se afla în camera învecinată, gata să-i dea reginei ocazia să se folosească de ştiinţa şi de experienţa sa; scrisorile unchiului Leopold răspândeau asupra ei o ploaie de încurajări, de consideraţii generale, de îndrumări excelente. Chiar de n-ar fi avut alţi îndrumători, Victoria n-ar fi fost lipsită de sfaturi. Dar avea un alt sfetnic. Totul păli în faţa unei stele noi, o stea de primă mărime, ce răsări la orizont şi-i stăpâni întreaga viaţă.

III

William Lamb, vicontele Melbourne, avea cincizeci şi opt de ani. De trei ani era prim-ministru. În ceea ce priveşte viaţa exterioară, era unul dintre cei mai norocoşi oameni. Se născuse în mijlocul strălucirii bogăţiei şi-a puterii. Mama sa, femeie delicată şi fină, avusese un salon whig important; crescuse în acest mediu al unei societăţi fericite care, în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea, reunea toate perfecţiunile dobândite timp de o sută de ani de o aristocraţie triumfătoare. Natura dăruise lui Melbourne frumuseţea şi spiritul; moartea neaşteptată a unui frate mai mare îi dăduse averea, un titlu şi făgăduinţa unui viitor strălucit. În acest cerc încântător orice defecte ai avea, insuccesul nu mai este cu putinţă. Şi pentru dânsul, cu toate avantajele sale, succesul s-ar putea spune că era

inevitabil. Fără prea multă strădanie, atinsese o înaltă poziţie politică. Când triumfă partidul whig, el deveni unul dintre cei mai importanţi membrii ai guvernului; şi, când lordul Gray îşi dădu demisia de prim-ministru, el îi luă uşor locul. Dar soarta nu-i oferise decât favoruri materiale; îi dăduse o fire destul de fină şi bogată spre a purta cu eleganţă povara acestor facile succese. Un spirit simplu şi stufos totodată, un temperament calm şi sensibil îi permitea nu numai să lucreze, dar să trăiască cu o perfectă uşurinţă, cu acea graţie ce ia naştere din putere. În lume se credea a fi un „causeur”[9] desăvârşit, captivant, fermecător. Dacă priveai mai adânc, puteai vedea că nimic banal nu era în el. Picanteria conversaţiilor şi manierelor sale, felul său degajat de a fi, distracţiile sale, atitudinile sale nepăsătoare şi leneşe, nenumăratele sale jurăminte, toate acestea nu erau decât un divertisment; era manifestarea exterioară a unei individualităţi profund originale.

Nu era de altfel uşor de definit exact această individualitate; era alcătuită din elemente îndoielnice, complexe poate, contradictorii. Exista, de fapt, un ironic dezacord între istoria intimă a omului şi destinul său aparent. Datora totul naşterii sale, şi naşterea sa fusese ruşinoasă. Toată lumea ştia că maică-sa iubise cu patimă pe lordul Egremont şi că nu era fiul lordului Melbourne. Căsătoria sa, care părea să fie încoronarea unei tinereţi amoroase, a fost în realitate o îndelungată, nenorocită şi îngrozitoare decepţie:

„...With pleasures too refined to please,

[9] Persoana care vorbeşte cu uşurinţă şi ştie să întreţină o conversaţie plăcută – în limba franceză (n.red.).

With too much spirit to be ever at ease,

With too much quickness to be ever taught,

With too much thinking to have common thought."[10]

Nemaipomenita lady Carolina a fost aproape ruina vieţii sale. Când scăpă în sfârşit de spaimele şi uluiala, ce i le pricinuia această smintită, şi de excesele, furiile, disperările şi afecţiunea ei, se găsi singur, cu amintirea unei îndelungate tragedii amestecate cu elemente de farsă, şi un fiu, care era idiot. Totuşi aceasta nu era totul ce-i datora lui lady Carolina. În timp ce dânsa era fermecată de Byron într-un vârtej frenetic de dragoste şi viaţă mondenă, el rămânea acasă, indulgent, aproape cinic, şi îşi amăgea singurătatea, citind. Astfel căpătase obiceiul studiului, acel gust pentru lucrurile de spirit, acea cunoaştere vastă şi exactă a literaturii antice şi moderne, tot acel bagaj intelectual de neprevăzut pentru un om ca dânsul. Pasiunea cititului nu-l părăsea niciodată. Printre lucrările unui prim-ministru, mai găsea timp să citească toate cărţile importante, pe măsura apariţiei lor. Paradoxal în toate, studiul său favorit era teologia; şi acest desăvârşit umanist cunoştea temeinic pe toţi Părinţii Bisericii. Examina cu o meticuloasă iuţeală dense volume de exegeză; şi deseori, în clipele de răgaz, îl găseai răsfoind

[10] „Cu plăceri prea căutate spre a place,

Cu prea mult spirit spre a fi fericită,

Cu prea multă uşurinţă spre a putea învăţa,

Cu prea multă gândire spre a gândi ca toată lumea." – în limba engleză (n.red).

biblia, împrumuta soţiilor prietenilor săi lucrări cu privire la Apocalipsă, însemnate cu note marginale, scrise de mâna sa, sau Observaţiile cu privire la erorile Evreilor în ce priveşte convertirea Mariei Magdalena de doctorul Lardner. Cei mai cre-dincioşi nădăjduiau că astfel de studii îl vor aduce pe calea cea bună, dar nimic nu părea mai puţin probabil, când îl ascultai vorbind într-un salon, după cină.

Cariera sa politică oferea şi ea un ciudat paradox. Aristocrat prin temperament şi conservator prin convingere, parvenise la putere ca şef al partidului popular. Reprobase puternic reforma electorală şi n-o acceptase decât ca pe un rău inevitabil, şi fără reforma electorală guvernul său nu mai avea nici raţiune de a exista, nici semnificaţie. Prea sceptic pentru a crede în orice progres, se gândea că cel mai bun lucru, sau cel mai puţin rău, e să laşi lucrurile aşa cum sunt. Adeseori spunea: „Nu încerca să faci binele, dacă vrei să eviţi enervarea.” Credea că orice educaţie era o himeră. Dar educaţia poporului era o himeră primejdioasă. Copiii în uzină? „Oh! Graţie, lăsaţi-i în pace!” Liberul schimb era o iluzie; scrutinul secret, o absurditate; şi „democraţia nu exista!” Totuşi, lordul Melbourne nu era reacţionar; era numai oportunist. „Unica datorie a guvernului”, spunea el, „e să împiedice crima şi să facă a fi respectate contractele”. Tot ce se putea nădăjdui, era să dăinuiască. Şi el însuşi dura admirabil, prin compromisuri continue, prin fluctuaţii şi contradicţii, şi tot felul de slăbiciuni, şi, în acelaşi timp, cu graţie, cu dibăcie, cu conştiinţă, cu o uşoară şi delicată stăpânire a oamenilor şi a evenimentelor. Nimic nu egala nepăsarea cu care îşi conducea treburile. Persoane importante, introduse la el spre a discuta chestiuni importante, îl găseau întins pe un

pat de odihnă, înconjurat de cărţi şi hârtii, sau bărbierindu-se, distrat, într-un cabinet de toaletă, dar când plecau îşi dădeau seama că ministrul scosese de la dânşii toate informaţiile pe care dorea să le afle. Nu putea să se decidă să primească o delegaţie cu gravitatea necesară. Onorabilii de-legaţi ai fabricilor de lumânări, sau ai Societăţii pentru ridicarea pedepsei cu moartea, se simţeau ofensaţi să-l vadă, în mijlocul frumoaselor lor discursuri, preocupat deodată să sufle într-o peniţă, sau făcând un calambur indecent. Puteau ei oare bănui că în noaptea trecută studiase toate detaliile afacerii lor? Detesta să împartă funcţii – sentiment foarte rar la miniştrii. „Cât despre episcopi", spunea el: „pe cuvânt de onoare, cred că mor numai spre a mă exaspera".

Dar când, în sfârşit, numirea era făcută, aceasta era cu discernământul cel mai subtil. Colegii săi mai remarcară că dădea şi o altă dovadă de iresponsabilitate... sau era cuminţenie? Adormea în timpul şedinţelor Consiliului.

Probabil, dacă s-ar fi născut cu câţiva ani mai curând, ar fi fost mai simplu şi mai fericit. Dar era un copil al secolului al XVIII-lea rătăcit într-un veac nou, dificil, pe care îl pricepea cu greu. Se asemăna cu un trandafir de toamnă. Blândeţea sa gingaşă, ironia sa, nepăsarea sa nu îl împiedecau să fie zbuciumat de o spaimă adâncă. Cinic şi sentimental, credincios şi sceptic, era, în taină, cotropit de nelinişte şi melancolie. Şi mai ales, nu ştia să fie aspru. Petalele sale prea sensibile fremătau la orice suflare de vânt. Orice s-ar fi putut crede despre el, lordul Melbourne era întotdeauna uman, suprauman, poate prea uman!

Şi acum, în pragul bătrâneţii, viaţa sa lua o întorsătură inedită, neaşteptată, extraordinară. Deodată, devenise consilierul intim şi tovarăşul de fiecare zi al unei tinere

fete, scăpată de doică, spre a se urca pe tron. Raporturile lordului Melbourne cu femeile fuseseră împestriţate, ca tot ceea ce îl atingea. Nu s-a ştiut niciodată nimic precis despre variaţiunile pasionale ale vieţii sale conjugale. Lady Carolina dispăruse, dar el păstrase ciudata lui sensibilitate. Tovărăşia femeilor îi era necesară şi nu se lipsea de ele; îşi petrecea o mare parte de zi cu asta. Tot ce avea în el feminin îl mâna în chip firesc să se împrietenească cu femeile. Dar elementul viril nu era mai puţin viguros în dânsul: era normal să devină, câteodată, mai mult decât un prieten. Se povesteau multe istorii... Numele lordului Melbourne fusese amestecat în două procese de divorţ, dar tot de două ori îşi câştigase cauza. Şi judecătorii achitaseră şi pe frumoasa lady Brandon, şi pe strălucitoarea şi nefericita doamnă Norton. Mai mult nu se ştia. Dar aceste zvonuri romantice puneau într-o situaţie delicată poziţia sa la palatul Buckingham. Din fericire, era învăţat cu poziţiile delicate; şi se descurcă şi de astă dată cu o desăvârşită stăpânire de sine. Mai întâi, ţinuta sa era perfectă; în raporturile sale cu tânăra regină, a ştiut să amestece cu gingăşie duioasa vi-gilenţă a unui tată cu respectul unui om de stat şi al unui curtean. Plin de deferenţă şi de afecţiune, a fost totodată un slujitor şi un îndrumător. În acelaşi timp, i se primeniră toate obiceiurile. Zilele lui care erau altădată leneşe şi nepăsătoare, de fel riguroase, se supuseră severei discipline a unui palat. Nu mai stătea întins pe canapele; şi nici un „Drace!” nu-i mai scăpa vreodată de pe buze. Omul de lume care fu-sese prietenul lui Byron şi al regentului, cozeurul ale cărui calambururi fermecaseră pe toţi la Holland House, cinicul care distrase atâtea orgii cu frazele sale riscante, amantul ale cărui drăgăstoase cuvinte cuceriseră atâtea frumuseţi şi atât spirit şi stârnise atâtea patimi, putea fi văzut acum, seară de seară, risipind

tezaure de politeţe spre a sta de vorbă cu o tânără fată, în mijlocul liniştii de la Curte şi a băţoşeniei etichetei.

IV

Din partea ei, Victoria căzu numaidecât sub farmecul lordului Melbourne. Fireşte că recomandarea lui Stockmar pregătise calea; şi, cu prudenţă, s-au asigurat de sprijinul domnişoarei Lehzen; această primă impresie, atât de favorabilă, nu se mai şterse niciodată. Regina îşi găsi ministrul desăvârşit; şi perfect rămase în ochii ei. Nimic mai firesc decât această adorare absolută şi devotată. Care fată inocentă ar fi putut rezista atracţiei şi afecţiunii unui asemenea om? Dar pentru Victoria toate senzaţiile aveau pe deasupra o savoare specială. După ani de gol, de plictiseală, de monotonie, află, în sfârşit, în toată puterea tinereţii, deliciile libertăţii şi ale puterii. Era stăpână pe ea, pe marile palate, pe întinsele domenii; era regina Angliei! Ce importanţă mai aveau responsabilităţile şi greutăţile, oricât de anevoioase ar fi fost? Un sentiment domina şi le absorbea pe toate celelalte: un sentiment de bucurie. Totul o încânta. De dimineaţa până seara nu mai putea de bucurie. Creevey, acum bătrân şi aproape de sfârşit, o observă la Brighton şi fu impresionat de veselia ingenuă a „micuţei Vie". „N-am mai văzut", spunea el cu un grăunte de acreală, cum îi era obiceiul, „o fiinţă mai simplă când era la largul ei, şi-ţi sare în ochi că doreşte să fie din ce în ce tot mai mult la largul ei. Râde fără gânduri ascunse, deschizând gura mare şi arătându-şi gingiile ce nu sunt prea frumoase... Mănâncă cu aceeaşi poftă cu care râde; se poate spune că înghite... Roşeşte şi râde în fiece clipă şi cu atâta naturaleţe încât rămâi dezarmat". Dar nu erau

numai râsul şi mâncatul ce o încântau; avea cea mai mare plăcere să-şi îndeplinească îndatoririle oficiale. „Am într-adevăr multe de făcut”, scria în jurnalul ei, câteva zile după urcarea pe tron. „Primesc atâtea rapoarte din partea miniştrilor mei! Dar asta îmi place mult.” Şi mai departe: „Repet ce am spus: primesc atâtea comunicări de la miniştrii mei, şi le adresez atâtea şi am atâtea hârtii de semnat în fiecare zi, încât am întotdeauna enorm de lucru. Asta chiar mă încântă”. Dincolo de naivitatea şi lipsa de experienţă a tinerei fete, se simte născând şi crescând, cu o iuţeală aprinsă, cu o delicioasă vigoare, gusturile puternice, gusturile predestinate ale femeii.

În mijlocul atâtor fericiri, să însemnăm în special un amănunt. Fără a vorbi de poziţia socială atât de frumoasă şi de situaţia ei politică atât de importantă, Victoria mai era şi în fruntea unei mari averi. De cum s-a convocat Parlamentul, i s-a votat o listă civilă[11] de 385.000 lire sterline, din care îi rămâneau 68.000 lire, după plata tuturor cheltuielilor casei. Se mai bucura pe deasupra de veniturile ducatului de Lancester ce-i aducea mai mult de 27.000 lire anual. Prima întrebuinţare pe care a dat-o banilor a fost destul de caracteristică; plăti datoriile tatălui ei; în chestiunile băneşti ca şi-n toate celelalte chestiuni, era hotărâtă să fie corectă. Avea instinctul unui om de afaceri şi n-ar fi putut trăi niciodată cu finanţele în dezordine.

Tinereţea şi fericirea îi aureau toate clipele: zilele treceau în voioşie; şi lordul Melbourne era parcă pivotul fiecărei zile. Jurnalul ei pune într-o vie lumină viaţa tinerei suverane în timpul primelor luni ale domniei sale. E o viaţă

[11] Suma de bani pe care o poate cheltui anual din fondurile statului, pentru nevoile personale, şeful statului (n.red.).

agreabil de regulată, plină de treburi ce par fermecătoare, de plăceri simple şi, mai ales, fizice, eticheta, mesele, dansul; o viaţă grăbită, uşoară, fără complicaţii şi artificii şi care îşi este sieşi suficientă. Limpezimea dimineţii o iluminează şi, în această rozalbă strălucire, chipul „lordului M” se desprinde, suprem şi glorificat. Regina este eroina basmului, dar lordul M este eroul. Şi, cu adevărat, sunt mai mult decât un erou şi o eroină, căci nu mai sunt alte personaje decât ei doi. Lehzen, baroana, unchiul Leopold nu sunt decât figuranţii piesei. Paradisul ei nu era populat decât de două personaje; şi nu era de ajuns? Ţi se pare că-i vezi citind paginile naive ale jurnalului. Alcătuesc o ciudată pereche în această ma-gică iluminare a unei aurori ce strălucise acum aproape un veac. Iată pe gentilomul elegant, rafinat, cu prestanţă, cu părul şi favoritele sure, cu sprâncenele dese şi negre, cu buzele fremătând, ochii mari şi plini de suflet; şi, alături de el, micuţa regină, blondă, subţire, graţioasă, activă, în rochia ei simplă de domnişoară şi mica ei pelerină de dantelă, cu buzele întredeschise, îl priveşte cu gravitate, cu adorare, cu ochii ei albaştri, inocenţi. Astfel ne apare la fiecare pagină; la fiecare pagină lordul M e prezent: lordul M vorbeşte, lordul M e amuzant, instructiv, delicios şi totodată afectuos; şi Victoria îi soarbe frazele pline de miere, râde spre a-şi arăta gingiile, încearcă să înţeleagă bine ceea ce aude şi, de cum rămâne singură, se duce să scrie în jurnalul ei tot ce poate.

Conversaţiile lor îndelungate atingeau nume-roase subiecte. Lordul M vorbea despre cărţi, făcea unele observaţii cu privire la constituţia engleză sau, în trecere, o reflecţie asupra vieţii umane în general, şi istorisea la infinit poveşti despre marile personaje ale veacului al XVIII-lea. Şi apoi mai erau şi treburile. Într-o zi, lordul M citi

o telegramă trimisă din Canada de lordul Durham, dar trebui să dea mai întâi câteva explicaţii, „Îmi spuse”, scrie regina, „că trebuie să ştiu că mai înainte Canada aparţinuse Franţei şi că nu fusese cedată Angliei decât în 1760, după expediţia victorioasă a lui Wolfe. «O expediţie foarte îndrăzneaţă», îmi spuse el. Canada era pe atunci în întregime franceză; englezii s-au instalat mai târziu... lordul M explică acestea foarte clar, şi mult mai bine decât o fac eu aici, şi-mi mai spuse încă multe lucruri, cu privire la acest subiect. Apoi îmi citi telegrama lui Durham, care e foarte lungă şi a cărei lectură a durat o jumătate de ceas. Lordul M o citi admirabil, cu vocea sa dulce, şi cu atâta expresie încât e inutil să mai spun că am fost extrem de interesată”.

După terminarea treburilor, conversaţia lua o întorsătură mai personală. Lordul M îşi descrise copilăria, şi regina află că purtase părul lung, cum erau purtaţi pe atunci toţi băieţii, până la vârsta de şaptesprezece ani („ce bine trebuie să-i fi stat!”). Sau îi descoperea gusturi şi apucături bizare; nu purta niciodată ceas, ceea ce părea extraordinar, „întreb întotdeauna cât e ceasul pe servitor”, explica lordul M, „şi el îmi răspunde ceea ce îi place”. Sau, cum privea ciorile zburând în preajma copacilor, „într-un chip ce prevestea ploaia”, spunea că „ar fi putut să le contemple ceasuri întregi şi părea foarte surprins că eu nu le iubeam. Lordul M mi-a mărturisit că ciorile sunt pasiunea lui.”

Rutina fiecărei zile, atât la Londra cât şi la Windsor, era aproape neschimbată. Dimineaţa era consacrată treburilor şi lordului M. După amiază, întreaga Curte se plimba călare. Regina, într-o rochie de călărie de catifea şi cu o pălărie înaltă, împodobită cu un voal, era în fruntea cavalcadei, şi lordul M călărea alături de dânsa. Plimbările

bandei vesele erau lungi, spre marea fericire a Majestăţii Sale. Întorşi la palat, mai rămânea timp să se distreze înaintea dineului. Se jucau cu mingea sau alergau prin coridoare cu copiii. Când suna ora mesei, ceremonialul devenea mai sever. Gentilomul cu cel mai înalt grad lua loc la dreapta reginei. La stânga ei, asta deveni în curând ca o regulă stabilită, se aşeza lordul Melbourne. După plecarea doamnelor, bărbaţii nu mai aveau voie să rămână mult timp în sufragerie. Se spunea chiar că puţinele clipe ce le erau îngăduite spre a-şi bea vinul cauzaseră una dintre cele mai originale certuri ce au avut loc între regină şi primul ei ministru. Ducele de Bedford spuse lui Greville că era sigur că a fost un război între ea şi Melbourne... cu privire la obiceiul pe care îl aveau bărbaţii să rămână la masă după plecarea doamnelor; auzise pe regină spunând lui Melbourne cu destulă mânie: „E un obicei oribil”. Dar când doamnele părăsiră masa, a fost dat un ordin ca bărbaţii să mai rămână doar cinci minute. (Greville, 26 februarie 1840)

Ea avu însă câştig de cauză şi, de atunci, n-a mai fost elegant să se îmbete bărbaţii după dineu. Când societatea se întrunea în salon, eticheta era severă. Timp de câteva minute, regina vorbea pe rând cu fiecare invitat, şi în timpul acestor scurte convorbiri plictiseala regalităţii devenea câteodată dureros de vădită. Într-o seară, Greville luă masa la palat. Când veni rândul bătrânului chefliu, cu obrazul aspru, tânăra regină îi spuse:

— Aţi încălecat astăzi, domnule Greville?

— Nu, doamnă, n-am încălecat, răspunse Greville.

— Ce zi frumoasă! continuă regina.

— Da, Doamnă, o zi foarte frumoasă.

— Dar era cam frig.

— Într-adevăr, Doamnă, era cam frig.

— Sora dumneavoastră, lady Frances Egerton, călăreşte, nu-i aşa? întrebă regina.

— Da, Doamnă, câteodată călăreşte.

Interveni o tăcere şi Greville, fără a îndrăzni totuşi să schimbe subiectul, cuteză să întrebe:

— Majestatea Voastră s-a plimbat călare astăzi?

— Oh! da, o plimbare foarte lungă, răspunse regina, animată.

— Majestatea Voastră are un cal agreabil?

— Oh! da, foarte agreabil, spuse regina.

Convorbirea luă sfârşit. Majestatea Sa zâmbi şi înclină capul. Greville făcu o reverenţă profundă şi regina se adresă următorului. După ce veniră toţi musafirii la rând, ducesa de Kent se aşeză la jocul de whist, şi toţi asistenţii se grupară împrejurul mesei rotunde. Lordul Melbourne era aşezat lângă regină şi, luând deseori drept subiect câte o gravură din albumele ce acopereau masa rotundă, vorbea perseverent până la orele unsprezece şi jumătate, ora culcării.

Câteodată erau şi mici diversiuni: seara era petrecută la operă sau la teatru. A doua zi de dimineaţă, Victoria îşi nota cu atenţie regeştile sale critici: „S-a jucat Hamlet,

tragedia lui Shakespeare, şi am ajuns la începutul spectacolului. Carol Kean, fiul bătrânului Kean, juca pe Hamlet şi, trebuie s-o spun, în chip admirabil; concepţia sa despre acest personaj atât de enigmatic şi, o pot spune, atât de greu de înţeles, e uimitoare; declamă minunat toate ma-rile tirade, are foarte multă graţie şi toate gesturile sale sunt excelente, cu toate că nu e frumos... Am plecat exact când Hamlet se termină". Mai târziu se duse să vadă pe Macready în Regele Lear. Nu cunoştea nimic din piesă şi, mai întâi, o interesă foarte puţin ce se petrecea pe scenă. Se amuza vorbind şi râzând cu Marele Şambelan. Dar, pe măsură ce acţiunea înainta, deveni mai atentă. Nu mai râse. Totuşi era încurcată. Ce poveste ciudată, oribilă! Ce gândea lordul M? Lordul M se gândea că era o piesă foarte frumoasă, dar, fireşte „o piesă vulgară, se resimţea de epoca în care a fost scrisă şi ale cărei caractere erau grozav de exagerate. Sunt fericit că aţi văzut-o", adăugă el. Dar serile ce plăceau mai mult Victoriei erau fără îndoială acelea în care se dansa. Toate prilejurile i se păreau nimerite spre a ordona să se dea o serată intimă: sosirea verişorilor, zilele de naştere, prezenţa câtorva tineri. Şi atunci, când orchestra începea să cânte, când dansatorii se agitau ritmic şi când ea însăşi se simţea răpită de ritmul muzicii, şi împrejmuită de veselia tinereţii, atunci fericirea ei atingea apogeul, ochii ei sticleau şi nu voia să se oprească înainte de ivirea zorilor. Şi, pentru câteva minute, chiar lordul M era uitat.

V

Lunile zburau. Vara trecuse. „E cea mai plăcută vară pe care am petrecut-o vreodată", scria regina, „şi niciodată

nu voi uita această primăvară a domniei mele”. Şi iată că, într-un ritm grăbit, venise o nouă vară. Serbările încoronării trecură ca un vis ciudat.

Străvechiul ceremonial, complicat, interminabil, funcţiona pe cât se poate de bine, ca o maşină imensă cu nenumăratele ei rotiţe, puţin ruginite. Mica figură centrală îşi îndeplini toate mişcările. Se aşează, umblă, se rugă; purtă un glob prea greu pentru mâinile ei; arhiepiscopul de Canterbury înainta şi-i vâra greoi, în deget, un inel, încât trebui să ţipe de durere, bătrânul lord Roll, cum urca către tron spre a da omagiul, se împiedecă în mantia lui de Curte şi se rostogoli pe trepte; a fost condusă într-o capelă alăturată unde era altarul acoperit cu o cuvertură şi încărcat de sandvişuri şi de sticle cu vin; o observă pe Lehzen într-o lojă şi, de pe tronul lui Eduard Confesorul, unde era aşezată sub coroana şi mantia sa regală, schimbă un zâmbet cu baroana, „îmi voi aduce aminte întotdeauna de această zi ca de cea mai mândră din toată viaţa mea”, scrie dânsa. Dar orgoliul a fost în curând scufundat din nou de tinereţe şi simplitate. Când, în sfârşit, se întoarse la palatul Buckingham, ea nu se simţi obosită. Alergă în apartamentele sale private, îşi scoase minunatele ei găteli şi, ca în fiece seară, făcu o baie câinelui ei Dash.

Viaţa îşi reluă cursul ei molcom, tulburată uneori de câteva vâltori. Conduita unchiului Leopold, de pildă, era dezolantă. Regele Belgiei nu putuse rezista tentaţiei să se servească de legăturile de sânge pentru scopuri politice. Dar de ce să vorbim de rezistenţe? Departe de a ceda unei tentaţii, nu proceda el după obiceiurile sale? La ce bun căsătoriile regale dacă nu permiteau ele suveranilor, în ciuda constituţiilor stânjenitoare, să controleze politica externă? Şi, mai e nevoie s-o spunem? cu cea mai nobilă

procedură. Regina Angliei era nepoata sa, aproape fiica sa, şi la Curtea acestei regine veghea un agent confidenţial al său, căruia regina îi acorda cea mai intimă favoare. În asemenea împrejurări, n-ar fi fost absurd, n-ar fi fost chiar necorect să nu fi profitat de a îndrepta după dorinţele sale şi în dosul miniştrilor englezi, politica externă a Angliei?

Leopold se puse pe lucru cu toate precauţiunile convenabile. Continuă să-şi umple scrisorile cu cele mai admirabile sfaturi. Câteva zile după urcarea pe tron a tinerei regine, îi recomanda deja să reamintească, cu toate prilejurile, naşterea ei engleză, să laude naţiunea engleză. „Vă mai recomand şi Biserica anglicană, oricât veţi vorbi despre acest subiect nu vă veţi angaja cu nimic special, înainte de a hotărî ceva important, aş fi fericit de-aţi voi să mă consultaţi; asta ar avea şi avantajul să vă dea timp. Nimic nu e mai supărător decât a fi luat prin surprindere şi a fi împins la decizii grăbite şi greşite.” Nepoata lui îi răspunse imediat cu toate expresiile ei obişnuite de călduroasă afecţiune. Dar scrisoarea fusese scrisă în grabă; şi termenii erau poate cam vagi? „Sfaturile Voastre, spunea ea, sunt întotdeauna pentru mine de cea mai mate importanţă.”

Mersese oare prea departe? Delicată problemă. Victoria, se poate că scrisese în pripă. În orice caz, îşi spunea el, trebuia să fie prudent, să dea înapoi, dar spre a face saltul mai bine, întrebuinţa un surâs.

În scrisorile următoare, nu mai povăţui pe nepoata sa să se sfătuiască cu el, nu insistă decât asupra faptului de a nu lua decizii cu uşurinţă. Şi, în această privinţă, sfatul său a fost ascultat. Se putea observa că regina dădea rareori răspunsuri imediate. Şi, când lordul Melbourne însuşi îi

cerea părerea despre orice, ea îi spunea că se va gândi şi că îi va comunica a doua zi.

Regele Leopold îi mai dădea şi alte informaţii. Prinţesa de Liéven, spunea el, este o femeie primejdioasă. Era de temut să nu se amestece în lucrurile ce nu o priveau. Victoria să n-aibă încredere! „Nu ştiu cum să-ţi recomand mai insistent de a nu permite niciodată oricui ar fi să vă vorbească despre afacerile voastre, afară dacă l-aţi fi rugat. Dacă se-ntâmplă una ca asta, schimbaţi subiectul şi faceţi să simtă persoana în cauză, că se înşeală.” Şi acest sfat a fost urmat.

Ceea ce prevăzuse regele, se petrecu într-adevăr.

Doamna de Liéven solicită o audienţă şi păru că vrea să atace subiecte confidenţiale. Imediat, luând o înfăţişare încurcată, regina începu să vorbească despre lucruri banale. „Persoana în cauză” simţi că se înşelase.

Regele mai dădu apoi nepoatei sale un avertisment curios. Scrisorile, o lămurea el, sunt aproape întotdeauna citite la poştă. Era, desigur, un inconvenient din care se putea trage însă şi avantaje. „Vă voi da un exemplu: Prusia ne plictiseşte întotdeauna cu privire la fortăreţele ei. Spre a face să afle guvernul prusian multe lucruri pe care n-am dori să i le spunem în mod oficial, ministerul va adresa prin poştă o telegramă ambasadorului nostru din Berlin. E sigur că Prusienii o vor citi; şi vor afla astfel ceea ce ne convine nouă să ştie. S-ar putea şi în Anglia să se ivească împrejurări asemănătoare. Vă ofer procedeul spre a-l putea dejuca.” Acestea erau subtilităţile monarhiei constituţionale.

Timpul părea nimerit pentru o altă tranzacţie. Scrisoarea următoare era plină de politică externă: situaţia Spaniei şi a Portugaliei, caracterul lui Ludovic-Filip. Răspun-sul a fost favorabil. Victoria, într-adevăr, începea prin a mărturisi că arătase lordului Melbourne partea politică a scrisorii regelui, dar, nu mai puţin, tăia orice discuţie asupra politicei externe: firește, nu refuza să schimbe cu unchiul ei păreri cu privire la acest subiect. Până aici toate mergeau strună. Dar regele Leopold era prudent. Cu toate că era eminentă o criză în întreprinderile sale diplomatice, şovăia să înainteze mai mult. Dar, în sfârşit, se decise să-şi trădeze gândurile ascunse. În intrigile sale cu Franţa şi Olanda, îl interesa foarte mult să fie sau să arate cel puţin că e susţinut de Anglia. Dar guvernul englez părea că ia o atitudine neutră. Era prea mult: cine nu era cu dânsul, era împotriva lui; nu se vedea asta? Poate că nu era încă decât ezitare; poate că dacă Victoria ar exercita o uşoară presiune asupra miniştrilor săi, totul mai putea încă fi salvat. Se hotăra să expună chestiunea Victoriei, cu delicateţe, dar şi cu fermitate; aşa precum o vedea el însuşi. „Tot ce cer amabilei voastre Majestăţi, scrie el atunci, e să spuneţi miniştrilor voştri, dacă va fi cazul, şi mai cu seamă excelentului lord Melbourne, că întrucât aceasta ar fi compatibil cu interesele propriului vostru imperiu, nu doriţi ca guvernul să aibă mână tare în măsurile ce-ar putea în scurt timp, să pricinuiască ruina acestei ţări cât şi a unchiului şi a familiei voastre”.

Rezultatul acestei scrisori a fost cu totul altul decât acela la care se aştepta regele: regina păstră o tăcere mormântală mai mult de o săptămână. Când îi scrise în sfârşit, făcu risipă mai întâi de expresii afectuoase: „Ar fi foarte rău pentru dumneata, iubitul şi scumpul meu unchi, să te gândeşti că profundele mele sentimente de vie

afecţiune pentru dumneata s-ar putea schimba; nimic nu va putea schimba aceste sentimente”. Dar observaţiile Victoriei cu privire la politica externă, deşi foarte dezvoltate, erau dintre cele mai vagi şi aveau o formă aproape oficială şi diploma-tică.

Miniştrii ei, aşa spunea ea, împărtăşeau punctul ei de vedere; înţelegea şi deplângea dificultăţile scumpului ei unchi; şi el trebuia să fie sigur că „lordul Melbourne ca şi lordul Palmerston doreau prosperitatea şi binele Belgiei”.

Asta era totul. Regele, răspunzând Victoriei, declară că era încântat de scrisoarea nepoatei sale şi-i înapoie protestele sale de dragoste. „Prea scumpa şi prea iubita mea Victoria, spunea el, mi-aţi scris o scrisoare foarte lungă şi foarte dragă care mi-a dat multă satisfacţie şi mi-a făcut mare plăcere”. Nu voia să admită că ea se făcea că nu-l pricepe.

Câteva luni mai târziu izbucni criza. Regele Leopold se declară pentru un demers îndrăzneţ; voia, de astă dată, să mişte pe regină printr-o puternică îmbrânceală de autoritate regală şi familiară. Brusc, într-o scrisoare aproape fără replică, îşi expuse din nou cazul nepoatei sale. „Din experienţă ştiţi, scria el, că nu vă cer niciodată nimic... Dar, precum am mai spus-o, dacă nu vom fi atenţi, ar putea mai mult sau mai puţin să afecteze pe toată lumea; şi aceasta ar trebui să ne angajeze la cea mai mare băgare de seamă. Rămân, scumpa mea Victoria, unchiul vostru care vă iubeşte, Leopold R.” Regina trimise îndată această scrisoare lordului Melbourne, care răspunse prin formule căutate cu grijă şi care nu însemnau absolut nimic. Regina, după sfatul lui, le copie în scrisoarea către Leopold supraîncărcând scrisoarea cu „scumpe unchiule”; încheie printr-un mesaj de „afecţiune scumpei mătuşi

Luisa şi copiilor”. Atunci abia fu obligat să priceapă regele Leopold. În scrisoarea următoare, nu mai făcu nici o aluzie la politică. „Sunt fericit, scrie el, că Brighton vă place în anul acesta mai mult decât în anul trecut. Găsesc foarte agreabilă localitatea Brighton în acest sezon, atât timp cât vântul de est n-o începe să sufle. Pavilionul, de altfel, e confortabil; e un fapt ce nu poate fi contestat, înainte de căsătoria mea, acolo mă întâlneam cu regentul. Charlotte veni în sfârşit cu bătrâna regină Charlotte. Cât de îndepărtate sunt toate astea şi, totuşi, cât de prezente în memorie!” Asemeni bietei doamne de Liéven, Majestatea Sa belgiană simţea că se înşelase.

Totuşi, regele nu părăsi întreaga speranţă. Mai făcu un efort, dar fără multă convingere, şi, de altfel, fără nici un succes. „Scumpul meu unchi, îi scrise regina, trebui să vă mulţumesc pentru ultima voastră scrisoare pe care am primit-o duminică. Deşi aveţi oarecare interes pentru luminile mele politice, poate că ar fi mai bine să nu mai înmulţesc aceste lumini şi, mai ales, că în această privinţă văd, cu regret, că nu ne putem înţelege. Mă voi mărgini deci să vă exprim toate urările mele pentru fericirea şi prosperitatea Belgiei”.

După asta, ce se mai putea zice? De aici încolo se observă în scrisorile regelui un ton ciudat de elegiac. „Scumpa mea Victoria, micuţa şi delicioasa voastră scrisoare a sosit tocmai acum şi mi-a mers direct la inimă ca o săgeată. Da, scumpa mea Victoria, vă iubesc într-adevăr cu multă dragoste; vă iubesc pentru voi înşivă; iubesc în Voi copilul pentru al cărui bine am vegheat cu tandreţe”.

Desigur, suferise mult, dar, dacă viaţa avea dezamăgirile ei, avea în schimb şi recompensele ei. „Am primit toate onorurile posibile; şi, din punct de vedere politic, am cea

mai solidă poziţie”. Dar nu era numai politica, mai erau şi romanticele aspiraţii ale inimii sale: „Tot ce mai doresc încă, este să văd Orientul; poate că viaţa mea se sfârşeşte; şi sculându-mă în Apus mă voi culca în Răsărit”. Cât despre devotamentul său pentru nepoată, nimic nu l-ar fi putut stinge. „Nu vă pripesc niciodată să acceptaţi serviciile mele, să-mi urmaţi sfaturile mele, deşi pot spune, fără a exagera, că, graţie extraordinarului meu destin pe care mi-l păstra Providenţa, experienţa mea în domeniul politic e vastă, ca şi în domeniul vieţii private; sunt totdeauna gata să vă fiu folo-sitor în orice împrejurare; şi o repet, tot ceea ce vă cer în schimb e să-mi acordaţi puţină afecţiune sinceră”.

VI

Această corespondenţă cu regele Leopold lasă să se întrevadă multe trăsături încă ascunse ale caracterului reginei Victoria. Atitudinea faţă de unchiul ei nu se schimbase cu nimic. La toate avansurile lui, ea se împotrivi cu o fermitate inflexibilă. Politica externă engleză nu îl privea, aceasta n-o privea decât pe Victoria şi pe miniştri ei; insinuările regelui, rugăminţile sale, luptele sale, totul era inutil; şi trebuia să înţeleagă aceasta. Şi această rigurozitate era cu atât mai izbitoare cu cât era întovărăşită de atâta respect şi afecţiune. Regina, inflexibilă, nu încetă niciodată să fie nepoata cea mai devotată. Chiar Leopold invidia o asemenea corectitudine. Dar, ceea ce pare admirabil la un politician versat, e neliniştitor la o fată de nouăsprezece ani. Privilegiile pe care le observa de aproape tânăra regină nu erau fără temeri. Această stranie combinaţie de uşurinţă, de

ingenuitate uşoară şi de hotărâre fermă, de francheţe şi de rezervă, de naivitate şi de orgoliu părea că prevesteşte un viitor de complicaţii şi primejdii. Pe măsură ce timpul trecea, cele mai puţin drăgălaşe calităţi ce compuneau acest ciudat amestec se arătau mai des şi mai serios. Se observau semnele unei predispoziţii imperioase, peremtorii, de un egoism dur şi violent. Eticheta palatului, departe de a slăbi, devenea din ce în ce mai aspră. Era, se spunea, opera domnişoarei Lehzen, dar în acest caz Lehzen avea o elevă foarte docilă. Căci cele mai uşoare violări a liniei ei glaciale şi a deferenţii erau numaidecât subliniate de privirile pătrunzătoare şi dispreţuitoare ale reginei. Dar ochii Majestăţii Sale nu erau încă nimic pe lângă gura sa. Aceşti mici dinţişori ieşiţi în evidenţă, acea mică bărbie retrasă revelau mai mult decât o falcă puternică, o voinţă neliniştitoare: o voinţă de nepătruns, imperturbabilă, dincolo de raţiune; o voinţă primejdios de apropiată de încăpăţânare. Şi încăpăţânarea monarhilor nu seamănă cu aceea a celorlalţi oameni.

Doi ani numai după urcarea pe tron a reginei, norii ce se adunaseră încet pe cer, izbucniră în vijelie. Rela-ţiile Victoriei cu mama ei nu deveniseră mai bune. Ducesa de Kent, neputincioasă şi neconsolabilă, în ciuda întregului aparat exterior de un respect filial derizoriu şi umilitor, nu mai era la Buckingham decât un personaj uitat într-un colţ. Sir John Conroy, văduvit de prezenţa reginei, mai conducea încă casa ducesei, şi vechile ostilităţi de la Kersington continuau pe un nou câmp de bătaie. Lady Flora Hastings tot îşi mai zvârlea săgeţile sângeroase; şi baroana nu pusese capăt duşmăniei ei. Dar, într-o zi, lady Flora a fost aceea care a fost atinsă. La începutul anului 1839, cum se întorcea din Scoţia în suita ducesei, se nimerise în aceeaşi trăsură cu sir John. O schimbare

intervenită în ţinuta ei a devenit pretextul unei glume răutăcioase. Gurile rele începură să pălăvrăgească, şi gluma deveni serioasă. Se şoptea că lady Flora era însărcinată. Starea sănătăţii ei părea să dea oarecare aparenţă acestui zvon. Ea consultă pe sir James Clark, medic al reginei; şi, după consultaţie, sir James vorbi şi el. Un scandal îngrozitor izbucni. Nu se mai vorbea de altceva. Baroana spunea că nu era de fel surprinsă; şi ducesa îşi apără doamna de onoare cu patimă. Chestiunea a fost repetată reginei. În sfârşit, s-a recurs la calea extraordinară a examenului medical, în decursul căruia, dacă ar trebui s-o credem pe lady Flora, sir James se purtă cu o obrăznicie brutală, în timp ce celălalt doctor se arătă extrem de curtenitor. Oricum ar fi fost, ambii medici semnară un certificat ce scotea din cauză pe doamna de onoare. Dar aventura nu se sfârşi cu asta. Cei din familia Hastings erau puternici în lume: se aruncară în luptă cu furie, jurând să răzbune insulta adusă onoarei casei lor şi inocenţei lui lady Flora. Lordul Hastings ceru o audienţă reginei, scrise ziarelor, ceru concedierea lui sir James. Regina îşi exprimă regretele lui lady Flora, dar sir James n-a fost concediat. Opinia publică se îndreptă cu violenţă împotriva reginei şi a consilierilor ei; societatea înaltă arătă un profund dezgust, văzând spălându-se toate aceste rufe murdare în palatul Buckingham; şi publicul era indignat de tratamentul urât dat lui lady Flora. Spre sfârşitul lunii martie, nu mai rămăsese nimic din strălucitoarea popularitate ce înconjurase pe regină, la începutul domniei sale.

E sigur că prea puţină discreţie a fost păstrată de Curte în această privinţă. S-a permis a fi răspândite o seamă de palavre răutăcioase, în loc de a fi oprite la timp. Chiar tronul se lăsa să fie amestecat în animozităţile personale

ale palatului. Situaţia lui sir James Clark ridicase o problemă grozav de neplăcută. A fost consultat ducele de Wellington, la care era obiceiul să se recurgă în conjuncturile importante şi spinoase. El răspunse că nu putea fi demis sir James fără o anchetă publică şi că sir James trebuia să-şi păstreze locul. Fără îndoială că ducele avea dreptate. Dar neamul Hastings nu iertă niciodată reginei că păstrase în serviciul ei pe medicul vinovat şi publicul păstră penibila impresie că n-au voit să îndrepte o greşeală. Cât despre Victoria, dânsa era foarte tânără şi foarte neexperimentată; nu poate fi învinuită că se arătase inferioară faţă de o datorie extrem de gingaşă; desigur că ar fi fost datoria lordului Melbourne să fi acţionat în locul ei. El cunoştea lumea şi ar fi putut cu puţină vigilenţă şi dibăcie, să stingă focul scandalului în timp ce încă mai mocnea. N-a făcut-o. Era leneş şi nepăsător; baroana era încăpăţânată; lăsă lucrurile să-şi meargă cursul lor. Fireşte că situaţia sa nu era uşoară. Pasiunile băntuiau cu furie în palat, şi regina nu era numai tânără, mai era şi foarte îndărătnică. Ţinea el în mână oare bagheta magică care ar fi putut stăpâni acest aprig armăsar? Nu era sigur. Şi deodată izbucni o altă criză violentă care revelă în chip şi mai lămurit ca-racterul autentic al aceleia pe care era chemat s-o îndrume.

VII

De multă vreme, Victoria era chinuită de groaza de a fi forţată într-o zi să-şi îndepărteze primul ministru. Din clipa în care a fost votată reforma electorală, puterea partidului whig nu încetase să scadă, treptat şi sigur. Alegerile din 1837 nu-i lăsase decât o majoritate foarte slabă în Camera

Comunelor şi de atunci au avut greutăţi continue, în străinătate, în Anglia, în Irlanda. Grupul radical le devenise ostil; mai puteau ei să supravieţuiască multă vreme? Regina supraveghea cu frică această desfăşurare de evenimente. Era prin naştere şi educaţie whig; şi era prin relaţiile sale particulare şi publice; chiar dacă toate aceste legături n-ar fi existat niciodată, lordul M era şeful partidului whig: acest fapt era suficient să orienteze politica reginei. Căderea partidului whig trăgea după sine şi căderea lordului M; mai avea o consecinţă şi mai grozavă: lordul M ar fi părăsit pe Victoria şi prezenţa zilnică a lordului M devenise un element esenţial al existenţei ei. Şase luni după urcarea ei pe tron scria în jurnalul ei: „Aş fi dezolată să-l pierd, fie şi pentru o seară". Şi acest sentiment de dependenţă faţă de ministrul ei crescuse. În aceste împrejurări era firesc că devenise partizană whig. Cât despre fondul intim al afacerilor politice, n-avea habar de nimic; tot ce ştia dânsa era că prietenii ei erau la cârmă şi că trăiau în preajma ei; şi ar fi fost groaznic ca lucrul acesta să înceteze. „N-am cuvinte să spun", scria ea în clipa unui vot critic al Camerei, „deşi nu mă îndoiesc de succesul nostru, cât de tristă şi deprimată mă simt la gândul că poate acest om excelent şi într-adevăr bun ar putea într-o zi să nu mai fie ministrul meu! Totuşi, doresc cu înflăcărare ca acela care m-a protejat atât de minunat faţă de atâtea greutăţi, să nu dezerteze în acest moment. Aş fi vrut să exprim aceste nelinişti ale mele lordului M, dar în timpul întrevederii noastre eram mai aproape de lacrimi decât de cuvinte şi mi-era teamă că mă voi înăbuşi dacă aş fi vorbit". Lordul Melbourne nu lăsa să se înţeleagă cât de plicticoasă era o asemenea stare sufletească pentru un suveran constituţional care, din-tr-o zi pe alta, era menit să

accepte ca ministru pe şeful partidului din opoziţie. Făcu tot posibilul spre a calma pe regină, dar totul a fost în van.

El însuşi contribuise foarte mult şi în mod imprudent la această supărătoare stare de lucruri. Din ziua urcării ei pe tron, el înconjurase pe regină cu doamnele alese din partidul la putere. Stăpâna garderobei şi toate doamnele de onoare erau whig. Cu rare excepţii, regina nu vedea niciodată un tory; şi ea îşi dădea osteneala să facă aceste excepţii şi mai rare. Avea o aversiune pentru întreaga rasă şi nu tăinuia acest lucru. Avea în special aversiune pentru sir Robert Peel şi era aproape sigur că, după lordul Melbourne, el va fi prim-ministru. Manierele sale erau detestabile şi voia să cadă lordul M. Acei care îl sprijineau nu valorau mai mult. Cât despre sir James Graham, nu putea suporta să-l vadă; părea că se înşelase cu privire la sir John Conroy.

Povestea lui lady Flora întări şi mai mult ura ei de partide. Familia Hastings erau tory. Lordul Melbourne şi Curtea au fost atacaţi fără cruţare de către presa tory. Interesul reginei pentru whig spori proporţional. Dar ceasul atât de temut nu se apropia cu mai mică iuţeală. În luna mai, guvernul părea că se clatină. Într-o chestiune politică de primă importanţă nu obţinu la Camera Comunelor decât o majoritate de cinci voturi. Miniştrii hotărâră să-şi dea demisia. Când primi regina vestea, izbucni în lacrimi. Era cu putinţă ca totul să se fi sfârşit? Va trebui să spună ea adio lordului M pentru totdeauna? Lordul M sosi; şi e straniu să vezi pe tânăra fată, într-o asemenea încurcătură de evenimente şi necazuri, notându-şi cu obişnuita ei precizie momentul exact al sosirii şi plecării ministrului ei prea iubit; întrevederea lor îndelungată şi mişcătoare nu se putea sfârşi decât într-un fel: trebuia ca regina să-l cheme pe ducele de Wellington. Ducele veni a doua zi şi

sfătui pe Victoria să-l cheme pe sir Robert Peel. „Într-o stare de griji înspăimântătoare”, a ştiut totuşi să-şi stăpânească plânsul; şi, cu energie, se pregăti pentru odioasa întrevedere.

Peel era de o naturaleţe rezervată, mândru şi timid. Era suficient să se simtă încurcat; devenea atunci şi mai băţos şi mai înţepat, şi picioarele lui băteau tactul, mecanic, pe covor, ca picioarele unui profesor de dans. Chiar dorinţa prezentă de a câştiga favorurile reginei îl făcea şi mai incapabil să le merite. Nu ştiu să facă nici un progres în simpatia tinerei fete dispreţuitoare şi ostile care se afla în faţa lui. Ea notă rece în jurnalul ei că „părea nenorocit şi încurcat”. Şi, în timp ce o privea într-un chip fals, făcând câteodată un pas greşit, ea cădea pradă desperării, în faţa apucăturilor sale „atât de deosebite, oh! atât de deosebite de manierele deschise, sincere, fireşti, amabile, călduroase ale lordului Melbourne”. Audienţa se termină totuşi fără dezastre. Numai într-un punct a existat între ei o umbră de deosebiri de vederi. Peel se gândea că ar fi fost necesar să fie schimbată alcătuirea Casei reginei: trebuia ca regina să nu fie înconjurată de soţiile şi surorile acelora care vor fi de acum înainte adversarii guvernului; trebuia ca cel puţin câteva persoane dintre ele să fie favorabile noului guvern. Regina răspunse că nu va admite nici o schimbare în Casa ei, şi sir Robert răspunse că problema va putea fi rezolvată mai târziu; apoi se retrase spre a stabili toate amănuntele cabinetului său. Atât timp cât stătuse lângă dânsa, Victoria, de-ar trebui s-o credem pe dânsa, se arătase „stăpână pe sine, politicoasă, mândră şi nu manifestase nici o tulburate”. Dar de îndată ce rămase singură, căzu pradă durerii. Apoi îi scrise lordului Melbourne spre a-i povesti întrevederea ei cu Peel şi spre a-şi deplânge propria melancolie. „Regina ştie”,

spunea ea, „că lordul Melbourne va înţelege această tristeţe de a se găsi de acum înainte printre duşmanii acelora care fuseseră până atunci sprijinul ei, dar răul cel mai mare era de a nu-l mai vedea ca înainte pe lordul Melbourne”.

Lordul Melbourne scrise un răspuns foarte înţelept. Ţinea să liniştească pe regină şi-o sfătuia să accepte de bună voie noua ei situaţie. Şi nu găsi decât cuvinte amabile pentru conducătorii partidului tory. Cât despre doamnele de onoare, era de părere că asupra acestei chestiuni ce o privea pe ea însăşi, regina trebuia să-şi susţină punctul ei de vedere. „Totuşi”, a adăugat el, „dacă sir Robert se va afla în imposibilitate de a-i fi pe plac, nu trebuie să refuze să cedeze sau să evite discuţia”. E puţin probabil că lordul Melbourne avea dreptate în acest punct de vedere. Chestiunea era complicată şi subtilă şi nu fusese pusă mai înainte. Uzanţa a fost stabilită mai târziu, ca regina să consimtă la dorinţele primului ministru în ceea ce priveşte personalul feminin al Casei sale. Dar înţelepciunea lordului Melbourne a fost cheltuită în zadar. Regina, neîndurată, nu voia să asculte de nici un sfat. Nu era oare nedemn pentru partidul tory s-o priveze de doamnele ei de onoare? În această noapte se hotărî să nu admită concedierea nici uneia dintre ele. A doua zi de dimineaţă, când a fost anunţat Peel, dânsa era pregătită de luptă. El începu prin a-i explica amănunţit compoziţia Cabinetului, apoi adăugă:

— Şi acum, doamnă, doamnele de onoare...

— Nu mă pot lipsi de nici una din ele, îl întrerupse regina.

— Cum, doamnă, spuse sir Robert, Majestatea Voastră are intenţia să le păstreze pe toate?

— Pe toate! răspunse regina.

Sir Robert făcu un gest straniu. Nu putea să-şi tăinuiască enervarea.

— Directoarea garderobei şi doamnele de onoare? spuse el în sfârşit.

— Toate! răspunse din nou regina.

Degeaba discută şi pledă Peel. Zadarnic şi din ce în ce mai pompos şi rău dispus, vorbi el despre constituţie, despre reginele domnitoare şi interesul obştesc; zadarnic dansa el pe covor melancolicele sale menuete. Ea rămase inflexibilă. Dar nici el, oricât de încurcat era, nu voia să cedeze nimic. Şi când plecă, nimic nu era hotărât şi noul Cabinet plutea încă în nori. Nebună de furie, Victoria îşi închipui că sir Robert voise să-şi bată joc de ea, să-i răpească prietenii, să-i impună voinţa lui. Dar nu era totul. Deodată, în timp ce bietul om se agita în faţa ei, ea întrevăzuse ceea ce dorea cu atâta aprindere: o scăpare. Luă un condei şi scrise în pripă un răvaş lordului Melbourne. „Sir Robert”, spunea ea, „s-a purtat foarte rău. A insistat să-mi concediez doamnele de onoare, la care lucru am răspuns că nu voi consimţi niciodată. N-am mai văzut un om atât de speriat... Eram calmă, dar hotărâtă, şi cred că aţi fi fost mulţumit de sângele meu rece şi de desăvârşita mea fermitate. Regina Angliei nu va cădea în curse atât de grosolane. Fiţi gata: s-ar putea să avem nevoie de dumneavoastră”. Puse condeiul jos când fu anunţat ducele de Wellington.

— Doamnă, spuse el intrând, aflu cu mare necaz că s-a ivit o dificultate.

— Oh, spuse numaidecât regina, el a început şi nu eu.

Ea simţea că acum era un singur lucru necesar: să rămână hotărâtă. Şi veneratul învingător al lui Napoleon se văzu biruit prin calmul inexorabil al unei tinere de nouăsprezece ani. Ea nu pierdu nici un metru de teren, îndrăzni chiar să facă unele glume:

— Sir Robert e atât de slab încât se teme de opoziţia doamnelor?

Ducele protestă pe scurt, şi, cu umilinţă, făcu o reverenţă adâncă şi ieşi.

Biruise dânsa? O va afla în curând. În aşteptare, scrise o altă scrisoare: „Nu trebuie ca lordul Melbourne să creadă că regina acţionase fără să se gândească... Regina simţea că au vrut să vadă dacă n-o pot conduce şi a o prinde cu momeli ca pe un copil. Torii nu erau numai răi, mai erau şi ridiculi. Peel, după ce exprimase dorinţa să retrimită numai membrii Casei reginei care erau parlamentari, se agăţa acum de doamne! Au intenţia, izbucni dânsa, cu un dispreţ triumfător, să instaleze pe aceste doamne în Parlament!”.

Sfârşitul crizei se apropia. Sir Robert reveni şi spuse reginei că, dacă va stărui să-şi păstreze toate doamnele de onoare, el nu va putea forma guvernul. Ea îi răspunse că îi va comunica în scris decizia ei.

A doua zi de dimineaţă, Cabinetul demisionar se întruni. Lordul Melbourne citi scrisorile reginei şi un val extraordinar de entuziasm înflăcăra pe aceşti bătrâni oameni politici. Ştiau toţi foarte bine că, pentru a nu spune mai mult, regina, fără îndoială, nu procedase

constituţional; că nu ţinuse seamă de sfaturile lordului Melbourne şi că în realitate nu era nici un motiv să revină asupra demisiei lor. Dar aceste consideraţiuni se spulberară în faţa pasionatei insistenţe a Victoriei: puterea voinţei şi dorinţei ei îi răpi ca un fluviu năvalnic. Toţi simţeau „că era cu neputinţă să părăsească o asemenea regină şi o asemenea femeie”. Uitând că nu mai sunt miniştri Majestăţii Sale, luară o decizie fără precedent până atunci; o sfătuiră în scris pe regină să întrerupă întrevederile cu sir Robert Peel. Asta şi făcu. Totul se sfârşise: triumful ei era desăvârşit. În acea seară avu loc la palat un bal. Toată lumea era prezentă. „Peel şi ducele de Wellington păreau destul de stânjeniţi”. Ea era cu desăvârşire fericită. Lordul M era din nou prim-ministru, şi era lângă dânsa.

VIII

Fericirea revenise odată cu lordul M. Dar nu era o fericire fără umbre, încurcătura casnică nu încetă, deşi ducele de Wellington, retrimis ca ministru, a fost rechemat în calitate de doctor moral al familiei regale. Izbuti, în sfârşit, să convingă pe sir John Conroy să-şi părăsească postul de pe lângă ducesa de Kent şi a părăsi pentru totdeauna palatul. Făcu mai mult: obţinu ca regina să scrie o scrisoare drăgăstoasă mamei sale. O împăcare părea de aici încolo posibilă. Dar furtunoasa ducesă tot mai era supărată. Nu voia să creadă că Victoria în persoană scrisese scrisoarea; nu recunoscu scrisul fiicei sale; şi chemă pe duce spre a i-o spune. Ducele jură că scrisoarea era chiar de la regină şi rugă pe ducesă să uite trecutul. Dar trecutul nu se lăsă uitat atât de uşor.

— Ce trebuie să fac dacă lordul Melbourne se va apropia de mine?

— Ce puteţi face, doamnă? Foarte simplu: să-l primiţi curtenitor.

Ei, bine, va face un efort!

— Dar ce să fac, dacă Victoria îmi va cere să dau mâna domnişoarei Lehzen?

— Ce să faceţi, doamnă? O veţi cuprinde în braţe şi o veţi săruta pe ambii obraji.

— Ce?

Ducesa se cutremură, şi toate penele pieptănăturii ei fremătară. Apoi, izbucni în râs.

— Nu, doamnă, spuse ducele râzând şi el. Nu pe Lehzen trebuie s-o îmbrăţişaţi, ci pe regină.

Ducele ar fi putut izbuti să readucă unirea în palat dacă n-ar fi intervenit un eveniment tragic. Se descoperi că lady Flora suferea de multă vreme de o maladie intimă, care se dezvoltase repede. Era pe moarte. Regina pierdu dintr-odată orice rest de popularitate. A fost de mai multe ori insultată în mod public. Într-o zi, când apăru în balcon, două glasuri ţipară: „Doamna Melbourne!” La Ascot a fost fluierată, în trecere, de către ducesa de Montrose şi de lady Sara Ingestre. Lady Flora muri. Scandalul izbucni din nou şi cu o violenţă nouă. Şi, în palat, cele două partide se găsiră din acea clipă despărţite printr-un styx[12] de nestrăbătut.

[12] Styx – unul dintre fluviile infernului în mitologia greacă (n.red.).

Dar lordul M era acolo şi toate necazurile păreau că se înecă în încântarea prezenţei şi a vorbei sale. El însuşi suferise mult şi, cu atât mai mult, cu cât nu-şi făcea iluzii despre greşelile sale. Înţelegea că, dacă ar fi intervenit la timp, scandalul Hastings ar fi putut fi evitat. Mai pricepea că în certurile doamnelor de onoare, îngăduise raţiunii sale să fie furată de sentimentele sale şi conduita să-i fie dictată de pornirile Victoriei. Dar el nu făcea parte dintre acei care se lasă zdrobiţi de remuşcări. Cu toată plictiseala şi eticheta Curţii, raporturile sale cu regina deveniseră interesul de căpetenie al vieţii sale. Nu s-ar fi putut lipsi de aceste raporturi fără o adâncă mâhnire. Această durere, nici el nu ştia cum i-a fost cruţată. Revenise şi încă, aproape, în triumf. Trebuia să se bucure din plin de aceste ore fugare. Astfel, încălzită de soarele călduţ al favorurilor regale şi îngrijită cu dragoste şi pioşenie de o fată tânără, roza toamnei îmboboci minunat în aceste ultime luni ale anului 1839. Îşi resfiră bogatele ei petale pentru ultima oară. Pentru ultima oară, în decursul acestei prietenii neaşteptate, paradoxale, aproape de necrezut, bătrânul epicurean savura gustul delicios al romanului.

Să supraveghezi, să sfătuieşti, să opreşti, să încurajezi pe această tânără regină, era de-acum mult, dar să simţi într-o continuă intimitate, elanul acestei vii afecţiuni, acestei vitalităţi strălucitoare, era şi mai mult. Şi era mai mult, poate, să întârzii într-o nepăsătoare şi amuzantă contemplare, să te risipeşti fără scop în propuneri graţioase şi vane, să faci glume despre un măr sau o fâşie de stofă plisată, să te pierzi în reverii. Ascunse multă vreme în străfundurile sufletului său, izvoarele sensibilităţii sale ţâşneau şi se revărsau, în sfârşit. Adeseori, când se pleca spre a săruta mâna reginei, îşi simţea ochii plini de lacrimi.

Era cu neputinţă ca o asemenea intimitate să nu producă nici un efect, chiar asupra unei firi atât de sensibile influenţelor ca aceea a Victoriei. Regina nu mai era fetiţa care se urcase pe tron cu doi ani mai înainte. Schimbarea ivită în ea se vădea până şi-n atitudinea ei în public. Expresia ei, care păruse pe vremuri „ingenuă şi senină” părea acum „grăbită şi de o proastă dispoziţie”, învăţase să cunoască grijile şi plăcerile puterii, dar nu era totul. Lordul Melbourne, acest maestru atât de amabil, voise s-o conducă pe căile moderării şi ale înţelepciunii. Dar, fără să-şi dea seama, toată povara naturii sale subconştiente trăsese pe regină într-o direcţie cu totul alta. Mica pietricică, dură şi transparentă, supusă atât de multă vreme acestei fluidităţi învăluitoare şi viclene, suportase o ciudată coroziune; părea că se tulburase şi se muiase. Slăbiciunea omenească, sentimentele umane sunt contagioase; era posibil să se fi molipsit eleva atât de bine stilată de către Lehzen? Îşi aplecase ea auzul la glasul sirenelor? Instinctele tainice ce împing făptura umană să se dezvolte în chip liber – cine ştie? – vor pune stăpânire oare pe viaţa ei? O clipă, copilul unui veac nou se întoarse şi îşi aruncă privirile şovăitoare spre veacul al XVIII-lea. A fost momentul cel mai critic al carierei ei. Dacă aceste influenţe ar mai fi durat, evoluţia caracterului, istoria vieţii ei s-ar fi schimbat cu totul.

Şi de ce n-ar fi zăbovit? Nu dorea ea acest lucru? Nu dorea ea să fi durat totdeauna? Era înconjurată de whig, putea face orice voia, îl avea pe lordul M; nu îşi imagina o fericire mai mare. Orice schimbare i-ar fi ratat viaţa. Şi cea mai rea schimbare... nu, nici nu voia să se gândească. Căsătoria ar fi răsturnat totul. Între timp, toţi din preajma ei păreau că o râvnesc: publicul, miniştrii, rudele de Saxa-Coburg. Era mereu acelaşi refren. Fără îndoială că ea nu

ignora faptul că erau raţiuni excelente pentru acest lucru. Mai întâi, dacă n-ar fi avut copii şi ar fi murit, unchiul ei, ducele de Cumberland, care era acum regele Hanovrei, ar fi fost succesorul tronului Angliei.

Ar fi fost, desigur, un eveniment foarte neplăcut; şi ea simpatiza cu aceia care nădăjduiau să-l abată de la acest gând. Dar de ce atâta grabă? Ea se va mărita oricum, la urma urmei, dar de ce să nu mai aştepte doi, trei ani? Cel mai rău lucru era că unchiul Leopold nu numai că hotărâse că se va mărita, dar că va trebui să-l ia pe vărul ei Albert. Unchiul Leopold nu făcea altceva nimic; voia numai să se amestece în toate cele. Dealtfel, dacă e vorba să fim drepţi, ea îi scrisese pe vremuri, e mult de atunci, pe un ton care justificau puţin ideile sale de azi. Ea îi spusese atunci că Albert poseda „toate calităţile ce o puteau face perfect fericită”; ea îl rugase pe scumpul ei unchi să vegheze asupra sănătăţii aceluia care-i era de acum înainte atât de scump şi de a-l lua în mod special sub protecţia sa. Şi adăugase: „Doresc din toată inima ca totul să se împlinească cu bine în această chestiune atât de importantă pentru mine”. E drept că aceste toate se petrecuseră cu mulţi ani în urmă, când nu era decât un copil; poate că, judecând după stil, scrisoarea fusese scrisă de Lehzen. Oricum ar fi fost, atât sentimentele ei cât şi împrejurările erau acum cu totul altele! Albert nu o mai interesa de fel.

Mai târziu, regina declară că nu se gândise niciodată să se mărite cu altul decât vărul ei. Scrisorile şi jurnalul ei povestesc totuşi o istorie cu totul diferită. În 26 august, ea scrie: „Astăzi e a optsprezecea aniversare a zilei de naştere a prea scumpului meu văr Albert, şi rog cerul să potopească toate binecuvântările peste capul lui atât de iubit”. Dar în anii următori, aceeaşi dată trecu fără

comentarii. Era hotărât ca Stockmar să întovărăşească pe Albert în Italia; şi credinciosul baron părăsi pe regină spre a-l urma pe principe. Din Italia scrise de mai multe ori Victoriei, nu fără a vorbi despre tânărul său tovarăş în termeni favorabili. Dar decizia sa era hotărâtă. Ea îl iubea şi îl admira mult pe Albert, dar nu se gândea să se căsătorească cu el. „În ce mă priveşte, spunea dânsa lordului Melbourne, sunt cu totul, pentru moment, împotriva ideii de a mă mărita vreodată". Când voiajul din Italia se sfârşi, ea începu să se neliniştească. Ea ştia că, după proiecte fixate de multă vreme, viitoarea vizită a prinţului va fi în Anglia. Fără îndoială că va sosi în toamnă. Şi, începând din iulie, Victoria fu cuprinsă de o intensă indispo-ziţie. Se hotărî a scrie unchiului ei spre a clarifica toate lucrurile. „Trebuie să se ştie, spuse ea, că nu există nici un angajament între noi". Chiar dacă Albert îi plăcea, ea nu putea „nimic promite în acest an, căci nici un eveniment în acest gen nu putea avea loc mai devreme cu doi sau trei ani". Îi era silă să îşi schimbe starea de spirit. Şi, dacă prinţul nu i-ar fi plăcut, ea voia „să se înţeleagă că nu va rupe nici un angajament fiindcă nu luase nici unul". A fost şi mai explicită încă cu lordul Melbourne. Îi spuse „că nu dorea de fel să-l vadă pe Albert şi că toată această chestiune îi era odioasă; ea detesta să ia o decizie în acest gen". Şi mai repetă încă o dată că-i va fi desagreabil să-l revadă pe Albert. Dar nu era nici un mijloc să evite acest pas. Trebuia ca prinţul să vină în Anglia şi ea trebuia să-l primească. Vara trecuse şi era de-acum toamnă. În ziua de 10 octombrie, seara, Albert, întovărăşit de fratele său, Ernest, sosi la Windsor.

Albert sosi; şi Victoria văzu cum toată construcţia vieţii ei se prăbuşi ca un joc de cărţi. „E frumos", murmură ea cu o voce întretăiată. Şi cu asta spusese totul. Într-o clipă, mii

de taine le-au fost revelate; trecutul şi prezentul apărură deodată într-o lumină nouă. Înşelătoarele iluzii ale atâtor ani se spulberară; şi, în lumina ochilor săi albaştri, în faţa zâmbetului acestei guri încântătoare, ea fu năvălită de o certitudine irezistibilă. Orele următoare n-au fost decât o îndelungată încântare. A fost în stare să mai observe câteva amănunte: „nasul delicat, mustăţile fine, uşoare şi favoritele firave, ţinuta frumoasă, cu umeri largi şi talia atât de subţire”. Călări alături de prinţ, dansă şi vorbi cu el; şi toate acestea au fost foarte plăcute. Nici o şovăială n-o umbrea. El sosise într-o joi seară. Şi duminică de dimineaţă, ea mărturisea lordului Melbourne că „opinia sa despre căsătorie se schimbase destul de mult”. În dimineaţa următoare îi spuse că se hotărâse să se căsătorească cu Albert. Şi, a doua zi, îşi chemă vărul. Îl primi singură. „După câteva clipe i-am spus că ştia fără îndoială de ce dorisem vizita sa şi că aş fi foarte fericită dacă ar consimţi la dorinţa mea să mă mărit cu el. Şi atunci „ne-am sărutat şi a fost atât de încântător, atât de afectuos”. Ea îi spuse că era nedemnă de el, şi el îngână că ar fi foarte fericit să trăiască alături de ea. Se despărţiră şi ea se simţi „cea mai fericită fiinţă omenească”.

În această clipă intră lordul M. La început, ea nu îndrăzni să atace subiectul cel mare; vorbi despre timp şi de alte lucruri indiferente. Era posibil să se fi simţit puţin jenată faţă de vechiul ei prieten? În sfârşit, luându-şi din toată inima curaj:

— Totul s-a petrecut cu bine cu Albert, spuse ea.

— Ah! într-adevăr, spuse lordul M.

Capitolul IV

CĂSĂTORIE

I

Era o adevărată uniune de familie. Prinţul Francisc-August-Albert-Emanuel de Saxa-Coburg-Gotha, căci acesta era numele lui, se născuse cu trei luni după vara sa Victoria, şi aceeaşi moaşă asistase la ambele naşteri. Bunica lor comună, văduva din neamul Saxa-Coburg, sperase, de la început, că într-o zi se vor căsători. Pe măsură ce creşteau, ducele, ducesa de Kent şi regele Leopold se grăbeau să împlinească această dorinţă. Prinţul, din ziua în care doica sa îi spusese că se va căsători într-o zi cu „mica floare de mai, engleză" nu îşi putea imagina că s-ar putea să aibă altă soţie. Şi când însuşi baronul Stockmar îşi dădu aprobarea pentru acest proiect, se poate spune că afacerea a fost încheiată.

Ducele avea un alt fiu, prinţul moştenitor Ernest, cu un an mai vârstnic decât fratele său. Ducesa era o blondă cu ochii albaştri, frumoasă şi vioaie. Albert îi semăna mult şi nu îşi ascundea predilecţia sa pentru el. Dar, la vârsta de cinci ani, a fost despărţită de el pentru totdeauna. Curtea ducală nu era de o prea severă moralitate. Ducele era galant şi se şoptea că soţia lui îi urma exemplul. Circulau zvonuri scandaloase. Se vorbea despre unul din şambelanii Curţii, un om fermecător, de origine israelită. La urma urmelor a ieşit o despărţire şi apoi un divorţ între duce şi ducesă. Ea se retrase la Paris, unde muri în 1831, în chip

dramatic. Memoria ei a fost întotdeauna scumpă prinţului Albert.

Era un băieţaş frumos, inteligent şi plin de viaţă. În genere, cuminte, câteodată se lăsa furat de violenţă. Ştia foarte bine ce voia, şi în certurile sale cu fratele său, mai puţin pătimaş, nu aşa de decis ca el, Albert era acela care îi înfierbânta. Cei doi copii trăiau în genere în casele de la ţară ale ducelui, printre dealuri frumoase, păduri şi pârâiaşe. Foarte tineri – Albert n-avea nici patru ani – au fost despărţiţi de guvernantele lor şi încredinţaţi unui pedagog până în momentul intrării în universitate. Au fost crescuţi cu simplitate, fără ostentaţie, căci ducele era sărac şi principatul său era mic şi neînsemnat. Foarte curând s-a observat că Albert era un copil model: inteligent şi muncitor, era atins de spiritul moral şi serios al epocii sale. La unsprezece ani, îşi uimise foarte mult tatăl, spunându-i că ar vrea să devină „un om virtuos şi util”. Dar aceste lucruri nu îl împiedecau să fie vesel. Lipsit, poate, puţin de ironie, îi plăcea gluma, farsele, imitaţiile comice. Nimic n-avea în el de găină plouată: călărea, vâna, făcea scrimă. Şi, mai cu seamă, viaţa în aer liber îl încânta. N-a fost niciodată atât de fericit ca în timpul îndelungatelor sale vagabondări, cu fratele său, prin ţinutul sălbatec de la Rosenau. Fugărea căprioarele, admira peisajul, aduna ciudăţenii pentru colecţia sa de istorie naturală. Mai avea şi pasiunea muzicii. Într-un punct se deosebea de fratele său. Fie din pricina educaţiei, fie datorită caracterului său, avea un dezgust remarcabil pentru sexul opus. La cinci ani, la un bal de copii, izbucni în ţipete de furie, când i se aduse o mică fetiţă spre a dansa cu ea. Mai târziu s-a priceput mai bine să mascheze această aversiune, dar aversiunea dăinuia.

Cei doi fraţi erau foarte populari la Coburg. Când ajunseră la vârsta primei comuniuni, Sala Giganţilor, unde, după obicei, prinţii trebuiau să fie supuşi unui examen preliminar, a fost invadată de o mulţime entuziastă de funcţionari, eclesiaşti, de delegaţi din satele ducelui şi de curioşi de tot felul. Ducele, ducesa văduvă, Alteţele lor Serenisime, prinţii Alexandru şi Ernest de Wurtemberg, prinţul de Leiningen, prinţesa de Hohenlohe-Langensburg şi principesa de Hohenlohe-Schillingsfurst erau toţi prezenţi. Doctorul Iacobi, preotul Curţii, prezida ceremonia lângă un altar decorat în mod simplu, dar cu gust, şi aşezat într-o extremitate a sălii. Un cor intonă mai întâi un verset al rugăciunii: Vino, Sfinte Duh... După o scurtă introducere, doctorul Iacobi începu examenul. Ţinuta demnă şi decentă a prinţilor, atenţia dată întrebărilor, sinceritatea, hotărârea, justeţea răspunsurilor produseră o vie impresie asupra numeroasei asistenţe. Ceea ce uimi mai mult, a fost sentimentul profund şi o intimă convingere de care erau animaţi, întrebările puse nu erau dintre acelea la care se putea răspunde printr-un da sau un nu. Au fost calculate cu grijă spre a informa auditorul exact asupra opiniilor şi a sentimentelor tinerilor prinţi. A fost un moment mişcător, în special, atunci când prinţul moştenitor, răspunse că aderă la biserica Evanghelică şi adăugă: „Fratele meu şi cu mine suntem hotărâţi să rămânem credincioşi credinţei recunoscute”. Examenul, care a ţinut o oră, a fost urmat de câteva observaţii ale doctorului Iacobi, care făcu apoi o rugăciune. Se cântă al doilea şi al treilea verset din aceeaşi rugăciune, şi ceremonia se sfârşi. Prinţii coborâră de la altar şi fură urmaţi de duce şi de ducesa văduvă. Şi cinstiţii locuitori din Coburg se împrăştiară, foarte sa-tisfăcuţi de un spectacol atât de edificator.

Spiritul prinţului Albert se completa acum cu iuţeală. În decursul celui de al şaptesprezecelea an începu un curs serios al literaturii şi filosofiei germane. Se dedicase cu totul studiului, precum spunea el perceptorului său, căutând să adâncească ideile marelui Klopstock, dar mai adăuga, cu modestie, că de multe ori nu parvenea la acest lucru. Scrise un scurt tratat despre Modul de gândire al Germanilor şi un eseu despre Istoria civilizaţiei germane, întrebuinţând, spunea el, „împărţeala dictată de subiect”; concluzia era un „tablou retrospectiv al defectelor epocii noastre”, unde sfătuia pe fiecare „să-şi îndrepte greşelile lui însuşi, servind astfel de exemplu altora”.

Încredinţat pentru câtva timp supravegherii un-chiului său, regele Leopold, îl întâlni la Bruxelles pe Adolphe Quetelet, profesor de matematici, care se interesa în mod special de aplicarea calculului probabilităţilor fenomenelor politice şi morale. Aceste cercetări îl a-traseră pe principe; se legă de Quetelet printr-o prietenie care ţinu până la moarte.

De la Bruxelles se duse la Universitatea din Bonn, unde se evidenţia prin activitatea sa intelectuală şi socială. Se adânci în metafizică, drept, economie politică, muzică, scrimă şi comedie de salon. Treizeci de ani mai târ-ziu, vechii săi camarazi îşi mai aduceau aminte, amuzaţi, de râsetele provocate de prinţ, prin imitaţiile profesorilor săi. Se aprecia mai cu seamă verva cu care Alteţa Sa Serenisimă imita tonul vocii unui dascăl, care avea obiceiul să spună, arătând o vedere din Veneţia: „Acesta e podul Rialto”, şi altul care, căzând în cursă, fusese nevoit să fugă după ochelarii săi.

După un an de facultate la Bonn, se luă hotărârea ca prinţul să voiajeze, şi baronul Stockmar veni din Anglia spre al întovărăşi în Italia. Cu doi ani mai înainte, regele

Leo-pold ceruse de acum baronului părerea sa cu privire la o eventuală căsătorie între Victoria şi Albert. Răspunsul a fost admirabil. Cu acea prevedere care îl caracteriza, cu acea lipsă de optimism, cu acel simţ al elementelor morale ale unei probleme, el fixă esenţialele condiţiuni ce trebuiau, după el, să asigure reuşita acestei uniuni. Albert, scria el, era un tânăr frumos, bine dezvoltat pentru vârsta sa şi înzestrat cu calităţi agreabile şi în acelaşi timp utile. Era probabil că în câţiva ani va deveni un bărbat frumos şi puternic, cu maniere pline de demnitate şi totuşi amabile şi simple. „Astfel, adăugă baronul, avea toate calităţile exterioare ce plac sexului frumos şi care, în orice loc şi în orice timp, trebuie să placă”. Dacă Victoria însăşi era pentru măritiş, rămânea de văzut dacă însuşirile intelectuale ale prinţului erau acelea care conveneau unui soţ al reginei Angliei. Cu privire la asta, continuă baronul, se spunea mult bine despre dânsul; trecea drept discret şi inteligent. Dar asemenea păreri erau întotdeauna părtinitoare, şi Stockmar preferă să-şi păstreze opinia şi să judece personal. Şi adăuga: „Dar toate acestea nu sunt suficiente; pretendentul la mâna reginei nu trebuia să fie numai plin de calităţi, ci şi ambiţios în cel mai bun sens al acestui cuvânt şi dotat cu o mare putere de voinţă; mai trebuia şi un spirit serios şi gata să jertfească agreabilul, utilului. Dacă prinţul nu se va putea felicita mai târziu de a-şi fi creat una dintre cele mai influente situaţii din Europa, cât de mult va regreta că n-a încercat aventura! Dacă, de la început, nu înţelege misiunea al cărei scop îi angajează onoarea şi fericirea, e puţin probabil că va izbuti”.

Acestea erau pentru Stockmar calităţile necesare lui Albert spre a îndeplini cu bine funcţiunile pentru care îl destinase familia sa; el spera, în timpul voiajului prin Italia să

studieze pe prinţ şi să vadă până la ce grad le posedă. Albert, de partea lui, a fost foarte mult impresionat de baron pe care îl văzuse până atunci foarte rar. Mai făcu şi cunoştinţa unui tânăr englez, locotenentul Francisc Seymour, pe care i l-au ales de tovarăş, pe care îl găsise foarte potrivit şi de care se legă printr-o vie prietenie. L-a fermecat peisajul şi muzeele din Florenţa, Roma îl lăsă mult mai indiferent „În afară de câteva frumoase palate, această cetate n-are nimic spre a se deosebi de un oraş german oarecare". În timpul unei întrevederi cu Papa Grigore VI, îşi arătă erudiţia. Papa, observând că Grecii moşteniseră arta lor de la Etrusci, Albert răspunse că, după părerea sa, o moşteniseră mai de grabă de la Egipteni; Sanctitatea Sa consimţi cu politeţe. Pretutindeni unde mergea, se străduia să-şi sporească cunoştinţele şi, la un bal în Florenţa, se observă că nu dădea nici o atenţie doamnelor şi că vorbea animat cu savantul Capponi: „Iată un prinţ de care putem fi mândri, spuse în franceză marele duce de Toscana; frumoasele dansatoare îl aşteaptă, iar savantul îl preocupă". Întors în Belgia, Stockmar mărturisi regelui Leopold impresiile sale despre Albert: aprobarea era amestecată încă cu puncte de vedere critice. Albert, spunea el, e inteligent, bun şi amabil; era plin de cele mai nobile intenţii; judecata lui, în multe privinţe depăşea ceea ce se putea aştepta de la vârsta lui. Dar o muncă mai îndelungată îi displăcea; era foarte dispus să-şi cruţe lucrul şi bunele sale intenţii nu duceau deseori la nimic. Era regretabil mai ales faptul că nu îl interesa de fel politica şi nu citea niciodată ziarele. Şi manierele sale ar fi putut fi mai bune". Baronul adăuga: „Va avea întotdeauna mai mult succes faţă de bărbaţi decât faţă de femei, pentru care arată prea puţin interes şi prea multă indiferenţă".

Mai era un punct pe care bătrânul doctor îl observase cu multă fineţe: constituţia prinţului nu era viguroasă. Dar, în concluzie, Stockmar era favorabil ideii căsătoriei cu Victoria. Singurul obstacol în acest moment se afla într-altă parte: Victoria nu părea de fel dispusă. Şi apoi, la plecarea sa în Anglia, Albert era hotărât să se retragă şi să nu joace rolul amorezatului sfios, dar felul în care a fost primit la Windsor schimbă cu totul efectul lucrurilor. Roata norocului prinse să se învârtească cu iuţeală. Şi prinţul află în braţele reginei indiscutabila certitudine a minunatului său destin.

II

Nu era îndrăgostit de ea. Afecţiune, gratitudine, simţea toate sentimentele ce trebuie să fi născut în el dragostea iraţională a unei verişoare încântătoare care mai era şi regină, dar el nu răspundea acestei pasiuni printr-o pasiune egală. Avea, desigur, multă prietenie pentru Victoria, dar în ciudata poziţie în care se afla, ceea ce îl interesa mai mult, era el însuşi, nu dânsa. Uimit, fermecat, dansând, cântând, râzând printre splendorile de la Windsor, el simţea o senzaţie cu totul nouă: în inima lui se năştea ambiţia. Fireşte, va deveni mare şi invidiat de oamenii Dar nu zăbovea binevoitor asupra acestei idei. Lecţiile de religie, sfaturile lui Stockmar, convingerile sale intime, toate îi vorbeau acelaşi limbaj, totul îi spunea că ţinta lui nu e să îşi satisfacă propriile gusturi, ci să facă binele. Rolul său va fi să fie „nobil, viril, princiar în toate cele”; şi „va trăi, se va sacrifica pentru noua sa patrie”; „va face uz de puterea sa pentru o soartă mare, aceea de a asigura binele pentru o mulţime de oameni”. Aceste

gânduri grave se împleteau unul într-altul. Desigur că pentru moment farmecul îl făceau bogăţiile şi vârtejul de la Curtea Angliei, dar, dincolo de toate, inima îi rămăsese la Coburg. „Cheltuind, fără să ţină seamă, grijile şi energia mea pentru ţara căreia îi voi aparţine şi unde sunt chemat să ocup un loc atât de înalt, scria el bunicii sale, nu voi înceta să fiu un german.” Vai! Trebuia să părăsească Coburgul pentru totdeauna! Acest gând îi îngheţă fericirea. Se refugia lângă fratele său Ernest. Cei doi tineri se închideau împreună şi, aşezaţi la pian, uitau prezentul şi viitorul în dulceaţa familiară a unei sonate de Haydn.

Se înapoiară în Germania. Şi, în timp ce Albert, într-o vacanţă supremă, se bucura pentru ultima oară de scumpa sa patrie, Victoria îşi relua pentru ultima oară, la Londra şi Windsor, viaţa de fecioară. Scria în fiecare zi logodnicului ei scrisori îmbelşugate în care germana cu engleza se îmbinau, dar obicinuita rutină nu-şi pierdea drepturile ei: era zilnic acelaşi program, de îndatoriri şi întrerupt de plăceri. Lordul M. era din nou fără încetare lângă ea; şi tory nu erau mai puţin netoleranţi ca înainte; erau şi mai şi: vechile uri, în aceste clipe, se redeşteptau cu furie proaspătă. Impetuoasa suverană îşi dădu seama atunci că erau unele inconveniente de a fi duşmanul declarat al unuia dintre marile partide ale statului. De două ori se opuseră tory dorinţelor ei în chestiuni ce-i erau aproape de inimă. Ea voia ca rangul soţului ei să fie stabilit prin statut, şi partidul tory o împiedeca. Ea voia ca soţul ei să primească o listă civilă de cincizeci de mii lire sterline; partidul tory făcu să fie redusă la treizeci de mii. Era prea mult! Când a fost discutată chestiunea în Parlament, s-a făcut remarca că populaţia se află într-o mare mizerie, şi că treizeci de mii de lire era întregul venit al duca-tului de Coburg. Dar unchiul Leopold primise cincizeci de mii de

lire; nu era ruşinos să se ofere mai puţin lui Albert? Sir Robert Peel, era de aşteptat, avusese obrăznicia să voteze pentru suma cea mică.

Era indignată şi se va răzbuna neinvitând pe nici un tory la nunta ei. Va face o excepţie pentru bătrânul lord Liverpool, dar refuza să-l invite chiar pe ducele de Wellington. I se spuse că absenţa ducelui de la nunta ei va produce un scandal naţional; asta n-a făcut decât s-o irite mai mult.

— Ce, acest bătrân rebel? strigă ea; nu vreau să-l văd!

A putut fi în sfârşit decisă să-i trimită o invitaţie, dar nu îşi ascunse amărăciunea; ducele însuşi ştia foarte bine tot ce se petrecuse..

Dar enervarea Victoriei nu era sporită numai de tory. Pe măsură ce măritişul ei se apropia, buna dispoziţie a reginei scădea. Era agasată de regina Adelaida. Regele Leopold era şi el lipsit de bunăvoinţă. „Scumpul nostru unchi”, scria ea lui Albert, „îşi închipuie că toate trebuie să le pună el la cale...”. Şi adăugă cu oarecare acreală: „Dar nu e defel necesar”, însăşi Albert nu era fără prihană. Absorbit în întregime de iubitul lui Coburg, părea că înţelege greu complexitatea treburilor englezeşti. Se iveau dificultăţi cu privire la compoziţia Curţii prinţului. Credea că nu trebuie să fie înconjurat doar de violenţii din partidul whig. Nu înţelegea el că altă alternativă nu există? În loc de whig violenţi, tory violenţi. Şi ar fi fost cea mai mare absurditate ca gentilomii Casei sale să voteze împotriva oamenilor reginei? Voia să-şi numească singur pe secretarul său particular. Dar cum să aleagă persoana convenabilă? Era clar ca ziua că lordul M va trebui să aleagă în numele prinţului; şi lordul M hotărâse să-i dea pe propriul său secretar, George Anson, un whig încercat. Zadarnic

protestă Albert. Victoria îl anunţă simplu că Anson a fost numit şi împuternici pe Lehzen să-i trimită lămuriri scrise. Şi încă un lucru: prinţul ceruse cu insistenţă, în una din scrisorile sale, ca cea mai strictă moralitate să fie observată la Curte. Eleva lordului M era de părere că scumpul Albert era puţin scrobit şi, într-o scrisorică alarmată, jumătate în engleză, jumătate în germană, îşi dezvălui propriile sentimente. „Iubesc mult pe «lady A»„, spune dânsa, „dar găsesc că o face pe dificila; e foarte severă cu aproapele ei, ceea ce e rău; găsesc că trebuie să fim întotdeauna indulgenţi; căci, dacă n-am fi fost atât de bine supravegheaţi, ne-am fi putut şi noi înşela. E ceea ce gândesc mereu. Fireşte, trebuie să arătăm dispreţ pentru răul ce se afişează, dar e primejdios să fim prea severi; şi sunt sigură că oamenii care au să-şi impute greşeli, regretă amar de a nu fi fost mai prudenţi în tinereţe. V-am scris atât de rău şi atât de stângaci v-am explicat toate acestea încât mi-e teamă că veţi înţelege cu greu”.

Mai era intratabilă asupra unui punct. De când cu afacerea Flora Hastings, medicul sir James Clark nu mai avusese noroc. Strălucita sa clientelă îl părăsise cu totul; nimeni nu mai voia să îl consulte. Singură, regina îi rămăsese credincioasă. Voia să arate lumii ce puţin caz făcea ea de dezaprobarea lui; ea dorea ca „sărmanul Clark” să devină medicul curant al lui Albert. Prinţul se lăsă înduplecat, dar n-a putut să se felicite pentru asta.

Ziua nunţii se apropia; era timpul ca Albert să se smulgă din sânul familiei şi de pe locurile pe care îşi petrecuse copilăria. Cu inima sfâşiată, vizitase locurile atât de dragi: pădurile, văile, pe unde petrecuse atâtea ore fericite, vânând iepuri şi colecţionând plante pentru ierbarul său. Asistase, întristat, la banchetele de adio şi ascultă

Freischutz, cântată de orchestra principatului. În sfârşit, trebui să plece. Cum străbătea pentru ultima oară străzile, în trăsură, le văzu pline de lume; încă o clipă ochii săi s-au bucurat de veselele chipuri germane şi urechile i-au fost mângâiate de auzul acelor voci guturale şi familiare. Se opri să spună un ultim rămas bun bunicii sale. A fost o clipă sfâşietoare. „Albert! Albert!” ţipă dânsa şi căzu leşinată în braţele doamnelor de onoare, în timp ce trăsura nepotului se îndepărta. Destinul îl răpea pe prinţ, fără milă. La Calais găsi un vapor care îl aştepta; copleşit de tristeţe, urcă pe vas cu fratele şi tatăl său. Ceva mai târziu, tristeţea lui se adânci; drumul era greu; marea rea. Ducele coborî grăbit în cabină, în timp ce cei doi fraţi rămaseră în cele două părţi ale scării „într-o stare de complectă neputinţă”. La Dover o mulţime imensă era adunată pe chei; şi „nu fără mare efort se ridică prinţul care fusese bolnav să salute oamenii”. Simţământul datoriei triumfă. Nu era asta o prevestire ciudată? Sosirea lui pe pământul englez întruchipa deja în mic toată viaţa sa ce avea s-o trăiască, pe pământul Angliei.

Între timp Victoria, din ce în ce mai agitată, era dată pradă proastei sale dispoziţii şi nervilor ei. Avu febră, şi sir James Clark declară că va căpăta vărsat, dar şi de astă dată sir James se înşelă în diagnosticul său. Nu vărsatul o cuprinse, ci o altă boală, o maladie de frică, de regret, de îndoială. Timp de doi ani fusese propria sa stăpână; şi aceşti doi ani, cei mai fericiţi din viaţa sa, aveau să se sfârşească. Altul o va stăpâni, altul căruia va trebui să-i făgăduiască onoare şi supunere şi care, poate, o va contrazice şi se va opune dorinţelor ei... Nu era înspăimântător? De ce să încerce o experienţă atât de hazardată? De ce nu s-a mulţumit cu lordul M? Era sigură că îl iubea pe Albert. Dar iubea şi puterea. Ceea ce era cert, era faptul că

măritându-se cu Albert, nu va fi mai puţin regina Angliei. Îl revăzu; purta o uniformă fermecătoare; la vederea lui, toate ezitările ei se topiră ca zăpada în faţa soarelui. Căsătoria avu loc la 10 februarie 1840. Tinerii căsătoriţi plecară la Windsor. Fireşte că n-au rămas absolut singurei. Suitele lor îi întovărăşeau. Şi în suita lor se aflau, în special, două persoane: baroana Lehzen şi baronul Stockmar.

III

Albert prevăzuse că viaţa sa de om căsătorit nu va trece fără piedici. Dar nu şi-a dat niciodată seama că va fi atât de complicată şi de grea. În politică nu însemna mai mult decât un zero. Lordul Melbourne nu era numai prim-ministru. Era de fapt secretarul particular al reginei; şi astfel toată existenţa politică a suveranei se afla sub controlul său. Un soţ de regină este o entitate necunoscută în constituţia engleză; părea că nu era loc pentru el în afacerile de Stat; şi Victoria însăşi era de părere că era bine aşa. Când, în timpul logodnei lor, se propuse a se da prinţului un titlu englez, Victoria îi scrise: „Englezii au o mare aversiune faţă de un străin care s-ar amesteca în afacerile ţării lor. Câteva ziare au şi mani-festat teama că aţi vrea să vă amestecaţi. Ştiu bine că nici nu vă gândiţi la asta, dar dacă veţi accepta un titlu de pair, nu vor întârzia să spună că aspiraţi la un rol politic. Ştiu că nici nu vă gândiţi!” În realitate, regina nu era atât de sigură.

Dar voia să se facă bine înţeleasă. Nădăjduia că va deveni un soţ ideal; în ceea ce priveşte guvernarea ţării, îşi va da el seama că lordul M şi cu dânsa se descurcă fără ajutorul lui.

Dar nu numai în domeniul politic găsea prinţul că i se atribuia un rol neînsemnat, înţelese că şi funcţia de soţ va fi redusă aproape la nimic. Baroana de Lehzen domnea peste toată viaţa particulară a Victoriei; şi se gândea să nu-i scadă cu o iotă această dominaţie desăvârşită. De la urcarea pe tron a reginei, puterea baroanei sporise mult. Fără a mai pune la socoteală imensa şi nedefinita influenţă ce-i permitea să exercite controlul ce îl avea asupra întregii corespondenţe intime a reginei, era acum supraintendentă a Casei regale şi se ocupa şi cu cheltuielile private ale reginei.

Albert îşi dădu seama în curând că nu era stăpân la el acasă; toate detaliile vieţii lui şi ale soţiei sale erau controlate de o terţă persoană; nu se putea face nimic fără consimţirea baroanei Lehzen. Şi Victoria, care o iubea încă pe Lehzen cu pasiune, nu vedea nimic rău în această situaţie.

Prinţul nu era mai fericit nici în relaţiile sale mondene. Străin, timid, simţindu-se prost în tovărăşia femeilor, puţin expansiv şi totuşi sigur de el, nu era predestinat să aibă mult succes în lume. Şi înfăţişarea îl deservea. Deşi era pentru regină încarnarea frumuseţii virile, lumea engleză şi, mai ales, înalta societate, ce privea pe prinţ cu ochi mai puţin teutonici, nu împărtăşea această părere. Ei găseau lui Albert, în obrazul şi ţinuta lui, în felul lui de a fi, un aer foarte puţin englez. Fără îndoială că avea trăsături regulate, dar chipul său avea ceva fad şi mălăieţ; era înalt, rău zidit şi nu se ţinea drept când mergea.

Într-adevăr, acest tânăr semăna mai mult cu un tenor de operă. Aici era marele dezavantaj. Prinţul nu făcu nimic spre a-l contrabalansa. De la început, fie din stângăcie sau din dragoste de corectitudine, şi spre a descuraja fami-

liarităţile deplasate, se arătă grozav de băţos şi convenţional în manierele sale. Oriunde apărea îşi punea o platoşă de etichetă, împrejmuindu-se parcă de un tufiş cu spini. Nu mergea niciodată în altă lume decât în cea a Curţii, nu se arăta pe străzile Londrei. Dacă ieşea călare sau se plimba în trăsură, era întotdeauna întovărăşit de un aghiotant. Voia să fie perfect; şi dacă perfecţia excludea prietenia, ei bine, va renunţa la prieteni. De altfel nu avea stimă de fel pentru englezi. După câte putem judeca, nu ţinea decât la vânătoarea de vulpi şi la observarea regulilor religioase de duminică; englezii oscilau între prea multă frivolitate şi prea multă gravitate; dacă le vorbea amabil, nu înţelegeau; şi mai ignorau legile gândirii şi glumele uzuale din universităţile germane. Prinţul simţea că nu se va putea niciodată înţelege cu astfel de oameni. Atunci de ce să înfrângă din pricina lor legile etichetei? În intimitate prinţul se pricepea să fie natural şi încântător. Seymour şi Anson îi erau foarte ataşaţi şi el răspundea simpatiei lor, dar ei nu erau decât subordonaţi, miniştri-confidenţi ai voinţei sale. Albert nu găsea lângă nimeni sprijinul şi consolarea unei prietenii de la egal la egal.

Totuşi avea un prieten, sau mai degrabă, un mentor. Baronul, stabilit din nou la reşedinţa regală, era decis să se devoteze lui Albert precum se devotase pe vremuri lui Leopold. Situaţia sa actuală pe lângă acesta se asemăna mult cu poziţia de altădată faţă de celălalt, dar erau unele de-osebiri. Dificultăţile erau tot atât de mari acum ca şi atunci; erau mai complexe şi mai interesante. Tânărul doctor necunoscut şi neînsemnat, care n-avea drept sprijin decât spiritul său şi protecţia unui prinţ, se transformase într-un sfetnic al regelui şi al miniştrilor, desăvârşit, celebru, copt de vârstă şi de o îndelungată experienţă. Putea să-l trateze pe Albert cu autoritate afectuoasă şi

aproape părintească. Pe de altă parte, Albert nu era Leopold. Prinţul (şi baronul îşi dădea bine seama), n-avea rigida ambiţie a regelui, nici prezumţia sau dorinţa măririi personale. Era plin de virtuţi şi de bune intenţii, inteligent, instruit, dar nu avea interes pentru politică şi nu dovedea o prea mare putere de caracter. Lăsat propriilor sale mijloace, va deveni desigur un personaj distins şi nul, un diletant fără ţel, ocupat să-şi cultive spiritul, o mobilă de palat, fără influenţă şi fără importanţă. Dar Stockmar era acolo. Disimulat în umbră, îşi împingea din spate noul elev pe drumul pe care îl împinsese odinioară pe Leopold.

Şi, de astă dată, scopul era mai mult decât rega-litatea mediocră la care Leopold ajunsese. Dragostea sa dezinteresată, energia sa nedezminţită pregătea cea mai înaltă şi strălucită recompensă lui Albert.

Începutul a fost greu mai cu seamă. Albert se descuraja repede. La ce bun atâta efort spre a juca un rol care îl plictisea şi unde nu era decât baronul singur, dornic să-l aplaude. Nu era mai simplu şi mai puţin obositor să fie lăsate lucrurile în voia lor? Dar Stockmar nici nu voia s-audă. Fără încetare atingea întotdeauna două coarde sensibile din inima prinţului: sentimentul datoriei şi orgoliul său. Uitase Albert scopul nobil căruia dorise să se dedice? Va îngădui el ca soţia, familia şi întreaga sa existenţă să fie guvernate de baroana Lehzen? Acest ultim argument era tare. Prinţul nu era obişnuit să cedeze şi a ceda acuma era mai umilitor decât altădată. De altfel, nu îl exaspera numai poziţia baroanei în familia regală, avea motive mai multe şi mai grave. Ştia bine că era superior intelectualiceşte soţiei sale; şi totuşi vedea cu ciudă că spiritul Victoriei scăpa influenţei sale. Când, împins de baron, încerca să vorbească despre politică cu dânsa, ea răspundea vag, cădea în generalităţi şi schimba discuţia. Îl

trata cum îl tratase pe vremuri pe unchiul său. Prinţul, într-un sfârşit, protestă; ea răspunse că proceda aşa că voia să uite obositoarea politică atunci când se afla lângă dânsul. Scuza era mai rea decât greşeala. Era el soţul şi ea femeia? S-ar fi putut crede. Dar baronul afirmă că Lehzen era la rădăcina răului: ea era aceea care o împingea pe regină să aibă secrete; şi mai rău: care submina sinceritatea firească a Victoriei şi o încuraja, fără ca ea să-şi dea seama, să dea pretexte false conduitei sale.

Mici resentimente se iviră spre a învenina lucrurile şi mai mult. Prinţul şi regina n-aveau aceleaşi gusturi. Albert, obişnuit cu o simplicitate de Spartan şi căruia îi plăcea să se culce devreme, găsea că marile recepţii ale Curţii sunt grozav de lungi şi anoste. Pe la zece şi jumătate adormea în colţul unei canapele. Reginei, dimpotrivă, nu-i plăcea nimic mai mult decât să danseze până la ziuă şi să iasă pe balconul cu uşi din sticlă al palatului ca să privească răsăritul soarelui de după catedrala Sf. Paul şi turnurile de la Westminster. Adora Londra pe care prinţul o detesta. Nu-i plăcea să trăiască decât la Windsor. Dar nici Windsorul nu era lipsit de torturi. În timpul zilei putea să se plimbe, să picteze, să cânte la pian, dar după cină se lăsa o neagră plictiseală peste palat. Ar fi vrut să invite savanţi, oameni de litere, să le ceară părerea despre cutare sau cutare punct de vedere artistic sau ştiinţific şi apoi să-şi expună părerile sale. Din nefericire, Victoria nu se gândea „să încurajeze pe oamenii aceştia”. Ştia că nu va străluci în compania lor; şi dorea ca rutina serilor să nu se schimbe întru nimic. Era acelaşi schimb banal de platitudini, cu persoane oficiale, apoi cercul în jurul mesei rotunde şi albumele cu gravuri, în timp ce prinţul făcea nesfârşite partide de şah cu trei din aghiotanţii săi.

Era prea firesc ca acest ciudat amestec de pu-tere, pasiune şi orgoliu să producă mai mult decât simple accese de enervare: voinţe exasperate se înfruntau. Nici Victoria, nici Albert nu erau obişnuiţi să joace un rol secund. Proasta şi tiranica dispoziţie a Victoriei izbucnea. Vitalitatea, îndărătnicia ei, înalta idee ce şi-o făcea despre situaţia ei ar fi putut, fără îndoială, să combată victorios drepturile şi superioritățile prinţului. Dar platoşa reginei avea un punct vulne-rabil, încetase de a mai fi propria ei stăpână; era dominată de un sentiment puternic, care o invadase încet-încet până la rădăcinile fiinţei ei. Era îndrăgostită la nebunie. Nu cunoaş-tem amănuntele acestor curioase certuri. Dar prinţul Ernest care rămase câtva timp în Anglia cu fratele său, le contempla cu o privire amicală şi surprinsă. Povestirea unei dintre ele a ajuns până la noi. E, poate, o întruchipare a adevărului, poate e o legendă, dar care, conform legendelor, simbolizează şi rezumă o situaţie. Într-o zi, prinţul, înfuriat, se închisese în camera lui. Regina, şi ea furioasă, se duse să bată la uşă.

— Cine e acolo? întrebă prinţul.

— Regina Angliei!

Nici un răspuns; şi din nou o grindină de bătăi în uşă.

— Cine e acolo? întrebă din nou prinţul.

— Regina Angliei.

Şi aşa mai departe. În sfârşit, se făcu linişte. Apoi, bătăile reîncepură, dar mai domol.

— Cine e acolo? întrebă, aspru, prinţul.

Dar de data asta, răspunsul a fost altul:

— Soţia ta, Albert. Uşa se deschise imediat.

Încet, încet, poziţia prinţului se schimbă, începu să găsească studiul politicii mai puţin fad decât îşi imaginase. Citea pe Blackston şi lua lecţii de drept englez. Asista câteodată la conversaţiile miniştrilor cu regina; şi, după sfatul lordului Melbourne, i se prezentau toate telegramele ce priveau politica externă. Câteodată făcea un expozeu scris asupra părerilor sale şi le citea primului ministru care, infinit de curtenitor şi de amabil, asculta cu atenţie dar răspundea rar.

O măsură importantă a fost luată înainte de naşterea principesei regale: se decise, fără nici o opoziţie a Parlamentului, ca prinţul să devină regent în caz de moarte a reginei. Graţie intervenţiei lui Stockmar pe lângă partidul tory, a fost luată această fericită decizie.

Baronul crezu că poate să se ducă la Coburg spre a se odihni în sânul familiei. Dar solicitudinea sa pentru prinţ, revărsată în nenumărate scrisori, nu scădea. „Scumpul meu prinţ sunt satisfăcut de noutăţile pe care mi le daţi. Greşelile, erorile, obstacolele ce se pun de-a curmezişul destinelor noastre trebuie să fie considerate altfel decât ceea ce sunt, adică fenomene naturale ce ne arată una din părţile vieţii, partea întunecată. Sărind peste ele, spiritul face exerciţii, se antrenează, se luminează; caracterul se întăreşte, se oţeleşte”.

Până aici prinţul se descurcase onorabil, dar trebuia să continue pe acelaşi drum. Mai cu seamă, trebuia „să lucreze fără pauză”. Să lucreze fără încetare spre a-şi pune la încercare mărinimia; să lucreze fără preget spre a

despărţi în mod logic ceea ce e mare şi esenţial de ceea ce este meschin şi fără importanţă; să lucreze fără odihnă spre a atinge un ideal înalt, să facă eforturi spre a fi întotdeauna constant, răbdător, curajos. Era acesta, poate, un program cam auster pentru un tânăr de douăzeci şi unu de ani; şi totuşi această austeritate atingea adâncul inimii lui Albert. Ofta, dar asculta; i se părea că ascultă vocea unui duh inspirat de adevărul divin. „Stelele de care ai nevoie în aceste clipe şi poate încă pentru o vreme sunt iubirea, cinstea, adevărul. Sufletele torturate, spiritele mai puţin agere riscă să nu vă recunoască meritele, să nu vadă în Voi omul care sunteţi sau, cel puţin, ce aţi putea deveni... Supravegheaţi-vă, deci, fără încetare; aveţi privirea aţintită în toate direcţiile... ceea ce doresc pentru prinţul meu, e o inimă largă, nobilă, călduroasă, credincioasă, ce ar putea să nutrească cele mai nobile idei despre firea omenească şi hotărârea fermă de a le pune în practică”.

Momentul decisiv nu întârzia. Alegerile noi făcură reîntoarcerea tory iminentă. Regina nu avea pentru ei mai puţină aversiune ca în trecut. Dar, sprijiniţi de o considerabilă majoritate în Camera Comunelor, erau în măsură să se facă ascultaţi. Lordul Melbourne, primul a înţeles că inevitabila tranziţie trebuia să se îndeplinească cât mai paşnic. Prinţul, cu consimţământul ministrului, se apropia de tory, cum o mai făcuse şi cu prilejul actului de regenţă; şi, prin intermediul lui Anson, începu negocieri cu sir Robert Peel. Într-o serie de întrevederi secrete, au ajuns să cadă pe de-a-ntregul la înţelegere cu privire la doamnele de onoare. A fost decis să nu fie de fel invocată constituţia: când va fi format guvernul tory, principalele doamne whig se vor retrage şi alte doamne, alese de sir Robert, le vor lua locul. Astfel, Coroana renunţa de fapt la

pretenţiile ei din 1839, şi de atunci nu le-a mai va-lorificat. Această tranzacţie a fost o răscruce însemnată în cariera prinţului. Într-o chestiune delicată, arătase tact şi dibăcie; intrase în relaţii prieteneşti şi intime cu noul prim-ministru; evident că îl aştepta un mare viitor politic. Victoria a fost foarte impresionată şi adânc recunoscătoare. „Iubitul meu înger”, scria dânsa regelui Leopold, „mi-e într-adevăr un mare sprijin. Are cel mai viu interes pentru tot ce se petrece; îmi împărtăşeşte toate sentimentele; şi, totuşi, în chestiunile pe care le discutăm îndelungă vreme împreună, se abţine întotdeauna de a mă influenţa; şi, precum spuneţi, judecata lui e dreaptă şi ponderată”. Şi e sigur că avea mare nevoie de sprijin şi de reconfortare: lordul M pleca şi ea îl antipatiza pe sir Peel atât de mult încât cu greu izbutea să-i adreseze un cuvânt. Da, de aum înainte, va discuta totul cu Albert.

Stockmar, care se înapoiase în Anglia, privea cu satisfacţie demisia lui Melbourne. Dacă totul va merge normal, Albert va putea acum să exercite asupra Victoriei o supremă influenţă politică. Dar oare va decurge totul cu bine? Un eveniment neprevăzut dădu baronului oarecare temeri. Când sosi înspăimântătoarea clipă să spună adio, cu disperare, iubitului ei ministru, căzură la învoială să nu se vadă prea des în viitor dar, cel puţin, să continue corespondenţa. Lordul Melbourne nu arătă niciodată mai mult ca atunci slăbiciunile caracterului său. Atât cât fusese la putere, avusese faţă de Peel o conduită ireproşabilă; făcuse tot posibilul spre a uşura schimbarea guvernului; îi dăduse chiar sfaturi, prin mai mulţi intermediari, cum să câştige bunele graţii ale reginei. Dar de abia căzu în opoziţie şi inima îi slăbi: nu se putea resemna să părăsească cu totul plăcerea şi privilegiul de a da sfaturi reginei, să fie văduvit de acea putere pe care o exercitase

atât timp, de acea intimitate de care se bucurase atâta. Deşi făgăduise să arate în scrisori cea mai perfectă discreţie, nu putea rezista tentaţiei pe care i-o ofereau aceste scrisori; discuta amănunţit diverse chestiuni de interes public; dădea numeroase sfaturi pentru alegerea titularilor pentru însărcinări importante. Aceste sfaturi au fost urmate. Lordul Melbourne recomandase pe lordul Heytesbury, ale cărui merite le lăuda, pentru postul de ambasador la Viena. Opt zile mai târziu, regina scrise ministrului Afacerilor Străine, rugându-l să încredinţeze lordului Heytesbury, om de mare merit, o misiune importantă. Vie alarmă din partea lui Stockmar. Compuse o notă în care arăta cât de contrară Constituţiei era conduita lui Melbourne, şi încurcătura în care ar fi putut intra regina dacă aceasta ar fi ştiut-o Peel; şi însărcina pe Anson să ducă această notă fostului prim-mi-nistru. Lordul Melbourne, întins pe canapea, o citi până la sfârşit, cu buzele ţuguiate:

— Iată o părere foarte exactă, spuse el. Dar când Anson voi să-şi înfigă stiletul şi insinua că era foarte neplăcut pentru un şef al opoziţiei să păstreze relaţiuni intime cu suverana, bătrânul om se supără şi se înroşi la obraz:

— Doamne, Dumnezeule! strigă el, ridicându-se brusc de pe sofa şi alergând dintr-un colţ într-altul al camerei, dar asta depăşeşte răbdarea umană!

Continuă să scrie reginei ca şi în trecut. A mai fost nevoie de două atacuri viguroase ale lui Stockmar spre a fi redus la înţelepciune. Apoi, din ce în ce, scrisorile sale deveniră mai rare, cu aluzii din ce în ce mai vagi la afacerile de stat; sfârşiră prin a fi inofensive. Baronul surâse: lordul M acceptase inevitabilul.

Ministerul whig se retrăsese în Septembrie 1841. A trebuit să treacă mai mult de un an înainte de a se împlini alt eveniment important: concedierea baroanei Lehzen. Căci, la sfârşit, a fost înfrântă şi misterioasa guvernantă. Nu se ştie cum a fost decisă Victoria să accepte această concediere fără revoltă, poate chiar ca o uşurare, dar e sigur că poziţia lui Albert în căsnicia sa se întărise odată cu venirea celor doi copii. Naşterea principesei regale a fost urmată în 1841 de aceea a prinţului de Walles; şi un al treilea copil era aşteptat. Baroana, în ciuda marii ei iubiri, nu mai putea să ia parte decât foarte palid la aceste bucurii familiare. Pierdea teren văzând cu ochii; se observă cu surprindere că, odată sau de mai multe ori, în călătoriile regale, a fost lăsată la Windsor. Prinţul era foarte prudent. De la schimbarea guvernului, lordul Melbourne îl sfătuise să profite pentru a activa. El crezu de cuviinţă că era mai bine să aştepte; timpul şi împrejurările lucrau pentru el; în fiecare zi situaţia sa devenea mai bună; în fiecare zi şi în fiecare noapte, înţelese în sfârşit că nu mai trebuia să ezite, că cea mai infimă veleitate a sa, abia exprimată, era împărtăşită de Victoria. Vorbi, şi Lehzen se topi pentru totdeauna. Niciodată nu va mai domni în această inimă regală şi sub aceste acoperişuri regale. Niciodată nu va mai privi de la fereastra din Windsor, cu un zâmbet triumfător, cum eleva şi suverana sa trecea pe terasă printre re-verenţele mulţimii. Se întoarse în Hanovra ei natală şi se stabili la Buckeburg într-o căsuţă mică, dar confortabilă ale cărei ziduri au fost acoperite în întregime cu portretele Maiestăţii Sale. Baronul, în ciuda bolii sale de stomac, tot mai surâdea încă: Albert triumfa.

IV

Dezacordurile începutului fură uitate: totul era scufundat în armonia unei uniuni desăvârşite. Un nou mister, de necrezut, i se revelase Victoriei; îşi dăduse întregul suflet soţului ei. Frumuseţea, farmecul care o cucerise la prima vedere nu erau decât învelişul exterior al autenticului Albert. Biată oarbă, ea nu observase atunci decât puţin din această frumuseţe: era bun, era mare!

Cum a putut ea să gândească pe vremuri că ar putea să-şi ridice voinţa împotriva înţelepciunii prinţului, ignoranţa împotriva ştiinţei, capriciile ei, împotriva perfectului său gust? Iubise ea cu adevărat Londra şi orele târzii şi plăcerile societăţii? Ea, care acum nu mai era fericită decât la ţară, care sărea în fiecare dimineaţă din pat, – ah! atât de devreme – spre a face o plimbare împreună cu Albert! Ce deliciu să se lase instruită de el, să înveţe din gura lui numele copacilor şi obiceiurile albinelor! Şi, mai târziu, să coasă la gherghef, în timp ce dânsul îi citea Istoria constituţională a Angliei de Hallam! Sau să o asculte cântând la noua ei orgă, „orga e primul între instrumente”, spunea el; sau să-i cânte o romanţă de Mendelsohn, dând mare atenţie măsurii şi respiraţiilor, şi lăsând sa-i scape rareori note false! După dineu mai erau şi alte plăceri: prinţul – ah! ce bun era! – părăsise jocul de şah, astfel că se putea juca în cerc împrejurul mesei rotunde, şi se distra în chipul cel mai fermecător jucându-se cu jetoanele şi inelele. O minune era apariţia copiilor! Pussy era atât de inteligentă! Într-o zi ea strigă, furioasă: „Nu sunt Pussy! Sunt principesă regală!” Cât despre Berti, ea nu se ruga decât cu cea mai mare ardoare lui Dumnezeu ca micul prinţ de Walles „să semene sub toate raporturile sufleteşti şi trupeşti îngerului său de tată”. Şi scumpa ei mamă fusese din nou adusă în cercul familiei;

Albert săvârşise o împăcare; şi plecarea domnişoarei Lehzen contribuise ca trecutul să fie dat uitării.

Pentru Victoria viaţa devenise o idilă; şi viaţa ei era o idilă, dacă elementele esenţiale ale idilei sunt fericirea, dragostea şi simplitatea, dar era o idilă să buimăcească pe Teocrit. „Albert”, scria Majestatea Sa în jurnalul ei, „a adus-o pe mica Pussy într-o rochiţă atât de frumoasă pe care i-a dat-o mama, cu blană de merinos albă şi albastră, şi avea pe cap o boneţică atât de frumoasă şi a aşezat-o pe patul meu, aşezându-se şi el alături; şi a fost atât de cuminte şi drăgălaşă l Şi în timp ce preţiosul, incomparabilul meu Albert era lângă mine şi micul nostru amor între noi, mă simţeam plină de fericire şi de gratitudine faţă de Dumnezeu”.

Trecutul, un trecut vechi abia de trei ani, îi părea atât de îndepărtat, atât de straniu, încât nu şi-l putea explica decât ca pe o iluzie, o eroare nenorocită. Într-o zi, când reciti un vechi caiet al jurnalului ei, dădu peste aceste rânduri: „Cât despre încrederea Coroanei, Dumnezeu ştie că nici un mi-nistru, nici un prieten, n-a avut-o niciodată atât de complet ca acest excelent lord Melbourne!” O cuprinsese remuşcarea; luă imediat tocul şi scrise pe margine: „Recitind acestea, nu m-am putut împiedeca să remarc cât de superficială era pe atunci fericirea mea, şi ce binecuvântare e să cunosc acum, graţie soţului meu, o fericire veritabilă şi solidă, pe care nici afacerile politice, şi nici o întorsătură mondenă nu o poate schimba. Fericirea mea de atunci nu putea dura; cât de bun ar fi fost lordul M, cât de perfect ar fi pentru mine, n-aveam plăcere decât în lume, şi trăiam din aceste izvoare superficiale pe care le numeam eu pe atunci fericire. Mulţumesc Domnului, toate acestea s-au schimbat pentru mine şi pentru alţii şi ştiu ce este adevărata fericire. – V. R.” Cum o ştia? Şi ce diferenţă

este între o fericire veritabilă şi o fericire simţită? Un filosof, poate că lordul M, ar fi putut pune această întrebare. Dar ea nu era un filosof; lordul M nu era decât o umbră, iar Albert era alături de ea. Era de ajuns.

Fireşte, era fericită. Voia ca toată lumea s-o afle. Scrisorile către regele Leopold sunt toate invadate de extaz. „Oh! Scumpul meu unchi, dacă ai putea şti cât mă simt de fericită şi de binecuvântată, cât sunt de mândră să am o fiinţă atât de desăvârşită cum e soţul meu!...” Aceste strigăte vrăjite păreau că ţâşnesc de la sine din peniţa ei. Într-o zi, cum lady Lyttelton, fără să se gândească, spunea despre o femeie că e fericită „ca o regină” şi se opri deodată, puţin încurcată:

— Nu vă întrerupeţi, lady Lyttelton, spuse Majestatea Sa. O regină e o femeie într-adevăr fericită.

Dar această nouă fericire n-avea nimic din visul care dă fructul lotusului. Nu amorţea, mai degrabă o ţinea trează. Niciodată nu simţise Victoria mai mult nevoia să-şi facă datoria. Mai mult ca oricând lucra cu metodă pentru afacerile de Stat. Supraveghia numeroasele ei scrisori; se ocupa de fermă, de lăptăria ei, de întreaga gospodărie, de dimineaţa până seara. Micuţa ei persoană, vie şi activă, fugind cu paşi grăbiţi în urma paşilor mari ai lui Albert, prin coridoarele şi aleile de la Windsor, părea însăşi expresia stării ei sufleteşti. În mijlocul dulceţii şi a deliciilor unei fericiri fără pete, printre valurile umflate ale sentimentelor, ea păstra întreaga ei rigiditate naivă. Lady Lyttelton care, în calitate de guvernantă a familiei regale, era mai bine decât oricine plasată spre a putea observa pe regină, spunea: „O vână de fier străbate această extraordinară natură”.

De multe ori plăcutele obiceiuri gospodăreşti erau întrerupte. Trebuia să plece de la Windsor la Buckingham, să deschidă Parlamentul, să aibă întrevederi cu persoane oficiale, sau, când se ivea prilejul, să primească la palat oaspeţi străini. Curtea se înveşmânta atunci cu o măreţie spontană şi suveranii de partea cealaltă a Mării – Ludovic-Filip, regele Prusiei sau regele de Saxa – găseau la „Windsor serbări în-tr-adevăr regale. După părerea generală, puţine spectacole în Europa produceau un efect atât de impunător ca un banchet în marea sală Waterloo, strălucitoare de diamante şi uniforme, cu întinşii pereţi acoperiţi de portretele majestoase ale eroilor şi cu masa împovărată de greoaia veselă de aur a regilor Angliei. Dar, în mijlocul splendorii, obiectul cel mai impunător era regina. Micuţa Hausfrau[13] care, cu o zi înainte, îşi scosese copiii la plimbare, inspectase ogrăzile şi grajdurile, exersase la pian şi umpluse paginile jurnalului cu descrieri minunate despre soţul ei, scânteia deodată, fără artă, fără efort, printr-o tranziţie spontană şi firească, ca o încarnare a majestăţii. Chiar şi ţarul Rusiei a fost impresio-nat. Victoria, de partea ei, îl privea cu o tainică teroare pe formidabilul Nicolae. „Vizita sa e, fără îndoială, un mare eveniment şi o mare cinste”, scria unchiului ei, „şi poporul englez e foarte măgulit. E desigur un om foarte izbitor şi, pe deasupra, frumos. Profilul său e magnific şi manierele sale sunt extrem de demne şi de gingaşe. E foarte politicos, de o politeţe ce intimidează prin atenţia civilităţilor. Dar expresia ochilor săi nu e mai puţin teribilă şi deosebită de tot ce am văzut până acum”. Ea însăşi, şi Albert şi „bunul rege de Saxa”, care se afla atunci la Windsor (şi despre care spunea ea: „Îl iubim atât; e atât de puţin pretenţios!”) erau strânşi ca nişte pui timizi împrejurul acestui vultur impresionant. După plecarea lui,

[13] Hausfrau – gospodină în limba germană (n.red.).

au stat de vorbă despre chipul său, despre nenorocirile şi puterea sa despotică peste milioane de supuşi. Ah! cât despre ea, nu se putea opri să nu îl deplângă; şi mulţumea Domnului că era regina Angliei.

Când venea momentul să răspundă unora dintre aceste vizite, perechea regală se îmbarca pe iaht, spre bucuria Victoriei.

Ea izbucnea:

— Ador vapoarele!

Se urca pe scări şi cobora cu o surprinzătoare agilitate, glumind cu marinarii. Prinţul era mai reţinut. Îi făcură o vizită lui Ludovic-Filip la castelul d'Eu; vizitară pe regele Leopold la Bruxelles. Se afla atunci în capitala Belgiei o englezoaică şi mai remarcabilă decât regina, dar nimeni nu-i dădu vreo atenţie; şi Victoria trecu, fără să o vadă, sub privirea scrutătoare a suplinitoarei de la pensionul Heger. „O mică doamnă grasă şi vioaie, fără prea multă demnitate, de altfel, nici de pretenţii". Aceasta a fost impresia lui Charlotte Brontë, în timp ce trăsura regală, în trapul a şase cai, trecu ca un fulger prin faţa ei, forţând-o să rămână o clipă nemişcată pe trotuar şi să-şi întrerupă gândurile. Victoria era antrenată şi reuşi chiar să aducă puţină veselie la trista Curte a unchiului ei. Fireşte că regele Leopold era pe deplin mulţumit. Nădejdile sale cele mai scumpe se împliniseră; toate ambiţiile sale erau satisfăcute. Nu mai avea decât să se bucure de tronul său, de înalta sa respectabilitate şi de exacta îndeplinire monotonă a îndatoririlor sale. Din nenorocire, fericirea celor care îl înconjurau nu era tot atât de perfectă. Curtea sa, se şoptea că era mai ternă decât o adunare religioasă; şi, în această Curte nefericită, nimeni nu era mai

nenorocită decât regina. „Lasă glumele, Doamnă!” strigase regele într-o zi când, la începutul căsniciei, biata femeie îndrăznise să facă un palid calambur. Nu pricepea dânsa că frivolitatea era o necuviinţă pentru soţia unui monarh constituţional? A înţeles imediat şi încă cum! Şi când pereţii surprinşi ai saloanelor luxoase răsunară de vorbăria şi de râsetele Victoriei, biata femeie îşi dădu seama că nu mai putea zâmbi.

În alt an a fost vizitată Germania, şi Albert o făcu să admire frumuseţile patriei sale. Când Victoria trecu frontiera, dădu semne de emoţie şi de surpriză. „Să ascult vorbindu-se germana”, scria ea în jurnalul ei, „să văd soldaţi germani, toate acestea mi se par ciudate”. Revenindu-şi în fire, găsi ţara încântătoare. A fost pretutindeni sărbătorită; mulţimea de prinţi de prin vecinătate alergară să-i ureze bun venit, şi încântătoare grupuri de ţărani, îmbrăcaţi cu straie duminicale, îi oferiră buchete de flori. Principatul de Coburg, cu peisajul romantic şi cu locuitorii bine crescuţi, o fermecară în mod special. Şi când, trezindu-se dimineaţa, se află în „scumpul Rosenau, locul natal al dragului meu Albert”, a fost „ca un vis frumos”. Întoarsă în Anglia, descrise amănunţit, într-o scrisoare adresată unchiului ei, plăcerile călătoriei şi intensa ei afecţiune pentru locul natal al lui Albert. „Am pentru Germania sentimente pe care nu le-aş putea zugrăvi. Le-am resimţit atât de adânc la Rosenau! E ceva care mă mişcă, care îmi merge drept la inimă şi mă face să plâng. N-am resimţit în nici un loc mulţumirea calmă şi pacea pe care o trăiam. Mi-e teamă să n-o iubesc prea mult”.

V

Soţul nu era atât de fericit ca soţia sa. Situaţia sa se îmbunătăţise mult; familia îi sporea; femeia lui îl adora. Dar era încă străin într-o ţară străină; încântarea spiritului şi pacea sufletului îi erau încă refuzate. Era mult că se impu-sese anturajului apropiat, dar nu era de ajuns. Şi dealtfel, nici succesul său nu se realiza fără amărăciune. Victoria îl adora, dar el voia să fie înţeles şi nu adorat. Şi Victoria, atât de plină de el, până la ce punct îl înţelegea ea? Până la ce adâncime înţelege ciutura fântâna? Prinţul era singur. Se aşeza la orgă şi începea să improvizeze savante modulaţii până când sunetele se ridicau şi se lăsau în cadenţe complicate, putând să aducă unele consolări inimii sale. Apoi, cu elasticitatea spiritului tinereţii, alerga să se joace cu copiii, sau să deseneze o nouă cocină, sau să citească Victoriei Istoria eclesiastică a Scoţiei, sau să facă piruete în faţa ei, ca un director de balet, cu piciorul ridicat, cu zâmbetul fix, spre a-i arăta cum trebuia să se ţină în public. Acestea erau distracţiile lui Albert. Dar era o distracţie pe care nu şi-o îngăduia. Nu flirta niciodată; nu, nici măcar cu cele mai frumoase femei ale Curţii. În timpul logodnei lor, Victoria făcuse remarca lordului Melbourne că prinţul nu dădea atenţie nici unei alte femei, bătrânul cinic răspunse:

— Lucrurile astea vin mai târziu.

Victoria îl certase cu severitate şi fugi să repete aceste cuvinte lui Stockmar. Dar baronul o încuraja. Ceea ce spusese lordul Melbourne putea fi adevărat în anumite cazuri, dar n-avea cu nimic a se teme de Albert. Şi baronul avusese dreptate. În timpul îndelungatei sale vieţi conjugale, nici o altă femeie, cât de fermecătoare ar fi fost, nu pricinui nici cea mai palidă gelozie Victoriei.

Ceea ce absorbea pe prinţ din ce în ce mai mult, era lucrul său; şi de acolo îşi pompa singura lui reconfortare. De la venirea lui Peel la putere, începuse să intervină în toate afacerile de Stat. Aceşti doi oameni aveau mai multe asemănări: calitatea inteligenţii lor, seriozitatea ideilor lor morale, şi chiar rigiditatea şi lipsa de uşurinţă a manierelor lor. Îi legau şi simpatii; şi Peel era dispus să îl asculte pe Stockmar şi să îl îndrume pe prinţ în viaţa publică. Tocmai era vorba să se numească o comisie regală spre a se vedea dacă reconstrucţia palatului Parlamentului n-ar putea servi spre a ajuta a încuraja artele frumoase în Statele Unite; el ceru prinţului să prezideze. Era vorba să dea dovadă de un spirit pătrunzător. Nimic nu-i convenea mai mult lui Albert decât, un lucru în acest gen: va putea totodată să-şi satisfacă dragostea de artă, pasiunea de metodă şi dorinţa de a intra în raporturi intime cu oameni distinşi, fără a uita însă distanţele. Se puse pe lucru cu pasiune. Câţiva dintre membrii comisiunei au fost puţin speriaţi ascultându-l pe prinţ, vorbind în discursul său de inaugurare despre împărţirea subiectului pe „categorii”; găsiră că acest cuvânt atingea în chip primejdios metafizica germană, dar recăpătară încredere când Alteţa Sa Regală arătă o extraordinară cunoaştere tehnică a picturii de frescă. Când au început să discute, dacă decoraţia zidurilor trebuia să aibă intenţii morale, prinţul arătă oportunitatea: desigur că mulţi oameni nu vor arunca spre aceste picturi decât priviri fugare, dar pictorul nu trebuia să uite că mulţi alţii le vor contempla cu un ochi mai isteţ şi mai interesat. Acest argument convinse comisia, şi se hotărî ca motivele freştii să fie de natură educativă şi morală. Au fost executate în consecinţă; din nenorocire, după puţină vreme, au pălit într-atât încât au devenit invizibile chiar pentru ochiul cel mai interesat şi

pătrunzător. Era cu putinţă ca aceste cunoştinţe tehnice ale Alteţii Sale Regale să fi fost incomplete?

În curând, prinţul îşi luă o sarcină şi mai anevoioasă; aceea de a reforma Casa regală. Această reformă era urgentă. De ani de zile, confuzia, neconfortul, o scandaloasă risipă domnea la reşedinţa regală şi, mai cu seamă, în palatul Buckingham; nu s-a putut încerca nici o îmbunătăţire, atât timp cât Lehzer guvernase în chip de suverană. Dar funcţiile baroanei trecuseră acum în mâinile prinţului, care în 1844 se puse curajos la lucru. Cu trei ani mai înainte, Stockmar revelase, după o amănunţită anchetă, într-un memoriu detailat, o extraordinară stare de lucruri. Controlul Casei regale era împărţit, se pare, într-un mod cu totul curios, între mai multe autorităţi independente unele de altele şi posedând fiecare puteri vagi, fără răspundere şi fără coordonare. Dintre aceste autorităţi, cele mai importante erau exercitate de Marele Intendant şi de Marele Şambelan, seniori de mare rang şi de importanţă politică remarcabilă, care îşi schimbau atribuţiile cu fiecare guvern; nu trăiau la Curte şi nu aveau nici reprezentanţi tocmiţi. Funcţiile lor respective erau curioase şi rău definite. La palatul Buckingham, se părea că Marele Şambelan avea răspunderea tuturor apartamentelor, excepţie făcând bucătăriile şi cămările pe care le avea în păstrare Marele Intendant; totuşi împrejurimile palatului nu depindeau nici de unul, nici de altul, ci de ministrul apelor şi al pădurilor; şi astfel, în timp ce geamurile erau şterse în interior de funcţionarii Marelui Şambelan sau de cei ai Marelui Intendent, în exterior geamurile erau şterse de Ministrul apelor şi al pădurilor. Dintre slujbaşi, guvernantele, micii lachei şi fetele în casă depindeau de Marele Şambelan; şeful bucătăriilor, bucătarii, uşierii în livrea şi sub-şefii de casă erau sub conducerea unui alt

funcţionar, al Maestrului Grajdurilor. Fireşte că în aceste condiţiuni, serviciul era foarte prost făcut şi disciplina era detestabilă. Servitorii lipseau când le plăcea şi cât voiau; „şi, după cum remarca baronul, se fumează şi se bea în dormitoarele în care valeţii dorm câte zece sau doisprezece şi nimeni nu-i poate împiedeca”. Cât despre oaspeţii Majestăţii Sale, nu era nimeni să-i conducă la camerele lor, şi erau câteodată părăsiţi pentru câteva ceasuri întregi, incapabili să se regăsească în labirintul complicat al coridoarelor. Această stranie împărţire a puterilor se întindea nu numai asupra persoanelor, ci şi asupra lucrurilor. Regina observase că nu era niciodată foc în sufragerie, întrebă care e cauza acestei neglijenţe. I se răspunse: „Marele Intendent pregăteşte focul; Marele Şambelan îl aprinde”. Subordonaţii acestor doi mari funcţionari nu reuşiră să se înţeleagă, nu era nimic de făcut: regina trebuia să mănânce în frig.

Un incident surprinzător revelă tuturor confuzia şi neglijenţa ce domneau în palat. Cincisprezece zile după naşterea principesei regale, sora de caritate auzi un zgomot suspect în camera învecinată camerei reginei. Chemă un valet care, uitându-se dedesubtul unei mari canapele, descoperi, ghemuit sub mobilă, un tânăr cu „aspectul cel mai respingător”. Era „tânărul Jones”, personaj enigmatic ale cărei escapade umplură coloanele ziarelor timp de mai multe luni şi al cărui caracter şi intenţii au rămas pentru totdeauna inexplicabile. Era fiul unui croitor de haine bărbăteşti, avea şaptesprezece ani, dar părea şi mai tânăr; se introdusese în palat, sărind zidul grădinii şi intrând printr-o fereastră deschisă. Cu doi ani mai înainte, sub înfăţişarea unui coşar, mai onorase odată palatul Buckingham cu o asemenea vi-zită. Declarase că a petrecut trei zile în palat, ascunzându-se sub toate paturile

şi hrănindu-se cu supe şi alte merinde; se aşezase pe tron, văzuse pe regină, auzise ţipând pe principesa regală. Toate detaliile acestei stranii afaceri au fost cu aprindere discutate. Times istorisea că junele Jones „din cea mai fragedă copilărie, iubise lectura, dar expresia sa era dintre cele mai stupide”. Şi ziarul adăugă: „Canapeaua sub care a fost descoperit Jones e una din cele mai frumoase şi mai scumpe ce se pot vedea, atât pentru bogăţia materialelor cât şi pentru perfecţia lucrăturii. A fost comandată pentru uzul oaspeţilor regali şi iluştri care vin să aducă omagii Majestăţii Sale”. Vinovatul a fost trimis pentru trei luni într-o casă de corecţie. N-a ieşit de acolo decât pentru a se întoarce imediat în palatul Buckingham. Descoperit, a fost retrimis în casa de corecţie pentru încă trei luni. La eliberare, un music-hall i-a oferit patru lire sterline pe săptămână pentru a fi prezentat pe scenă. A refuzat această ofertă şi, scurt timp după asta, poliţia l-a descoperit rătăcind în preajma palatului. Autorităţile au acţionat cu hotărâre; şi, fără altă formalitate, îl expediară pe tânărul Jones pe un vapor. Un an mai târziu, vaporul îşi aruncă ancora la Portsmouth; imediat Jones debarcă şi se îndreptă spre Londra. A fost arestat înainte de-a ajunge la palat şi trimis înapoi pe vaporul Warspite. Se observă că „aspectul său se schimbase şi arăta mult mai bine”. Astfel părăsi tânărul Jones lumina istoriei şi întră în neant. Mai ştiu însă că în 1844 căzu, noaptea, în mare, între Tunis şi Alger. A fost pescuit. Dar e de crezut – cum explică un ofiţer de pe Watspite, într-o scrisoare adresată ziarului Times, – că nu căzuse în mare din pricina unui accident: sărise în apă „ca să vadă lumina semnalului de oprire”. Se putea aştepta altceva din partea unui asemenea personaj trăznit?

Inconfortul şi nesiguranţa nu erau totul. Proasta economie a Casei regale ducea la cheltuielile cele mai nebu-neşti şi mai inutile, la fraudele cele mai neruşinate. Nu era decât abuz şi profit. Astfel, o veche şi încremenită uzanţă cerea ca o lumânare să nu fie aprinsă mai mult decât o singură dată: nimeni nu ştia ce se făcea cu aceste resturi de lumânări. Alt exemplu: prinţul cercetând socotelile, fu surprins descoperind o cheltuială de treizeci şi cinci de şilingi săptămânal pentru „vinul din Camera Roşie”. Făcu o anchetă şi descoperi în sfârşit, şi nu fără greutate, că de pe timpul lui George III, în castelul de la Windsor, o cameră vopsită în roşu servise drept corp de gardă, şi că o sumă de cinci şilingi pe zi era alocată pentru vinul ofiţerilor. Corpul de gardă fusese de multă vreme mutat într-altă parte, dar se continua a se plăti vinul Camerei Roşii, şi banii intrau în buzunarul unui ofiţer cu jumătate de soldă ce ocupa sinecura de sub-şef de casă.

După migăloase şi dificile anchete şi lupte cu mulţimea de interese particulare strânse de pe urma anilor de neglijenţă, prinţul reuşi, în sfârşit, să săvârşească o completă reformă. Diversele autorităţi ce fuseseră atât timp în conflict, au fost îndemnate să predea toate atribuţiile în mâna unui singur funcţionar, Maestrul Casei Regale, care era de acum înainte responsabil de întreaga administraţie a palatului regal. Au fost realizate mari economii şi cavalcada străvechilor şi venerabilelor abuzuri a fost pusă pe fugă. Printre alţii, nefericitul jumătate-de-soldă al Camerei Roşii a fost poftit, spre marea lui surprindere, să renunţe la renta lui hebdomadară sau să îşi îndeplinească efectiv funcţia de sub-şef de casă. Chiar incorectitudinile de conduită ale valeţilor au fost considerabil împuţinate. S-au plâns, au ţipat; prinţul a fost acuzat că se bagă unde nu-i fierbe oala, că era nedrept să

facă economii cu mucurile de lumânări. Se ţinu dârz; şi, în curând, admirabila administraţie a Casei Regale a fost citată ca o dovadă a, perseverenţei şi a chibzuinţei sale.

În acelaşi timp, activitatea sa sporea într-un domeniu mai important. Devenise secretarul particular al reginei, consilierul ei intim, al doilea ei eu. Asista întotdeauna la întrevederile ei cu miniştrii. Ca şi regina, se interesa în special de politica externă, dar nu era, de altfel, nici o chestiune politică de care să nu se fi interesat. Printr-o mişcare dublă şi simultană, în timp ce, pe deoparte Victoria resimţea influenţa superiorităţii lui intelectuale, el era din ce în ce mai mult interesat de mecanismul politicii înalte, de necontenitele şi complexele treburi ale unui mare stat. Nu mai putea fi considerat diletant; era un muncitor, o personalitate publică, un om activ.

Stockmar, triumfător, nota această transformare. „Prinţul”, scria el, „a câştigat mult în ultimul timp. Fără îndoială că e înzestrat pentru politică. În acelaşi timp a devenit mult mai independent. Activitatea sa spirituală nu încetează să evolueze şi cea mai mare parte din timp o consacră afacerilor fără să se plângă”. Şi adăuga: „Cât despre relaţiile sale cu soţia sa, sunt tot ceea ce s-ar putea dori”.

Mult timp înainte de retragerea lui Peel, Victoria îşi schimbase cu totul atitudinea faţă de el. Cazul pe care îl făcea despre prinţ ministrul, îndulcise inima reginei; o cucerise pe de-a-ntregul prin această sinceritate şi căldură firească ce schimbau, în intimitate, stângăcia manierelor sale în delicateţe. Parveni să îl respecte şi chiar să îl iubească infinit de mult. Ea vorbea despre „excelentul nostru Peel”; avea pentru el „o admiraţie extremă” ; el făcuse dovadă „de o loialitate, de un curaj, de un patriotism, de o lipsă de egoism fără limite”. Şi adăugă:

„Conduita sa faţă de mine a fost, să zic aşa, aproape cavalerească”. Începu să regrete demisia lui cum o regretase altădată pe aceea a lui Melbourne. Ar fi o mare calamitate”. Ce ar fi gândit ea, cu şase ani mai înainte, dacă i-ar fi anunţat un profet că va fi îngrozită de triumful partidului whig? Totuşi, nimic nu putea împiedeca acest triumf; trebuia să înfrunte întoarcerea vechilor ei amici. În timpul crizei ministeriale din 1845 şi 1846, prinţul joacă un rol de prim rang. Toată lumea simţea că era în centrul negocierilor, că el era de fapt acela care dispunea în realitate de puterile şi funcţiile Coroanei. Avansase cu un pas atât de discret că nimeni nu băgase de seamă. Dar, se poate afirma cu certitudine, în clipa în care Peel părăsea guvernul, Albert devenise rege al Angliei.

VI

În timp ce prinţul urca spre slăvi, lordul Melbourne se afunda în neant. Un an după plecarea sa de la minister, avusese un atac; părea că îşi revenise, dar prospeţi-mea sau tinereţea sa erau definitiv pierdute. Sumbru, neliniştit, nenorocit, rătăcea prin oraş ca o fantomă, se risipea în monologuri necuviincioase prin localuri publice sau punea întrebări bizare, brusc, cu privire la încălţămintea oamenilor.

— Să fiu spânzurat, mylord, dacă voi face asta pentru dumneata, spuse el într-o zi în holul de la Brooks.

Era singur şi vorbea cu o cornişă, după ce reflectase adânc.

Altădată, la lady Holland, aplecat peste masă, în timpul unei tăceri, întrebă deodată pe un invitat:

— Nu găsiţi, domnule, că a fost o acţiune afurisit de respingătoare din partea lui Henric al IV-lea să abjure religia sa pentru a-şi asigura Coroana?

Rămânea acasă să mediteze timp de ore întregi într-o singurătate mizerabilă. Răsfoia cărţile sale, autorii clasici şi Testamentele, dar nu găsea nici o înviorare. Suspina după imposibil, după reîntoarcerea trecutului, după ce nici el nu ştia, după dulcile platitudini de la Windsor. Prietenii săi îl părăsiseră; şi era foarte natural, spunea el cu amărăciune, focul se stinsese; nădăjduia în taină o revenire a sa la putere; studia cu atenţie ziarele şi ţinea din când în când un discurs la Camera Lorzilor. Continua schimbul de scrisori cu regina şi venea câteodată la Curte, dar nu mai era decât fantoma celui ce fusese. Şi Victoria scria: „Visul a trecut”. Cât despre părerile sale politice, nu mai erau de suportat. Prinţul era un zelos partizan al liberului schimb; şi regina îi împărtăşea părerile. În clipa când Legea cerealelor au fost anulată, lordul Melbourne, care cina la Windsor, exclamă deodată:

— Doamnă, e un act afurisit de necinstit!

Toţi asistenţii au fost grozav de încurcaţi. Regina încercă să ia chestia în glumă şi voi să schimbe cursul conversaţiei. A fost în van. Lordul Melbourne reveni, repetând de mai multe ori:

— Vă spun, Doamnă, că e un act afurisit de necinstit!

Regina îi spuse în sfârşit:

— Lord Melbourne, trebui să vă rog a nu mai spune nimic acum despre acest subiect!

Era încă bună cu el, îi scria scrisori întinse şi nu-i uita niciodată ziua naşterii. Dar bunătatea ei era distantă şi el o ştia. Devenise acest „biet lord Melbourne”. Era măcinat de nelinişte. Încerca să-şi fixeze spiritul asupra situaţiei agriculturii şi a mişcărilor de la Oxford. Scria copioase şi nedescifrabile memorii. Era urmărit de gândul că îşi pierduse întreaga avere şi că nu era destul de bogat spre a fi cavaler al Jartierei.

Nu mai conta. Şi totuşi, dacă Peel ar fi părăsit puterea, el putea fi rechemat; de ce nu? N-a mai fost rechemat niciodată. Whig îl ignorau; şi sir John Russel deveni şeful lor. Când lordul John Russel luă preşedinţia Consiliului, a fost o mare risipă de politeţe, dar lordul Melbourne n-a fost rugat să facă parte din Cabinet, îndură loviturile cu multă blândeţe, dar înţelese că era sfârşitul.

Se mai târî încă doi ani, căzând treptat în senilitate. Câteodată, susţinut de perne în fotoliul său, murmura, brusc, ca un apropo neaşteptat, cuvintele lui Samson:

„Cu durere-mi simt sufletul căzut şi copleşit

Şi multele mele speranţe mi s-au năruit

Şi natura din mine de sine s-a plictisit.

Calea de glorii şi umilinţe s-a isprăvit,

Curând voi fi lângă cei ce pe veci s-au liniştit.”

Câteva zile înainte de moartea sa, Victoria, aflând că nu mai era nici o nădejde, evocă ceea ce fusese pe vremuri lordul M. „Vei fi întristat”, scria dânsa regelui Leopold, „că scumpul, bunul, vechiul nostru prieten Melbourne e pe moarte... Nu pot uita cât de bun, de amabil, de fermecător era; sfârşitul său îmi readuce în minte atâtea amintiri! Şi, totuşi, Dumnezeu ştie că n-aş vrea să retrăiesc acele timpuri!”

N-avea cu nimic a se teme. Curentul împrejurărilor o împingea cu un elan irezistibil către destine cu totul diferite. Seriozitatea soţului ei, îndatoririle faţă de copiii ei, povârnişurile cele mai intime şi acele ale lumii înconjurătoare, totul o mâna pe cărarea cea mai strâmtă a obligaţiilor ei domestice şi publice. Familia ei sporea mereu. Optsprezece luni după naşterea prinţului de Walles, se născu prinţesa Alice; un an mai târziu, veni prinţul Alfred; apoi, prinţesa Elena; şi, doi ani mai târziu, principesa Luisa; şi fermecătorul buchet de bebeluşi regali nu era încă complet. Părinţii, din ce în ce mai mult absorbiţi de bucuriile şi necazurile familiare, îndurau cu greu pompa de la Windsor şi doreau un refugiu mai potolit. După sfatul lui Peel, cumpărară domeniul Osborn, în insula Wight. Dibăcia şi chibzuinţa lor în materie financiară le permiseseră să pună deoparte o sumă frumoasă; erau în stare, nu numai să cumpere domeniul, ci să mai şi cheltuiască două sute de mii de lire sterline spre a-şi construi şi mobila o casă nouă. La Osborn, la marginea mării, şi printre pădurile pe care le plantase Albert, în amintirea pitorescului Rosenau, familia regală îşi petrecu de acum înainte orice oră pe care o putea smulge Londrei şi castelului Windsor: ore fericite de adâncă izolare şi de muncă liniştită. Publicul privea şi aproba. Zadarnic mârâiau câţiva aristocraţi: regina îşi recucerise întreaga

popularitate. În special, clasa mijlocie era satisfăcută. Îi plăcea mult această căsătorie din dragoste; admira această existenţă ce împe-rechea avantajele regalităţii cu cele ale virtuţii şi unde credea că vede, ca într-o minunată oglindă, imaginea transfigurată a propriei ei vieţi. Şi propria ei viaţă, mai puţin sublimă, dar atât de analogă, împrumuta o excelentă şi nouă satisfacţie a orelor matinale, regularităţii şi gulerelor puritane, jocurilor inocente, fripturii de vită şi pudding-ului Yorkshire de la Osborn. Într-adevăr, era o Curte model. Nu numai regina şi prinţul erau modele de cuviinţă şi virtute, dar nici o umbră de incorectitudine, nici un suflu de scandal, nici o adiere de necuviinţă n-avea să răzbească niciodată în mediul înconjurător. Căci Victoria, în zelul ei de neofită, înălţa acum idealul purităţii morale cu o severitate ce depăşea chiar pe aceea a lui Albert. Roşea gândindu-se că odată crezuse că nu trebuia să fie prea strictă cu aceste lucruri şi că trebuia să dovedească indulgenţă cu păcatele altora. Dar ea nu mai era eleva lordului M: era soţia lui Albert. Mai mult: era personificarea, simbolul unei noi generaţii. Ultimul vestigiu al secolului al XVIII-lea dispăruse, cinismul, subtilitatea erau colb; datoria, munca, morala, viaţa de familie triumfau. Chiar scaunele şi mesele, răspunzând nevoilor timpului, luaseră aspectul serios al corectitudinii. Era victoriană era în floare.

VII

Mai trebuia să se dea o expresie materială acestor noi forţe, acestui nou ideal, spre a fi revelate, într-o glorie vizibilă, întregii lumi. Şi era rolul lui Albert a se îngriji de

aceasta. Medita şi inspiraţia îi veni: avu ideea Marii Expoziţii.

Fără a consulta pe nimeni, îşi dezvoltă cu grijă proiectul până în cele mai mici detalii. Au mai fost expoziţii, dar aceasta trebuia să le întreacă pe toate. Această expo-ziţie trebuia să întrunească tot ce producea fiecare ţară în domeniul materialelor brute, în maşini şi invenţii mecanice, în obiecte artizanale şi de artă. Nu va combina numai utilul cu plăcutul; va fi şi o înaltă lecţie de morală. Va fi un monument internaţional, închinat binefacerilor supreme ale civilizaţiei: pacea, progresul, prosperitatea. De câtva timp, prinţul consacrase o bună parte din vreme studiind problemele co-merţului şi ale industriei. Avea gust pentru tot ceea ce făcea parte din mecanică; adeseori, privirea lui ascuţită remarca absenţa unei rotiţe într-o maşină uriaşă şi complicată. O vi-zită la Liverpool, unde inaugurase Albert Dock, l-au făcut să priceapă imensitatea forţelor industriale moderne, deşi într-o scrisoare în care împărtăşea Victoriei experienţele sale, a avut grijă să păstreze acea uşurinţă de ton care-i era fami-liară: „În clipa în care vă scriu, trebuie să fiţi ocupată cu îmbrăcatul şi veţi întârzia la dineu... Entuziasmul locuitorilor e mare, dar căldura e şi mai mare. Dacă populaţia oraşului Liverpool ar fi fost cântărită azi de dimineaţa şi apoi ar fi fost recântărită seara, cred că s-ar constata o mare pierdere de greutate. Docurile sunt minunate şi numărul vaselor e de necrezut”.

Cât despre artă şi ştiinţă, prinţul se interesase despre ele încă din copilărie. Reforma Casei regale pusese în evidenţă talentul său de organizator. Astfel, din toate punctele de vedere, prinţul era la înălţimea misiunii sale. După o matură cugetare a planurilor, convocă un mic comitet şi

expuse părţile esenţiale. Comitetul aprobă, şi marea întreprindere a fost pusă în mişcare fără zăbavă.

Au trecut doi ani până s-au sfârşit lucrările. Timp de doi ani prinţul a muncit cu o energie extraordinară şi neobosită. La început totul a mers bine. Principalele mari industrii sprijiniră pe prinţ foarte mult; coloniile, societatea Indiilor orientale îi arătară simpatie; marile naţiuni se grăbiră să tri-mită contribuţia lor; sir Robert Peel îşi dădu concursul şi guvernul aprobă întrebuinţarea terenului situat în Hyde Park şi ales de prinţ. Dintre cele două sute treizeci şi patru de proiecte propuse pentru monumentul expoziţiei, Albert preferă pe cel al lui Iosif Paxton, celebrul desenator de sere gigantice. În sfârşit, lucrul era pe punctul de a fi executat, când interveniră dificultăţi numeroase şi neaşteptate. O opoziţie surdă, ce bântuise în diverse locuri împotriva ideii prinţului, izbucni deodată. Se protestă mai întâi, cu Times în frunte, împotriva alegerii Hyde-Park-ului: expoziţia trebuia să fie mutată într-o mahala, dar, după o dezbatere furioasă în Parlament, partizanii Hyde-Park-ului biruiră. S-a observat după aceea că întreprinderea era lipsită de un sprijin financiar suficient, dar şi acest obstacol a fost trecut, şi se subscrise un fond de 200.000 lire sterline. Imensul edificiu de sticlă se ridica din ce în ce mai sus, acoperind hectare de teren, închizând sub cupola sa ulmi înalţi; atunci mânia duşmanilor atinse apogeul. Oameni eleganţi, oamenii prudenţi, persoane pioase scoaseră ţipete asurzitoare. Se afirma că toţi vagabonzii Angliei se vor strânge acolo, că toţi răzvrătiţii Europei vor veni şi că în ziua inaugurării vor fi tulburări, ba chiar şi o revoluţie. Se mai pretindea că acoperişul de sticlă era permeabil şi că murdăriile a cincizeci de milioane de vrăbii vor distruge bogăţiile atât de prost protejate. Non-conformiştii agitaţi declarară că expoziţia era o

întreprindere de orgoliu şi impietate care va aduce peste naţiune pedeapsa cerească. Colonelul Sibthorpe, în şedinţa de deschidere a Parlamentului, rugă cerul să trimită foc şi grindină spre a nimici acest lucru blestemat. Prinţul, cu o perseverenţă neîntreruptă, cu o linişte infinită, mergea drept către ţintă. Sănă-tatea lui era serios atinsă: nu mai dormea şi puterile sale erau gata să-l părăsească. Dar îşi aducea aminte de intervenţiile lui Stockmar: lucra fără pauză. Avea de făcut în fiecare zi tot mai mult; lucrul său deveni prodigios. Se obosea în comitete, prezida reuniuni publice, ţinea discursuri, intra în legătură cu toate colţurile lumii civilizate. Eforturile sale au fost răsplătite. La 1 mai 1851, Marea Expoziţie a fost inaugurată de către regină, în mijlocul unei numeroase asistenţe de vizitatori, în toată strălucirea unui spectacol de un entuziasm triumfal.

Victoria însăşi era într-o stare sufletească apropiată de delir, îşi juca rolul într-o stare de transă, amestecată cu fericire, gratitudine, încântare; şi, după inaugurare, îşi revărsă în paginile jurnalului prisosul inimii ei. Această zi nu fusese decât o desfăşurare de glorie, sau mai bine, o singură glorie grandioasă, o unică şi vastă strălucire a lui Albert. Tot ceea ce văzuse, tot ce auzise şi simţise fusese atât de frumos, atât de minunat, încât uitase să sublinieze ca de obicei; peniţa îi fugea de la cuvânt la cuvânt, din minunăţie în mi-nunăţie: mulţimile imense, atât de corecte, atât de loiale; drapelele tuturor naţiunilor fâlfâind în văzduh, interiorul edificiului, atât de vast, cu miriade de oameni şi soarele ce strălucea prin acoperiş; un mic vestiar unde îşi lăsase şalul; palmierii şi maşinile; scumpul Albert; locul atât de întins încât cu greu puteai auzi orga; recunoştinţa ei faţă de Dumnezeu; ciudatul amestec de oameni politici şi de artişti; marşul Ataliei; (Dumnezeu să

binecuvânteze pe scumpul meu Albert şi scumpa mea ţară!) o fântână toată de sticlă; ducele şi lordul Anglesey mergând de braţ; o superbă amazoană de bronz, de Kiss; Paxton, care putea fi mândru de opera sa şi care începuse prin a fi un simplu băiat de grădinărie; sir George Grey vărsând lacrimi; şi întreaga lume uimită şi încântată.

Un eveniment curios se produse când, după o scurtă rugăciune a arhiepiscopului de Canterbury, un cor de cinci sute de voci intona Haleluia de Händel. Un chinez în costum naţional înainta în mijlocul cercului central şi, apropiindu-se încet de Majestatea Sa, îi prezentă omagii. Regina, foarte impresionată, nu se îndoi că acela trebuia să fi fost un eminent mandarin; şi, când se alcătui procesiunea finală, se dădu ordin a i se face loc în cortegiul diplomatic, deoarece nici un reprezentant al Cerescului Imperiu nu asistase la ce-remonie. Şi Chinezul, cu cea mai mare demnitate din lume, urma cortegiul imediat după ambasadori. Apoi dispăru, şi gurile rele şopteau că nu fusese decât un vulgar impostor. Dar nimeni n-a ştiut niciodată ce gânduri s-au ascuns în dosul acestui chip galben.

Câteva zile mai târziu, Victoria îşi revărsă plinul inimii într-o scrisoare către unchiul ei. Ziua de întâi mai, spunea ea, a fost „cea mai mare zi a istoriei noastre, cea mai frumoasă, cea mai impunătoare, cel mai mişcător spectacol ce-a fost văzut vreodată, şi triumful prea iubitului meu Albert... A fost ziua cea mai fericită a vieţii mele, şi cea mai demnă de mândrie; şi nu mă pot gândi la nimic altceva. Numele prea iubitului Albert e făcut nemuritor prin această mare concepţie, pe de-a întregul a lui, şi scumpa mea patrie a arătat că era demnă. Triumful este imens”.

Era adevărat. Entuziasmul a fost universal. Chiar bârfitorii cei mai acrii au fost convertiţi şi îşi adăugară glasurile la concertul laudelor. Felicitările oficialităţilor cur-geau potop; oraşul Paris oferi o mare serbare Comitetului expoziţiei; regina şi prinţul făcură o călătorie triumfală în nordul Angliei. Rezultatele financiare n-au fost mai puţin remarcabile. Câştigul total realizat de expoziţie se ridică la suma de 165.000 de lire sterline ce-au fost consacrate cumpărării unui teren şi la ridicarea unui muzeu naţional la South Kensington. În timpul celor şase luni cât a durat expoziţia, au fost mai mult de şase milioane vizitatori şi nici un accident n-a avut loc. Dar lucrurile cele mai frumoase au şi ele sfârşit. Sosi timpul să fie transportat Palatul de Cristal din Hyde Park în îndepărtatul şi insalubrul Sydenham. Victoria, tristă dar resemnată, făcu o ultimă vizită la expoziţie. „Era atât de frumoasă, spune dânsa; nu puteam crede că o văd pentru ultima dată. Ascultam cântând o orgă, acompaniată de un instrument pu-ternic mişcat de vânt, numit somerofon; această muzică mă cutremură! Tapiseriile s-au murdărit, perdelele roşii sunt decolorate şi multe lucruri, foarte uzate; efectul, totuşi, nu e mai puţin frumos ca întotdeauna! Fântâna de sticlă fusese de acum ridicată... Soldaţii de la geniu târâiau cuferele pe jos, ca înainte de deschidere. Ne-am simţit cu toţi foarte melanco-lici”. Dar regina nu zăbovi la aceste triste gânduri. Când totul luă sfârşit, îşi exprimă printr-o scrisoare ditirambică infinita satisfacţie către primul ministru: numele soţului ei prea iubit, spunea ea, va fi imortalizat pentru totdeauna; şi aceasta era pentru dânsa o sursă de imensă gratitudine şi de fericire că întreaga ţară recunoaşte acest lucru. „Regina simte recunoştinţă faţă de Providenţă”, încheie ea, „că i-a îngăduit să se unească cu un prinţ atât de mare, de nobil, de minunat; şi acest an va rămâne pentru totdeauna cel mai fericit şi mai

mândru din întreaga-i viaţă; ziua închiderii expoziţiei (la care a regretat mult de a nu fi putut lua parte) se nimerise să fie a douăsprezecea aniversare a logodnei noastre; e o ciudată coincidenţă”.

Capitolul V

LORDUL PALMERSTON

I

În anul 1851, norocul prinţului atinse apogeul. Succesul Marii Expoziţii sporise enorm renumele său şi părea că-i va asigura de acum înainte un rol de prim plan în viaţa naţională. Dar, înainte de sfârşitul anului, trebuia să cunoască un alt triumf, într-un domeniu cu totul diferit. Acest triumf, plin de consecinţe importante, era el însuşi rezultatul unei întregi serii de împrejurări complicate, născute unele din altele, în decursul mai multor ani.

Timpul nu schimbase nimic în ce priveşte lipsa de popularitate a lui Albert în înalta societate. Mulţi aristocraţi încă îl priveau cu dispreţ, şi el însuşi se ascundea în dosul unei rezerve la fel de dispreţuitoare. Se află că prinţul, în timpul unei vizite la ţară, vânase într-o goană înverşunată şi se achitase de minune. Se credea că însuşirile sale de călăreţ erau mediocre şi demne, mai mult sau mai puţin, de un străin; şi afla acum că sărea palisadele cu cinci bare şi fugărea vulpea de parcă ar fi trăit de când lumea în

Leicestershire. Nu le venea să creadă. Era cu putinţă să se fi înşelat toţi în acest grad, şi Albert să fie totuşi un băiat bun? Dacă ar fi dorit să-şi păstreze această reputaţie, ar fi cumpărat imediat mai mulţi cai de vânătoare şi s-ar fi servit de ei în mod constant. Dar nu o dorea. Vânatul în galop îl plictisea şi o speria pe Victoria. Continuă să călărească pentru că era comod şi spre a face mişcare, cum spunea chiar el, şi nu spre a se distra. Şi trebuiră toţi să accepte că, dacă prinţul ştia să se ţină în şa, n-avea nimic totuşi dintr-un sportiv.

Chestiunea era serioasă. Ce era important nu era faptul că prinţul era luat în râs de câteva doamne frumoase şi de câţiva domni distinşi; nu era numai că Victoria, care jucase pe vremuri un anumit rol în societate, renunţase, sub influenţa soţului ei, la orice ambiţie mondenă. De la Carol II, suveranii Angliei, cu o singură excepţie, nu mai erau în pas cu moda; şi faptul că excepţia o formase George IV, făcea regula şi mai semnificativă. Ceea ce era important, era mai puţin lipsa de gust, ci absenţa unor alte calităţi mult mai importante. Ostilitatea aristocraţiei marca un antagonism ce izvora dincolo de maniere şi gusturi. Într-un cuvânt, prinţul era străin. Ceea ce însemna acest cuvânt exact, nu s-ar putea spune: dar faptul sărea în ochi oricui. Lordul Palmerston, nici el nu era în pas cu moda; marii aristocraţi ai partidului whig îl priveau de sus şi nu îl considerau decât ca pe o necesitate impusă de soartă. Dar Lordul Palmerston era englez, din creştet în tălpi, trup şi suflet. Era ceva în el ce exprima, cu o extraordinară vigoare, calităţile fundamentale ale rasei engleze. Era antiteza vie a prinţului. Un noroc răutăcios a voit ca acest tipic englez să se apropie, mai mult decât oricare compatriot făcuse până atunci, de străinul venit de dincolo de mare. Şi astfel, diferenţele, care în împrejurări mai

fericite ar fi putut fi atenuate sau şterse, au fost puse în evidenţă, într-un chip atrăgător. Albert, în mod inconştient, îşi adună toate puterile subconştiente şi misterioase ale sufletului pentru a-şi combate adversarul; şi, în conflictul înverşunat ce urmă, părea că prinţul luptă chiar împotriva Angliei însăşi.

Palmerston îşi trecuse aproape toată viaţa în conducerea ţării. La douăzeci şi doi de ani fusese ministru; la douăzeci şi cinci, cu acea prudenţă care era o trăsătură neaşteptată a caracterului său, a refuzat să devină cancelar. Prima sa trecere prin guvern a durat douăzeci şi unu de ani, fără nici o întrerupere. Când veni lordul Grey la putere, Palmerston a fost chemat la Ministerul de Externe, post pe care îl ocupă, cu două intervale, încă douăzeci şi unu de ani. Renumele său în public sporise mereu şi, când în 1846 deveni Ministru al Afacerilor străine pentru a treia oară, era în ochii ţării aproape, dacă nu egal cu primul ministru, sir John Russel. Era un om de şaizeci şi doi de ani, de talie înaltă, cu chipul impunător, cu favoritele cănite, cu un obraz mare şi buza superioară, proeminentă şi răutăcioasă. Viaţa sa particulară era oarecum curată, dar îşi întărise cu mult poziţia în lume, căsătorindu-se cu lady Cowper, sora lordului Melbourne, şi care avea unul dintre saloanele whig cele mai importante. Puternic, plin de experienţă, sigur de sine în gradul cel mai înalt, nu acorda lui Albert, fireşte, nici o importanţă. Şi de ce i-ar fi acordat? Prinţul se interesa de afacerile străine? Cu atât mai bine, dar atunci era rolul prinţului să-i acorde lui atenţie, lui care fusese Ministru de Externe pe când Albert era în leagăn, lui care era conducătorul ales al unei mari naţiuni, lui, care nu se înşelase niciodată în tot ce întreprinsese. Nu că dorea atenţia prinţului, departe de el acest lucru; după câte putem judeca, Albert nu era decât un tânăr străin, care

avea nenorocirea să n-aibă vicii, şi a cărui singură distincţie venea de acolo că era soţul reginei Angliei. Această judecată – lordul Palmerston a fost nevoit s-o afle în detrimentul său – era greşită. Albert nu era nicidecum un neînsemnat. Şi în dosul lui Albert era un alt personaj, nici el neînsemnat: Stockmar.

Dar Palmerston, ocupat cu proiectele şi ambiţiile sale, cu administrarea unui minister important, se lepăda de asemenea consideraţiuni. Era metoda sa, trăia prin instinct; avea privirea ageră, mâna sigură, o dibăcie infinită, un simţ pe jumătate inconştient al elementelor vitale ale unei situaţii. Era plin de îndrăzneală; nimic nu îl bucura mai mult decât să ţină cârma statului, pe furtună şi pe o mare înfuriată, cu pânzele întinse. Dar există un punct dincolo de care îndrăzneala devine temeritate, un punct perceptibil numai intuiţiei, nu raţiunii; şi Palmerston nu depăşea niciodată acest punct. Momentul sosit, ştia să încetinească ritmul. Şi, de fapt, cariera sa, oricât de aventuroasă ar fi fost, oferea o admirabilă ilustrare a proverbului: „Totul vine la timpul său pentru cine ştie să aştepte”. Dar când se hotăra să meargă repede, nimeni nu mergea mai repede decât dânsul. Într-o zi, cum se înapoia de la Osborn, observă că pierduse trenul pentru Londra. Comandă un tren special, dar şeful gării îl asigură că era primejdios să lase un tren special pe linia Londrei în acel moment al zilei şi că nu putea permite acest lucru. Palmerston insistă: avea la Londra afaceri importante şi care nu puteau aştepta. Şeful de gară, susţinut de toţi funcţionarii, continua să refuze; societatea, spunea el, nu putea să-şi ia asemenea responsabilitate.

— Ei, bine, pe răspunderea mea, spuse Palmerston pe tonul său degajat şi hotărât.

Şeful gării ordonă să se formeze trenul şi mi-nistrul ajunse la Londra la timp şi fără nici un accident. Anecdota e tipică şi arată îndrăzneala lui de care făcea uz atât pentru afacerile statului cât şi pentru afacerile sale. Avea el obiceiul să spună:

„Anglia e destul de tare spre a înfrunta consecinţele”. Şi în aparenţă, era, după conduita lui Palmerston. În timp ce fiecare protesta şi tremura de teamă, el scăpa de nepoftiţi şi spunea cu tonul său degajat: „Ei bine, pe răspunderea mea!” şi îndruma repede statul pe drumul ales de el, spre un destin triumfal şi fără accident. Datora vasta sa popularitate în bună parte acestor succese diplomatice, în parte afabilităţii sale externe, dar mai ales, sincerităţii şi simpatiei sale pentru sentimentele compatrioţilor săi şi pasiunii sale de a le sprijini interesele. Publicul ştia că avea în lordul Palmerston nu numai un stăpân de mare curaj, ci şi un slujitor devotat, că era în tot înţelesul cuvântului, un bărbat pu-blic. Fiind prim ministru, băgă de seamă într-o zi că peluzele de la Green Park fuseseră înconjurate cu garduri din fier; îi scrise imediat ministrului responsabil şi-i ordonă în termeni severi să le scoată numaidecât: „Aceste bariere sunt de nesuferit; iarba e acolo, ca publicul să se poată plimba liber şi fără nici o constrângere; parcurile au fost făcute ca publicul să se bucure de ele.” În acest spirit supraveghea el şi afa-cerile externe ale Angliei. Nimic nu putea fi mai drag englezilor, dar guvernele străine erau mai puţin încântate. Îl găseau pe lordul Palmerston indiscret, enervant şi neliniştitor. La Paris se vorbea în şoaptă despre „acest teribil lord Palmerston”; şi germanii compuseseră, cu privire la el, un mic cuplet:

„Hat der Teufel einen Sohn

So ist er sicher Palmerston.”[14]

Dar plângerile, ameninţările, agitaţiile, toate erau în van. Palmerston, cu buza lui superioară ridicată în sus dispreţuitor, brava consecinţele şi îşi urma drumul său.

Prima dificultate diplomatică ce se ridică după înapoierea sa la guvern, deşi prinţul şi regina erau de aproape amestecaţi, a fost aplanată fără prea multe tergiversări între Curte şi ministru. De mai mulţi ani se punea o problemă ciudată cancelarilor perplecşi. Spania, care de pe vremea lui Napoleon, nu încetase să fie dată pradă luptelor interne, se bucura pentru moment de o linişte recentă şi re-lativă, sub conducerea Cristinei, regina mamă, şi a fiicei sale, tânăra regină Isabela. În 1846, problema măritişului Isabelei, care servise mult timp diplomaţilor drept material speculativ, reclamă brusc o promptă rezolvare. Se propuseră mai mulţi candidaţi la mâna reginei, printre alţii, doi dintre verii ei, un prinţ al Casei ei şi prinţul Leopold de Saxa-Coburg, văr primar cu Victoria şi cu Albert. Pentru mai multe motive, alegerea nici unuia dintre ei nu părea satisfăcătoare. Isabela nu avea încă şaisprezece ani; şi se părea că măritişul ei putea fi amânat cu doi sau cu trei ani, dar era mult mai prudent să nu se aştepte mai mult: „Nu vă daţi seama, spunea o persoană cu vază, ce însemnează o prinţesă spaniolă; au pe dracul în ele, şi ni s-a spus întotdeauna că dacă nu ne grăbim, moştenitorul va veni înaintea soţului”. Se mai putea crede că măritişul tinerei regine era o afacere ce trebuia aranjată între regina însăşi, mama ei şi guvernul spaniol, dar nu era aşa. Prin una din acele întoarceri

[14] „De-ar avea dracul un fecior,

Acela ar fi Palmerston.” – în limba germană (n.red.).

periodice la procedeele secolului al XVIII-lea, această căsătorie devenise o chestiune de mare importanţă pentru politica externă a Franţei şi a Angliei. De mai mulţi ani, Ludovic-Filip şi ministrul său Guizot, în liniştea Cabinetului, meditau asupra unui plan foarte subtil. Regele Francezilor voia să reînnoiască „lovitura” lui Ludovic al XIV-lea, dărâmând Pirineii şi făcând pe unul dintre nepoţii săi să se urce pe tronul Spaniei. Nu se hazarda până într-acolo încât să propună la mâna Isabelei pe cel mai tânăr fiu al său, ducele de Montpensier, ceea ce ar fi părut prea brutal şi ar fi ridicat numaidecât o opoziţie de neînvins. Sugera numai ca Isabela să ia pe vărul lui, ducele de Cadix, în timp ce Montpensier s-ar mulţumi cu sora mai mică, infanta Fernanda. Şi, mă rog, ce obiecţie s-ar fi putut aduce acestui proiect? Şiretul şi bătrânul rege şoptea la urechile caste ale lui Guizot că ştia din sursă sigură că ducele de Cadix era impotent şi astfel progenitura Fernandei ar moşteni coroana Spaniei; Guizot îşi freca mâinile şi se ocupa cu tragerea sforilor necesare. Dar, nu mai e nevoie s-o spunem, acest frumos plan nu întârzie să fie demascat şi înţeles. Guvernul englez luă chestia în serios: echilibrul european era în joc, şi intriga franceză trebuia dejucată, cu orice preţ. O luptă diplomatică de mare intensitate urmă; şi se putea crede că va izbucni un al doilea război de succesiune al Spaniei. Războiul a fost evitat, dar această ciudată încurcătură a avut consecinţe cu totul îndepărtate şi diferite de ceea ce se prevedea. În cursul acestor îndelungate şi delicate negocieri, Ludovic-Filip insistă mai cu seamă asupra unui punct: candidatura prinţului Leopold de Saxa-Coburg. Măritişul reginei Spaniei cu un prinţ al Casei de Coburg ar fi, declara el, tot atât de primejdioasă pentru echilibrul european ca şi căsătoria infantei Fernanda cu ducele de Montpensier; şi erau într-adevăr multe de zis în favoarea acestei opinii. Ruina sub care

părea că se înăbuşă Casa de Coburg în timpul războaielor lui Napoleon, nu servise, se pare, decât a oţeli vitalitatea ei; se întindea acum peste întreaga Europă. Regele Leopold era acum solid aşezat în Belgia; nepoata lui era regina Angliei; unul dintre nepoţii săi era soţul reginei Angliei; un altul, soţ al reginei Portugaliei; altul, duce de Wurtemberg. Unde ducea asta? S-ar fi putut zice că există un trust Coburg, gata să trimită pe unul din membrii ei spre a ocupa un loc vacant în orice loc al Europei. Şi contagiunea părea că se întinde şi mai departe. Un American sosit la Bruxelles asigurase pe regele Leopold că în Statele Unite exista o dorinţă puternică de a înlocui prostul guvern al poporului prin monarhie; sugerase, spre marea satisfacţie a lui Leopold, că o ramură a Casei de Coburg ar fi foarte indicată pentru acest nou tron. Această primejdie era poate depărtată, dar pericolul spaniol era iminent, şi dacă prinţul Leopold se va căsători cu regina Isabela, Franţa ar fi, dacă nu ameninţată, totuşi umilită. Acestea fură declaraţiile lui Ludovic-Filip. Guvernul englez n-avea nici o dorinţă să sprijine candidatura lui Leopold; şi, oricâtă plăcere ar fi făcut acest măritiş lui Albert şi Victoriei, înţeleptul Stockmar îi povăţui să nu se mai gândească la aceasta. Era deci cu putinţă o înţelegere: Anglia nu va susţine pe Leopold cu condiţia ca Franţa să nu sprijine pe Montpensier. A fost încheiată o convenţie la castelul d'Eu într-o serie de convorbiri între rege şi Guizot pe deoparte şi regina, prinţul şi lordul Aberdeen pe de altă parte. Aberdeen, în calitate de Ministru al Afacerilor Străine, declară că Anglia nu va recunoaşte şi nici nu va sprijini candidatura prinţului Leopold la mâna reginei Spaniei; în timp ce Ludovic-Filip făgădui, atât lui Aberdeen cât şi reginei, că ducele de Montpensier nu se va căsători cu infanta Fernanda, atât cât regina nu va fi măritată şi nu va avea moştenitori. Totul mergea bine, şi criza părea să

fie trecută, când totul a fost din nou repus în discuţie de către Palmerston, care succedase lui Aberdeen la Ministerul de Externe. Într-o telegramă către ambasadorul Angliei la Madrid, menţiona pe prinţul Leopold printre mai mulţi candidaţi eventuali la mâna reginei Isabela, şi denunţă în termeni violenţi tirania şi incompetenţa guvernului spaniol. Această telegramă era indiscretă din toate punctele de vedere şi deveni şi mai mult prin faptul că a fost comunicată lui Guizot. Ludovic-Filip prinse ocazia. Deşi nimic în textul lui Palmerston nu spunea că prinţul Leopold era sprijinit sau recunoscut, regele avea aerul că e de părere să facă şi el la fel, deoarece englezii nu se ţineau de făgăduială. Trimise telegrama reginei mame, declară că Anglia trăgea sfori în favoarea prinţului de Coburg, sublinie animozitatea lui Palmerston împotriva guvernului spaniol, şi o rugă insistent să scape de aceste neplăceri şi să-şi asigure prietenia Franţei, măritând pe Isabela cu ducele de Cadix şi pe Fernanda cu Montpensier. Regina, speriată şi furioasă, se lăsă uşor convinsă. Nu era decât o greutate: Isabela nu putea suferi pe vărul ei la Cadix. Dar se aranja destul de repede şi acest lucru; se organiză la palat un bal, în timpul căruia se obţinu de la tânăra fată tot ceea ce voiau. Puţin după aceea cele două căsătorii au fost celebrate.

Noutatea a făcut explozie ca o bombă asupra guvernului englez care, furios şi trădat, îşi dădu seama că a fost complet dejucat de şiretlicurile regelui Franţei. Victoria mai cu seamă a fost indignată. Nu numai că ea era aceea care primise vestea de la prinţul Ludovic-Filip, dar acesta câştigase calea către inima ei oferind prinţului de Walles o cutie cu soldaţi şi trimiţând principesei regale o minunată păpuşă din Paris, care închidea şi deschidea ochii. Şi acum adăuga infamiei insulta. Regina Franţei scrise reginei

Angliei o scrisoare ceremonioasă în care îi anunţa foarte calm, ca pe un simplu eveniment de familie, căsătoria fiului ei Montpensier, căsătorie, spunea ea „care va ajuta fericirea noastră interioară, singura autentică în această lume, şi pe care, doamnă, ştiţi atât de bine s-o apreciaţi”.

Dar regina Angliei nu aşteptă mult să îşi ia revanşa. Optsprezece luni mai târziu, monarhia lui Ludovic-Filip, nepopular, discreditat, fatal slăbit prin cearta sa cu Anglia, care nu îl mai sprijinea, era azvârlită în neant, în timp ce el însuşi şi familia sa veniră, cerşetori şi fugari, să se arunce la picioarele Victoriei.

II

În toată această afacere, regina şi prinţul au fost foarte absorbiţi de stricăciunile făcute de Ludovic-Filip spre a mai zăbovi la cele ale lui Palmerston; şi, de altfel, atitudinea lui în această afacere era de acord cu a lor, dar numai în această afacere. Toate celelalte dificultăţi, şi au fost numeroase, pe care le ridică politica externă în anii următori, stârniră deosebiri de vedere continue şi profunde între perechea regală şi el. A fost o ceartă cu privire la Portugalia, unde partidele de opoziţie se manifestară cu violenţă. Simpatiile regale erau, firește, câştigate de regină şi de prinţul de Coburg, soţul ei. Palmerston, dimpotrivă, susţinea elementele înaintate ale ţării. Dar numai în 1848 tensiunea deveni penibilă. În acest an al revoluţiilor, în care cu o iuţeală tulburătoare se rostogoleau coroanele din toate părţile, Albert şi Victoria îşi dădură seama, consternaţi, că politica engleză, pretutindeni şi întotdeauna – în Germania, Elveţia, Austria, Italia, Sicilia – favoriza forţele revoluţionare. Situaţia era

una dintre acelea ce plăceau inimii lui Palmerston: primejdioasă şi excitantă, reclama decizii prompte şi o acţiune rapidă. Discipol al lui Canning, bun gentleman englez, cu inima prea plină de dispreţ şi antipatie pentru potentaţii străini, resimţea plăcere să privească popoarele răsculate şi tiranii daţi afară în mod ruşinos din palatele pe care le dezonoraseră; era hotărât ca toată lumea să afle care era poziţia Angliei în această mare luptă. Desigur că nu avea nici o urmă de radicalism filosofic; era dezbrăcat de orice filosofie; puţin îi păsa dacă era inconsecvent, conservator la el acasă şi liberal în afară. Avea tot felul de motive să stăpânească Irlanda cu o mână tare. Dar ce avea asta a face cu politica externă? Nici un om cinstit nu putea să citească, fără durere de inimă, o descriere a închisorilor politice din Napoli. Nu voia războiul, dar vedea că, fără a merge până la război, o judicioasă întrebuinţare a puterii engleze putea să ajute mult cauzele liberale în Europa. Era un joc greu şi hazardat; şi, cu o sprintenă plăcere, îşi puse în gând să joace. Şi apoi, spre marea lui enervare, tocmai în clipa când avea nevoie de sânge rece şi de completă libertate de acţiune, îşi dădu seama că era reţinut şi împiedicat la fiecare mişcare de... cei de la Osborn. Îşi dădu seama ce se petrecea: era opoziţia sistematică a persoanelor foarte bine informate; regina singură ar fi fost incapabilă; în mijlocul chestiunei se afla prinţul. Nimic mai jignitor, dar Palmerston era grăbit şi nu putea să aştepte; dacă prinţul se încăpăţâna să intervină, trebuia să treacă peste el.

Prinţul era foarte mâniat. Dezaproba foarte mult politica şi metodele lui Palmerston. Fireşte că el însuşi era duşmanul absolutismului. Dar acţiunile lui Palmerston îi păreau calculate spre a înlocui în Europa absolutismul prin ceva care nu valora mai mult, ba chiar, poate, mai puţin:

anarhia partidelor şi violenţa populaţiei. Primejdiile acestui ferment revoluţionar erau serioase; chiar în Anglia, teoriile cartiste câştigau teren, o mişcare sinistră ce putea, din clipă în clipă, să răstoarne constituţia şi monarhia. De fapt, ameninţată în interior, Anglia îşi alegea prost momentul spre a încuraja anarhia în afară.

Prinţul, fireşte că dădea un interes special Germaniei. Instinctele, afecţiunea sa şi prejudecăţile erau nealterat germane; Stockmar, profesorul său, era strâns legat de politica germană; şi el însuşi avea o mulţime de rubedenii în serviciu la familiile domnitoare din Germania, care rubedenii, în mijlocul tulburărilor revoluţionare îi adresau scrisori alarmante. După ce considerase viitorul Germaniei din toate punctele de vedere, ajunsese la concluzia, condus de Stockmar, că toţi amicii din Germania trebuiau să do-rească unirea sub suveranitatea Prusiei. Situaţia era extrem de complicată şi era greu de prevăzut ce va aduce viitorul, în rău sau în bine. Dar prinţul vedea cu groază că Palmerston nu înţelegea şi nici nu ţinea să priceapă subtilităţile acestei complicate probleme; mergea înainte, lovind în dreapta şi-n stânga orbeşte, fără sistem, aşa cel puţin îi părea prinţului, fără alt motiv decât o bănuială puţin raţională faţă de Prusia.

Dar aceste divergenţe de opinie în domeniul politic nu erau decât simptomul unor deosebiri mult mai adânci ce făceau parte din caracterul ambilor oameni. În ochii lui Albert, Palmerston era un egoist grosolan şi îndrăzneţ a cărui ignoranţă şi aroganţă trebuiau să ducă neapărat spre dezastru şi nebunie. Nimic nu-i putea fi mai antipatic decât acest spirit atât de lipsit de răbdare, de reflecţie, de principii, atât de puţin obişnuit cu arta raţionării. Cât despre el, nimic nu-i era mai potrivnic decât să gândească în pripă, să ia decizii la repezeală, să asculte de instincte

ce scăpau logicii. Totul trebuia să se petreacă în bună ordine, după o matură reflecţie; trebuia mai întâi să stabilească cu fermitate premisele; şi concluzia nu trebuia atinsă decât după o cale savant chibzuită. În problemele complicate – şi care chesti-uni, dacă le examinai de aproape, nu erau complicate? – cel mai cuminte lucru era să pui ideile pe hârtie; ceea ce Albert nu uita niciodată să facă, oricât l-ar fi obosit; astfel, în oricare împrejurare se descoperea că Albert compusese un memoriu. Într-o zi condensă pe şase coli de hârtie substanţa conversaţiei confidenţiale cu sir Robert Peel; citindu-le apoi cu glas tare ministrului, îi ceru să îşi pună semnătura; sir Robert, care nu voia să se compromită păru foarte jenat; şi prinţul, înţelegând că trebuia să se adapteze susceptibilităţilor ciudate ale englezilor, cu mult tact aruncă memoriul în foc. Cât despre Palmerston, nici nu-i dădu prilejul să citească vreun memoriu; ministrului nu-i plăceau desigur discuţiile; şi, înainte de a şti unde te afli, fără a da nici un avertisment, se lansa cu tot sufletul în întreprinderi violente şi riscate ce puteau duce în mod logic la un război european. Această prudenţă, această gândire era întovărăşită la Albert de do-rinţa de a examina orice lucru în fond, din toate punctele de vedere, şi de a făptui după principii bine definite. Sub tutela lui Stockmar, era neîncetat preocupat să îşi lărgească orizontul, să privească problemele vitale sub un dublu aspect, teoretic şi practic, totodată cu precizie şi cu profunzime. Pentru un asemenea spirit, activităţile empirice ale lui Palmerston, care nu ştia de principii, păreau a fi capriciile incoerente ale unui copil rău crescut. Ce ştia el în definitiv despre economie politică, despre ştiinţă, despre istorie? Avea el cea mai mică grijă de morală şi de educaţie? În tot decursul vieţii sale, ce atenţie acordase el îmbunătăţirii rasei umane în general, şi a clasei muncitoare în special? Era uşor a răspunde

acestor întrebări. Şi nu era iarăşi prea greu să-ţi imaginezi comentariile absurde ale lui Palmerston: „Într-adevăr, Alteţa Voastră Regală s-a ocupat cu proiecte frumoase şi cu acţiuni frumoase. Foarte bine. În ce mă priveşte, eu sunt foarte satisfăcut de dimineaţa mea: am făcut să se ridice gardurile din Green Park.”

Dar exasperantul personaj prefera să nu facă comentarii şi îşi continua drumul primejdios, surâzând în tăcere. „Trecea peste”. Telegrame importante, înainte de a pleca de la Foreign Office[15] erau supuse reginei spre aprobare atât de târziu că nu mai avea vreme să le corecteze; sau nu îi erau prezentate de fel; sau, după ce erau supuse reginei, care îndreptase câteva pasagii, erau totuşi expediate în prima lor formă. Regina se plângea, prinţul se plângea, şi ambii îşi uneau plângerile, dar era zadarnic. Palmerston făcea risipă de scuze, nu pricepea cum se întâmplase chestia, jura să îi tragă de urechi pe funcţionarii săi, făgăduind că ordinele Majestăţii Sale vor fi de acum încolo respectate şi că niciodată nu se va mai produce asemenea eroare. Dar, cum era de aşteptat, eroarea nu zăbovea să se producă, şi mustrările regale reîncepeau şi mai stăruitor. Victoria punea în aceste protestări o vehemenţă personală, ceea ce lipsea lui Albert. Oare lordul Palmerston va uita că e regina Angliei? Cum putea ea tolera o asemenea stare de lucruri? Cum aşa! Telegrame scrise în numele ei erau expediate în străinătate fără aprobarea şi semnătura ei? Nu era pentru dânsa culmea umilinţei să primească scrisori indignate de la suverani care primeau aceste telegrame? Scrisori cărora nu ştia ce să le răspundă, căci aproba conţinutul lor! Se adresă primului mi-nistru: „Mustrările n-au nici o influenţă asupra lordului Palmerston”. Şi mai spunea cu alt prilej: „Lordul

[15] Ministerul de Externe în Anglia (n.red.).

Palmerston a pretins întotdeauna că n-avusese timp să supună telegrama reginei înainte de a o expedia". Îl chemă pe lordul John, îşi revărsă întreaga indignare faţă de dânsul şi, după aceea, conform sfatului lui Albert, scrise un memoriu despre cele petrecute: „I-am spus că lordul Palmerston mi se părea că pune onoarea Angliei în primejdie prin maniera strâmtă şi preconceptă cu care tratează anumite chestiuni; că aceste telegrame erau întotdeauna pline de fiere şi făceau întotdeauna cel mai mare rău; ceea ce lordul John recunoscu şi că mă simţeam deseori bolnavă de spaimă". Apoi apelă la unchiul ei: „Situaţia Germaniei, spunea ea, descriind starea Europei, situaţia Germaniei e teribilă; şi nu poţi evita un sentiment de ruşine când te gândeşti ce fericită şi liniştită era pe vremuri această ţară. Nu mă îndoiesc că se mai găsesc acolo oameni de treabă, dar se lasă conduşi în mod ruşinos. În Franţa pare să vină o criză iminentă. Ce figură caraghioasă facem noi în această mediaţie! De fapt, nu e cu totul imoral, atunci când Irlanda se zburleşte sub biciul nostru şi e gata să se răscoale, ca noi să forţăm Austria să renunţe la provincii pe care le stăpâneşte în mod legal? Ce-am spune dacă Malta, Canada etc. ar începe să ne plictisească? Sunt grozav de amărâtă din pricina asta." Dar ce-i păsa lordului Palmerston?

Poziţia lordului John devenea din ce în ce mai grea. Nu aproba atitudinea colegului său. Îl rugă să fie mai atent cu dorinţele reginei. I s-a răspuns că douăzeci şi opt de mii de telegrame treceau pe la Foreign Office în cursul unui singur an; că, dacă fiecare ar fi supusă criticei regale, ar rezulta o grozavă întârziere; că, supraîncărcat de lucru, pierdea de acum destulă vreme supunându-i prinţului ciorne spre examinare; şi că aceste întârzieri avuseseră de acum destule consecinţe destul de supărătoare. Aceste

scuze ar fi avut mai mult efect asupra lordului John, dacă el însuşi n-ar fi avut de îndurat o neglijenţă asemănătoare. De cele mai multe ori, lordul Palmerston nu credea de cuviinţă să-i comunice chiar lui telegramele importante. Ministrul de Externe era pe cale să devină o putere aproape independentă, activând din proprie iniţiativă şi conducând politica engleză pe proprie răspundere. Odată mersese până într-acolo încât era să ameninţe Franţa cu ruperea relaţiilor diplomatice fără a consulta Cabinetul, nici pe primul ministru. Şi asemenea incidente se repetau la infinit. Când află prinţul, prinse ocazia de cap. Dacă ar fi putut agrava răceala ce exista oricum între cei doi miniştri, dacă şi-ar fi putut asigura alianţa lordului John, mutarea lordului Palmerston ar fi urmat în chip firesc. Se puse pe lucru cu toată îndârjirea obişnuită. El însuşi şi regina îl presau în toate felurile pe primul ministru; scriseră, binecuvântară şi recăzură într-o tăcere de divinităţi ofensate. Le veni ideea că lordul Clarendon, un membru important al guvernului, ar putea fi un bun tălmaci al nedreptăţirii lor. Îl invitară la dineu, la palat; şi, de cum se sfârşi masa (el însuşi istorisi asta mai târziu), „regina lăsă să-i izbucnească dispe-rarea şi zugrăvi cu o violenţă şi o amărăciune extremă întreaga conduită a lui Palmerston, efectul dezastruos ce îl produsese în lume, şi sentimentele pe care i le inspirase ei însăşi”. Când termină, prinţul reluă aceeaşi temă, cu mai multă moderaţie, dar cu aceeaşi vigoare. Lordul Clarendon se găsea într-o poziţie penibilă; nu-i plăcea politica lui Palmerston, dar Palmerston era colegul său, şi el dezaproba conduita gazdei sale regale. Credea că „era greşit să do-rească ca politica externă a ţării să fie condusă de oamenii de la Curte mai degrabă decât de miniştri; şi erau victimele unei curioase iluzii dacă considerau că Foreign Office era domeniul lor particular şi că aveau dreptul să controleze sau să îndrume politica

străină a ţării”. Le dădu de înţeles, cu multă politeţe, că nu trebuia să conteze pe el. Dar, în realitate, lordul John nici nu trebuia să fie presat. Atacat de suve-rana sa, ignorat de Ministrul său de Externe, ducea o viaţă mizerabilă. Când se puse grozava problemă a Schleswig-Holstein-ului[16], chestiunea cea mai complexă din toată istoria diplomaţiei europene, se găsi între ciocan şi nicovală, într-o poziţie insuportabilă. Dorinţa sa era ca Palmerston să părăsească Externele. Dar ce se va întâmpla dacă Palmerston va refuza să plece?

Într-un memoriu compus de prinţ, cam din acea epocă, cu privire la o convorbire între el, regină şi primul ministru, găsim un ciudat ecou al preocupărilor acestor trei personaje: neliniştea şi iritarea lordului John, violenta asprime a Victoriei, animozitatea raţională a lui Albert; toţi trei par strânşi sub umbra unei prezenţe invizibile, cauzate de acest alergător olimpic: veselul, colosalul Palmerston. În timpul întrevederii, lordul John spuse că Foreign Office ar consimţi desigur să schimbe postul; lordul Palmerston va înţelege că a pierdut încrederea reginei, dar din motive politice numai şi nu din motive personale. Cu privire la aceasta, prinţul notă: „regina îl întrerupse pe lordul John, şi preciză că neîncrederea ei faţă de Palmerston avea şi motive personale, dar observai că lordul Palmerston nu se înşelase până aici şi că devenise antipatic reginei, nu numai prin persoana sa ci şi prin activitatea sa politică; şi regina îşi dădu asentimentul la vorbele mele”. Prinţul menţiona după aceea posibilitatea unei demisii a guvernului şi întrebă dacă nu era de temut în acest caz ca lordul Palmerston să revină la putere în calitate de prim ministru. Lordul John îl linişti cu privire la acest punct;

[16] Provincii germane de unde în secolul V triburi ale anglilor au migrat în Britania (n.red.).

„socotea că lordul Palmerston era prea vârstnic (avea mai mult de şaizeci şi cinci ani), spre a mai face mare lucru în viitor”. La urma urmei, s-au înţeles că nu se putea acţiona pentru moment, dar că trebuia să se păstreze cel mai strict secret. Şi astfel luă sfârşit adunarea.

În 1850, păru că sosise ceasul dezrobirii. Publicul părea niţel plictisit de alarma cauzată de aventuroasa diplomaţie a lui Palmerston. Şi când, după sprijinul dat lui don Pacifico, supus englez, în conflict cu guvernul grec, se părea că Anglia va porni război cu Grecia, ba chiar şi cu Franţa şi Rusia, un nor des de nemulţumiri şi neîncredere era gata să potopească capul ministrului. O moţiune îndreptată împotriva sa la Camera Lorzilor trece cu o mare majoritate. Chestiunea trebuia să fie după aceea discutată în Camera Comunelor; se prevedea încă un vot defavorabil ministrului, a cărui prăbu-şire părea sigură. Palmerston primi lovitura cu o perfectă nepăsare; apoi, în ultimul moment, lovi la rândul său. Într-un discurs care dură aproape patru ore şi în care amesteca, în chip fericit şi cu o artă desăvârşită, invectiva, raţiunea, limbajul familiar şi elocinţa înaltă, îşi zdrobi duşmanii. Moţiunea ostilă a fost respinsă, şi Palmerston redeveni eroul momentului. În acelaşi timp, Atropos[17] însăşi interveni în favoarea lui. Sir Robert Peel căzu de pe cal şi muri. Şi astfel, printr-un hazard tragic, Palmerston se văzu scăpat de unicul rival pe care îl considera capabil să lupte cu el. Crezu, şi nu fără motiv, că era omul cel mai popular din Anglia; şi când lordul John îi propuse să schimbe Foreign Office-ul cu alt minister, el refuză categoric.

[17] Una dintre cele trei zeiţe ale sorţii (Moire) în mitologia greacă (n.red.).

Mare a fost încurcătura lui Albert, şi mare indignarea Victoriei. „Camera Comunelor, scria dânsa, devine destul de neascultătoare şi jenantă”. Prinţul, văzând că Palmerston era mai tare decât oricând, crezu că trebuie să ia măsuri violente.

Cu cinci luni înainte, prevăzătorul baron compu-sese un memoriu care, etichetat cu grijă, aştepta într-un dosar, gata a servi de critică. Momentul sosise: trebuia să se facă uz de memoriu. Regina copia textul lui Stockmar şi trimise copia primului ministru, cerând să i-o arate lui Palmerston. „Regina e de părere, cu privire la aceasta, spre a evita pe viitor orice neînţelegere, să explice pe scurt ce aşteaptă de la Ministrul ei de Externe. Doreşte: 1. să explice clar tot ce are de gând să facă în anumite cazuri, ca regina să ştie pentru ce anume îşi dă aprobarea regală; 2. că, aprobarea o dată dată pentru o măsură de luat, această măsură să nu fie ulterior schimbată în mod arbitrar de către ministru; o astfel de purtare ar fi considerată de regină ca o lipsă de credinţă faţă de Coroană, şi ar merita să fie pedepsită exercitându-şi drepturile ei constituţionale de a concedia ministrul.” Lordul John Russel, urmând ordinul primit, trimise scrisoarea reginei, lordului Palmerston. Această tranzacţie, care punea atât de grav chestiunea drepturilor Coroanei, a fost cu totul necunoscută publicului. Dacă Palmerston ar fi avut multă sensibilitate, şi-ar fi dat imediat demisia după primirea misivei regale. Dar avea prea puţină sensibilitate; iubea puterea; şi puterea lui era mai stabilă decât oricând; un instinct infailibil îi spunea că nu sosise momentul să se retragă. Dar n-a fost totuşi netulburat, înţelese că lupta împotriva unui adversar formidabil ale cărui putere şi dibăcie, dacă nu izbutea să le potolească, puteau să-i facă cel mai mare rău carierei sale. Scrise deci pe scurt lordului John că se închina în faţa

dorinţelor reginei. „Am luat o copie după scrisoarea reginei şi nu voi uita să dau ascultare observaţiilor pe care le cuprinde”. În acelaşi timp ceru audienţă prinţului. Albert îl chemă imediat la palat şi a fost surprins să vadă – aceasta şi-o notă într-un memoriu – că, intrând în cameră, Palmerston „era foarte agitat, tremura, avea lacrimi în ochi, aproape să mă mişte pe mine care nu îl cunoscusem decât cu surâsul său impasibil”. Bătrânul om de stat se risipi în protestări şi scuze pe care tânărul prinţ le primi cu o rece politeţe. În sfârşit, după o conversaţie foarte îndelungată şi puţin decisivă, prinţul venindu-şi în fire, spuse, pentru a da lui Palmerston un exemplu de ceea ce dorea regina, că îi va pune o întrebare arzătoare. Lordul Palmerston asculta, respectos şi atent, şi prinţul continuă:

— Ştiţi bine că regina nu aprobă protocolul stabilit pentru Schleswig; şi cunoaşteţi motivele dezaprobării ei: nu s-a ţinut seamă de părerea ei. S-a semnat acest protocol care stabileşte dorinţa marilor puteri de a vedea respectată integritatea monarhiei daneze; după care, regele Danemarcei a năvălit în Schleswig, unde bântuie războiul. Dacă Holsteinul e şi el atacat, ceea ce e probabil, nimic nu va reţine pe germani să-i sară într-ajutor, şi Rusia ameninţă să intervină cu armata dacă Schleswig-ul va fi victorios. Ce veţi face dacă întâmplă toate acestea, aducând după sine un război european şi în care moment noi vom fi la Balmoral, iar lordul John în cine ştie ce parte a Scoţiei? Regina se încrede în preve-derea dumneavoastră, care va examina această eventualitate, şi doreşte să-i spuneţi în mod categoric ce vă propuneţi să faceţi într-o asemenea împrejurare.

Lucru ciudat, ministrul părea incapabil să răspundă unei asemenea întrebări. Observă că problema era foarte complicată şi că era puţin probabil să se producă

evenimentele prevăzute de prinţ. Prinţul insistă, dar a fost zadarnic; timp de o oră, luptă să obţină un răspuns precis, până când Palmerston se retrase în sfârşit cu vii plecăciuni. Albert, scandalizat, ridică mâinile la cer: ce putea aştepta de la un asemenea om?

Ce era de aşteptat, într-adevăr? Cu toate scuzele şi făgăduinţele lui, abia trei săptămâni se scurseră şi copilul teribil reîncepu figurile sale. Generalul austriac Haynau, care îşi câştigase un sinistru renume, reprimând răscoalele din Ungaria şi Italia, unde pusese să se biciuiască femeile, veni în Anglia şi avu fantezia să viziteze berăria Barclay&Perkins. Trăsăturile sale de „general hienă”, cum era numit pretutindeni, enorma sa mustaţă căruntă, se bucura de o sinistră notorietate. Mai mult, se întâmplă că printre funcţionarii berăriei să fie un refugiat vienez care povesti camarazilor săi cum experimentase personal şi pe pielea lui metodele generalului. Ambasadorul Austriei, presimţind un pericol, îşi rugă prietenul să nu apară în public sau, dacă ţine cu orice preţ, să-şi radă mustaţa. Dar generalul nici nu voia s-audă. Se duse să viziteze berăria şi fu numaidecât recunoscut, înconjurat de o mulţime furioasă de muncitori, înjurat, îmbrâncit, tras de mustăţi până când, fugind printr-o alee, pe care hoarda dezlănţuită îl hăituia învârtind în mână mături şi strigând: „Hienă!”, ajunse într-o cârciumă în care se ascunse. A ieşit de acolo sub protecţia mai multor sergenţi de stradă. Guvernul austriac, foarte mâniat, ceru explicaţii. Palmerston care, asta se înţelege dela sine, era încântat, răspunse că era dezolat, dar că, după părerea sa, generalul n-avusese tact venind în acel moment în Anglia. Şi remise nota ambasadorului fără s-o mai supună reginei sau primului mi-nistru. Mare furtună la curte, când faptul a fost cunoscut. Şi, mai ales, mare indignare a prinţului.

Conduita berarilor îl umplea de dezgust şi nelinişte; simţea parcă „o probă de ce era capabilă o mulţime dezorganizată de oameni fără educaţie”. Lordul John îl rugă pe Palmerston să-şi retragă nota şi s-o înlocuiască cu alta în care orice blamare a generalului să fie suprimată. Ministrul de Externe ameninţă cu demisia, dar lordul John nu dădu înapoi. O clipă, speranţele regale se înălţară la ceruri, dar numai spre a recădea pe pământ, zdrobite de complezenţa inamicului. Palmerston, brusc, consimţi la ceea ce se dorea; încă o dată a fost restabilită pacea, coste cât va costa!

A durat un an, dar în octombrie 1851, sosirea lui Kossuth în Anglia aduse o nouă criză. Palmerston dorea să-l primească la dânsul pe patriotul maghiar; lordul John îi interzise acest lucru. Încă odată, lupta a fost vie; încă odată, Palmerston, după ce ameninţă cu demisia, a sfârşit prin a ceda. Dar nimic nu îl putea reţine să fie liniştit. O săptămână mai târziu primi la Foreign Office o delegaţie de radicali de la Finsbury şi Islington care îi ţinură un discurs în care împăraţii Austriei şi Rusiei erau etichetaţi ca „odioşi şi detestabili asasini, tirani şi despoţi fără milă”. Ministrul în răspunsul său, protestând palid împotriva acestor expresii, lasă să se ghicească adevăratele sale sentimente cu o nepăsare puţin diplomatică. Mare scandal: Curtea se umfla şi plesnea de furie şi imputări.

— Cred, spuse baronul, că acest om e nebun de multă vreme.

Şi Victoria, într-o scrisoare enervată, îl rugă pe lordul John să facă uz de autoritatea lui. Dar lordul John îşi dădu seama că în această chestiune Palmerston avea de partea lui opinia publică şi crezu că e mai prudent să aştepte.

Nu aşteptă mult timp. Această lungă serie de conflicte, ameninţări, exasperări, îşi atinse punctul culminant înainte de sfârşitul anului. În ziua de 2 decembrie, Ludovic-Napoleon dădu lovitura de stat; a doua zi, Palmerston, fără a consulta pe nimeni, îşi exprimă aprobarea într-o convorbire cu ambasadorul Franţei. Două zile mai târziu, primul ministru, de acord cu o scrisoare a reginei, îi aduse la cunoştinţă că guvernul englez dorea să păstreze o strictă neutralitate faţă de evenimentele din Franţa. Şi, firește, într-o telegramă oficială către ambasadorul Angliei la Paris, Palmerston repetă aprobarea loviturii de stat. Această telegramă nu fusese prezentată nici reginei, nici primului ministru. Era prea mult. Lordul John, care după propria sa expresie, îşi epuizase ultimul strop de răbdare, îl concedie pe lordul Palmerston.

Victoria era în extaz; şi Albert ştia că acest succes era mai mult al său decât al lordului John Russell. Dorea ca lordul Grenville, un tânăr pe care îl credea supus influenţei sale, să ia locul lui Palmerston şi lordul Grenville a fost numit. De acum încolo, se părea că prinţul nu va mai întâmpina piedici la Foreign Office. După ani îndelungaţi de lupte şi umiliri, succesul îi surâdea din toate părţile. În familia sa, era tratat drept stăpân adorat: în public, Marea Expoziţie îi asi-gurase gloria şi respectul; şi acum, în împărăţia tainică a pu-terii, dobândise o nouă supremaţie. Luptase cu teribilul lord Palmerston care reprezenta tot ce îi era în spiritul englez ostil; şi temutul său adversar fusese doborât. Însăşi Anglia era ea la picioarele sale? Poate; şi totuşi... Ni se dă asigurarea că englezii au o calitate foarte ciudată: nu ştiu niciodată când sunt bătuţi. Lucru ciudat, Palmerston tot mai făcea paradă. Era cu putinţă? Mai credea el, în oarba-i îndrăzneală că, după ruşinoasa lui prăbuşire, mai putea „trece peste”?

III

Triumful prinţului a fost de scurtă durată. Câteva săptămâni mai târziu, din pricina influenţei lui Palmerston, guvernul a fost înfrânt în Parlament şi lordul John îşi dădu demisia. După un scurt interval, o coaliţie whig-tory ajunse la putere sub preşedinţia lordului Aberdeen, şi Palmerston făcu din nou parte din guvern. E drept că de astă dată nu mai era Ministru de Externe; era un punct câştigat; se putea spera că, în calitate de Ministru de Interne, va fi puţin primejdios şi neplăcut. Dar amabilul Grenville nu mai era la Ministerul de Externe; şi prinţul ştia că nu trebuie să se bizuie pe lordul Clarendon, oricât de curtenitor era.

Totodată, aceste schimbări nu erau decât pre-vestirile unor evenimente mai serioase. Nori grei se strângeau din toate părţile; şi, deodată, ţara se află sub ameninţarea unui război de neînlăturat. Timp de mai multe luni, printre misterioasele mişcări ale diplomaţiei, catastrofa devenea din ce în ce mai sigură şi publicul, din ce în ce mai nervos. În clipa în care ajunseră la punctul lor critic îndelungatele şi neliniştitoarele negocieri, se anunţă demisia lui Palmerston. Atunci izbucni furtuna atât timp înăbuşită. Ţara simţise că în aceste împrejurări atât de complexe, cârmuitorii ei erau lipsiţi de putere şi de certitudine; prinsese curaj la gândul că în inima guvernului se afla un om viguros, îndrăzneţ, decis, în care avea deplină încredere. Şi acum afla că acest om nu mai era la putere. De ce? Mânia, spaima, oboseala nervoasă duceau la presupuneri desperate; se dădeau demisiei lui Palmerston explicaţii misterioase şi îngrozitoare; se bănuiau

comploturi; se presupunea trădarea. Nu era greu de ghicit pe cine va cădea această furie.

Se afla în locurile cele mai înalte un străin care mărturisise o ură afişată şi neîmpăcată faţă de campionul adorat al ţării. În clipa în care se află demisia lui Palmerston, n-a fost decât un ţipăt; o furtună violentă de furie şi ură izbucni împotriva prinţului.

Se şoptea pretutindeni că soţul reginei era trădător de ţară, vândut Curţii Rusiei; că, spre a asculta de influenţele ruseşti, forţase pe Palmerston să plece de la Minister; şi că îndruma politica Angliei după interesele duşmanilor Angliei. Timp de mai multe săptămâni, aceste acuzaţii umplură coloanele ziarelor, repetate în întruniri publice şi înfrumuseţate în conversaţiile particulare, se răspândiră în întreaga ţară, din ce în ce mai vijelioase şi mai fantastice. În timp ce gazetele onorabile îşi descărcau invectivele cu solemnitate, foiţele mici colportate pe uliţele Londrei, repetau într-un stil vulgar şi burlesc, aceleaşi sentimente şi bănuieli. Circulau poveştile cele mai fanteziste.

În ianuarie 1854, se şoptea că prinţul fusese arestat, că era acuzat de înaltă trădare şi că va fi închis în Turnul Londrei. Unii afirmau chiar arestarea reginei; şi mulţimile de oameni staţionau în faţa Turnului spre a-i vedea încarceraţi pe criminalii regali.

Aceste halucinaţii se năşteau într-o atmosferă înfrigurată de apropierea războiului. De fapt, motivul demisiei lui Palmerston rămâne obscur; e posibil să fi fost pricinuit de continua ostilitate a Curţii. Dar pretinsa influenţă pe care Albert ar fi putut-o exercita în favoarea Rusiei nu avea nici un temei. Cum se întâmplă deseori în cazuri similare, guvernul oscilase între două politici neconciliabile; o

politică de abţi-nere şi o politică de ameninţări sprijinite pe forţă; oricare dintre aceste politici, dacă ar fi fost dusă în mod constant ar fi putut da roade fericite şi pacifice, dar amalgamarea lor nu putea duce decât la război. Albert, meticulos ca de obicei, căutase să găsească drumul său în labirintul complex al politicii europene, şi se rătăcise, dar nici guvernul nu se descurcase mai bine decât dânsul. Şi când izbucni războiul, ura prinţului faţă de Rusia era tot atât de vie ca şi ura englezilor celor mai bătăioşi.

Totuşi, dacă acuzaţiile cele mai grave ce apăsau pe umerii lui Albert n-aveau desigur nici o bază, anumite fapte puteau explica, dacă nu justifica starea sufletească a poporului.

Era adevărat că soţul reginei era un străin, crescut la o Curte străină, impregnat de idei străine şi rudă apropiată a multor prinţi străini. Această stare de lucruri era inevitabilă; era desigur supărător nu numai în teorie, dar şi în fapt. Au rezultat mai multe consecinţe nenorocite şi nu lipsite de gravitate. Tendinţele germane ale prinţului erau mereu deplânse de către miniştri: lordul Palmerston, lordul Clarendon, lordul Aberdeen vorbiră mult despre regină şi prinţ şi, fireşte, elogios. Spunea că vederile prinţului erau în genere juste şi cuminţi, cu excepţia violentului şi incorigibilului său unionism german; e gata de orice pentru Prusia. Toţi spuneau acelaşi lucru; şi era necesar în gravele chestiuni de politică naţională să se combată părerile preconcepute ale unei Curţi la care opiniile şi sentimentele germane ocupau un loc disproporţionat. Cât despre Palmerston, el îşi permitea, cu privire la acest subiect, aluzii fără perdea. În clipa în care era cel mai criticat din pricina părăsirii guvernului, spunea că fusese victima unei intrigi străine. Mai târziu şi-a moderat tonul acuzaţiilor sale. Dar numai faptul că asemenea acuzaţii au

putut veni din asemenea izvor, arătau gravele inconveniente ale naşterii şi educaţiei străine ale prinţului.

Nu era totul. Poziţia prinţului în Anglia ridica o problemă constituţională de cea mai mare importanţă. Prezenţa sa dădea un interes proaspăt unei probleme vechi: delimitarea exactă a funcţiilor şi puterilor Coroanei. De fapt, aceste funcţii şi puteri deveniseră cele ale prinţului. Ce uz făcea de ele? E uşor de a cunoaşte părerile sale cu privire la poziţia Coroanei în constituţie; erau cele ale lui Stockmar, şi posedăm un expozeu detaliat a opiniilor baronului cu privire la acest subiect, într-o scrisoare adresată de el prinţului tocmai în timpul crizei despre care vorbim, adică înainte de războiul din Crimeea.

În ochii baronului, monarhia constituţională en-gleză suferise o eclipsă dela reforma electorală; de acum încolo ea „risca în fiece moment să devină un guvern pur ministerial". Vechea tory care „avea un interes direct să susţină prerogativele Coroanei" se stinsese şi partizanii whig nu erau decât „republicani, în parte conştienţi, în parte inconştienţi, care se uitau la tron cum se uită lupul la miel". Exista o regulă după care era neconstituţional să introduci „numele şi persoana neresponsabilă a suveranului" în dezbaterile parlamentare cu privire la subiectele constituţionale. „Această regulă", spunea baronul, „nu e decât o ficţiune constituţională, foarte veche într-adevăr, dar plină de primejdii. Dacă Coroana Angliei permite unui ministru whig să pună această regulă în practică, fără excepţie, n-ar trebui să se mire prinţul văzând în scurt timp că poporul e urmărit de gândul că suveranul e în faţa legii un fel de păpuşă al cărui rol e întotdeauna acela de a da din cap în semn de aprobare sau de negare, după bunul plac al miniştrilor săi". Baronul adăuga că, spre a preveni acest extremism, era de mare

importanţă „să nu lase să-i scape nici un prilej de a menţine buna poziţie a Coroanei, sarcină uşoară şi care n-ar împovăra pe nici un ministru când era vorba de persoane atât de loiale şi sincere ca regina şi prinţul”. Stockmar era de părere că cel mai modest dintre prerogativele regale trebuia să fie „dreptul pentru suveran de a fi preşedintele perpetuu al consiliului său de miniştri”. Regele trebue să aibă „poziţia unui prim ministru permanent, plasat peste preşedintele temporar al Consiliului, şi să exercite o autoritate supremă în chestiunile de disciplină. Suveranul putea chiar lua parte la elaborarea măsurilor guvernamentale, căci era absurd să gândeşti că un rege, atât de capabil, atât de desăvârşit, atât de patriot ca cei mai buni miniştrii ai săi, ar fi putut fi împiedicat să-şi folosească ca-litătile sale în deliberările consiliului său”.

„Exerciţiul judicios al acestui drept, concludea baronul, cere, desigur, un spirit superior: dar ar fi cea mai bună garanţie a monarhiei constituţionale şi, mai mult, o va ridica la un grad de putere, stabilitate şi simetrie pe care nu a atins-o până acum”.

E posibil ca această interpretare a Constituţiei să fie legitimă, deşi, în realitate, e cu greu compatibilă cu doctrina fundamentală a responsabilităţii ministeriale. William III[18], care îşi prezida Consiliul, era un monarh constituţional; şi se pare că Stockmar avea în sufletul său o concepţie a Coroanei ce i-ar fi dat în constituţie locul ocupat pe timpul lui William III. Dar e sigur că o asemenea teorie care asigură Coroanei mai multă putere decât a avut vreodată, chiar sub George III, e contrarie oricărei dezvoltări a vieţii publice în Anglia, de la revoluţia engleză

[18] William III – rege în perioada 1694-1702 (n.red.).

încoace. Şi era un fapt destul de grav că această teorie venea de la Stockmar şi a fost insuflată lui Albert de el. Căci erau motive să credem că aceste teorii nu erau aprobate de Albert numai teoretic, dar că făcea sforţări conştiente şi continue spre a le da o valoare practică. Povestea luptei Coroanei cu Palmerston era dovada evidentă. Această luptă atinse punctul culminant când, în 1850, în memoriul lui Stockmar, regina afirma „dreptul ei constituţio-nal" să-l concedieze pe Ministrul Afacerilor Străine, dacă ar fi schimbat orişice într-o telegramă ce obţinuse aprobarea regală.

Acest memoriu declara lămurit că, firește, Coroana se gândea să activeze independentă de primul ministru. Lordul John Russell, doritor să-şi întărească cu orice preţ puterea faţă de Palmerston, acceptă memoriul; astfel recunoscu, implicit, pretenţiile Coroanei. Mai mult, după ce concediase pe Palmerston, printre motivele date Camerei Comunelor spre a se justifica, lordul John se sprijinea mai cu seamă pe memoriul din 1850. Era limpede că nemulţumirea suveranului ajungea pentru dizgraţia unui ministru puternic şi popular. Într-adevăr, părea că sub direcţia lui Stockmar şi Albert „monarhia constituţională era pe punctul să se ridice la un grad de putere şi de stabilitate pe care nu o atinsese niciodată".

Dar aceste noi pretenţii ale Coroanei, serioase prin ele înşile, se măreau prin faptul că erau întovărăşite de circumstanţe neobişnuite, funcţiile Coroanei erau acum, de fapt, exercitate de o persoană nerecunoscută de Constituţie şi care avea asupra suveranei o influenţă prost definită şi nelimitată. Faptul că această persoană era soţul reginei, explica influenţa sa şi devenea inevitabilă, dar nu-i scădea importanţa. Un personaj stufos şi atotputernic venise să tulbure vechiul echilibru, atât de subtil menţinut

de Constituţia engleză. Acestea erau rezultatul neaşteptat al slabelor şi dibuitoarelor debuturi ale lui Albert în viaţa politică. El însuşi nu făcea nici un efort spre a scădea numărul sau importanţa funcţiilor pe care le exercita.

Considera, aşa spunea el ducelui de Wellington în 1850, că avea dreptul „să-şi înece existenţa individuală în aceea a soţiei sale; să nu îşi asume faţă de public nici o responsabilitate proprie, ci să confunde poziţia sa cu aceea a reginei; să umple toate golurile pe care o femeie le lasă în chip firesc în funcţiile regale; să supravegheze încontinuu şi în detaliu toate afacerile publice spre a putea întotdeauna sfătui şi susţine pe regină în problemele grele pe care avea să le rezolve, în multiplele îndatoriri pe care trebuia să le îndeplinească în toate domeniile internaţionale sau politice, sociale sau personale. Şef al familiei sale, intendant al afa-cerilor personale, singurul sfetnic confidenţial în politică, unic intermediar între ea şi funcţionarii guvernului, prinţul este, pe deasupra, soţul reginei, preceptorul copiilor regali, secretarul particular al suveranei şi ministrul ei permanent”.

De fapt, elevul lui Stockmar făcuse un drum frumos. Elevul lui Stockmar! Exact! Publicul care simţea de acum preponderenţa lui Albert, începuse să simtă că profesorul Victoriei avea şi el la rândul său un profesor. Departe, în bezne, se bănuia baronul, încă un străin! Fără îndoială că alarma poporului era justificată. Un baron străin conducea un prinţ străin; şi prinţul străin cârmuia Coroana Angliei. Şi Coroana însăşi înainta semeaţă şi ameninţătoare. La adăpostul floricelelor ei, baronul şi prinţul încruntaseră sprân-cenele; şi, repede, un mare ministru, foarte iubit de popor, căzuse. Unde se vor sfârşi toate astea?

După câteva săptămâni Palmerston îşi retrase demisia şi furia populară se stinse aşa cum se aprinsese. Când se întruni parlamentul, şefii ambelor partide, în cele două Camere, pronunţară discursuri favorabile prinţului, afirmând patriotismul său inatacabil şi susţinând dreptul său de a sfătui pe suverană în toate afacerile de Stat. Victoria era încântată? „Poziţia prea iubitului meu domn şi stăpân”, spunea ea baronului, „a fost definită odată pentru totdeauna şi meritul său a fost recunoscut de către toate partidele. A fost o mare aglomeraţie de popor când ne-am dus la Camera Lorzilor, şi mulţimea a fost prietenoasă”.

Scurt timp după aceea, izbucni războiul din Crimeea. În cursul luptei, patriotismul prinţului se ridică peste orice bănuială, şi urmele trecutului au fost uitate. Dar războiul avu şi o altă consecinţă mai puţin plăcută perechii regale: încorona ambiţiile lordului Palmerston. În 1855, omul pe care lordul John Russell îl declarase cu cinci ani în urmă „prea bătrân pentru a mai face mare lucru în viitor”, deveni primul ministru al Angliei; şi, în afară de un mic interval, rămase în acest post timp de zece ani.

Capitolul VI

ULTIMII ANI AI PRINŢULUI CONSORT

I

Adolescentul lipsit de voinţă care nu dădea nici un interes politicii şi care nu citea niciodată un ziar, devenise un om inflexibil, a cărui nestăpânită energie se punea fără odihnă în slujba afacerilor guvernului şi a celor mai înalte chestiuni de stat. Lucra de dimineaţă până seara. În timpul iernii, înainte de ivirea zorilor, putea fi văzut aşezat la biroul său, lângă lampa cu abajur verde pe care o adusese din Germania, şi pe al cărei mecanism îl simplificase printr-un ingenios artificiu.

Victoria se deştepta şi dânsa de dimineaţă, dar nu atât de devreme ca Albert; şi, când în recea obscuritate, se aşeza la masa ei de scris, situată lângă cea a prinţului, găsea un teanc de hârtii ordonate ce aşteptau semnătura şi inspecţia ei. Ziua astfel începută, continua într-o activitate necurmată.

La dejun apăreau ziarele, acele ziare altădată detestate; şi prinţul, ocupat cu parcurgerea lor, nu răspundea nici unei întrebări şi nu întrerupea tăcerea decât spre a citi cu glas tare câteva articole ce i se păreau mai interesate. După aceea trebuia să primească pe miniştrii şi pe secretarii de stat; apoi venea la rând vasta corespondenţă şi numeroasele memorii.

Victoria, sorbind fiecare cuvânt, păstrând fiecare scrisoare, era numai atenţie, pasiune şi ascultare. Câteoda-tă, Albert obosea să-i ceară părerea. O ruga să îi corijeze engleza, întinzându-i un text pentru semnat.

Şi astfel treceau orele, silitoare, captivante, minu-ţioase. Momentele de recreaţie şi de exerciţiu deveneau din ce în ce mai rare. Îndatoririle sociale erau reduse la indispensabil şi îndeplinite cu regret. Era mai mult decât o

plăcere, era o necesitate să se culce cât mai devreme cu putinţă; nu trebuiau să se scoale dis-de-dimineaţă?

Dar lucrul guvernului, atât de important, atât de absorbitor, care devenise preocuparea dominantă a lui Albert, nu înăbuşise gusturile şi capriciile sale de odinioară. Rămânea cu patimă legat de artă, de ştiinţă, de filosofie; şi energia lui, mereu crescândă, se risipea într-o sumedenie de activităţi secundare. Pretutindeni unde îl chema datoria, prinţul alerga bucuros. Perseverent, neobosit, el inaugura muzee, punea piatra fundamentală la spitale, ţinea discursuri la Societatea regală de agricultură şi asista la reuniunile diverselor asociaţii. Îl interesa mai cu seamă Galeria Naţională de pictură: ordona să se grupeze tablourile pe şcoli; şi încercă, dar zadarnic, să transporte întreaga colecţie la South Kensington.

Feodora, devenită prinţesă Hohenlohe, după o vizită în Anglia, îi exprimă Victoriei admiraţia ei pentru Albert, şeful familiei şi bărbatul de stat. Şi în privinţa asta nu se încredea în propria ei opinie: „Trebuie să copiez ce mi-a scris de curând domnul Klump şi ceea ce îmi pare foarte just: «Prinţul Albert e unul dintre rarele personalităţi regale care poate să jertfească unui principiu toate ideile sau sentimentele cărora alţii, fie din îngustime de spirit, fie din preju-decăţi, le rămân atât de robiţi.» E ceva religios în asta şi în acelaşi timp, ceva de justeţe şi umanitate care îmi consolează inima atât de rănită sau tulburată de ceea ce văd şi aud”.

Victoria, din adâncul inimii, subscria la elogiile Feodorei şi ale lui Klump. Sau, poate, le găsea insuficiente. Vedea pe scumpul ei Albert, coplişit de lucru şi de funcţii pu-blice, consacrându-şi rarele sale pauze îndatoririlor familiare,

ocupaţiilor artistice şi intelectuale; îl auzea făcând glume la masa de prânz, cântând din Mendelsohn la orgă sau explicând meritele unui tablou de sir Edwin Landseer; îl asculta dând poveţe cu privire la creşterea vitelor sau ordonând să se agăţate mai sus un tablou de Gainsborough spre a se vedea mai bine; şi era obsedată că nici o altă femeie nu mai avusese asemenea bărbat.

În aparenţă, avea un geniu universal şi abia a fost surprinsă aflând că el descoperise un mijloc minunat de a transforma bălegarul în îngrăşăminte. „Principiul acestei descoperiri consta într-o filtrare de jos în sus, care printr-o substanţă oarecare, reţinându-se materiile solide, permitea excrementelor lichide să iasă la suprafaţă. Toate celelalte sisteme de acest fel, ar costa milioane; al meu nu costă aproape nimic”. Din nenorocire, o uşoară eroare de calcul făcu invenţia nepracticabilă. Albert nu se lăsă descurajat pentru atâta lucru; şi se aruncă, cu patima lui obişnuită, într-un studiu îndelungat al principiilor litografiei.

Dar, e firesc, îngrijirile lor cele mai stăruitoare le consacrau copiilor lor. Doicele regale nu mai secau. Naşterea prinţului Artur în 1850, a fost urmată trei ani mai târziu de aceea a prinţului Leopold; şi, în 1857, se născu principesa Beatrice. O familie cu nouă copii e întotdeauna un subiect de grea răspundere. Şi prinţul înţelegea cât de mult sporea responsabilitatea unui tată faţă de înaltul destin al acestor vlăstare. Credea din tot sufletul în valoarea educaţiei. Nu era el însuşi un exemplu? Stockmar făcuse din el ce era azi. Era acum rândul său să fie un Stockmar, să fie mai mult decât Stockmar, pentru fiinţele tinere ce-i datorau viaţa. Victoria îl va ajuta în misiunea sa. Desigur, ea nu putea fi un Stockmar, dar putea să exercite o continuă vigilenţă, să unească seve-ritatea cu afecţiunea;

şi putea să dea întotdeauna exemplul cel bun. Aceste principii, nu mai e nevoie s-o spunem, se re-fereau mai cu seamă la educaţia prinţului de Walles. Orice lucru, cât de mic ar fi fost, n-avea o importanţă enormă în educaţia viitorului rege al Angliei? Albert se puse pe lucru cu energie. Supraveghea cu Victoria până în cele mai mici amănunte instrucţia fizică, intelectuală şi morală a copiilor. Dar observă, în curând, cu supărare că fiul său cel mare nu-i dădea satisfacţie deplină. Prinţesa regală era de o inteligenţă remarcabilă, dar Berti, deşi amabil şi dulce, părea că dă dovadă de o îndepărtare adâncă faţă de activitatea intelectuală sub toate formele ei. Era o nenorocire, dar leacul se înţelegea de la sine; trebuiau îndoite sforţările, întărită educaţia, neîngăduind maşinii educative să înceteze vreo clipă. Curând, veniră din ce în ce mai mulţi profesori; programul de studii a fost reluat şi corijat; orarul revăzut, memorii amănunţite au fost redactate, gata pentru orice eventualitate. Esenţialul era să nu existe nici o pauză.

„Munca”, spunea prinţul, „trebuie să fie muncă”. Şi era, de fapt, muncă. Copilul creştea într-o succesiune de pilde, de exerciţii, de sintaxă, de date, de tablouri genealo-gice. Necontenit se schimbau note între Albert, regină şi profesori: anchete, rapoarte, recomandări meticuloase. Şi toate aceste note erau cu grijă păstrate spre a fi consultate mai târziu. Era, dealtfel, de primă importanţă ca moştenitorul tronului să fie la adăpostul oricărei contaminări venite din lumea din afară: prinţul de Walles nu era un copil ca toţi ceilalţi. I se permite câte odată să invite fete de nobili, copii cu o moralitate ireproşabilă, să vină să se joace cu el în grădina palatului, dar tatăl său, cu o neliniştitoare minuţiozitate, prezida toate jocurile lor. În sfârşit, nu era precauţiune care să nu se fi luat, nici

sforţare care să nu se fi făcut. Şi totuşi, lucru de necrezut, obiectul atâtor vigilenţe şi solicitudini continua să nu dea deplină satisfacţie; mai mult, părea că se înrăutăţeşte. Era cu putinţă? Cu cât avea Berti mai multe teme de făcut, cu atât le făcea mai puţin; cu cât era văduvit de plăceri şi de frivolitate, cu atât plăcerile păreau să îl atragă exclusiv. Albert era mâhnit, Victoria supărată. Dar nici necazul, nici furia nu valorau mai mult decât supravegherea şi pedepsele; şi prinţul de Walles deveni bărbat fără a arăta cele mai palide semne de înţelegere pentru „planurile vieţii şi ale studiului”, spunea unul dintre memoriile regale, pe care tatăl său le statornicise pentru dânsul cu atâta prevedere.

II

Osborn fusese un agreabil refugiu împotriva viclenelor griji politice, al plictiselii îndatoririlor sociale şi al pomposului lux al ceremoniilor oficiale. Dar chiar domeniul Osborn păru, cu vremea, prea aglomerat. Ţinutul Solent nu era decât o slabă barieră. Oh! farmecul unui refugiu îndepărtat, al unui sanctuar aproape inaccesibil, sau al unei intimităţi cu adevărat familiale în care s-ar fi putut petrece vacanţe fericite, ca şi cum ar fi un om oarecare!

De când făcuse voiajul cu Albert, la începutul căsniciei lor, în nordul Scoţiei, Victoria simţea că inima îi rămăsese în Highlands[19]. Revenise câţiva ani mai târziu, şi pasiunea ei crescuse. Ce romantice erau aceste locuri! Şi cum simţea şi Albert frumuseţea lor! Sufletul său era vrăjit în munţi şi

[19] Highlands, Ţara de Sus, ţinutul muntos din Scoţia, spre deosebire de Lowlands, Ţara de Jos, câmpia din Scoţia (n.red.).

printre copaci. „Ce fericire să-l văd acolo” scria dânsa. „Oh! care farmece le pot egala pe cele ale naturii!” izbucnea în una din aceste vizite. Ce plăcere resimţi! Lui Albert îi place atât de mult; e încântat!”. Şi în ziua următoare: „Albert spune că principala frumuseţe a peisajului se dato-rează infinitei schimbări de decor. Ne-am înapoiat la orele şase”. Altădată făcură o excursie mai lungă, până la poalele unui munte înalt. „Ce scenă romantică! Eram singuri cu muntenii care ne ţineau căluţii, căci am descălecat de două ori pentru a ne plimba puţin. Ne-am înapoiat la orele unspre-zece şi jumătate; e cea mai delicioasă, cea mai romantică plimbare pe care am făcut-o vreodată. N-am urcat niciodată un munte atât de înalt; şi apoi ziua era atât de frumoasă”. Şi muntenii scoţieni erau nişte oameni atât de extraordinari. Ea observase că „nu făceau niciodată dificultăţi şi erau veseli, fericiţi, bucuroşi, gata să meargă, să alerge, să facă orişice”. Cât despre Albert, „el aprecia educaţia sănătoasă, simplitatea şi inteligenţa care făceau raporturile cu ei atât de agreabile, ba chiar instructive. Mai aveam obiceiul”, scrie Majestatea Sa, „să stăm de vorbă cu oamenii, cu care vii deseori în contact în Highlands”. Ea îi iubea în toate: mora-vurile şi costumele lor, dansurile lor şi instrumentele lor mu-zicale. „Erau nouă cântăreţi din cimpoi la castel, scrie dânsa după o vizită la Breadalbone; câteodată cânta singur câte unul dintre ei şi câteodată cântau câte trei. Cântau întotdeauna în timpul dejunului; mai târziu, în timpul dimineţii, la micul dejun, şi de câte ori plecam sau ne întorceam; mai cântau înainte de cină şi în timpul cinei. Ne-a cuprins pe amândoi o dragoste de cimpoieri.”

Cum să nu fi dorit să se întoarcă mereu la asemenea plăceri! În 1848, regina închirie Balmoral House, o mică reşedinţă în apropiere de Braemar, în singurătatea de la

Aberdeenshire. După patru ani cumpără domeniul. De acum încolo putea fi cu adevărat fericită în fiecare vară; putea fi simplă după placul ei; putea să se simtă romantică în fiece seară şi să îl adore pe Albert, fără ca nimic să îl sustragă tot timpul zilei. Chiar dimensiunile reduse ale casei erau farmecătoare. Ce poate fi mai amuzant decât să trăieşti într-una sau două odăiţe, să îngrămădeşti copiii la primul etaj şi să n-ai a oferi ministrului de serviciu decât o singură cameră în care era obligat să şi lucreze! Ce deliciu să poţi intra şi ieşi după plac, să desenezi, să te plimbi, să priveşti cerbii din apropiere şi să faci vizite oamenilor în căsuţele lor! Câteodată îşi permiteau să fie şi mai aventuroşi, ducându-se să petreacă o zi sau două la Alt-na-giuthasach, unde nu erau decât două case mici cu un adăpost din lemn şi unde nu încăpeau decât unsprezece persoane! Şi apoi, mai erau de urcat două dealuri şi de ridicat cu mare pompă micile piramide de pietre pe care le fac excursioniştii când ajung în culmea unui munte. „Când, în sfârşit, se termină piramida, înaltă de vreo opt picioare, Albert se urcă până în vârf şi puse ultima piatră, după care se strigă: «Hip, hip, hura!». A fost un spectacol vesel, încântător, mişcător, şi mă simţeam gata să plâng! Priveliştea acestor scumpi munţi era atât de frumoasă, ziua atât de minunată, toată scena atât de plăcută.” Şi seara au avut loc dansuri cu sabia şi alte dansuri scoţiene.

Dar Albert hotărâse să dărâme vechea şi modesta casă şi să construiască un castel din proprie invenţie. Cu mare ceremonie, conform unui memoriu scris de prinţ cu acest prilej, a fost aşezată prima piatră şi noua reşedinţă a putut fi locuită cu începere din anul 1855.

Spaţios, construit din granit, în stilul feudal scoţian, împodobit cu un turn de o sută de picioare şi alte turnuleţe

şi creneluri, castelul era abil plasat pe o înălţime de unde se puteau vedea munţii şi râul apropiat.

Albert şi Victoria dădură un deosebit interes decorului interior. Pereţii şi parchetele erau din lemn de pin răşinos şi acoperiţi cu stofă colorată, ecosez, anume fabricată. Stofa din Balmoral, roşie şi gri, desenată de prinţ şi şalurile Victoriei, cu pete albe, desenate de regină, se găseau în toate camerele; erau perdele scoţiene, cuverturi de stofă scoţiene şi chiar linoleum scoţian. Se remarca pe alocuri tartanul[20] regal al Stuarţilor, căci Majestatea Sa declara întotdeauna că era o înfocată Iacobină[21]. Schiţe în aquarelă, datorite penelului Victoriei erau agăţate pe pereţi alături de nenumărate coarne de cerbi şi capul unui mistreţ ucis de Albert în Germania. Într-o nişă din vestibul, se află o statuie a lui Albert, în mărime naturală şi în costum scoţian.

Victoria găsea toate acestea perfecte. „În fiecare an inima mi se leagă tot mai mult de acest scump paradis, şi mai cu seamă că acum totul a devenit creaţia dragului meu Albert, lucrul său, desenele sale, construcţia sa; distinsul său gust şi semnele scumpei sale mâini se văd pretutindeni.”

Şi acolo, de fapt, îşi petrecea zilele ei cele mai fericite. Când se gândea mai târziu la aceasta, i se părea că un soi de glorie, o strălucire cerească şi divină învăluise acele ceasuri de aur. Revedea clipele fericite şi nu era una să nu-i pară frumoasă, sclipitoare, plină de înţeles. Căci pe atunci, în aceste locuri dragi, fiecare eveniment,

[20] Ţesătură din lână în carouri specifică Scoţiei; fiecare clan avea o anume combinaţie de culori (n.red.).

[21] Adeptă a regelui Iacob (n.red.).

sentimental, banal sau grav, îi împodobise viaţa cu o strălucire particulară, ca nişte lumini minunate: vânătorile lui Albert; o seară în care se rătăcise plimbându-se; Vicky aşezându-se pe un cuib de viespi; un bal la lumina torţelor; cu câtă intensitate se impregnaseră în conştiinţa ei aceste lucruri! Şi cum alerga ea să le noteze în jurnalul ei! Şi moartea ducelui de Wellington! Ce moment! Tocmai desena, lângă un la un picnic, aşezată lângă un lac, în munţii solitari, când i s-a adus scrisoarea lordului Derby: „Mândria Angliei, sau mai degrabă a Marii Britanii, gloria, eroul ei, cel mai mare om pe care l-a dat vreodată, nu mai este!”. Căci acestea erau părerile ei despre bătrânul „rebel” de altădată. Dar trecutul se uitase, nu mai rămăsese nici cea mai mică umbră. De ani întregi, îl venera pe duce ca pe o figură aproape supraomenească. Nu îl susţinuse el pe excelentul sir Robert? Nu îi ceruse el lui Albert să-i fie succesor în calitate de generalisim al armatei? Şi ce frumos moment pentru dânsa când fusese naşul fiului său, Arthur, în aceeaşi zi în care ducele împlinea optzeci şi unu de ani!

Astfel înnegri ea o pagină întreagă de jurnal cu panegiricul ducelui şi cu multe regrete: „Poziţia lui Wellington era cea mai înaltă pe care un supus o atinsese; se afla peste partide, venerat de toţi, idolul naţiunii, prietenul suveranei... Coroana n-a avut, şi mi-e teamă că nu va avea niciodată un supus atât de devotat, de loial, de credincios, un sprijin atât de solid! Pentru noi pierderea era ireparabilă... Dovedea faţă de Albert cea mai mare bunătate şi o încredere integrală... În toată ţara se vor ivi lacrimi în ochii tuturor.” Erau aici gânduri grave, dar erau curând urmate de altele, nu mai puţin mişcătoare prin evenimentele neuitate: o predică a lui Mac Leod despre

Nicodim, darul unui jupon de flanelă roşie făcut doamnei P. Farqhuorson, şi altul, bătrânei Kitty Kear.

Dar, fără îndoială, ceea ce era mai plăcut, demn de reţinut, erau rarele expediţii ce se făceau în munţii îndepărtaţi, prin ţinuturi necunoscute, trecând peste râuri largi. Aceste excursii durau mai multe zile. Nu luau ca servitori decât doi munteni, Grant şi Brown, şi îşi luau pseudonime. Asta aducea mai mult cu un roman decât cu viaţa cotidiană. „Hotărâsem să ne numim lordul şi lady Churchill şi societatea lor; domnişoara Spencer şi doctorul Grey!

Brown uită odată să mă cheme „Majestatea Voastră”, când urcam în trăsură; şi Grant uită să-l numească odată pe Albert „Alteţa Voastră Regală”; asta ne făcu să râdem, dar nimeni nu băgă de seamă”.

Plină de sănătate, viguroasă, entuziastă, adu-când pare-se fericirea cu ea (scoţienii declarau că avea „piciorul fericit”), regina avea plăcere de toate, se bucura de cocoţatul pe stânci, de peisaje, de odihna în hanurile rustice, de mesele simple, servite de Brown şi Grant. Ar fi putut continua astfel mereu; se simţea cu desăvârşire fericită, având pe Albert alături de dânsa şi pe Brown ducându-i căluţul de căpăstru. Dar venise clipa întoarcerii; vai! venea momentul înapoierii în Anglia! Era sfâşietor. Rămânea singură, aşezată în camera ei, şi privea, dezolată, cum cădea zăpada. Ultima zi! Ah! Dacă zăpada ar fi putut-o troeni pentru totdeauna la Balmoral!

III

Războiul din Crimeea[22] îi aduse impresii în parte, plăcute. Nu era plăcut să fii patrioată şi bătăioasă, să cauţi rugăciunile proprii, ce trebuiau să fie citite în biserici, să primeşti veştile luptelor victorioase, să te simţi mai orgolioasă ca oricând, reprezentanta Angliei? Cu acea spontaneitate caracteristică, Victoria răspândea peste „scumpii ei soldaţi" valuri de emoţie, de admiraţie, de milă şi dragoste. Când le dădea decoraţii, exaltarea ei nu mai avea margini. „Nobilii băieţi!" scria dânsa regelui Belgiei; „mărturisesc că îi iubesc ca pe proprii mei copii; inima îmi bate pentru ei ca pentru cei mai apropiaţi şi cei mai dragi. Erau atât de mişcaţi, atât de bucuroşi; mulţi, mi s-a spus, au început să plângă; nu vor să-şi dea medaliile lor spre a li se grava numele pe ele, de teamă ca aceea pe care li se va înapoia să nu mai fie cumva aceea pe care am pus-o eu în mâinile lor; nu e mişcător? Mulţi erau crunt mutilaţi." Era în perfectă înţelegere cu ei. Găseau că le făcuse o mare onoare; şi ea, în toată sinceritatea ei, gândea la fel.

Atitudinea lui Albert în aceste chestiuni era cu totul alta. Exista în el o austeritate ce îl împiedica de la aceste revărsări emoţionale. Când generalul Williams, eroicul apărător de la Kars, se reîntoarse în Anglia şi fu prezentat Curţii, salutul aspru, distant al prinţului, la primire, aruncă un frig de gheaţă peste toţi asistenţii. Albert tot mai era un străin.

Dar ce importanţă aveau impresiile personale ale câtorva ofiţeri, ale câtorva oameni de la Curte? Îl preocupau alte lucruri mult mai importante, desigur. Lucra, lucra fără întrerupere să ducă războiul spre un final victorios.

---

[22] Războiul din Crimeea a avut loc în perioada 1854-1856 când Anglia a luptat pentru Turcia împotriva Rusiei (n.red.).

Un val continuu de hârtii de stat, de telegrame, de memorii emana din partea lui. În cursul anilor 1853-1857, umplu cincizeci de volume in folio de comentarii, scrise de mâna lui, cu privire la problema Orientului. Nimic nu îl oprea. Miniştrii obosiţi se clătinau sub povara avizelor sale, dar el continua să dea avize; masa lui de scris era încărcată de hârtii. Şi nu erau avize ce puteau fi dispreţuite. Talentele sale administrative pe care le întrebuinţase la reforma Casei Regale şi pentru a imagina Marea Expoziţie, nu se afirmau mai puţin în complexitatea şi confuzia războiului. De câte ori, sfaturile prinţului, mai întâi respinse şi dispreţuite, au fost mai pe urmă executate şi găsite drept excelente!

Înrolarea unei legiuni străine, stabilirea unui depozit de trupe la Malta, instituirea raporturilor periodice asupra situaţiei armatei de la Sevastopol, acestea erau creaţiile acestui neostenit spirit. Făcea şi mai mult; într-o notă cuprinzătoare stabilea fundamentul unei reforme radicale a întregii administraţii a armatei. Asta însemna a te pune prea repede pe lucru, dar ideea unui „câmp de evoluţie”, în care trupele ar fi concentrate şi instruite, a fost originea lui Aldershot.

Între timp, Victoria îşi cucerise un nou prieten: se lăsă brusc încântată de Napoleon III. La început îl detestase; îl considerase cun aventurier necinstit care uzurpase tronul bietului şi bătrânului Ludovic-Filip. De altfel, el mergea mână în mână cu lordul Palmerston. Multă vreme, deşi era aliatul său, ea refuzase să îl vadă. Dar o vizită a împăratului şi a împărătesei în Anglia sfârşi prin a împăca lucrurile. De cum apăru la Windsor, inima reginei prinse să se îndulcească. Se simţi sedusă de manierele sale liniştite, de acel glas blând şi gros, de acea calmă simplicitate a conversaţiei. Împăratul, spre a-şi întări poziţia în Europa,

avea neapărată nevoie de bunăvoinţa Angliei; se hotărâse s-o farmece pe Victoria. Izbuti. Era într-însa o tendinţă irezistibilă ce-o făcea să simpatizeze numaidecât cu naturile contrarii firii ei; şi gusta romantismul acestui contrast. Adorarea ei pentru lordul Melbourne izvora din tulburătoarea deosebire pe care o simţea aproape inconştient între ea şi acest bătrân rafinat, subtil, aristocratic. Se deosebea de Napoleon în alt chip, dar se deosebea. Dincolo de pavăza respectabilităţii, a convenţiunilor, a fericirii atât de bine stabilite, ea observa, fugitiv, cu o stranie şi delicioasă plăcere, trecând prin faţa ei ca un meteor, jucăria capriciului şi a destinului. Şi, surprinsă şi fermecată, acolo unde avea teamă de antagonisme, nu găsea decât simpatii. „E atât de liniştit, de simplu, de naiv chiar, atât de fericit să înveţe ce nu ştie, atât de plin de tact, de demnitate, de modestie, atât de larg în atenţii amabile faţă de noi, nespunând şi nefăcând nimic ce ne-ar fi putut fi dezagreabil... E în el ceva fermecător, melancolic, atrăgător, oricâte preju-decăţi ai fi avut împotriva lui, şi fără vreun ajutor exterior, îmi place chipul său". Ea remarcă că „încăleca şi se ţinea foarte bine în şa şi dansa cu multă demnitate şi avânt". Şi, mai ales, îl asculta pe Albert; îl asculta cu cea mai respectoasă atenţie, arătând într-adevăr cât de fericit era „să înveţe ceea ce nu ştia"; după care declară că nu mai întâlnise un egal al prinţului. O dată, o singură dată numai, se arătă puţin îndărătnic. Prinţul însemnă într-un memoriu că „în timpul unei conversaţii diplomatice, se întinsese cam prea mult asupra problemei Holstein-ului, care păru că îl plictiseşte pe împărat şi pe care prinţul o credea foarte complicată.

Victoria se ataşă foarte mult şi de împărătească, ale cărei graţii le admira fără nici o urmă de gelozie. Şi totuşi

Eugenia, în toată strălucirea frumuseţii ei, înfăşurată cu delicateţe în uimitoarele crinoline parisiene, care-i puneau în valoare talia ei înaltă, subţire şi suplă, ar fi putut stârni ciuda gazdei sale care, foarte mică şi viguroasă, de fel frumoasă, îmbrăcată fără gust, ca o mică burgheză, nu putea să se simtă avantajată în asemenea companie. Dar Victoria nu se îndoia de nimic. Puţin îi păsa că sângele i se urca în obraji de căldură, că pelerina violetă fusese la modă cu un an înainte, în timp ce Eugenia, proaspătă şi îmbrăcată după ultimul jurnal, evolua alături de dânsa într-un nor de creţuri şi volane. Era regina Angliei. Nu era destul? Avea adevărata majestate, şi ea o ştia. De mai multe ori, când apărură împreună în pu-blic, aceea căreia arta şi natura îi dăduse atât de puţin, eclipsa complet pe împodobita şi fermecătoarea ei însoţitoare.

La despărţire au fost vărsate lacrimi, şi Victoria se simţi foarte tristă, în timp ce musafirii săi părăseau castelul de la Windsor. Dar puţin după aceea ea şi Albert înapoiară vizita primită. Toate îi păreau în Franţa delicioase; se plimbă la Paris incognito, în trăsură, cu „un capişon comun”, şi văzu jucându-se teatru la Saint-Cloud; într-o seară, la o serbare dată de împărat în castelul său din Versailles, se întreţinu puţin cu un domn care părea distins, un Prusian, cu numele de Bismark. Apartamentele erau atât de mult pe gustul ei încât îi dădeau impresia de „home”[23]; dacă căţeluşul ei ar fi fost acolo, s-ar fi simţit cu totul ca la ea acasă. Şi trei zile mai târziu, cum intra în camera ei, micul ei căţeluş o primi cu lătrături. Însăşi împăratul, fără a-i spune nimic, fără să se uite la cheltuieli sau la greutăţi, pregătise această fermecătoare surpriză. Acestea erau atenţiile sale.

[23] Home – acasă în limba engleză (n.red.).

Victoria se reîntoarse în Anglia mai încântată ca oricând. „Într-adevăr, izbucni ea, căile Providenţei sunt ciudate!”.

Alianţa progresa, şi războiul era pe sfârşite. Regina şi prinţul, e drept, doreau ca pacea să nu fie încheiată prematur. Când îşi dădu lordul Aberdeen părerea să înceapă negocieri, Albert îl atacă într-o scrisoare, în timp ce Victoria primea călare parada trupelor ei. Dar Sevastopolul a fost cucerit în sfârşit. Vestea sosi la Balmoral, noaptea târziu. „În scurt timp, Albert şi toţi domnii, în cele mai bălţate costume, ieşiră din camerele lor şi, urmaţi de toţi servitorii şi de toată populaţia satului, lachei, munteni, ţărani, se urcară până în vârful „piramidei”. A fost aprins, de bucurie, un foc, cornurile buciumară, tunurile bubuiră. Cam trei sferturi de oră mai târ-ziu, Albert se cobora şi spuse că scena fusese de o vivacitate şi de o voioşie fără pereche. „Extazul” va face poate a doua zi loc unor sentimente de altă natură. Dar, în orice caz, războiul se sfârşise, deşi era într-adevăr greu de explicat atât începutul cât şi sfârşitul lui. Căile Providenţei continuau să fie ciudate.

IV

Războiul avu o consecinţă neaşteptată: transformase complet relaţiile perechii regale cu Palmerston. Ura comună faţă de Rusia apropie pe prinţ de ministru; şi când văzu Victoria necesitatea să îl însărcineze pe vechiul ei duşman cu formarea guvernului, o făcu cu dragoste. În plus, Palmerston în calitate de prim ministru, se cuminţea. Deveni mai puţin neliniştit, mai puţin dictatorial; asculta cu atenţie propunerile Coroanei; era, de altfel, sincer uimit de cunoştinţele şi de capacitatea prinţului. Fireşte că au mai

fost frecuşuri; prinţul şi regina se interesau mai mult decât oricând de politica externă; şi, de cum sfârşi războiul, punctul lor de vedere se opuse din nou celui al ministrului. Afacerile italiene au fost mai ales pricina unor divergenţe. Albert, partizan în teorie al guvernului constituţional, n-avea încredere în Cavour, se îngrozea de Garibaldi, şi se temea ca Anglia să nu fie atrasă într-un război împotriva Austriei. Palmerston, dimpotrivă, era un înfocat simpatizant al independenţii ita-liene, dar nu mai era la Ministerul de Externe, şi lordul John Russell era acum acela care trebuia să îndure povara capriciilor regale.

În câţiva ani situaţia se schimbase în chip ciudat. Lordul John era acum acela care îndeplinea rolul ingrat, dar ministrul Afacerilor Străine, în lupta cu Coroana, era de astă dată susţinut, în loc de a fi stânjenit de primul ministru. Lupta n-a fost mai puţin crâncenă.

În definitiv, unitatea Italiei nu trebuia să se înfăptuiască fără sprijinul Angliei, dar această politică de simpatie pentru Italia se izbea mereu de violenta opoziţie a Curţii.

Exista în Europa un alt centru de frământări ce continuau să-i insufle lui Albert sentimente cu totul diferite de cele ale lui Palmerston. Marea dorinţă a prinţului era să vadă Germania unită sub supremaţia unei Prusii constituţionale şi virtuoase. Palmerston făcea prea puţin caz de acest proiect, dar afacerile Germaniei neinteresându-l de fel, nu făcu nici o dificultate a se ralia unei propuneri pe care prinţul şi regina o făceau cu atâta căldură: aceea de-a uni Casa Angliei cu a Prusiei printr-o căsătorie între principesa regală şi Kronprinz[24]. Abia împlinise principesa cincisprezece ani, şi Kronprinzul, care avea douăzeci şi

[24] Kronprintz – prinţ moştenitor în limba germană (n.red.).

patru de ani, făcu o vizită la Balmoral, şi logodna fu anunţată. Căsătoria a avut loc doi ani mai târziu, în 1858. În ultimul moment s-a ivit o piedică. În Prusia se observă că prinţii de sânge regal aveau obiceiul să îşi celebreze cununia la Berlin, şi nu exista nici un motiv ca prinţul să nu respecte această tradiţie. La auzul acestei pretenţii, Victoria a rămas mai întâi mută de indignare; apoi, într-o notă foarte nervoasă, îl însărcina pe Ministrul de Externe să comunice ambasadorului Prusiei „să nu creadă că o asemenea chestiune s-ar putea pune; regina nu va admite niciodată, din tot felul de motive, atât publice cât şi particulare; era absurd, spre a nu spune mai mult, ca un prinţ din Prusia să creadă că îşi pierde demnitatea venind în Anglia să se căsătorească cu o prinţesă regală a Marii Britanii... Oricare ar fi fost uzanţele prinţilor din Prusia, nu se întâmplă în fiecare zi ca unul dintre ei s-o ia în căsătorie pe cea mai mare fiică a reginei Angliei. Trebuia să se considere incidentul „închis”. Astfel se şi întâmplă şi căsătoria a fost ce-lebrată la biserica Saint-James. Au fost mari serbări, iluminaţii, concerte, mulţimi imense, distracţii publice. Un mare banchet a fost oferit tinerilor căsătoriţi, la Windsor, în sala Waterloo.

Victoria notă în jurnalul ei „că toată lumea a fost simpatică faţă de Vicky şi plină de acel entuziasm general, de care ne dă dovadă ducele de Buccleuch, găsindu-se el însuşi în mijlocul mulţimii, printre straturile sociale cele mai joase.” Inima reginei se muie din ce în ce mai mult, şi când sosi clipa despărţirii, aproape să moară de atâta emoţie; aproape, nu de tot. Ea scrise mai târziu: „Sărman copil! O strângeam în braţele mele şi o binecuvântam, şi nu ştiam ce să-i zic. Îl îmbrăţişai pe bunul Fritz şi-i strânsei mâna de mai multe ori. Nu putea vorbi şi avea ochii plini de lacrimi. Îi sărutai din nou pe amândoi la portiera trăsurii, şi Albert

se urcă în trăsura care era deschisă cu ei şi cu Berti... Orchestra intona o melodie. Am spus adio bunilor Perponcher. Generalul Schreckenstein era foarte mişcat. Îi strânsei mâna şi o strânsei pe aceea a superiorului mănăstirii; apoi mă urcai repede la mine”.

Ca şi generalul Schreckenstein, Albert era foarte mişcat. Pierdea un copil scump a cărui inteligenţă, abia îmbobocită, dădea deja semne de asemănare cu a sa, o elevă plină de atenţie care în câţiva ani, ar fi putut deveni o prietenă demnă de el. Un destin ironic voia ca fiica pe care o pierduse să fie înţelegătoare, inteligentă, înamorată, ca şi dânsul, de artă şi ştiinţă şi-i împărtăşea gustul pentru memorii; în timp ce nici una din calităţile sale nu se iveau la fiii ce-i rămâneau. Desigur că prinţul de Walles nu-i semăna tatălui său; dorinţele Victoriei n-au fost împlinite; şi, cât trecea timpul, cu atât era mai evident că Berti se dovedea o mlădiţă a Casei de Brunswick. Fireşte că defectele prinţului se moşteniseră; cu atât mai mult trebuiau dublate eforturile. Poate că nu era prea târziu să se forţeze ramura fragedă să crească pe calea cea bună. Nimic n-a fost economisit. Tânărul făcu un voiaj pe continent cu un corp de profesori aleşi pe sprânceană, dar rezultatele acestei experienţe n-au fost de fel satisfăcătoare.

După sfatul tatălui său, el ţinuse un jurnal pe care Albert îl examina la înapoiere. Dar ce decepţie! Jurnalul era descurajator de gol! Ce reflecţii interesante s-ar fi putut face, de pildă, cu privire la: „Primul principe de Walles îl vizitează pe Papă!” Nu era nici una.

„Tânărul prinţ plăcea tuturor, scria bătrânul Metternich lui Guizot, dar avea aerul încurcat şi era foarte trist”. În clipa celei de a şaptesprezecea aniversări, primi un memoriu

semnat de regină şi prinţ, informându-l că intra de-acum în vârsta raţiunii şi că avea de îndeplinit îndatoriri de gentilom creştin: „Viaţa e alcătuită din datorii şi, îndeplinin-du-le punctual şi voios, te poţi arăta adevărat creştin, adevărat soldat, adevărat gentleman... O nouă sferă de viaţă se deschide înaintea ta, în care vei trebui să înveţi ce trebuie să faci şi ce nu trebuie să faci: subiect de studiu mult mai important decât toate câte te-au preocupat până acum”.

Citind memoriul, prinţul începu să plângă. În acelaşi timp, un alt memoriu a fost compus sub acest titlu: Confidenţial, spre a servi de îndrumare gentlemanilor ataşaţi pe lângă persoana prinţului de Walles. Acest document întins şi detaliat, stabilea „anumite principii” după care trebuia să se execute conduita şi ţinuta însoţitorilor prinţului şi care putea folosi chiar prinţului însuşi”. Calităţile, spunea documentul, ce disting pe un gentleman în lume, sunt:

1. Înfăţişarea, manierele, îmbrăcămintea;

2. Natura raporturilor cu ceilalţi şi chipul de a trata aceste raporturi;

3. Dorinţa şi putinţa de a se achita în avantajul său faţă de exigenţele conversaţiei sau de orice alte ocupaţii, oricare ar fi ele, în societăţile în care se află.

Urma o analiză a acestor trei puncte, minuţioasă, întinsă pe mai multe pagini. Memoriul se termina prin acest îndemn final: „Dacă vor şti să priceapă responsabilitatea po-ziţiei lor şi dacă vor lua cele trei principii indicate ca bază a conduitei lor, vor pune la contribuţie propriul lor bun simţ aplicând aceste principii în orice ocazie fără a crede că vreun detaliu oricât de mic ar părea că nu are

însemnătate, dar mergând mereu pe acelaşi drum, tovarăşii tânărului prinţ îi vor putea face un serviciu esenţial, justificând alegerea măgulitoare a părinţilor regali.” Un an mai târziu, prinţul a fost trimis la Oxford. Au fost luate toate măsurile să nu se amestece cu studenţii. Da, fără îndoială că se încercase totul. O singură experienţă nu s-a făcut: aceea de a i se permite lui Berti să se distreze. Dar de ce o asemenea experienţă. „Viaţa e alcătuită din datorii”. Ce loc ar fi putut ocupa plăcerea în existenţa unui prinţ de Walles?

Albert îşi pierduse fiica, pe principesa regală; mai avu să sufere în acelaşi an o pierdere şi mai dureroasă. Baronul părăsi Anglia spre a nu se mai întoarce niciodată. Timp de douăzeci de ani, scria el regelui Belgiei, a jucat „rolul laborios şi istovitor al unui prieten patern şi al unui sfetnic credincios” pe lângă regină şi prinţ. Avea acum şaptezeci de ani; era obosit sufleteşte şi trupeşte. Era vremea să se retragă. Se înapoie la el, la Coburg, unde, renunţând o dată pentru totdeauna la secretele împărăţiilor, se limită la bârfelile unei mici capitale şi la trăncănelile vieţii de familie. Aşezat la gura sobei, în jeţul său tare, scormonea istorii vechi; nu mai erau istorii cu împăraţi şi regi, ci fapte cu prieteni, vecini şi aventuri domestice: incendiul bibliotecii tatălui său, aventura unui ţap care se urcase până în camera surorii sale şi, după ce înconjurase de două ori masa, coborâse nevătămat. Indignarea şi melancolia îl mai bântuiau din când în când, dar, făcându-şi bilanţul, oricum nu era nemulţumit de îndelungata sa carieră. N-avea remuşcări: „Am lucrat, spunea el, atât cât mi-au îngăduit puterile, şi într-un chip pe care nu îl poate nimeni condamna. Această credinţă e răsplata muncii mele, singurul preţ pe care l-am dorit vreodată.”

Şi, într-adevăr, destinul său părea că se desăvârşeşte. Graţie lui, a cuminţeniei, a răbdării sale, a pildei sale, se înfăptuise miraculoasa metamorfoză pe care o visase. Prinţul era opera sa. Făcuse din el un muncitor neobosit, care, plin de aspiraţiile cele mai nobile, prezida destinele unei mari naţiuni, îşi contempla opera şi o găsea bună. Dar nu era el măcinat de nici o nelinişte? Nu se temea el câteodată, nu că îndeplinise prea puţine, ci prea multe? Cât de subtile şi de primejdioase sunt cursele pe care le întinde destinul oamenilor celor mai precauţi? Albert fireşte, că părea să fi realizat definitiv toate speranţele lui Stockmar; era virtuos, muncitor, perseverent, inteligent. Şi totuşi, îi lipsea ceva. Ce anume? Suferea.

Căci, în ciuda atâtor sforţări, nu atinsese fericirea. Munca sa, de care avea acum o nevoie aproape maladivă, era un paleativ şi nu un remediu. Nemulţumirea îi muşca inima; şi degeaba jertfea el acestui balaur nesăţios tributul mereu crescând al nopţilor sale nedormite şi laborioase. Cauzele melancoliei sale erau ascunse, misterioase, poate necunoscute, prea bine înmormântate în profunzimile temperamentului său, pentru ca raţiunea s-o poată descoperi. Firea sa era plină de contradicţii care, chiar pentru acei care îl cunoşteau mai bine, făcea din el o inexplicabilă enigmă; era totdeodată sever şi blând, modest şi dispreţuitor, avid de afecţiune şi glacial de rezervat. Era singuratic şi singurătatea sa nu era numai aceea a exilatului, dar şi aceea a omului care se ştie superior şi vede că superioritatea lui nu e recunoscută. Avea orgoliul, resemnat şi presumţios, al doctrinarului. Şi totuşi, nu era numai doctrinar, căci doctrinarul îşi trage din sine însuşi o continuă satisfacţie; şi Albert rămânea mereu nemulţumit. Ce dorea şi nu putea obţine? Era vreo dragoste inefabilă, absolută? Vreun succes extraordinar şi

sublim? Poate şi una şi alta. Voia să domine şi voia să fie înţeles! Voia o cucerire triumfală, întemeiată pe supunere, dar şi pe comprehensiunea oamenilor. Dar vedea prea bine ce puţin erau înţelese aceste himere în lumea în care trăia. Cine oare din preajma sa îl aprecia la justă valoare? Cine îl putea aprecia în Anglia? Blânda tendinţă a desăvârşirilor sale ascunse nu îl duseseră la nimic. Drumul gloduros al forţei şi al dibăciei îl va duce oare mai departe? Îngrozitoarea ţară a exilului său se întindea dinaintea lui, vastă, dârză şi îngheţată. Desigur că nu trecuse chiar neobservat; câştigase respectul tovarăşilor săi de lucru; probitatea, sârguinţa, exactitatea sa erau recunoscute de fiecare; influenţa sa, extremă.

Dar cum erau toate acestea prea puţin – ah! cât de puţini – pe lângă ceea ce visase! Cât de palide şi de vane îi păreau toate eforturile împotriva mormanului imens de prostie, nebunie, ignoranţă şi confuzie ce stătea în faţa lui! Câteodată, fireşte că putea, prin abilitate sau forţă, să aducă unele îmbunătăţiri, să reformeze unele detalii, să distrugă unele abuzuri, dar inima groaznicului organism nu fusese atinsă.

Anglia, greoaie, încăpăţânată, satisfăcută, îi urmărea odioasa goană fără să se clintească. Se aşezase de-a curmezişul drumului spre a opri monstrul. Dar se trecuse peste el. Nici chiar Palmerston nu era câştigat. Se afla tot pe acelaşi loc, cu inconştienţa, cu spiritul său certăreţ, cu lipsa lui totală de principii. Era prea mult. Nici natura, nici baronul nu făcuse din el un optimist; sămânţa pesimismului găsea în sufletul său un teren favorabil.

„Întrebând lucrurile să-i spună

Minţii sale câte-n soare şi în lună;

Lumea întreagă părea nebună”.

Crezu că îşi ratase viaţa; şi începu să deznădăjduiască. Dar Stockmar îl povăţuise să lucreze fără odihnă. Va continua deci, cu cele mai nobile aspiraţii; va merge, fără întrerupere, până la capăt. Pasiunea deveni aproape o manie. Lampa verde se aprindea din ce în ce mai des; corespondenţa devenea din ce în ce mai numeroasă, examinarea ziarelor, din ce în ce mai scrupuloasă; interminabilele memorii, din ce în ce mai meticuloase şi mai precise. Chiar recreaţiile erau îndatoriri: se amuza la ore fixe; vâna cerbul cu tot antrenul necesar; făcea calambururi la dejun, după cum se şi cuvine; totul era după regulă. Mecanismul funcţiona admi-rabil, dar nu i se dădea niciodată o clipă de răgaz, nu se ungeau niciodată roţile ce se învârteau fără întrerupere cu o precisă şi seacă exactitate. Da, orice s-ar fi întâmplat, prinţul lucra întotdeauna fără pauză. Absorbise perfect toate teoriile lui Stockmar. Ştia ce e binele şi voia să îl facă, cu orice preţ. Asta era sigur. Dar, vai, ce sunt în această viaţă, mizerabilele noastre certitudini? „Nu fi prea zelos în nimic, zice un bătrân grec”.

În toate operele omeneşti, justa măsură e cea mai bună. Căci deseori, acela care urmăreşte cu zel un lucru ce i se pare excelent, e, în realitate, rătăcit de o putere care-l face să găsească bune lucrurile rele şi rele, lucrurile ce i-ar fi spre binele său.” Desigur că prinţul şi baronul ar fi putut medita la recea înţelepciune a lui Théognis.

Victoria observa că soţul ei avea de multe ori aspectul deprimat şi surmenat; căuta să-l distreze. Vedea cu durere

că englezii tot îl mai considerau un străin. Nădăjduia să-i îmbunătăţească poziţia conferindu-i titlul de prinţ consort. „Regina are dreptul să pretindă ca soţul ei să fie englez”, scria dânsa. Din nefericire, cu toate scrisorile de patentă regală, Albert rămânea străin. Anii treceau şi melancolia lui sporea. Victoria lucra cu el, îl supraveghea, se plimba cu el în pădurile de la Osborn, unde fluiera la privighetori, ca altădată la Rosenau. Când venea ziua de naştere a prinţului, alegea cu cea mai mare atenţie daruri ce i-ar fi putut place cu adevărat.

În 1858, pentru a-şi sărbători cei treizeci şi nouă de ani, îi dădu „un portret al Beatricei, în ulei, mărime naturală, de Horsley, o colecţie complectă de vederi fotografice din Gotha şi din împrejurimi, care fuseseră luate de Bedford” şi un press-papiers „desenat de Vicky” şi făurit din granit de Balmoral şi din dinţi de cerb. Albert a fost încântat şi buna sa dispoziţie la reuniunea familiară a fost mai voioasă ca oricând. Şi totuşi, ceva nu mergea.

Era, fără îndoială, sănătatea. Prinţul se istovea în slujba ţării. Constituţia sa, precum observase Stockmar de la început, nu era capabilă să suporte eforturi îndelungate. Era foarte des indispus; suferea continuu de mici căderi. Şi aspectul îi trăda slăbiciunea. Frumosul adolescent de nouă-sprezece ani, cu ochii scânteietori, cu tenul rumen, devenise un bărbat palid şi obosit; corpul său, umflat şi îndoit, craniul său despodobit trăda pe sedentar. Persoanele răuvoitoare care comparaseră altădată pe Albert cu un tenor de operă, îi găseau acum oarecare asemănări cu un majordom. Înfăţi-şarea sa era în penibilă contradicţie cu cea a Victoriei. Şi regina era grasă, dar trupeşia ei era aceea a unei matroane viguroase, şi focoasa ei vitalitate se vedea mereu în ţinuta ei energică,

în privirile inchizitoriale şi în ochii ei vioi, în gesturile mâinilor ei grăsuţe, îndemânatice, învăţate să comande.

Ah! de ce nu putea ea prin magia dragostei sale, să insufle acestui trup bleg, acestui spirit uscat şi descurajat, puţin din seva şi siguranţa ce-o animau.

Deodată înţelese că existau şi alte primejdii pentru prinţ. În timpul unei vizite la Coburg, în 1860, era să fie ucis într-un accident de trăsură. Se alese cu câteva zgârieturi, dar emoţia Victoriei a fost mare, deşi o ascunse.

„Când regina e mai emoţionată”, scria dânsa, „atunci pare mai calmă. Nu îndrăzneşte să vorbească despre ce s-ar fi putut întâmpla; nu îşi poate mărturisi sieşi întinderea primejdiei: inima n-ar rezista. Agitaţia nu i-a fost egalată decât de recunoştinţa către Dumnezeu. Simţea că nu va fi liniştită atât timp cât nu va da „un semn permanent al sentimentelor ei.” Şi decise să doteze Coburgul cu o fundaţie de caritate. „O mie de lire sterline, sau două, dăruiţi deodată sau prin vărsăminte anuale, n-ar fi prea mult pentru regină.” S-au oprit la cea mai mică din ambele sume: au fost depuse pe numele primarului din Coburg şi al principalului ministru al cultelor, spre a fi împărţite în fiece an tinerilor şi domni-şoarelor cu un caracter exemplar şi aparţinând claselor sociale celor mai umile.

Puţin după aceea, pentru prima oară în viaţă, regina simţi pierderea unei persoane din intimitate. La începutul anului 1861, ducesa de Kent căzu la pat. Muri în martie. Acest eveniment o cutremură pe Victoria. Cu o intensă şi morbidă complezenţă, ea descrise amănunţit în jurnalul ei ultimele ceasuri ale mamei ei, descompunerea, cadavrul ei: descrieri întretăiate de apostrofe violente şi înecate

într-un val de reflecţii sentimentale. Doliul prezent ştersese toate urmele trecutului.

Ideeia morţii în toată oroarea şi misterul ei, a morţii prezente şi reale, puse stăpânire pe imaginaţia reginei; toată fiinţa ei, de o atât de arzătoare vitalitate, se temea de crudul spectacol al acestei puteri întunecoase şi triumfătoare. Astfel, această mamă cu care trăise atât de mult alături, care părea aproape o parte din existenţa ei, intrase în neant în faţa propriilor ei ochi.

Încerca s-o uite; nu putea. Lamentările ei conti-nuau, abundente şi ciudat de stăruitoare. Presimţea ea, printr-o misterioasă şi subconştientă putere, că această formidabilă majestate a morţii pregătea de pe acum săgeata înspăimântătoare care avea să-i străpungă inima?

Şi, de fapt, înainte de sfârşitul anului, o altă lovitură teribilă trebuia s-o atingă.

Albert, care suferea de multă vreme de insomnie, ieşi într-o zi friguroasă şi umedă să inspecteze clădirile Academiei militare din Sandhorst. La înapoierea sa, se observă că oboseala şi vremea rea îi afectaseră serios sănătatea. Suferea de reumatism, insomniile sale continuau şi se plângea de o indispoziţie generală şi profundă. Trei zile mai târziu, o obligaţie penibilă îl chemă să se ducă la Cambridge: prinţul de Walles îşi făcea acolo studiile din anul precedent şi avusese o astfel de conduită, încât o vizită şi o dojană părintească erau necesare. Tatăl dezamăgit, suferind cu trupul şi inima, îşi îndeplini fără zăbavă datoria, dar, întorcându-se la Windsor, căpătase o răceală ce se părea să-i să fie mortală. În cursul săptămânii următoare, se simţi din ce în ce mai slab şi mai

bolnav. Deprimat, slăbit, nu încetă să lucreze. Hazar-dul aduse o criză economică foarte gravă.

Războiul civil izbucnise în America; şi Anglia, angajată într-o violentă ceartă cu Statele din Nord, părea că va fi amestecată în conflict. O telegramă decisă a lordului John Russell a fost prezentată reginei; prinţul înţelese că, dacă va fi trimisă aşa cum era concepută, războiul va fi inevitabil. În dimineaţa zilei de 1 martie, la orele şapte, se sculă şi, cu mână tremurândă, scrise o serie de proiecte menite să îndulcească limbajul telegramei şi a facilita o soluţie paşnică. Guvernul acceptă aceste modificări şi astfel războiul fu evitat. Dar acesta a fost ultimul memoriu al prinţului.

Spusese întotdeauna că privise moartea cu liniş-te. „Nu mă cramponez de viaţă, voi ţineţi la ea, dar eu nu-i dau nici un preţ". Şi adăugase: „Sunt sigur că, dacă voi cădea grav bolnav, mă voi lăsa să mă sting foarte repede, nu voi lupta ca să trăiesc. N-am nici o tenacitate spre a trăi".

Se analizase bine. După câteva zile de boală, spuse unui prieten că era sigur că nu se va mai restabili. Slăbea din ce în ce mai mult. Totuşi, dacă ar fi avut de la început o îngrijire inteligentă, ar fi putut fi salvat. Dar medicii se înşelară asupra diagnosticului. Trebui observat că principalul său medic era sir James Clark. Se sugeră că ar fi indicată o consultaţie; sir James declară că era o idee ridiculă: „Nu e nici un motiv de nelinişte", spunea el. Dar ciudata ma-ladie se înteţea. În fine, după o scrisoare de furioase mustrări a lui Palmerston, fu chemat doctorul Watson; el înţelese numaidecât că venise prea târziu. Prinţul se afla în plină febră tifoidă. „Cred", spusese sir James Clark, „că totul merge bine până acum."

Agitaţia şi suferinţa din primele zile făcură loc unei toropeli şi unei tristeţi din ce în ce mai adânci.

Într-o zi, muribundul dori să asculte muzică, „un cor frumos de la distanţă”; un pian a fost instalat în camera învecinată, şi principesa Alice cântă câteva versete din Luther, după care, prinţul spuse o rugăciune.

Spiritul său rătăcea; câteodată, îi revenea în minte trecutul îndepărtat. Asculta păsărelele cântând în zori; şi se mai credea încă copil, la Rosenau. Alte dăţi, Victoria venea lângă el să-i citească, şi dovedi că poate urmări istoria; se pleca peste el şi murmura vorbe de alint în germană, şi-i mângâia obrajii. Regina era foarte agitată şi turburată, dar nu era serios neliniştită. Susţinută de bogata ei energie, nu putea crede că aceea a lui Albert va da greş. Nu voia să privească în faţă oribila posibilitate. Refuză să îl vadă pe doctorul Watson. Sir James Clark nu o asigurase că totul va merge bine? Numai cu două zile înainte de moartea prinţului, scrise regelui Belgiei, cu o încredere aparentă: „Nu veghez noaptea la căpătâiul său; n-ar folosi la nimic; şi, de altfel, nu e nici un motiv de teamă”. Principesa Alice, încercă să-i deschidă ochii, dar regina nu voia să vadă nimic. În dimineaţa zilei de 14 decembrie, Albert părea că e mai bine; ea se aştepta la asta; fără îndoială, criza trecuse. Dar, în cursul zilei, starea bolnavului se înrăutăţi. Numai atunci înţelese regina că se afla la marginea unei prăpăstii îngrozitoare.

Toată familia a fost chemată; şi, unul după altul, toţi copiii îşi luară rămas bun de a tatăl lor. „A fost o clipă groaznică”, scrise Victoria în jurnalul ei, „dar, slavă Domnului, am avut puterea să mă stăpânesc şi să rămân perfect calmă, şi am rămas aşezată alături de el.” El îngână câteva cuvinte pe care nu le putu înţelege: i se

păru că vorbeşte în franţu-zeşte. Apoi, brusc, începu să îşi orânduiască părul „aşa cum făcea când se îmbrăca când era sănătos”.

Către seară, ea se îndepărtă puţin, dar a fost numaidecât rechemată. O singură privire îi relevă o înspăi-mântătoare transformare. Îngenunche lângă pat. Albert respiră adânc, respiră încet, apoi nu mai respiră deloc. Trăsăturile feţii sale deveniră cu desăvârşire rigide. Regina dădu un ţipăt, un singur ţipăt prelung şi sălbatic care răsună de-a lungul castelului îngrozit; şi ea înţelese că îl pierduse pentru totdeauna.

Capitolul VII

VĂDUVIE

I

Moartea prinţului consort a fost cotitura principală în viaţa reginei Victoria. Simţea ea însăşi că viaţa ei adevărată sfârşise odată cu aceea a soţului ei, şi că restul zilelor ei nu vor mai fi decât un fel de amurg, epilogul unei drame terminate.

Şi istoricul are parcă o impresie asemănătoare. Şi pentru el există o umbră peste a doua jumătate a acestei cariere îndelungate. În timpul primilor patruzeci şi doi de ani, viaţa

reginei e parcă luminată de tot felul de informaţii autentice.

După moartea lui Albert, se pare că pogorâse un văl. Doar câteodată, din întâmplare şi fără continuitate, vălul se ridică puţin; se disting atunci câteva trăsături esenţiale, câteva amănunte izbitoare; restul nu e decât îndoială şi presupunere. Astfel, deşi viaţa reginei a fost tot atât de lungă înainte ca şi după marele ei doliu, istoria ultimilor ei ani e incomparabil mult mai scurtă. În neştiinţa noastră, trebuie să ne mulţumim cu o povestire scurtă şi superficială.

Moartea bruscă a prinţului n-a fost numai o îngro-zitoare zguduire pentru Victoria; a fost un eveniment de cea mai mare importanţă pentru Anglia şi pentru Europa. N-avea decât patruzeci şi doi de ani; se putea crede că va mai trăi încă cel puţin treizeci, întreaga desfăşurare a afacerilor publice engleze s-ar fi putut schimba. În clipa morţii lui, ocupa deja un loc unic în viaţa ţării; în cercul intim, oamenii politici, îl considerau drept o rotiţă inevitabilă şi utilă în mecanismul statului.

Lordul Clarendon, de exemplu, vorbea de moartea lui ca de o calamitate naţională, mai mult decât îşi putea imagina publicul.

Deplângea pierderea prinţului a cărui „sagacitate şi prevedere ar fi fost mult mai preţioase decât oricând” într-un eventual război cu America. Şi, dacă ar fi trăit, influenţa prinţului ar fi sporit, de bună seamă. Căci, în afară de calităţile sale morale şi intelectuale, avea în acest joc întotdeauna asul: era permanent. Politicienii veneau şi plecau; prinţul rămânea instalat mereu în inima treburilor. Ar fi îndo-ielnic să nu fi cucerit un extraordinar prestigiu

spre sfârşitul veacului; un asemenea om, îmbătrânit în serviciul naţiei, virtuos, inteligent şi servit de experienţa unică a unei întregi vieţi de guvernare. Destul de tare în tinereţe spre a se măsura cu teribilul Palmerston şi să iasă cu cinste din luptă, de ce n-ar fi fost el capabil în anii înaintaţi ai vieţii? Care ministru, chiar din cei abili, populari, ar fi putut rezista înţelepciunii, irepro-şabilei virtuţi, întinsei autorităţi a venerabilului prinţ? E uşor de imaginat că, sub un asemenea şef, s-ar fi putut îndrăzni a preface Anglia într-un stat atât de exact organizat, atât de atent dinamizat, atât de util echipat, atât de autocratic controlat, cum era Prusia. Atunci poate că elementele democratice ale ţării s-ar fi întrunit sub un oarecare conducător puternic, un Gladstone, un Bright; ar fi urmat o luptă şi monarhia s-ar fi cutremurat până în temelie. Sau, dimpotrivă, ipoteza profetică a lui Disraeli s-ar fi realizat: „Cu prinţul Albert, spuse el, am fi înmormântat pe suveran. Acest prinţ german a guvernat Anglia cu o înţelepciune şi o energie necunoscute până atunci regilor noştri... Dacă ar fi supravieţuit câtorva „bătrâni rutinaţi", ne-ar fi dat binefacerea guvernului absolut."

Constituţia engleză, această entitate nedefinită, e un lucru viu care creşte cum cresc oamenii şi care se transformă mereu, după legile complexe ale caracterului omenesc. Înţelepţii din 1688 i-au dat aspectul pe care îl ştim, dar întâmplarea care vru ca George I să nu ştie englezeşte, şi atunci îi impuse una din caracteristicile cele mai esenţiale: un consiliu independent de Coroană şi supus primului ministru. Cuminţenia lordului Grey, îndrumând-o pe drumul demo-craţiei, o împiedecă să se usuce şi să piară. Dar şi de astă dată interveni hazardul: o femeie urcându-se pe tron, se căsători cu un bărbat capabil şi perseverent; şi s-a crezut că un element latent timp de aţâţi ani, acel al

unei administraţii iresponsabile, va deveni caracteristica principală a constituţiei şi că va schimba complet sensul în care trebuia să se dezvolte. Dar ceea ce dăruise hazardul, tot hazardul îl luă; prinţul consort a fost răpit de soartă, şi constituţia engleză, lăsând să-i moară această mlădiţă, fără nici un tremur, continuă să-şi trăiască viaţa ei misterioasă, ca şi cum n-ar fi existat niciodată.

Singura făptură de pe lume, una singură, pricepu importanţa celor întâmplate. Baronul, de lângă gura sobei, văzu imensul şi puternicul edificiu pe care îl ridicase până în nori, prăbuşindu-se deodată asemeni unei catastrofe ireparabile. Albert era mort: baronul trăise degeaba. Chiar în clipele sale cele mai întunecate, nu întrevăzuse un dezastru atât de cumplit. Victoria îi scrise, îl vizită, încercă să îl consoleze declarând, cu o focoasă convingere, că va continua opera soţului ei. Surâse cu tristeţe, privind flăcările din sobă. Şopti apoi că se va duce unde s-a dus şi Albert, că nu va întârzia multă vreme. Se retrase în sine. Zadarnic îl înconjurară copiii cu îngrijire şi solicitudine; inima baronului era frântă. Mai lâncezi optsprezece luni; apoi, aşa precum spusese, se duse să cerceteze umbrele şi pulberea în compania elevului său.

II

Brusc, printr-o îngrozitoare răsucire a norocului, Victoria trecuse de la limpedea şi senina atmosferă a fericirii la profundele întunecimi ale deznădejdii. În faţa excesului durerii ei, toţi dimprejur se temeau mai întâi să nu-şi piardă minţile. Dar fondul naturii ei era de fier şi... rezista. Se observă că între aceste violente excese de desperare, regina era calmă, îşi aduse aminte, de altfel, că Albert

dezaproba întotdeauna excesele, manifestările sentimentale, şi do-rinţa Victoriei de acum înainte nu era alta decât aceea de a fi conformă cu dorinţele defunctului prea iubit. Dar câteodată, regeasca ei durere înfrângea orice stăpânire. Într-o zi, o chemă pe ducesa de Sutherland şi o conduse în camera prinţului; acolo, prăbuşindu-se printre vestmintele mortului şi izbucnind într-un torent de lacrimi, o conjură pe ducesă să-i spună dacă depăşise vreodată cineva pe prinţ în frumuseţea de caracter. Altădată, o invada un sentiment vecin cu indignarea ."Sărmana orfană de opt ani", scria ea regelui Belgiei, „e acum o văduvă de patruzeci şi doi de ani, cu desăvârşire zdrobită şi disperată! Pentru mine a trecut toată fericirea vieţii! Lumea nu mai înseamnă pentru mine nimic... Oh! să fii astfel schimbată în toată puterea vârstei! Să văd amputată la patruzeci şi doi de ani, viaţa noastră casnică atât de curată, de fericită, de paşnică şi care ea singură îmi îngăduia să-mi suport poziţia, această poziţie pe care o detest. Nădăjduisem, totuşi, cu o certitudine instinctivă, că Dumne-zeu ne va lăsa să trăim împreună, deşi el vorbea întotdeauna de scurtimea vieţii. Asta e prea îngrozitor, prea crud!" Ai crede că descoperi sub aceste rânduri un ton al Majestăţii ofensate. Se mira dânsa, în străfundul inimii ei, că Dumnezeu putea să aibă atâta cutezanţă?

Dar toate emoţiile cedau înaintea hotărârii forţate de a continua, fără a schimba nimic, atât timp cât va trăi, ascultarea, adorarea, idolatria lui. „Ţin să repet un singur lucru", spunea ea unchiului ei, „şi e ferma mea intenţie, hotărârea mea irevocabilă să fac lege din dorinţele, din planurile, din intenţiile sale cu privire la orice. Nici o putere omenească nu mă va face să deviez de la ceea ce a dorit şi a vrut el." Furia o orbea, numai la gândul că cineva sau

ceva ar putea să intervină între ea şi dorinţa ei. Unchiul îşi anunţase vizita; ar avea el oare pretenţia să se amestece în treburile ei şi, ca odinioară, să „pună oala pe foc”? Ea îi dădu un uşor avertisment: „Mai sunt decisă, ca nici o persoană pe lume, fie ea chiar cea mai devotată şi bună dintre slujitorii mei, să nu mă conducă, să nu mă sfătuiască, să nu mă îndrume. Ştiu cât de mult ar fi dezaprobat el asta... Deşi atât de slabă şi nenorocită, simt că mi se stârneşte mânia la ideea că s-ar putea cineva atinge de dorinţele şi de proiectele sale”. Îşi sfârşea scrisoarea prin mărturii de suferinţă şi afecţiune. Şi semnă: „Copilul dumitale nenorocit, dar devotat, Victoria R.” Apoi privi data: era 24 decembrie. O îngrozitoare durere o sfâşie şi mâzgăli acest post-scriptum dezolat: „Ce Crăciun! Nici nu vreau să mă gândesc!”

La început, în tumultul deznădejdii ei, ea declară că nu-şi poate primi miniştrii; şi principesa Alice, ajutată de sir Charles Phipps, trezorier regal, se achită cât putu mai bine de rolul de intermediar. Dar, după câteva săptămâni, Cabinetul îşi permise să comunice reginei, prin lordul John Russell, că această stare de lucruri nu mai putea dura. Conveni şi ea; Albert ar fi fost de aceeaşi părere. Îl chemă pe primul ministru. Lordul Palmerston sosi la Osborn înflorind de sănătate, bine dispus, cu favoritele proaspăt cănite şi îmbrăcat cu un pardesiu negru, cu un pantalon gri deschis, cu mănuşi verzi, cu butonii de la cămaşă, albaştri. Înfăţişarea sa n-a făcut asupra reginei o impresie prea favorabilă. Totuşi, izbutise să se ataşeze de vechiul ei duşman; şi ideea unei schimbări politice îi cauza cele mai vii temeri. Ştia că guvernul poate cădea din moment în moment şi această eventua-litate o umplea de frică.

După şase luni de la moartea prinţului luă totuşi o hotărâre fără precedent: îi adresă lordului Derby, şeful opo-ziţiei, un

mesaj particular în care îi spunea că era prea slăbită sufleteşte şi trupeşte, spre a suporta oboseala morală a unei asemenea schimbări, şi, dacă va face să cadă guvernul, va risca viaţa sau mintea reginei. „Dumnezeule Mare”, spuse cinic lordul Derby, destul de surprins de a primi un asemenea mesaj, „nu ştiam că îşi iubeşte miniştrii în asemenea grad!”

Violenţa suferinţei ei se calmă, dar nu mai regăsi niciodată mulţumirea. Timp de luni, de ani trăi într-o tristeţe posacă şi voită. A avut o existenţă de întemniţată, îmbrăcată cu crepul cel mai des, ea rătăcea, melancolică, de la Windsor la Osborn, de la Osborn la Balmoral. Nevizitând capitala decât rareori, refuzând să ia parte la ceremoniile oficiale, respingând orice fel de contact cu lumea, deveni în curând atât de puţin cunoscută supuşilor ei ca un monarh oriental. Era motiv de plângere, n-o înţelegeau. Ce însemnau pentru dânsa, de acum încolo, acele vane plăceri, acel fast inutil? Alte preocupări o solicitau. Era paznica credincioasă a unei religii sfinte. Locul ei era în sanctuarul doliului, în lăcaşul prea sfânt în care numai dânsa avea voie să pătrundă. Acolo simţea ea suflul unei prezenţe misterioase; putea interpreta, fireşte, palid şi anevoie, comunicările unui suflet încă viu. Aceasta va fi de acum înainte glorioasa şi groaznica ei datorie. Şi era, într-adevăr, groaznică. Cu cât treceau anii, cu atât părea că sporeşte melancolia şi singurătatea ei. „Mă aflu pe culmea dezolată a unei măreţii solitare”, spunea ea. Foarte des, simţea că nu mai poate, că se va prăbuşi sub această povară. Dar imediat, vocea îi vorbea; şi ea se înăsprea încă o dată spre a înfăptui, cu o minuţioasă conştiinţă, datoria ei crâncenă şi sacră. Şi această datorie era mai înainte de toate să continue opera căreia Albert îi consacrase viaţa; trebuia să lucreze în slujba ţării. Această imensă povară a muncii,

care apăsase pe umerii prinţului, trebuia s-o ducă ea de acum înainte. Se clătina sub această formidabilă greutate. Atât cât trăise soţul ei, lucrase, desigur, cu regularitate şi dibăcie. Dar lucrul îi era uşurat, îi era făcut plăcut prin grija soţului ei, prin părerile, prevederea şi infailibilitatea lui. Chiar sunetul acelui glas care-i cerea să semneze o hârtie oarecare, o făcea să tresară de plăcere; la dreapta prinţului ar fi muncit bucuroasă toată viaţa. Dar acum, ce schimbare înspăimântătoare! Sub umbrarul lămpii verzi, nu mai erau teancuri de scrisori bine ordonate şi etichetate; nu mai erau lămuriri ce făceau simple problemele cele mai încurcate; şi nimeni nu avea să-i mai spună de acum încolo ce era bine şi ce era rău. Desigur că avea secretari: erau sir Charles Phipps, generalul Grey şi sir Thomas Biddulph; făceau şi ei ce puteau. Dar ei nu erau decât subordonaţi; orice iniţiativă, orice responsabilitate se sprijinea pe ea singură. Nici nu putea fi altfel. „Sunt decisă”, spusese ea, „ca nici o persoană de pe lumea asta să nu mă conducă, să nu mă îndrume, să nu-mi comande”. O jurase şi trebuia să-şi ţină jurământul. Va urma întrutotul exemplul prinţului. El refuzase să-şi delege autoritatea; intrase personal în detaliile oricărei chestiuni; îşi făurise o regulă să nu semneze niciodată o hârtie fără s-o fi citit personal, ba chiar să o şi adnoteze. Va face şi ea la fel. De dimineaţa până seara, în mijlocul unui morman de mape, ea citea şi scria la biroul ei – biroul ei care, vai, va fi de acum singur.

Doi ani după moartea lui Albert, o furioasă furtună politică puse credinţa Victoriei la grea încercare. Grozava ceartă cu privire la Schleswig-Holstein, al cărei foc mocnea de zece ani, trebui să cotropească Europa. Nimic nu egala complicaţia acestei afaceri. „Nu sunt decât trei persoane, spunea Palmerston, care au înţeles în chip real pro-blema

Schleswig-Holstein-ului: prinţul Albert, care e mort; un profesor german care a înnebunit; şi eu însumi care am uitat-o complet". Prinţul murise, dar nu lăsase el un înlocuitor? Victoria se repezi în vârtej, cu toată pasiunea inspiraţiei, cu capul înainte; consacră mai multe ore în fiecare zi să cerceteze chestiunea sub toate aspectele ei. Exista un fir al Ariadnei care o conducea prin labirint; de câte ori a fost discutată chestiunea, îşi aducea aminte că Albert luase întotdeauna partea Prusiei. Calea îi era deci trasată; deveni deci campionul convins al ambiţiilor prusiene. Era, spunea dânsa, un testament al prinţului. Ea nu îşi dădea seama că Prusia prinţului consort nu mai exista; şi că o Prusie nouă se născuse: Prusia lui Bismack. Poate că Palmerston, cu ciudata lui presimţire, înţelesese instinctiv această nouă primejdie.

Pentru orice eventualitate, el se înţelese cu lordul John Russel, cu privire la necesitatea de a susţine Danemarca şi a se opune pretenţiilor Prusiei. Dar părerile erau foarte împărţite, nu numai în ţară ba chiar şi în Consiliu. Timp de optsprezece luni, bântui cearta. Victoria se lupta cu primul ministru şi cu Ministrul de Externe. Când izbucni în sfârşit criza finală şi când părea cu putinţă ca Anglia să de-vină aliata Danemarcei într-un război împotriva Prusiei, agitaţia reginei dădu în febră. Faţă de rudele ei germane afecta o discretă aparenţă de imparţialitate. Dar îşi potopea miniştrii cu stăruinţe, aspre mustrări şi observaţii. Invoca cauza sfântă a păcii. „Singurul mijloc pe care îl avem să menţinem pacea în Europa, e să nu sprijinim Danemarca, spre a nu-i crea dificultăţi... Regina suferă mult şi nervii ei sunt din ce în ce mai zdruncinaţi... Dar deşi o istoveşte atâta nelinişte, nimic nu va schimba ferma ei hotărâre să reziste oricărei tentative ca ţara ei să fie antrenată într-o luptă nesăbuită şi inutilă. Ea declară că e gata pentru

orice, fie că ar rezulta de aici şi demisia Ministrului de Externe. Regina”, spunea lordul Grenville, „e complet epuizată de temeri şi aşteptări; ajutorul, sprijinul, sfatul, iubirea prea-iubitului ei soţ, îi lipsesc într-un chip crud”. Era atât de ostenită de atâtea eforturi făcute spre a menţine pacea, că abia putea cu greu să ţină capul sus sau să scrie cu tocul. Anglia nu porni la război; şi Danemarca a fost părăsită şi lăsată sorţii ei, dar e greu de spus, în actuala stare a cunoştinţelor noastre, până la ce punct contribui atitudinea reginei la acest rezultat. E probabil că tendinţele pacifiste ale mai multor miniştri au cântărit mai greu decât intervenţiile pasionate şi stăruitoare ale Victoriei.

Ceea ce e sigur, e faptul că entuziasmul reginei pentru sfânta cauză a păcii a fost de scurtă durată. În câteva luni îşi schimbă cu totul părerea. Ea pricepu, în sfârşit, ce era cu adevărat Prusia ale cărei intenţii cu privire la Austria aveau să se demaşte în timpul Războiului de şapte săptămâni. Trecând brusc de la o extremă la alta, îşi implora acum miniştrii să sprijine Austria cu armele. Dar îi imploră în zadar.

Activitatea ei politică, ca şi izolarea ei, nu erau aprobate de public. Pe măsură ce treceau anii fără a uşura cu nimic doliul regal, cenzura publică devenea din ce în ce mai severă şi mai unanimă. Retragerea reginei nu arunca numai o umbră peste plăcerile înaltei societăţi, ci priva şi poporul de serbări, în sfârşit, avea o influenţă nefastă asupra croitoriei, modei şi lenjeriei. Această ultimă consideraţie cântărea greu. În sfârşit, în 1864, se zvoni că regina avea să părăsească doliul; şi jurnalele intonară cântece de veselie. Din nefericire, noutatea era falsă. „Acest zvon”, spunea ea, „va trebui să fie puternic dezminţit. Regina e foarte fericită că supuşii ei doresc s-o

vadă; şi va face tot ce-i va sta în putinţă ca să răspundă acestei dorinţe loiale şi afectuoase... Dar sunt datorii mai importante decât acele ale reprezentării; se cuvenea acum din partea reginei să se ajute singură; va face tot posibilul ca, fără a prejudicia treburile publice, să nu-şi neglijeze îndatoririle ce apăsau mereu asupra umerilor ei şi o împovărează cu griji şi lucrări." Această justificare ar fi avut mai multă greutate dacă nu s-ar fi ştiut că „aceste alte şi importante îndatoriri", adăugate cu atâta emfază de regină, consistau mai ales în a contracara cu cât mai repede posibil politica externă a lordului Palmerston şi a lordului John Russell. O mare parte, poate că majoritatea naţiunii era pentru Danemarca în cearta cu privire la Schleswig-Holstein; şi sprijinul pe care Victoria îl dăduse Prusiei a fost viu criticat în public. Un talaz de nepopularitate se ridica împotriva reginei, mult asemănător cu acela care bântuise cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, cu privire la scandalul Hastings. Presa fu nepoliticoasă; lordul Ellenborough atacă pe regină în Camera Lorzilor; se şoptea în locurile sus puse că proiectase să abdice; şi se regreta că nu abdica! Victoria, ultragiată de aceste injurii, se simţea neînţeleasă. Era profund nenorocită. După discursul lordului Ellenborough, generalul Grey declară că ,,nu văzuse niciodată pe regină atât de demoralizată". Şi ea însăşi scria lordului Grenville: „Oh! E îngrozitor să fii bănuită, să nu fii nici încurajată, nici îndrumată, nici ajutată; oh! cât de singură se simte sărmana regină!" Da, suferea, dar nu era mai puţin îndărătnică; era hotărâtă să nu se abată un pas de la linia de conduită pe care o datorie supremă o desenase pentru dânsa; va fi fidelă până la capăt.

Astfel, când a fost uitat Schleswig-Holstein-ul, când începu să se stingă chiar amintirea prinţului consort, vigilenta

singuratică rămase nestrămutat legată de strania ei îndatorire. Vălurile negre ale Victoriei înfruntau curajos ostilitatea mereu crescândă a lumii. Lumea nu va înţelege oare niciodată? Nu era numai durerea care o obliga să rămână astfel întemniţată; ci era şi devotamentul, abnegaţia, erau legămintele vii ale amorului! Peniţa scria fără încetare pe hârtia cu margine neagră. Carnea îi era slabă, poate, dar va duce totuşi greaua povară mai departe. Şi, din fericire, dacă lumea va refuza s-o înţeleagă, nu va fi tot aşa cu prietenii ei credincioşi. Era lordul Grenville şi mai era bunul Theodor Martin. Poate că Martin, care era atât de inteligent, va găsi poate mijlocul să oblige oamenii s-o înţeleagă pe regină. Şi va trimite o scrisoare în care va însemna treburile pe care le săvârşeşte, dificultăţile de care era asaltată; şi Martin ar putea scrie pentru câteva reviste un articol inspirat din această scrisoare. „Nu este, îi spunea ea în 1863, durerea ce o ţine pe regină închisă; ci e lucrul zdrobitor şi sănătatea ei ameninţată de suferinţă şi responsabilităţi. Alice Helps a fost uimită la vederea camerei reginei. De la ora deşteptării până la ora culcării, nu e decât muncă, muncă, muncă: scrisori ce trebuiesc scrise, întrebări la care trebuie răspuns etc. Toate acestea sunt istovitoare; şi dacă regina n-ar putea să se o-dihnească pe seară, fără îndoială că n-ar mai fi în viaţă. Spiritul ei e surmenat mereu”. Era prea adevărat.

III

Prima ei datorie era să continue opera lui Albert, dar mai era una, nu mai puţin importantă şi care-i era poate şi mai mult aproape de inimă: era să-i facă pe supuşii săi să

înţeleagă adevăratul geniu şi adevăratul caracter al prinţului, îşi dădea seama că, în timpul vieţii lui, n-a fost apreciat la reala lui valoare. Atât cât a trăit n-a putut să-şi dezvolte din plin întreaga întindere a spiritului său, calităţile sublime ale inimii sale, dar moartea va face de acum înainte orice barieră inutilă: trebuia ca prinţul să fie revelat acum în toată măreţia şi plenitudinea lui. Se puse pe lucru cu metodă; îl însărcina pe sir Artur Helps să adune alocuţiunile şi discursurile prinţului; şi greoiul volum apăru în 1862. Apoi dădu ordin gene-ralului Grey să scrie istoria primilor ani ai lui Albert, de la naştere la căsătorie; ea însăşi făcu planul operei, furniză o mare cantitate de documente confidenţiale, adăugă nume-roase note; generalul ascultă, şi lucrarea fu terminată în 1866. Dar ce era important rămânea încă de spus; Martin primi ordinul să scrie o biografie completă a prinţului consort. Lucră timp de paisprezece ani. Cantitatea de materiale de care a dispus, întrece orice imaginaţie, dar se arătă foarte iscusit şi, de altfel, putea să recurgă mereu la ajutorul preţios al Majestăţii Sale. Un prim volum, foarte gros, apăru în 1874; altele patru urmară; astfel că opera monumentală n-a fost terminată decât în 1880.

Domnul Martin a fost recompensat printr-un titlu de cavaler; şi totuşi a fost evident că nici sir Theodor nici predecesorii săi nu atinseseră scopul pe care şi-l propusese regina. Poate că nu avusese mână fericită în alegerea cola-boratorilor săi, dar esenţiala eroare venea desigur chiar de la Victoria. Sir Theodor şi ceilalţi îndepliniseră cu fidelitate misiunea pe care le-o impusese; ridicase în faţa publicului imaginea lui Albert astfel precum era întipărită în inima Victoriei; nenorocirea era că publicul nu găsea atrăgătoare această imagine. Firea Victoriei, mai mult viguroasă decât subtilă, respingea toate nuanţele

sugerate de perspicacitate sau de ironie, şi nu voia să admită decât categoricul şi absolutul. Când ura, o făcea cu o putere irezistibilă care zvârlea în neant obiectul urii ei, fără discuţie şi fără drept de apel. Şi dragostea ei era ca şi ura ei. În tot ceea ce îl atingea pe Albert, pasiunea ei de superlativ nu cunoştea margini. Ar fi considerat drept o necrezută batjocură să nu fi văzut în el modelul universal al virtuţii, al cuminţeniei, al frumuseţii, mo-delul tuturor gingăşiilor şi al gloriei omului: fusese desăvârşit; şi trebuia să fie arătat în toată strălucirea acestei perfecţiuni. Şi astfel îl prezentase sir Arthur, sir Theodor şi generalul. Un portret mai puţin idealizat ar fi pretins, de la un pictor care zugrăvea chiar sub ochii reginei, talente pe care aceşti domni nu le aveau de fel. Dar nu era totul; printr-un surplus de nenoroc, Victoria înrolăa în serviciul ei un scriitor ale cărui merite nu puteau fi puse la îndoială. Poetul laureat Tennyson, fie din complezenţă, fie din convingere, adoptând tonul suveranei, îşi adăugă vocea la corul de laude şi împrumută formulei regale magica armonie a versului. Din acest moment, chestiunea a fost dincolo de orice discuţie; era imposibil de uitat că Albert purtase floarea albă a unei vieţi fără pată.

Rezultatul tuturor acestor lucruri a fost de două ori nenorocit. Victoria, dezamăgită şi necăjită, era mâniată pe supuşii săi că au refuzat, în ciuda sforţărilor ei, să recu-noască adevărata valoare a soţului ei. Ea nu înţelegea că imaginea perfecţiunii personificate displace celor mai mulţi dintre oameni. Acest dezgust izvorăşte mai puţin din invidie cât din neîncredere; ţi-e teamă ca o perfecţiune atât de săvârşită să nu fie umană. Astfel, văzând publicul cum i se înfăţişează un erou din turtă dulce, un personaj de roman moral şi nu un om din sânge şi carne, îi întoarse spatele cu o smucitură din umeri, un zâmbet sau o

zeflemea. Dar cetăţenii pierdeau tot atât de mult ca şi Victoria, căci Albert era o personalitate mult mai interesantă decât se putea bănui. Printr-o curioasă ironie a soartei, amorul reginei ridicase dinaintea imaginaţiei publicului cititor o perfectă păpuşă de ceară; şi omul veritabil, cu energia, cu luptele şi zbuciumul său, dispărea în dosul acestei fantoşe mincinoase, omul real, atât de misterios, atât de uman.

IV

Cuvintele şi cărţile sunt monumente nesigure, dar cine poate să nu recunoască vădita soliditate a bronzului şi a pietrei? La Fragmore, aproape de Windsor, Victoria construi un mausoleu vast şi complicat pentru ea însăşi şi pentru soţul ei. A costat două sute de mii de lire sterline. Dar nu era decât un monument privat şi casnic şi regina dorea ca, pretutindeni unde se întruneau supuşii ei, memoria prinţului să le fie reamintită. În întreaga împărăţie, la Aberdeen, la Perth, la Wolverhampton, se ridicau statuile prinţului; şi regina, punând capăt recluziunii ei, le inaugura ea însăşi. Capitala nu vru să rămână la urmă. O lună după moartea prinţului, se întruni un consiliu la Mansion House[25] spre a discuta mijloacele de a-i onora memoria. Opiniile erau împărţite. Trebuia să fie preferată o statuie sau o instituţie? A fost deschisă o subscripţie; un comitet, compus din personaje influente, a fost constituit. Regina a fost consultată. Majestatea Sa răspunse că prefera în locul unei instituţii un obelisc de granit ornat la bază cu sculpturi, dar Comitetul şovăia. Un obelisc demn de acest nume trebuia, evident, să fie

[25] Primărie în limba engleză (n.red.).

monolitic; şi unde era să găseşti în Anglia o carieră de piatră capabilă să furnizeze un bloc de granit de mărimea dorită? exista granit în Finlanda rusească, dar Comitetul a fost informat că suporta greu intemperiile. Comitetul propuse deci să ridice în memoria prinţului o statuie şi o instituţie. Majestatea Sa consimţi. Dar se ivi o nouă dificultate: se descoperi că subscripţia nu adunese decât şaizeci de mii de lire sterline, sumă neîndestulătoare spre a acoperi cheltuielile acestui monument dublu. S-a renunţat deci la instituţie. S-a menţinut ideea statuii. Arhitecţi eminenţi au prezentat proiecte. Comitetul sfârşi prin a avea la dispoziţia sa o sumă de o sută douăzeci mii de lire, publicul mai subscriind încă zece şi Parlamentul votând încă cincizeci. Câţiva ani mai târziu, o societate pe acţiuni se constitui şi execută Albert-Hall.

Regina şi Comitetul aleseră ca arhitect pe Gilbert Scott a cărui activitate, conştiinţă şi sinceră pietate îl aşezase în primele ranguri ale profesiunii sale. Îşi consacrase viaţa studiului stilului gotic, şi urmele degetelor sale se găseau nu numai într-o mulţime de monumente originale ci şi în cea mai mare parte a catedralelor engleze. Restaurările sale ridicaseră într-adevăr câteva plângeri. Dar Scott răspundea cu atâta vigoare şi sinceritate în articole şi broşuri, încât nu mai rămase nici un cetăţean neconvins. Putu astfel să-şi continue în linişte lucrările. Totuşi, odată, dragostea lui de gotic îl puse într-o situaţie penibilă. Era vorba de reconstituirea clădirilor guvernamentale de la Whitehall. Scott concură şi planurile sale au fost alese. Clădirile, nu mai e nevoie s-o spunem, erau concepute în stilul gotic şi logodeau în chip fericit „profiluri pătrate şi orizontale” cu ferestre în cruce, cu coame de zid, cu acoperişuri ţuguiate şi ferestruici cocoţate în pod. Gilbert Scott însuşi observă că desenele sale „erau poate cele mai

bune care au fost vreodată trimise la un concurs sau aproape”. După detaliile şi etapele obişnuite, lucrările aveau, în sfârşit, să înceapă, când deveni tocmai lordul Palmerston prim-ministru. Îndată îl chemă pe Scott.

— Ei, bine, domnule Scott, îi spuse el cu glasul său degajat, nu vreau să mai aud de acest stil gotic. Insist să faceţi un proiect în stil italienesc; veţi scoate-o bine la capăt, nu mă îndoiesc.

Scott a fost consternat. Stilul Renaşterii italiene nu era numai lipsit de frumuseţe, mai era şi imoral. Scott refuză cu dispreţ să se conformeze.

— Desigur, spuse atunci lordul Palmerston pe un ton patern, nu putem cere unui arhitect gotic să construiască un monument clasic. Va trebui să găsesc pe altcineva.

Era prea de tot! Scott, întors acasă, scrise o scrisoare aspră primului ministru. Îi reamintea înalta lui po-ziţie: era laureatul a două concursuri europene, membru al Academiei Regale, titular al unei medalii de aur a Institutului şi profesor de arhitectură al Academiei Regale. Această scri-soare n-avu nici un efect; lordul Palmerston nici nu-şi dădu osteneala să răspundă. Scott înţelese atunci că, printr-o chibzuită amalgamare, conservând caracterul esenţial al goticului, putea da la lumină un proiect care ar produce, cel puţin în aparenţă, efectul stilului clasic.

— Nu, nu, spuse lordul Palmerston. Acest nou proiect nu face parte din nici un stil, e un bastard de care nu mai vreau s-aud.

După acestea, Scott crezu necesar să se retragă timp de două luni la Scarborough şi să facă o cură de chi-nină. Îşi regăsi în sfârşit sănătatea, dar cu preţul convinge-rilor sale. În interesul familiei sale, hotărî că trebuie să asculte pe primul ministru. Şi fremătând de oroare în faţa acestei noi misiuni, construi monumentul în cel mai curat stil al Renaşterii. Puţin după aceea, Scott se consolă să clădească hotelul Saint-Pancras în stilul crezului său.

O misiune şi mai agreabilă şi mai măgulitoare, îi reveni acum lui Scott. „Desenând planurile înălţării Memorialului, scrise el, mi-a venit ideea să construiesc un fel de ciborium[26], spre a proteja o statuie a prinţului. Caracterul principal al monumentului stătea în faptul că acest ciborium era conceput până la un anumit punct în spiritul anticelor relicvarii. Acest relicvariu trebuia să fie un model aparte, cum n-a fost niciodată ridicat; gândul meu a fost să realizez un monument unic folosind materiale preţioase, cu incrustări etc.”

Acest proiect era foarte potrivit ca stil cu conjuncturile. Prinţul, de fapt, avusese el însuşi ideea, dar în sens invers: desenase şi făcuse să fie executate mai multe vase, pentru untdelemn, de argint, în acelaşi stil. La cererea reginei, a fost ales un loc în grădinile de la Kensington, foarte apropiat de locul pe care a avut loc Marea Expoziţie; şi, în mai 1864, au fost puse temeliile. Lucrul a fost îndelungat, complicat, greu. Un mare număr de muncitori şi mai mulţi sculptori lucrau sub conducerea lui Scott. Schiţe şi machete erau mereu prezentate reginei, care critica cu atenţie toate amănuntele şi propunea mereu alte înfrumuseţări. Friza care încercuia baza monumentului era ea singură o lucrare considerabilă. „Acesta”, spunea Scott,

[26] Vas mare în formă de cupă (n.red.).

„luat în ansamblu, e poate lucrul de sculptură cel mai laborios care a fost întreprins vreodată, deoarece consistă într-o înşirare de figuri de mărime naturală, în număr de o sută şaptezeci sculptate în altorelief, pe o lungime de două sute de picioare, executat în marmura cea mai dură pe care am putut-o procura.” După trei ani de lucru, monumentul era departe de a fi terminat; Scott crezu de datoria lui să ofere un dineu lucrătorilor spre a le da „o dovadă tangibilă a satisfacţiei lui”. „Două mese lungi, aşa ni se spune, au fost construite din planşe de schelă şi întinse în ateliere, fiind acoperite cu jurnale în loc de feţe de mese. Au luat parte la cină mai mult de optzeci de oameni. S-a servit din belşug carne de vacă şi de berbec, dulciuri şi brânzeturi; fiecărui mesean i s-au dat câte trei halbe de bere; răcoritoare din ghimbir şi limonadă au fost servite abstinenţilor care erau numeroşi... S-au rostit discursuri; mai mulţi lucrători luară cuvântul, şi aproape toţi începură cu aceste cuvinte: „Mulţumită Domnului suntem sănătoşi”. Câţiva făcură aluzie la cumpătarea ce domnea printre ei; toţi declarară că erau mândri şi fericiţi că lucrează pentru o operă atât de mare”.

Puţin câte puţin, edificiul se ridica; cea de a suta şaptezecea figură a frizei a fost sculptată, coloanele de gra-nit au fost înălţate, mozaicurile au fost îmbinate în frontoanele alegorice; cele patru statui uriaşe ale principalelor virtuţi creştine şi colosalele statui ale celor patru virtuţi morale au fost puse pe piedestalurile lor, cele opt statui de bronz ale principalelor ştiinţe: astronomia, chimia, geologia, geometria, retorica, medicina, filosofia au fost fixate sus, pe sclipitoarele lor clopotniţe. A fost admirată mai ales statuia psihologiei. „Pe braţul drept”, ne spune descrierea oficială, „ţine un copil nou născut, care reprezintă dezvoltarea formelor fiziologice cele mai înalte

şi perfecte, în timp ce cu degetul arată un microscop, instrument care ajută observarea organismelor vegetale şi animale cele mai infime”. În fine, crucea de aur fu urcată peste constelaţiile de îngeri suprapuşi unii peste alţii, cele patru continente de marmoră albă formară zidul în cele patru unghiuri ale bazei; şi, şapte ani după concepţie, în luna iulie 1872, monumentul a fost deschis publicului.

Dar au mai trebuit să treacă patru ani până ce a fost terminată figura centrală, spre a fi aşezată sub baldachinul înstelat. Era opera lui Foley. Scott nu impusese voinţa lui sculptorului decât într-o singură privinţă: „Am ales poziţia aşezată, pentru că indică mai bine demnitatea convenabilă unui personaj regal”. Foley execută cu iscusinţă concepţia şefului său. „În atitudine şi expresie, scopul meu a fost, menţinând individualitatea portretului, să personific rangul, caracterul, o inteligenţă luminată, şi să sugerez acel orizont spiritual ce se interesează activ şi nu pasiv de opera civilizaţiei, reprezentată prin statui, grupuri şi reliefurile plasate jur împrejur... Spre a reaminti mai bine una dintre cele mai remarcabile întreprinderi în viaţa publică a prinţului, adică Expoziţia Internaţională din 1851, a fost pus în mâna dreaptă a statuii un catalog al operelor adunate în această primă adunare a industriei tuturor popoarelor”. Această statuie era din bronz aurit şi cântărea aproape zece tone. S-a crezut, nu fără motiv, că simplul cuvânt „Albert”, gravat pe soclu va ajunge să explice monumentul.

Capitolul VIII

DOMNUL GLADSTONE ŞI LORDUL BEACONSFIELD

I

Râsul lordului Palmerston – acel ha! ha! straniu şi metalic ce amintea vremurile lui Pitt şi al congresului de la Viena – nu mai răsuna în Picadilly; lordul John Russell cădea în mintea copiilor; lordul Derby părăsea scena cu pas împleticit. Un act nou începea şi actori noi, domnii Gladstone şi Disraeli rivalizau la lumina rampei. Victoria, de pe jeţul ei de onoare, privea piesa cu acel interes pasionat pe care-l dădea întotdeauna politicii. Preferinţele ei erau surprinzătoare. Gladstone, discipol al veneratului Peel, îşi câştigase şi aprobarea lui Albert; Disraeli, dimpotrivă, se arătase până la căderea lui sir Robert, duşmanul înverşunat al acestui ilustru bărbat de stat. Şi prinţul declarase „că nu există în el nici o trăsătură de gentleman”. Totuşi, regina nutrea faţă de Gladstone o neîncredere şi o aversiune ce sporeau zilnic, în timp ce dădea rivalului său semne de încredere, stimă şi afecţiune pe care însuşi lordul Melbourne abia le cunoscuse.

Atitudinea ei faţă de ministrul tory se schimbase din ziua în care băgase de seamă că, dintre oamenii de stat, el singur ghicise sentimentele ei, la moartea lui Albert. Putea spune despre ceilalţi: „Au milă de mine, dar nu-mi înţeleg durerea”. Disraeli, el înţelegea. Toate condoleanţele sale luaseră forma unor panegiricuri respectuoase. Regina declară că „el singur ştia să-l aprecieze pe prinţ”. Începu să-i arate o favoare deosebită; la căsătoria prinţului de Walles îi dădu, pentru dânsul şi pentru soţia sa, două din

locurile atât de căutate în biserica St. George şi îl invită să petreacă o noapte la Windsor. Când a fost cerută o sumă Camerei Comunelor pentru monumentul lui Albert, Disraeli, în calitate de şef al opoziţiei, vorbi cu elocinţă în favoarea proiectului. A fost recompensat printr-un exemplar al discursurilor prinţului, legat în marochin alb şi cu o dedicaţie scrisă chiar de mâna reginei. În scrisoarea lui de mulţumire, „îndrăzni să atingă un subiect sacru”; şi, făcând ecou, cu o justă precizie, sentimentelor Victoriei, stărui mult cu privire la absoluta perfecţie a lui Albert. „Prinţul, spunea el, e, după câte ştiu, singura fiinţă care a realizat idealul. Nici o persoană din câte cunosc nu s-au apropiat de el. În el se contopea graţia virilă cu sublima simplicitate, şi cavalerismul cu splendoarea intelectuală ce caracteriza academia atică. Singurul om în istoria Angliei care ar fi putut fi apropiat de el, în oarecare măsură, este sir Philip Sidney: aceeaşi înălţime de spi-rit, aceeaşi cultură universală, aceeaşi dragoste amestecată cu vigoare, aceeaşi rară combinaţie de energie romantică şi linişte clasică”. Cât despre raporturile sale cu prinţul, spunea el că a fost „una din întâlnirile cele mai fericite ale existenţii sale; mai păstrează amintiri pline de eleganţă şi frumuseţe ce vor exercita, cel puţin aşa nădăjduieşte, o influenţă calmantă şi totdeodată exaltantă asupra restului vieţii sale”.

Victoria a fost foarte mişcată de cuvintele lui „delicate şi profunde”; şi, de atunci, Disraeli ocupă un locşor sigur în afecţiunea ei. În 1866 veniră conservatorii la putere. Disraeli, devenit cancelar, văzu în chip firesc cum se strâng raporturile sale cu suverana. Doi ani mai târziu îşi dădu demisia lordul Derby, şi Victoria, cu o intensă bucurie şi cu o graţie particulară, salută în Disraeli pe primul ministru, dar nu stătu la putere decât nouă luni agitate, la

sfârşitul cărora guvernul lui, care era în minoritate la Camera Comunelor, fu măturat de alegeri. Dar în timpul acestei perioade atât de scurte, legăturile ce legau pe regină de ministrul ei, se întăriră şi mai mult; raporturile lor nu mai erau acelea ale unei suve-rane recunoscătoare cu un slujitor devotat, ci acelea a doi prieteni. Scrisorile oficiale ale lui Disraeli, în care străbătuseră întotdeauna trăsături personale, deveniră savuroase reportaje ale noutăţilor politice şi mondene, scrise, cum spunea lordul Clarendon, „în cel mai bun stil de romancier al său". Victoria era fermecată; spunea că nu mai primise niciodată asemenea scrisori; pentru prima oară ştia totul. Drept răsplată, cu venirea primăverii, trimise noului ei amic mai multe buchete de flori, culese cu propria ei mână. El îi făcu omagiu cu completa ediţie a romanelor sale; ea se arătă foarte mişcată şi recunoscătoare. Ea însăşi publicase de curând Pagini de jurnal ale vieţii noastre în Highland. Se observă că primul ministru, în conversaţiile lui cu regina, spunea adesea: „Noi ceilalţi autori, Doamnă". Ea îl sprijinea cu putere în chestiunile politice: „Într-adevăr, conduita opoziţiei e incalificabilă". Şi, când guvernul a fost înfrânt la Cameră, ea se arătă „real jignită de felul în care se comportă Comunele; discreditează mereu guvernul". Nu-i plăcea schimbarea; se temea că, dacă liberalii vor insista ca Biserica Irlandei să fie despărţită de stat, să nu fie un obstacol Jurământul încoronării. Dar schimbarea era inevitabilă; şi Victoria căută zadarnic să se consoleze că îşi pierduse mi-nistrul favorit, ridicându-l pe Disraeli la rang de pair.

Gladstone era la Hawarden în cămaşă, ocupat cu tăierea unui copac, când îi parveni mesajul regal. „Foarte important", spuse el, după ce sfârşi de citit scrisoarea, şi se apucă din nou să reteze copacul. Dar gândurile sale

ascunse erau mai puţin scurte. Le încredinţa jurnalului său: „Atotputernicul”, scria el, „se pare că mai păstrează pentru mine un destin pe care L-a alcătuit, deşi mă simt atât de nedemn. Glorie numelui Său!”

Totuşi, regina nu împărtăşea opinia noului ei ministru despre destinele Atotputernicului. Ea nu putea vedea mâna Atotputernicului în programul de schimbări radicale pe care Gladstone era hotărât să-l aplice. Dar ce era de făcut? Cu demonica lui energie şi cu sprijinul unei puternice majorităţi în Camera Comunelor, Gladstone era irezistibil. Timp de cinci ani (1869-1874), Victoria se văzu condamnată să trăiască într-o atmosferă de reforme interminabile: reforma Bisericii Irlandei şi a sistemului agrar irlandez, a educaţiei, alegerilor parlamentare, a organizării armatei şi a marinei, a administraţiei şi a justiţiei. Ea se lupta, dojenea, se supăra; simţea că, dacă Albert ar mai fi trăit, lucrurile n-ar fi ajuns aici. Dar protestele şi plângerile ei erau zadarnice. Erau parcă înecate de un talaz de documente şi ea se istovea luptând cu valurile. Când sosi proiectul, atât de lung şi complicat numit Reforma Bisericii Irlandei, întovărăşit de o scrisoare a lui Gladstone care-i dădea lămuriri într-o caligrafie microscopică pe douăsprezece pagini, regina se văzu cuprinsă de dispe-rare. Mergea de la lege la explicaţia legii; şi una îi părea tot atât de obscură ca şi cealaltă. Dar avea să-şi îndeplinească datoria; nu trebuia numai să citească, ci să ia şi note. În sfârşit, încredinţa toate documentele lui Martin, care locuia la Osborn, şi ea îl rugă să-i facă un rezumat; hotărât că dezaproba mai mult decât oricând proiectul! Dar astfel era puterea guvernului şi, spre a evita un rău mai mare, a fost ea însăşi obligată să recomande moderarea inamicilor ministerului.

În mijlocul acestei crize, în timp ce viitorul bisericii Irlandei era dubios, o nouă reformă veni să solicite atenţia Victoriei. Era vorba de a se permite marinarilor să poarte barbă. „Domnul Childers nu ştie nimic precis cu privire la bărbi?” scria, cu teamă, regina primului lord al Amiralităţii. După toate socotelile, Majestatea Sa aprobă inovaţia. „Personal prefer bărbile fără mustăţi; aceasta având o aparenţă militară şi terestră, dar suprimându-se mustaţa, scopul ar fi ratat, adică suprimarea necesităţii rasului. Astfel, cel mai bun lucru ar fi să se menţină barba completă, cu condiţia să fie tăiată scurt şi ţinută curată”. După ce meditase problema încă o săptămână, regina scrise o scrisoare decisivă. Ţinea, spunea dânsa „să facă o ultimă observaţie cu privire la bărbi: să se ştie că nu trebuia să se permită în nici un caz, purtarea mustăţii fără barbă”. Se puteau tolera inovaţii în marină. Să te atingi de armată era un lucru mult mai grav. Din toate timpurile, au existat raporturi extrem de intime între armată şi Coroană; şi Albert consacrase mai multă vreme şi muncă în detaliile chestiunilor militare decât spre a studia procedeul picturii în frescă sau spre a face planuri de clădiri pentru proletari. Dar acum era vorba de o schimbare considerabilă: Gladstone voia ca generalisimul să nu mai depindă direct de suveran, ci de Parlament şi de Ministrul de Război. Dintre toate reformele liberale, aceasta a fost reforma care a amărât pe Victoria cel mai mult. Ea considera că ar fi o atingere a poziţiei sale personale, aproape o atingere a poziţiei personale a lui Albert, dar nu era capabilă s-o împiedice; şi ministrul a fost cel mai tare. Şi când află că acest om teribil mai avea în vedere o reformă, că îşi propunea suprimarea cumpărării brevetelor ofiţereşti, nici nu se mai miră. Speră o clipă că va veni în ajutorul ei Camera Lorzilor. Pairii se opuneau reformei cu o vigoare neaşteptată. Dar Gladstone, mai sigur ca oricând de

ajutorul Atot-puternicului, se gândi la o stratagemă ingenioasă. Cumpărarea brevetelor militare fusese instituită cândva prin autorizaţie regală: şi tot prin autorizaţie regală va fi suprimată. Victoria se află în faţa unei curioase dileme. Dezaproba în întregime suprimarea, dar i se mai cerea şi să opereze această supresiune exercitând dreptul ei suveran; şi asta era pe placul ei. Nu şovăi mult. Şi, când guvernul o sfătui să semneze autorizaţia regală, ea o făcu cu bună voie.

Oricât de inadmisibilă era politica lui Gladstone, exista ceva şi mai rău. Victoriei nu-i plăcea modul în care o trata ministrul. Desigur că în raporturile sale cu ea, Gladstone nu era lipsit nici de curtoazie, nici de respect. Dimpotrivă, convorbirile şi corespondenţa marcau o extraordinară supunere în faţa suveranei. Acest conservatorism profund şi pasionat, care până la sfârşitul paradoxalei lui cariere, îi coloră ciudatul său caracter cu o nuanţă atât de neprevăzută, îl făcea s-o privească pe Victoria prin ceaţa unei temeri aproape religioase; vedea în dânsa sacrosancta încarnare a tradiţiilor venerabile, un element esenţial al constituţiei engleze, o regină mai presus de Parlament. Din nefericire, Doamna aprecia prea puţin acest fel de compliment. „Îmi vorbeşte ca unei adunări publice”, ar fi spus ea. Fraza are o savoare destul de epigramatică; îţi vine a crede că nu-i a Victoriei, dar exprimă esenţa atitudinii lui. Ea nu se opunea să se vadă într-însa o instituţie; era o instituţie, şi o ştia. Dar era şi femeie, Gladstone uita acest lucru şi asta ea nu o putea suferi. Degeaba îşi arăta el zelul, devotamentul, frazele ceremonioase, umilele lui reverenţe, corectitudinea sa meticuloasă. Şi când, în excesul loialităţii sale, se gândi cu o oarbă smerenie, să împrumute obiectului cultului său acea subtilitate de spirit, acea vastă lectură, acel grav

entuziasm pe care îl poseda el însuşi, eroarea deveni şi mai profundă. Dezacordul între această ciudată divinitate şi autentica Victoria produse rezultate dezastruoase. Plictiseala şi distanţarea reginei se transformară într-o veritabilă ostilitate; cu maniere întotdeauna perfecte, nu se clinti de fel în faţa mi-nistrului, încurcat, înţepenit şi perplex. Dar credinţa lui n-a fost clintită. Când se întrunea Consiliul, primul ministru, plin de beatitudine, deschidea şedinţa cu citirea scrisorilor pe care i le adresase regina, cu privire la chestiunile zilei. Adunarea păstra tăcerea cea mai absolută, în timp ce, solemn servite de Gladstone, misivele regale îşi întindeau emfaza, exclamările şi ciudăţeniile gramaticale. Nici un comentariu de nici un fel nu era hazardat. Apoi, după o respectoasă pauză, Consiliul se apuca de trebile curente.

II

Cât de puţin înţelegea Victoria atitudinea primului ministru faţă de ea, îi înţelegea totuşi utilitatea. Timpul nu făcuse decât să sporească nemulţumirea publică stârnită de izolarea ei. Această nepopularitate se manifesta acum zgomotos, stimulată de căderea celui de al doilea Imperiu, şi stabilirea Republicii Franceze se afirma mai puternic decât în 1848. Şi, pentru prima oară, devenea cum se cade să fie. Chartismul fusese până atunci doctrina claselor proletare. Acuma, membri ai Parlamentului, profesori distinşi, doamne titrate făceau paradă cu ideile cele mai subversive. Monarhia era atacată în teorie şi în fapt. Era atacată într-un punct vital: era acuzată că costa prea scump. Ce avantaje avea naţiunea cheltuind sume atât de mari pentru suveran? Retragerea Victoriei dădea

oarecare avânt acestor critici. Se observa că funcţiile aparatului Coroanei se reduseseră la nimic. Şi rămânea de văzut dacă celelalte funcţiuni regale meritau o cheltuială anuală de 385.000 de lire sterline. Socotelile regale au fost examinate cu curiozitate. Un pamflet anonim, intitulat: Ce face ea? lămurea poziţia financiară a reginei cu o maliţioasă claritate. Lista civilă, aşa se spunea, acorda reginei 60.000 lire sterline pe an pentru uzul ei personal, dar restul acestui mare venit avea de scop să-i permită „a subvenţiona cheltuielile Casei Regale şi a susţine onoarea şi demnitatea Coroanei”. Sărea în ochii oricui că, de la moartea prinţului, ultimele ei cheltuieli au fost foarte reduse; era greu să nu ajungi la concluzia că o sumă considerabilă era anual îndrumată pe altă cale decât aceea pe care o stabilise Parlamentul, spre a îngroşa averea personală a Victoriei. Era cu neputinţă să descoperi întinderea exactă a acestei averi, dar erau serioase motive să crezi că această avere era imensă; nu era imposibil să atingă cifra de cinci milioane lire sterline. Pamfletul protesta împotriva unei asemenea stări de lucruri; şi aceste proteste găseau un ecou de complezenţă în presă şi în reuniunile publice. Fireşte că se exagera mult; nu era mai puţin adevărat că regina era foarte bogată. E probabil că economisea 20.000 de lire anual din lista ei civilă; veniturile ducatului de Lancaster sporeau mereu: moştenise o avere considerabilă de la prinţul consort; şi un avar excentric, John Neild, îi lăsase prin testament, în 1825, o jumătate de milion de lire sterline. În aceste condiţii, când în 1871, se ceru Parlamentului să voteze o dotă de 30.000 lire şi un venit anual de 6.000 lire pentru principesa Luisa cu prilejul măritişului ei cu fiul cel mai mare al ducelui d’Argyll, nu e surprinzător că s-au auzit ţipete de protest. Pentru a împăca opinia publică, regina însăşi deschise Parlamentul; şi suma a fost votată aproape în unanimitate.

Dar câteva luni mai târziu sosi o nouă cerere: prinţul Arthur împlinind majoratul, se cerea naţiunii să-i acorde un venit anual de 15.000 lire. Ţipetele se dublară. Ziarele au fost pline de articole violente; Bradlaugh tună şi fulgeră împotriva „prinţilor calici” în faţa unei mulţimi nemaivăzute până atunci în Trafalgar-Square; sir Carol Dilke propovădui republica printre alegătorii săi din Newcastle. Dotarea prinţului Arthur a fost totuşi votată de Camera Comunelor cu o puternică majoritate; doar o minoritate de cincizeci de membrii votă în favoarea unei reduceri a sumei la 10.000 lire.

Tuturor aspectelor acestei penibile chestiuni, Gladstone le opuse o frunte de marmură. Dezavuă complet pe partizanii cei mai exigenţi. Declară că regina putea pe bună dreptate să dispună după bunul ei plac de venitul ei întreg; observă că, plângându-se lumea de economiile regale, se încuraja risipa regală; impuse, în sfârşit, Parlamentului dotările nepopulare care erau conforme cu uzanţele. Când, în 1872, sir Carol Dilke, luându-şi revanşa, ceru Comunelor să fie examinate în detaliu, cheltuielile reginei, în vederea unei reforme complete a listei civile, primul ministru susţinu Coroana cu toate resursele ingenioasei şi puternicei sale elocinţe. A reuşit pe deplin. Şi, în mijlocul unui mare tumult, moţiunea lui sir Carol Dilke a fost respinsă cu dispreţ. Victoria se simţi uşurată, dar nu stimă pentru asta mai mult pe Gladstone.

Acesta a fost poate cel mai trist moment al vieţii ei. Miniştrii, presa, publicul, toţi conspirau să-i facă necazuri, s-o jignească, să-i interpreteze greşit acţiunile, să-i arate antipatie, s-o lipsească de respect. Ea era „crâncen nerecunoscută” spunea ea lui Martin şi se plângea amar de atacurile nedrepte ale căror victimă era; ea declară că „singură, fără sprijin, la o vârstă deja înaintată şi cu o

sănătate puţin robustă, zece ani de griji, de nelinişti, de muncă grea o istoviseră şi o reduseră aproape la deznădejde”.

Şi, într-adevăr, situaţia ei era de plâns. Părea că îşi ratase viaţa, că o prăpastie de netrecut o despărţea pe regină de popor. Dacă ar fi murit Victoria prin 1870, lumea ar fi proclamat insuccesul domniei ei.

III

Dar o aştepta cu totul alt destin. Această mare vâlvătaie a republicanismului nu era în realitate decât ultima răbufnire a unui foc aproape stins. Ideile liberale făcuseră progrese constante de când cu Reforma electorală: atinseseră zenitul sub prima guvernare a lui Gladstone; şi către sfârşitul acestui guvern, începuseră de-acum să slăbească. Când veni reacţiunea, aceasta a fost spontană şi desăvârşită. Alegerile generale din 1874 schimbară faţa lucrurilor şi liberalii au fost înfrânţi; şi partidul tory, pentru prima oară după mai mult de patruzeci de ani, câştigă o supremaţie indiscutabilă. Nu putea încăpea îndoială că acest uimitor triumf a fost opera lui Disraeli, a dibăciei şi a vigoarei sale. Reveni la putere, nu ca şef dubios, în fruntea unei armate neîndestulătoare, ci bătând tobele şi cu drapelele fâlfâind, ca un învingător. Şi ca pe un erou îl primi Victoria pe primul ei ministru. Atunci începură şase ani romantici de exaltare, de încântare, de fericire şi de glorie. Acestei făpturi uimitoare care, la şaptezeci de ani, după o viaţă întreagă de lupte crâncene, îşi realiza, în sfârşit, visele cele mai nebuneşti ale adolescenţei, nu-i fu greu să cucerească în întregime inima doamnei suverane al cărei slujitor şi stăpân totodată îi devenise în chip atât

de miraculos. Inimile femeilor nu avu-seseră niciodată secrete pentru dânsul; aceste inimi capricioase şi curioase fuseseră pivotul carierii lui; şi, cu cât au fost mai ciudate, cu atât a ştiut să le priceapă mai bine. Dar lady Beaconsfield, cu idolatria şi nebunia ei, şi doamna Brydges William, cu papucii de claun, cu trupeşia şi darurile ei testamentare dispăruseră. Avea în faţa sa un fenomen remarcabil; îl privea cu un ochi de cunoscător, pe care nimic nu-l descurajează. Vedea totul: complicaţiile circumstanţelor, exagerând complexitatea caracterului; acel orgoliu de rang, atât de strâns legat de un umor obraznic; acel fel naiv de a vedea viaţa, acea solidă, laborioasă respectabilitate, străbătută atât de neprevăzut de necesităţile unui temperament avid de culoare şi bizarerie; acea inteligenţă atât de original limitată; şi elementul feminin, misterios şi esenţial, care impregna fiecare parte a acestui întreg. Un surâs trecu peste trăsăturile neclintite ale ministrului, şi o numi pe Victoria „the Fairy”, după The Fairy Queen[27], un poem de Spencer. Această poreclă îl încânta, căci în ansamblul epigramatic, exprima exact ideea ce şi-o făcea despre regină. Aluzia la eroina lui Spencer, eleganta evocare a Glorianei era desigur amabilă, dar şi mai mult: acest supranume făcea să te gândeşti la o mică făptură, dăruită cu magice şi mistice calităţi, cu puteri legendare, într-un dezacord aproape ridicul cu restul persoanei ei. Decise ca nimfa să nu mai ridice bagheta decât pentru el singur. Nepăsarea e o calitate foarte rară; şi rară mai ales printre politicieni, dar acest egoist, îmbătrânit sub arme, o poseda în cel mai înalt grad. Ştia ce avea de făcut, şi o făcea, dar şi mai mult, era spectator tot atât de bun pe cât actor; gusta cu o plăcere de amator, fiecare mişcare a acestui balet, fiecare

[27] Regina Zânelor – în limba engleză (n.red.).

situaţie a acestei delicate drame, fiecare amănunt al rolului pe care îl juca el însuşi cu o artă atât de rutinată.

Un surâs trecea peste chipul său şi dispărea; salutând plecat, grav şi supus, ca un bun oriental ce era, se puse pe lucru. El a priceput imediat că trebuia să-şi apropie zâna altfel decât o făcuse Gladstone. Îi convenea: lui nu-i plăceau piedicile, îndemnurile, lungile discursuri conştiincioase şi oficiale. Îi plăcea să acopere cu flori cărările aface-rilor, să exprime într-o frază fericită esenţa unui argument serios, să insinueze ce avea în suflet cu un aer amical şi o confidenţială curtenire. Manierele sale erau prea puţin nepersonale; şi, băgase omul de seamă că asemenea maniere îi deschideau inima reginei, ca o cheie de aur. Astfel, el nu-şi îngădui în raporturile lui cu dânsa să piardă tonul intimităţii; împrumută tuturor problemelor de stat farmecele conversaţiilor sale familiare. Victoria rămânea mereu doamna regală, stăpână adorată şi venerată, iar el, prietenul devotat şi re-verenţios. De cum au fost stabilite raporturile lor în acest chip, orice dificultate pieri. Dar, spre a menţine asemenea raporturi, fără întreruperi şi piedici, era nevoie de atenţii stăruitoare; trebuia incontinuu să ungi roţile. Şi această unsoare, Disraeli o cunoştea bine. „Aţi auzit că sunt numit un linguşitor”, îi spunea el lui Matthew Arnold, „şi e adevărat. Toată lumea îndrăgeşte măgulirea; şi, când e vorba despre prinţi, trebuie s-o întinzi cu mistria”. Îşi punea maximele în practică. Nu înceta să-şi servească adulaţia în tranşe dense: „Nu există onoare, nu există recompensă pe care lordul Beaconsfield s-o poată compara cu posesia bunăvoinţei Majestăţii Voastre. Toate gândurile sale, toate sentimentele, toate îndatoririle, toate afecţiunile vor fi concentrate de acum înainte asupra Majestăţii Voastre, şi nu doreşte altceva nimic decât a-şi petrece restul vieţii în

serviciul Majestăţii Voastre; sau, dacă acest serviciu va lua sfârşit, să-şi aducă aminte ca de perioada cea mai încântătoare a vieţii sale. În această lume, e nevoie să ai un păstrător sacru căruia să-i încre-dinţezi gândurile tale, şi lordul Beaconsfield are pretenţia să caute întotdeauna un asemenea păstrător în persoana stăpânei lui suverane". Ea nu era numai singurul său sprijin; ea era şi singurul suport al statului.

„Dacă Majestatea Voastră ar cădea la pat", scria el în timpul unei grave crize politice, „lordul Beaconsfield n-ar întârzia să moară şi el. Totul, cu adevărat, depinde de Majestatea Voastră". Nu trăia decât pentru ea, declara el solemn, şi nu lucrează decât pentru ea; fără ea totul e pierdut. Când veni ziua ei de naştere, el îi oferi o piesă gravată cu complimente hiperbolice. „S-ar cădea poate ca lordul Beaconsfield s-o felicite pe suverană pentru întinderea şi pu-terea imperiului ei, pentru forţa şi succesul flotei şi armatei sale, dar nu poate: gândurile lui merg într-altă parte. Nu se poate gândi decât la minunatul destin care a vrut ca el să devină slujitorul unei regine atât de mari a cărei infinită bunătate, strălucită inteligenţă şi puternică voinţă i-au permis să întreprindă lucrări care n-ar fi fost realizabile fără ea, şi care l-a sprijinit în orice lucru cu acea caldă condescendenţă care, în ceasurile grele, ştie să vrăjească şi totdeodată să inspire. Fie ca Providenţa atotputernică să răspândească peste suverana atâtor ţări şi atâtor inimi, toate binecuvântările dorite de înţelepciune şi meritate de virtute!" În mâinile sale îndemânatece, mistria nu lua oare forma unui nobil simbol masonic, ornat şi strălucitor, ce transmitea iniţiaţilor adevăruri necunoscute profanilor?

Desigur că aceste tributuri de admiraţie erau plăcute, dar rămâneau în neguroasa înălţime a vorbelor; şi Disraeli se

hotărâse să dea mai multă soliditate măgulirilor sale. Încuraja fără scrupule această înaltă idee pe care o avea regina despre poziţia sa şi pe care principiile lui Albert şi învăţătura lui Stockmar i-o întăriseră. Aspira la o renovare a constituţiei, care îi dădea suveranului un loc preponderent în consiliile guvernului. Dar declaraţiile acestea rămâneau vagi. Şi, când afirma că trebuia să existe „un adevărat tron", fără îndoială că-şi spunea în sine că acest tron ar fi ireal dacă persoana care îl ocupa ar fi insensibilă la alintările sale. De altfel, această atmosferă de vag, adăuga ceva picant pro-punerilor sale; confundând vădit pe femeie cu regina, arunca cu un gest măreţ, ca pe un omagiu personal adus suveranei, toată guvernarea Angliei la picioarele Victoriei. În prima sa audienţă, după revenirea lui la putere, el o asigură „că tot ceea ce ar putea dori, va fi înfăptuit". Când consiliul de miniştri discută legea atât de importantă cu privire la regulamentul cultului public, îi spuse că „unicul său obiectiv, era să sprijine în acest proiect dorinţele reginei". Când dădu marea „lovitură" a canalului de Suez, o lăsă pe Victoria să înţeleagă că în această tranzacţie ea era singura care avea de câştigat: „Totul se va aranja, scria el, triumfal. Asta este, doamnă, patru milioane de lire sterline! Şi aproape imediat! Numai o bancă i-ar putea avansa: Rotschild. Au fost admirabili; au împrumutat banii cu o dobândă foarte mică şi toate veniturile Khédivului sunt acum ale Voastre, doamnă!"

Şi nu se mulţumea cu aceste insinuări. Cu întreaga autoritate pe care i-o dădea postul său, el scria reginei că avea dreptul să concedieze un ministru susţinut de o puternică majoritate la Camera Comunelor. O împingea chiar să o facă, dacă, spunea el: „Majestatea Voastră crede că guvernul, fie din încăpăţânare, fie din slăbiciune,

a dezamăgit pe Majestatea Voastră”. Spre spaima lui Gladstone, nu numai că ţinea pe regină în curent cu afacerile discutate în Consiliul de miniştri, ba chiar îi dezvăluia şi fiecare parte pe care o luase fiecare la discuţie. Lordul Derby, fiul bătrânului ministru şi Ministru de Externe în guvernul Disraeli, nu era lipsit de nelinişti. „Nu ne putem teme că îşi va face o idee prea mare despre puterea ei personală şi că nu va ţine seamă de ce anume aşteaptă publicul de la dânsa? Pun numai întrebarea. Rămâne să judecaţi dumneavoastră”.

Cât despre Victoria, ea accepta totul fără să clipească: complimente, măguliri, prerogative nemaicunoscute de pe vremea Elisabetei. După îndelungatul doliu al văduviei ei, după răceala disciplinei lui Gladstone, se risipea în amabilităţi către Disraeli, ca parfumul unei flori în bătaia soarelui. Şi, de fapt, situaţia ei se schimbase ca prin farmec. Nu mai avea să-şi bată capul ceasuri întregi cu enigma complicată a treburilor; n-avea decât să ceară o explicaţie lui Disraeli, şi el i-o dădea sub forma cea mai concisă şi mai agreabilă. Nu mai era tulburată de informaţii alarmante; nu mai risca surpriza să vadă în faţa ei un gentleman respectuos şi cu gâtul înfundat în vastul său guler, care o trata ca pe un principiu politic dotat cu o cunoaştere tainică a limbii greceşti. Şi acela care o dezrobise era, într-adevăr, cel mai fermecător dintre oameni. Era în el, ca şi în Napoleon III, o nuanţă de impostură, de care regina se simţea inconştient atrasă. Ca un om care şi-a trăit viaţa în cea mai monotonă abstinenţă şi se îmbată la primul păhărel de lichior, tot astfel spiritul naiv al reginei, absorbea cu deliciu, cu sete, seducţiile ministrului, ce-o atrăgeau în cursă. Ea credea tot ce-i spunea el despre ea însăşi. Şi astfel îşi regăsea încrederea în sine, pierdută puţin câte puţin în timpul perioadei

sumbre ce urmase după moartea lui Albert. Se umfla de un proaspăt orgoliu, în timp ce el trezea în faţa ei viziuni minunate şi orientale, şi o orbea evocând o mărime imperială pe care ea n-o visase decât foarte vag. Sub această puternică influenţă, chiar ţinuta reginei se transformă. Scurtă şi groasă, drapată în catifele negre şi museline fluturânde, cu grumazul ei viguros încărcat de perle mari, luase un aspect aproape ameninţător. Pe fizionomia ei, văduvită de mult timp de gingăşii tinereşti şi pe care vârsta n-o îndulcise, durerea, disperarea, dezgustul lăsaseră urme încă vizibile, dar aceste trăsături dispăreau sub un aer de aroganţă, sub pecetea pătrunzătoare a unui dispreţ hotărât. Numai apariţia lui Disraeli transforma într-o clipă acest obraz sever şi îl acoperea de zâmbete. Nu exista nimic ce n-ar fi făcut pentru el. Cedând solicitărilor sale, ea începu să iasă din izolarea ei; apărea la Londra, cu jumătate de pompă, în spitale, la concerte; deschidea Parlamentul; trecea trupele în revistă şi împărţea decoraţii la Aldershot. Dar aceste semne publice ce i le dădea de favoarea ei, nu erau nimic pe lângă preţul atenţiilor ce-l dădea primului ei ministru în viaţa privată. Când îi acorda o audienţă, îi venea greu să îşi înfrâneze bucuria. „Ce-aş putea spune mai nime-rit spre a vă da o idee despre primirea ei”, scria el unui amic, „e că am crezut într-adevăr că voia să mă sărute. Nu era decât zâmbete şi, în timp ce vorbea, luneca prin cameră ca o păsărică”. În absenţa lui, nu mai sfârşea să vorbească despre el şi se îngrijora de sănătatea lui cu o solicitudine ce nu-i stătea în obicei. „John Manners”, spunea Disraeli lordului Bradford, „care soseşte de la Osborn, îmi spune că Zâna n-a vorbit decât de primul ei ministru. Îţi vine să crezi că ar vrea să facă, în chip graţios, din sănătatea mea o chestiune de stat. Scumpul John părea foarte surprins, dar dumneata eşti mai obişnuit cu asemenea clocot”.

Regina îi trimetea deseori cadouri. De fiecare Crăciun, primea de la Windsor un album ilustrat. Dar darurile cele mai apreciate erau buchetele de flori primăvăratice culese la Osborn de mâna reginei şi de doamnele ei de onoare şi care marcau în mod special căldura şi tandreţea sentimentelor ei. Printre aceste flori erau aglicii pe care le prefera. Acestea erau „ambasadoarele primăverii, pietrele preţioase şi bijuteriile naturii”. Şi le iubea „cu atât mai mult cu cât erau sălbatice şi păreau un tribut al faunilor şi al driadelor de la Osborn”. „Ele arată”, scria el reginei, „că sceptrul Majestăţii Voastre a atins Insula Fermecată”. Cina la o masă încărcată cu vase pline de aglicii şi spunea invitaţilor săi: „Mi-au fost trimise azi de dimineaţă de la Osborn de către regină, care ştie că acestea sunt florile mele preferate.”

Timpul trecea, şi Zâna devenea din ce în ce mai mult sclava lui. Şi el însuşi îşi permitea exprimări tot mai colorate, tot mai îndrăzneţe. Ajunse să amestece în linguşelile sale trăsături de adorare aproape romantice, îşi cânta devotamentul în fraze baroc torturate. „Povara treburilor l-a îngreunat atât de mult pe lordul Beaconsfield, încât la ora curierului, nu şi-a simţit sufletul destul de limpede, nici peniţa destul de hotărâtă spre a împărtăşi gândurile şi acţiunile sale, fiinţei atât de iubite şi ilustre, care acceptă să le dea oarecare interes”. Ea îi trimite câteva aglicii şi el îi răspunde că poate afirma într-adevăr că sunt „mai preţioase decât rubinele”, deoarece îi vin într-un asemenea moment „din partea unei suverane pe care o adoră”. Ea îi trimite ghiocei, şi el revarsă în poezie prisosul inimii sale: „Ieri pe seară apăru în Whitehall Gardens o casetă cu înfăţişare gingaşă şi purtând o inscripţie regală; Majestatea Voastră îi trimetea stelele ordinelor principale.” Şi, într-adevăr, a fost atât de

impresionat pentru această amabilă iluzie încât, în aceeaşi seară, la un banchet la care erau multe stele şi panglici, nu se putu împotrivi ispitei să îşi pună lângă inimă câţiva ghiocei spre a arăta că şi dânsul fusese decorat de o graţioasă suverană. „Apoi, în toiul nopţii, îmi veni în gând, că toate astea nu erau decât încântări, că poate aceste flori erau darurile unei zâne şi veneau de la o altă suverană: de la regina Titania, culegând flori cu întreaga sa Curte, într-o insulă fermecătoare, încinsă de apele mării, şi având mugurii magici ce, se spune, că ar rătăci minţile aceluia care le primeşte”.

Darurile unei zâne! Scriind aceste vorbe nu zâmbise el, oare? Poate. Dar ar fi imprudent să conchidem că nu era nici un strop de sinceritate în aprinsele lui declaraţii. Actor şi spectator totodată, omul autentic, era el mai mult pe scenă sau în sală? Ar fi cu neputinţă s-o precizăm. Spectator, el cântărea cu răceală valoarea intelectuală a zânei, obser-vând, nu fără oarecare surprindere, că era la ocazii foarte amuzantă şi interesantă; apoi îşi relua mistria de măguliri cu o ironică solemnitate; actor, el se lăsa să fie orbit de strălucirea imemorială a regalităţii; şi, ameţit de gândul culmilor pe care le-a atins, vedea trecând într-un vis somptuos, coroane, armate, amoruri cavalereşti. Nu era el, la urma urmei, sincer când spunea Victoriei: „În timpul unei vieţi în care visul şi romanul au avut un loc important, n-am întâlnit nimic mai interesant decât această corespondenţă confidenţială cu o persoană atât de sus pusă şi atât de inspiratoare”. Şi când scria unei doamne: „Iubesc pe regină; ea e poate singura fiinţă pe lume pe care o mai iubesc”, nu ridica el oare un castel dintr-o mie şi una de nopţi, un palat de fluturaşi de aur şi de melancolie, în care credea cu adevărat? Starea sufle-tească a Victoriei era mult mai simplă: inaccesibilă la

surprizele fanteziei, ea nu se pierdea niciodată în acele regiuni ceţoase în care sentimentul se confundă cu închipuirea. Emoţiile ei, oricât de intense şi excesive ar fi fost, păstrau ca-litatea prozaică ce le apropia de viaţa cotidiană. Şi cum se şi cuvenea, ea le dădea o expresie banală. Ea semna o scrisoare oficială adresată primului ei ministru: „Afectuoasa Voastră, V.R.”. Aceste câteva cuvinte revelează numaidecât profunda realitate a sentimentelor ei. Zâna mergea pe pământ; cinicul rutinat era acela care umbla în nori.

Dar comunicările adoratorului ei o influenţase cu o neliniştitoare iuţeală. El o numise o „a doua Gloriana”. Foarte bine; ea îi va arăta că acest compliment era meritat. Simptome turburătoare se iviră foarte curând. În mai 1874, ţarul, a cărui fiică se căsătorea cu ducele de Edimbourg, al doilea fiu al Victoriei, se afla la Londra. Ca urmare a unei erori nenorocite, plecarea sa a fost fixată la o dată anterioară cu două zile datei fixate de Victoria, spre a merge la Balmoral. Majestatea Sa refuză să schimbe cu ceva proiectele ei. I s-a atras atenţia că ţarul va fi desigur ofensat şi că cele mai grave consecinţe ar putea surveni. Lordul Derby protestă; lordul Salisbury, ministru al Indiilor, se frământa. Dar Zâna rămânea calmă; ea hotărâse să plece la Balmoral la 18, va pleca deci la 18. În sfârşit, Disraeli, uzând de întreaga sa influenţă, insistă să rămână încă două zile la Londra: „Capul mi-e încă pe umeri”, scria el către lady Bradford, „înalta Doamnă şi-a amânat plecarea... Toată lumea eşuase, chiar prinţul de Walles... Fără îndoială, cred că nu mai sunt în graţii. Cu atât mai rău! Salisbury spune că am împiedicat un război în Afganistan şi Derby mă felicită de triumful meu fără pereche”. Dar, puţin timp după aceea, Zâna a fost aceea care a triumfat. Disraeli, care se convertise cu totul la un

nou imperialism, sugerase, oarecum în glumă, ca regina Angliei să îşi adauge la titlurile ei pe acelea de „Împărătească a Indiilor”. Victoria primi această idee cu pripeală; la orice ocazie şi fără ocazie, ea îşi înghiontea ministrul să pună în aplicare acest gând. El ridica obiecţii, dar ea nu se lăsă descurajată.

În 1876, împotriva propriei sale voinţe, împotriva voinţei întregului consiliu, el se văzu obligat să agraveze încă dificultăţile unei sesiuni, oricum vijelioase, propunând Parlamentului să acorde reginei acest nou titlu. Dar ascultarea sa cuceri odată pentru totdeauna inima Zânei. Propunerea a fost viu atacată în Cameră, şi Victoria a fost adânc mişcată de neobosita energie pe care o întrebuinţa Disraeli spre a o apăra. „Era”, spunea dânsa, „foarte amărâtă de sâcâelile ce i se făceau; îi era teamă că dânsa era în cauză şi că nu va uita niciodată ce datora «unui prieten atât de bun şi atât de plin de consideraţie».”

Şi, în acelaşi timp, îşi împroşca opoziţia, cu furie. Conduita acesteia, declară dânsa, era „extraordinară, incomprehensibilă, zăpăcită”. Într-o frază emfatică, ce părea că se contrazice şi contrazicea toate declaraţiile precedente, ea afirma că „ar fi fericită să se ştie că era dorinţa ei, deoarece se încăpăţânau să afirme că fusese forţată”. Chestiunea a fost în sfârşit tranşată în mod fericit şi triumful imperial a fost celebrat cu toată pompa cuvenită. În ziua proclamării de la Delhi, noul conte de Beaconsfield a fost invitat la Windsor să cineze cu noua împărătească a Indiilor. În acea seară, Zâna, de obicei atât de simplu înveşmântată, îşi făcu apariţia cu o platoşă de nestemate enorme ce i-au fost trimise de către prinţii domnitori din Indiai. La sfârşitul dineului, primul minis-tru, în ciuda etichetei, se ridică şi, într-un discurs înflorit, bău în sănătatea reginei-împărătese. Îndrăzneala sa a fost bine

primită şi discursul său a fost răsplătit cu o înclinare din cap şi un surâs.

Acestea erau episoade destul de semnificative. Dar Victoria trebuia să mai dea o dovadă deosebită a dispoziţiei ei sufleteşti în timpul crizei care marca punctul culminant a vieţii ministrului. Imperialismul mereu în creştere al contelui Beaconsfield, dorinţa lui de a întări puterea şi prestigiul Angliei, insistenţa sa de a practica o politică externă „vie şi curajoasă", îl duseră la o ciocnire cu Rusia. Teribila pro-blemă a Orientului se ridică în faţa lui. Şi, când izbucni războiul între Rusia şi Turcia, situaţia păru extrem de gravă. Rolul primului ministru era plin de capcane şi de primejdii. Perfect conştient de grozavele consecinţe pe care le-ar aduce un război anglo-rus, el întrevedea totuşi o posibilitate în caz că nu îşi va putea ajunge scopul prin alte mijloace, dar el credea că Rusia, mai mult încă decât Anglia, se temea de o ruptură şi că, dacă va juca un joc destul de strâns şi îndrăzneţ, va obţine fără cea mai mică împotrivire, tot ceea ce va cere. Drumul pe care se angaja astfel era desigur riscant, hazardat; va avea nevoie de tot sângele său rece; un singur pas greşit va cauza ruina sa ori ruina Angliei, dar sângele rece nu i-a lipsit niciodată, îşi începu acrobaţiile diplomatice cu o siguranţă suverană, îşi dădu seama imediat că nu avea de-a face pe de-o parte numai cu guvernul rus, ci şi cu domnul Gladstone şi liberalii pe de altă parte. Chiar în sânul Consiliului, o importantă grupare condusă de lordul Derby refuza să rişte un război, dar cea mai mare grijă a sa era Zâna.

De la început ea adoptase o atitudine inflexibilă. Adevărata ură împotriva Rusiei, născută din războiul Crimeei, reînvie în inima ei. Îşi aduse aminte de oţelita animozitate a lui Albert; se simţea ca încălţată cu pintenii

propriei ei puteri şi se aruncă în luptă cu pasiune şi căldură. Era indignată în ultimul grad de opoziţie, de tot ce mărturisea simpatie faţă de Ruşi în conflictul lor cu Turcii. Când află că avu-seseră loc la Londra reuniuni antiturceşti, că ducele de Westminster şi lordul Shaftesbury le prezidase, că Gladstone şi alţi radicali eminenţi asistaseră la aceste întruniri, ea declară că „Aceşti oameni ar trebui să fie daţi pe mâna procu-rorului general. Asemenea fapte", strigă ea, „nu pot fi conforme cu constituţia". Niciodată, chiar în chestiunea doamnelor de onoare, nu participase cu atâta violenţă. Dar ea nu cheltuia tot dezgustul ei faţă de radicali; mai păstra o parte şi pentru conservatorii mai molâi. Era chiar nemulţumită de lordul Beaconsfield. Nu pricepea nimic din gingăşia comple-xităţii politice; îi cerea fără încetare să acţioneze cu vigoare; toate subtilităţile ministrului i se păreau o slăbiciune; şi pentru un da sau un nu, era gata să dea drumul şerpilor războiului. Cu cât se complica afacerea, cu atât febra ei urca. „Regina are o teamă grozavă să nu venim prea târziu şi să ne pierdem prestigiul! Acest gând o frământă zi şi noapte. Zâna scrie în toate zilele şi telegrafiază la fiecare oră; asta e adevărat, literă cu literă!" Mânia reginei se exprima deschis şi violent: „Şi limbajul, insultătorul limbaj de care Ruşii se servesc împotriva noastră! Asta face să-i fiarbă sângele reginei. Oh! dacă regina ar fi un bărbat, ar dori să se ducă şi să le dea Ruşilor ăstora o mamă de bătaie!... Nu vom mai putea fi niciodată amici, dacă nu lichidăm această ceartă! Regina nu se îndoieşte în această privinţă".

Nefericitul prim ministru, mânat la violenţă de Victoria, mai trebuia să ţină seamă de un Ministru de Externe ce se opunea oricărei politici intervenţioniste. Naviga cu greutate între regină şi lordul Derby. Se amuza oarecum

servindu-se de unul împotriva altuia; îl stimula pe lordul Derby arătându-i scrisorile reginei; o potolea pe regină combătând opiniile lordului Derby. O dată merse până într-acolo încât compuse, după cererea reginei, o scrisoare în care colegul său era aspru atacat. Regina o semnă numaidecât şi o trimise Ministrului de Externe. Dar aceste mici stratageme nu-i cauzau lui Beaconsfield decât o uşurare trecătoare. Se văzu curând că pasiunea marţială a Victoriei nu se va lăsa mult timp distrată de ostilităţile împotriva lordului Derby; ceea ce voia ea cu orice preţ erau ostilităţile împotriva Ruşilor. Lepădându-se de orice aparenţă de moderaţie, începu să-şi potopească prietenul cu tot felul de ameninţări extraordinare, nu o dată ori de două ori, dar în mai multe reprize, îi plimbă prin faţa ochilor spectrul îngrozitor al unei abdicări imediate. „Dacă Anglia”, îi scria ea lui Beaconsfield, „trebuie să sărute picioarele Ruşilor, regina nu vrea să ia parte la umilirea ţării sale; mai degrabă şi-ar depune coroana”. Adăuga că primul ministru, dacă va crede de cuviinţă, să repete aceste cuvinte Consiliului. Toată această întârziere, această întreagă incertitudine ne face să pierdem poziţia noastră şi prestigiul nostru în Europa, în timp ce Ruşii înaintează, şi vor fi peste puţin la porţile Constantinopolului! Guvernul va fi atunci atât de acoperit de ruşine, regina atât de umilită, încât va abdica numaidecât. Daţi deci dovadă de cutezanţă! Regina simte, precum a spus-o de acum, că nu poate continua să domnească peste o ţară care se înjoseşte până acolo încât să sărute picioarele acestor mari barbari care întârzie orice înseamnă civilizaţie şi libertate în această lume”.

Când ajunseră Ruşii în împrejurimile Constan-tinopolului, ea scrise într-o singură zi trei scrisori înflăcărate spre a cere războiul.

Şi când află decizia Consiliul de miniştri să trimită numai flota la Gallipoli, ea declară că „primul ei gest e acela de a depune o coroană de spini pe care dacă ar păstra-o, ar avea puţină bucurie, dacă poziţia ţării va rămâne aceea de azi”.

Uşor va fi înţeleasă enervarea în care era aruncat Beaconsfield de o asemenea corespondenţă. Zâna dispăruse, şi ce avea acum dinaintea lui, era un geniu imprudent evocat şi care voia să facă dovada puterii lui suprana-turale. Nu odată, nefericitul ministru, hărţuit, descurajat şi, de altfel, bolnav, era gata să renunţe la partida începută. Un singur lucru, spunea el cu maliţiozitate către lady Bradford, îl reţinea: „Mi-aş da imediat demisia, numai dacă aş putea face faţă scenei care va avea loc în înaltele sfere”.

Ţinu totuşi piept şi sfârşi prin a ieşi din luptă victorios. Regina se calmă. Lordul Derby a fost înlocuit de lordul Salisbury la Ministerul de Externe şi în congresul de la Berlin; „bătrânul Jidov” birui pe tot frontul. Se întoarse în triumf în Anglia şi o asigură pe încântata Victoria că va fi în curând, că poate era de acum „dictatoarea Europei”.

Dar o lovitură neaşteptată o izbi pe regină. La alegerile generale din 1880, neliniştită de politica îndrăzneaţă a conservatorilor, şi cucerită de elocinţa lui Gladstone, ţara rechemă la putere pe liberali. Victoria a fost doborâtă la pământ, dar, în mai puţin de un an, a fost şi mai crunt atinsă. Frumosul roman avea să ia sfârşit. Lordul Beaconsfield, istovit de vârstă şi de boală, se mai ducea încă, bătrână mumie mondenă, de la un dineu la alt dineu. Deodată n-a mai fost văzut. Când află Victoria că sfârşitul era apropiat, părea că, dintr-un gest instinctiv şi mişcător, se lepădase de tot aparatul regal, spre a se apleca peste

fruntea prietenului ei spre a-i vorbi tandru, cu voce scăzută, ca o simplă femeie şi nimic mai mult. „Vă trimit aglicii de la Osborn”, îi scria dânsa, „cu o simplicitate emoţionantă. Am vrut să vă fac o mică vizită în săptămâna asta dar m-am gândit că era mai bine să staţi liniştit şi să nu vorbiţi... Vă rog să fiţi cuminte şi să faceţi tot ce vă spune doctorul. Vă voi vedea când ne vom întoarce de la Osborn, ceea ce nu va întârzia.” Şi semna: „A Voastră prea afectată V.R.”. Când i-a fost adusă scrisoarea regală, bătrânul comedian, întins pe patul lui de moarte, o cântări cu mâna, păru că reflectează adânc şi murmură celor care îl înconjurau:

— Asta ar trebui să-mi fie citită de un consilier intim.

Capitolul IX

BĂTRÂNEŢEA

I

În acest timp multe evenimente schimbaseră şi lărgiseră viaţa particulară a Victoriei. Cei mai vârstnici dintre copiii ei se căsătoriseră; avea nepoţi; o mulţime de noi interese se năşteau pentru dânsa.

Regele Leopold murise în 1865. El fusese personajul important al vechii generaţii, centrul unei rudenii foarte întinse, atât în Germania cât şi în Anglia. Funcţiile sale de

consilier pe lângă o familie din ce în ce mai numeroasă, le îndeplinea şi le luase asupra ei, Victoria, cu o silinţă neobosită, întreţinea o corespondenţă enormă, urmărea cu un interes pasionat, şi până în cele mai mici detalii, existenţa numeroşilor ei veri. Cunoştea acum toate bucuriile şi toate necazurile vieţii de familie. Mai cu seamă nepoţii ei o încântau; risipea alintări pe care părinţii lor nu le cunoscuseră, dar ştia, la nevoie, să le arate toată severitatea necesară. Cel mai mare, micul principe Wilhelm al Prusiei, era un copil grozav de voluntar şi de încăpăţânat, îşi îngăduia să fie obraznic chiar cu bunică-sa. Odată, la Osborn, cum dânsa îi spunea să salute un oaspe, el nu voi să asculte de fel. Era prea mult; regina repetă cu severitate ordinul; micul copil răutăcios, văzând că buna sa bunică se transformase brusc într-o babă hărţăgoasă, se supuse şi salută până la pământ.

De-ar fi vrut cerul să n-aibă alte neplăceri domestice! Conduita prinţului de Walles o îngrijora, mai cu seamă, foarte mult. Tânărul era acum însurat şi era independent; le-pădase jugul matern; lucru de necrezut: începuse să trăiască după pofta inimii. Victoria tremura şi cele mai rele temeri ale ei erau justificate; în 1870 prinţul a fost citat ca martor într-un proces de divorţ monden. Moştenitorul tronului intrase într-o clică de oameni pe care regina n-o putea admite.

Ce era de făcut? Vedea bine că fiul ei nu era singurul vinovat, că trebuia blamat tot sistemul vieţii mondene. Îi adresă o scrisoare lui Delane, directorul ziarului Times, o scrisoare în care îi cerea să scrie des articole spre a denunţa marele pericol pe care oamenii de lume îl aduceau peste clasele conducătoare prin uşurinţa şi frivolitatea înspăimântătoare a ideilor şi a vieţii lor”.

Şi cinci ani mai târziu, Delane scrise un articol cu acest subiect, dar efectul n-a fost considerabil.

Ah! De ce nu se învăţau să trăiască clasele suspuse cum trăia ea însăşi la Balmoral, în simplitatea domestică a sanctuarului ei! Căci domeniul ei din Highlands îi procura întotdeauna mai multe bucurii şi consolări. De două ori pe an, primăvara şi toamna, îşi îndrepta privirile spre nord, suspinând de plăcere cu toate umilele proteste ale miniştrilor care murmurau în van la urechile regale că grijile guvernului sporiseră foarte din pricină că trebuiau să se înţeleagă în chestiunile de stat la o distanţă de două sute de leghe. Nici doamnele nu erau prea încântate să plece; căci, mai ales la început, aceste lungi pelerinaje nu se făceau fără greutăţi. Mult timp, ideile conservatoare ale reginei interziseseră să se continue calea ferată de-a lungul Deei, astfel că sfârşitul călătoriei se făcea în trăsură. Dar, la urma urmei, avea partea ei bună. Te urcai uşor, coborai uşor; era un mare avantaj; trenul regal, dimpotrivă, rămase mult timp lipsit de comodităţile moderne; când se oprea, departe de orice gară, în mijlocul câmpului, doamnele de neam înalt n-aveau la coborâre decât nişte trepte primejdioase; singurul fotoliu era rezervat pentru Majestatea Sa în vagonul salon. Pe vremea crinolinelor, o asemenea gimnastică avea mari inconveniente; trebuia adesea să fie chemat Yohnstone, mititelul şi vigurosul director al Companiei Caledoniene; foarte des, pe furtună sau în timpul unei ploi torenţiale, trebuia, precum istorisea el însuşi, „să le ducă pe sus până la compartiment pe nenorocitele lady Blanche şi lady Agathe”.

Puţin îi păsa de toate acestea Victoriei; nu se gândea decât să ajungă mai repede la castelul ei fermecat, atât de

plin de amintiri sfinte, şi unde viaţa nu era decât o cavalcadă de evenimente deznodate de orice interese.

Nu erau numai locurile pe care le iubea; era egal ataşată de „simplii munteni de la care învăţa şi lua multe informaţii”. Îi iubea pe toţi: Smith şi Grant, Ross şi Thompson, dar îl prefera pe John Brown. Guardul de vânătoare al prinţului devenise acum servitorul ei obişnuit, un fel de paznic intim care nu o părăsea niciodată, o întovărăşea în plimbările ei cu trăsura, era de serviciu pe lângă persoana ei. Zi şi noapte, dormea într-o odaie alăturată camerei regale. Îi plăcea pu-terea, greutatea lui, acel sentiment de securitate fizică ce i-l dădea; îl iubea până la apucăturile lui rustice, până la voca-bularul său aspru şi fără artificii. Tolera din partea lui libertăţi pe care nu şi le îngăduia nimeni altul. Cine ar fi îndrăznit vreodată s-o bruftuiască, s-o certe, să-i dea ordine?

John Brown o făcea, şi dânsa era fericită că el se purta astfel. Şi această excentricitate părea extraordinară. Dar nu e rar, după toate cele, ca o văduvă de neam şi plină de trufie să permită unui servitor încercat şi indispensabil, atitudini autoritare ce sunt interzise amicilor şi rudelor. Printr-o răsturnare psihologică, considerăm că puterea unui subordonat, chiar dacă se exercită împotriva noastră, tot puterea noastră este. Când Victoria asculta cu umilinţă de rusticul ei aghiotant, care îi poruncea brutal să descalece de pe ponei sau să îşi pună şalul, nu îşi arăta ea oare cel mai înalt grad al voinţei sale? Putea să se mire lumea, ei îi plăcea tratamentul. Îi convenea să se lase dominată de un servitor; era plăcerea ei. Era poate mai raţional sau mai firesc să se lase judecată de unul dintre fiii săi sau de un ministru. Dar instinctul o făcea să presimtă că atunci şi-ar fi pierdut cu adevărat independenţa. Şi totuşi independenţa o apăsa; era obosită

să stăpânească. În timp ce străbătea câmpiile pustii, se lăsa dusă pe pernele trăsurii ei, tăcută, abătută şi plictisită, dar ce reconfortare să simtă că John Brown se afla pe capră şi că va putea, la coborâre, să se sprijine pe braţul lui viguros!

Şi apoi îi aduce aminte în mod deosebit de Albert. În excursiile lor de altădată, prinţul avea mai multă încredere în el decât în oricare altul. El simţea că bunul şi asprul Scoţian îi fusese într-un chip tainic, lăsat moştenire de mort. Credea sau i se părea că sufletul lui Albert era mai aproape de dânsa când se afla lângă Brown. Deseori, căutând răspunsul vreunei probleme anevoioase, politice sau casnice, ea privea lung, parcă spre a-i cere sfat, bustul defunctului ei soţ. Dar se observă că, uneori, în clipele de ezitare şi îndoială, Majestatea Sa îşi fixa privirile asupra lui John Brown. „Simplul muntean” devenea în sfârşit aproape un personaj de stat. Influenţa lui nu era dispreţuită. Lordul Beaconsfield avea din timp în timp în scrisorile sale către regină câteva vorbe pentru „domnul Brown”; şi guvernul francez îi arătă atenţii delicate în timpul vizitei suveranei Angliei în Franţa. Desigur că era puţin pe placul celor mai vârstnici membrii ai familiei regale; şi slăbiciunile sale întărâtau aluziile răutăcioase ale Curţii. Căci avea slăbiciuni, dar regina nu păru că bagă de seamă vreodată înclinaţia cam prea vie ce-o avea pentru whisky. În orice caz, îşi servea cu fidelitate stăpâna; şi istoria nu-l poate trece sub tăcere fără a arăta o lipsă de respect memoriei reginei. Căci ea însăşi, departe de a ţine ascunsă această prietenie, avea grijă s-o proclame în faţa lumii. În 1883, dispuse să se bată două medalii de aur în cinstea lui Brown, iar la moartea sa, o cuprinzătoare şi elogioasă notă necrologică apăru în Court Circular[28]; în sfârşit, Majestatea

[28] Buletinul Curţii – în limba engleză (n.red.).

Sa desenă o broşă comemorativă de aur, purtând pe faţă capul lui Brown şi pe dos, monograma regală; le dărui servitorilor ei munteni şi răzeşilor de la Balmoral şi le recomandă s-o poarte cu o cravată de doliu în ziua aniversării morţii lui Brown. În a doua serie de extrase din Jurnalului reginei în Highlands, publicat în 1884, ea menţionează aproape la fiecare pagină pe „servitorul ei devotat şi credincios”; şi John Brown e, de fapt, eroul cărţii. Cu o lipsă de rezervă destul de remarcabilă la un personaj regal, Victoria, în această chestie intimă şi delicată, părea că are simpatia naţiunii întregi. Şi totuşi – aşa e lumea! – erau oameni care luau relaţiile suveranei cu servitorul ei drept subiect de glume scabroase.

II

Anii, atât de bine împliniţi, zburau. Timpul lăsase pe chipul reginei urmele trecerii lui nevăzute; bătrâneţea o atingea de acum cu o baghetă amabilă; părul ei cărunt devenea alb; trăsăturile ei mature se îndulceau; micul ei trup solid câştiga în grăsime; mergea cu paşi înceţi, cu ajutorul unui baston. Şi, în acelaşi timp, viaţa ei întreagă lua un aspect nou şi extraordinar. Atitudinea naţiunii, atât de multă vreme ostilă şi critică, se schimbase cu totul, în timp ce o transformare analogă se întâmplase şi în sufletul Victoriei.

Multe erau cauzele acestui rezultat; şi, mai întâi de toate, loviturile repetate pe care regina le primise în scurt timp în sentimentele ei. În 1878, principesa Alice, măritată în 1862 cu prinţul Ludovic de Hessa-Darmstadt, muri în împrejurări tragice. În anul următor, prinţul imperial, fiul unic al împărătesei Eugenia, de care Victoria se ataşase cu căldură de când cu catastrofa de la 1870, a fost ucis în

războiul împotriva zuluşilor. Regina pierdu, doi ani mai târziu, pe lordul Beaconsfield, în 1881; şi, în 1883, pe John Brown. În 1884, prinţul Leopold, duce de Albania, muri prematur, puţin timp după căsătoria sa.

În realitate, cupa durerilor era umplută; şi publicul care contempla pe această văduvă plângându-şi copiii şi apropiaţii, îi arăta o simpatie mereu în creştere.

Un eveniment petrecut în 1882 relevă şi întări sentimentele naţiunii. Într-o zi, la Windsor, în timp ce regina mergea de la tren spre trăsură, un tânăr, pe nume Roderick Maclean, trase asupra ei de la câţiva paşi distanţă. Un elev de la Eton lovi pe Maclean peste braţ înainte ca focul să pornească; nu se întâmplă nici o nenorocire şi vinovatul a fost numaidecât arestat. Acesta era ultimul din cele şapte atentate îndreptate împotriva vieţii reginei şi care, la intervale inegale, pe o perioadă de patruzeci de ani, se grupau într-un mod curios: toate atentatele, cu o singură excepţie, au fost comise de adolescenţi ale căror motive nu erau ucigaşe, deoarece nici unul, în afară de Maclean, nu se servise de un pistol încărcat. Aceşti tineri nenorociţi care, după ce îşi cumpăraseră bietele lor revolvere, le îndopau cu hârtie şi praf de puşcă şi alergau, siguri de a fi descoperiţi imediat, să le descarce în obrazul reginei, dădeau psihologilor o curioasă problemă de rezolvat. Dar deşi acţiunile şi mobilele lor au fost asemănătoare, destinul lor a fost foarte deosebit.

Primul, Eduard Oxford, care trase asupra reginei câteva săptămâni după măritişul ei, a fost acuzat de înaltă trădare, declarat nebun şi închis pe viaţă într-un ospiciu de nebuni. În aparenţă, această sentinţă n-a fost pe placul lui Albert; de fapt, doi ani mai târziu, când John Francis

comise acelaşi atentat şi fu şi el adus în faţa justiţiei pentru crimă de înaltă trădare, prinţul declară că nu putea fi vorba de ne-bunie. „Mizerabilul”, spunea el tatălui său, „nu e un nebun, ci un biet derbedeu. Sper că procesul său va fi desăvârşit cu cea mai mare fermitate”. Aşa a şi fost. Juriul împărtăşi părerea prinţului; noţiunea de nebunie a fost omisă; Francis, declarat vinovat de înaltă trădare, a fost condamnat la moarte, dar cum nu exista o dovadă că vruse să omoare sau să rănească pe regină, această sentinţă, după o lungă deli-berare între Ministrul de Interne şi judecători, a fost comutată într-o deportare pe viaţă.

După paragrafele legii engleze, aceste atentate, oricât de ridicule ar fi fost, nu puteau fi urmărite decât de directorul de justiţie al înaltei trădări. Dar, între faptul în sine şi groaznica pedeapsă ce o comporta acest fapt, era o lipsă de raport vădit grotesc; juriul, ştiind că un verdict de culpabi-litate implica o sentinţă capitală, trebuia să caute o scăpare declarând pe acuzat nebun şi nu culpabil; concluzie care, în orice caz, părea cea mai raţională.

De aceea în 1842, a fost votat un act ai cărui termeni condamnau orice atentat împotriva reginei la o depor-tare de şapte ani sau la o închisoare de trei ani sau mai mult, cu sau fără muncă silnică; vinovatul, conform liberei sentinţe a Curţii, „trebuind să fie biciuit în public sau în secret, cum va dori Curtea să indice, şi nu mai mult de trei ori”.

Cele patru atentate următoare au fost tratate aplicând noua lege. William Bean, în 1842, a fost condamnat la optsprezece luni de temniţă; William Hamilton, în 1849, a fost deportat pentru şapte ani; aceeaşi sentinţă a fost pronunţată în 1850 împotriva locotenentului Robert Pate

care o lovise pe regină cu bastonul, în Piccadilly. Singurul dintre aceşti delicvenţi, Pate era de vârstă matură; fusese ofiţer în armată, se îmbrăca după ultima modă şi, cum spuse prinţul, avea „în mod vădit mintea rătăcită”.

În 1872, un băiat de şaptesprezece ani, Arthur O’Connor, trase asupra reginei cu un revolver încărcat cu gloanţe false, aproape de palatul Buckingham; a fost numai-decât arestat de John Brown şi condamnat la un an închisoare şi la douăzeci de lovituri de baston. Pentru curajul arătat cu acest prilej, John Brown primi una din medaliile sale de aur.

În toate aceste procese, juriul a respins noţiunea de nebunie. N-a fost tot aşa cu atentatul lui Roderick Maclean, în 1882. De data asta, revolverul a fost încărcat şi marea indignare a publicului a fost şi mai vie de popularitatea în creştere a Victoriei. Procedura din ultimii patruzeci de ani a fost părăsită, şi Maclean a fost judecat pentru crimă de înaltă trădare. Rezultatul a fost cel aşteptat; juriul l-a declarat pe Maclean „nu culpabil, ci nebun”; şi prizonierul a fost închis într-o casă de nebuni „pe timpul cât va voi Majestatea Sa”.

Acest verdict avu o ciudată consecinţă. Victoria care de bună seamă îşi aducea aminte că Albert dezaprobase pe vremuri un verdict asemănător, dădu semnele unei vii nedumeriri: „Ce voia să spună juriul declarând că Maclean nu era vinovat? Culpabilitatea sa nu mai putea fi pusă la îndoială. Nu îl văzuse ea însăşi descărcând în ea pistolul?”

Zadarnic căutară a convinge pe Majestatea Sa că, după principiile legii engleze, nici un om nu poate fi declarat culpabil de o crimă atât timp cât intenţiile sale n-au fost dovedite. Victoria nu se lăsa convinsă. „Dacă aşa e legea,

spunea dânsa, legea trebuie schimbată”. Şi a fost de fapt schimbată. În 1883 a fost votat un proiect de lege ce modifica forma verdictului în caz de nebunie. Şi această anomalie buimăcitoare a rămas în cod până în zilele noastre.

Dar nu erau numai aceste sentimente de simpatie personală, născute din milă sau din indignare, ce apropiau pe regină de popor. Ajunseră în sfârşit să fie ambii de acord asupra afacerilor publice. Al doilea guvern al lui Gladstone n-a fost decât un şir de insuccese, şi se prăbuşi în ruşine şi dezastru. Liberalismul fu discreditat; şi Victoria observă cu bucurie că un număr tot mai mare dintre supuşii săi împărtăşeau neîncrederea pe care o avea ea însăşi faţă de miniştrii săi.

În timpul crizei Sudanului, starea de spirit populară a fost în perfectă comuniune cu aceea a reginei. Ea a fost printre primii care a cerut urgenţa unei expediţii la Kartum; şi, când s-a aflat moartea dezastruoasă a lui Gordon, ea a fost aceea care conduse corul vocilor acuzatoare şi furioase ce se ridicară împotriva guvernului. Înfuriată, ea trimise lui Gladstone o telegramă dură, şi nu cifrată ca de obicei ci deschisă; şi o publicitate întinsă a fost dată scrisorii de condoleanţe pe care o scrise către domnişoara Cordon şi în care îi acuza pe miniştri că nu o ascultaseră. Se asigură publicul că ea îl chemase pe lordul Hartington, Ministrul de Război, şi-i făcuse cele mai violente imputări. „M-a tratat ca pe un valet”, ar fi spus el unui amic. „De ce nu a chemat pe şeful servitorilor?” a fost întrebat el. „Oh! răspunse lordul Hartington, în aceste ocazii, şefii valeţilor găsesc mijlocul să se facă nevăzuţi.”

Dar veni şi ziua în care nu se mai putea ascunde nimeni; Gladstone, în sfârşit, se retrase. În ultima lor între-vedere,

Victoria îl primi cu blândeţea ei obişnuită, dar după îndeplinirea formalităţilor indispensabile, ea nu-i adresă decât o singură remarcă personală; îi spuse că, fără îndoială, „domnul Gladstone avea acum nevoie de odihnă”. În 1874, într-o întrevedere asemănătoare, regina îi spuse că îl soco-tea drept un apărător al tronului. Îşi aduse aminte cu regret, dar îşi notă schimbarea fără surprindere. „Spiritul şi opiniile ei, notă el mai târziu în jurnalul său, au fost de atunci încolo ciudat de falsificate, schimonosite”.

Gladstone putea judeca astfel, dar majoritatea naţiunii nu îi împărtăşea de fel părerea. La alegerile generale din 1886, s-a văzut clar că politica Victoriei era aceea a aspiraţiilor ţării; delatorii de la guvern au fost „zvârliţi în beznele din afară”, şi lordul Salisbury a fost adus la putere. Victoria a fost adânc satisfăcută. Un vânt de nădejde, nou şi neaşteptat, suflă cu putere peste viaţa ei, înteţind focul energiilor ei naturale. Îi modifică deodată tot tabietul vieţii.

Părăsind îndelungata izolare, pe care stăruinţele lui Disraeli n-o întrerupsese decât pentru scurtă vreme, ea se năpusti în hora unei serii de activităţi sociale: apăru la recepţiile Curţii, la parăzi militare, la concerte; puse piatra fundamentală la mai multe monumente; se duse la Liverpool spre a inaugura o expoziţie internaţională şi parcurse străzile în trăsură, pe o ploaie torenţială, în mijlocul aclamaţiei mulţimii.

Încântată de primirea ce i se făcea pretutindeni, îşi luă rolul în serios. Vizită oraşul Edinburg, care răspunse ca un ecou aclamaţiilor de la Liverpool şi chiar îl depăşi. La Londra, inaugura cu mare pompă expoziţia Indiilor şi coloniilor din South Kensigton. În acea zi, ceremonialul a fost cu deosebire minunat; trompetele vestiră sosirea

reginei; urmă imnul naţional; şi regina, aşezată pe un tron de aur ciocănit, răspunse ea singură discursurilor ce i-au fost adresate, apoi, ridicându-se, înaintă pe podium cu o regală majestate, într-o serie de reverenţe de o graţie suverană şi studiată şi mulţumi adunării care o aclama.

Anul următor a fost al cincizecilea al domniei ei. Splendida aniversare a fost sărbătorită în iunie, cu o pompă solemnă. Victoria, înconjurată de cei mai mari demnitari ai imperiului şi escortată de un strălucitor cortegiu de prinţi şi regi, se duse în mijlocul mulţimii entuziaste a capitalei ei, să mulţumească Domnului, la mănăstirea de la Westminster. În acest ceas de triumf, ultimele rămăşiţe ale dezacordului şi antipatiei au fost şterse. Regina a fost salutată ca o mamă a poporului ei şi ca o personificare simbolică a măreţiei ei imperiale, şi ea răspunse acestui îndoit salut cu toată pasiunea ce-i stăteau în obicei. Anglia, poporul Angliei, asta o ştia, era al ei, îi aparţinea cu adevărat printr-o minune tainică şi totuşi foarte simplă. Exaltare, afecţiune, gratitudine, recunoştinţă profundă, orgoliu fără limită, acestea erau sentimentele ei. Dar mai avea în sufletul ei şi o altă emoţie, ce dădea culoare şi vigoare restului: era fericită. După atâta vreme, îi revenise fericirea; o fericire incompletă, poate, o fericire gravă, dar autentică şi sigură şi de care inima ei, care pierduse obişnuinţa, se simţea încălzită. Când, la sfârşitul ceremoniei, a fost întrebată cum se simţea, ea răspunse:

— Sunt foarte obosită, dar foarte fericită.

III

Astfel, după oboselile şi furtunile zilei, veni un lung crepuscul, blând, senin, aurit de glorie. Căci o atmosferă, până atunci necunoscută, de succes şi adorare, încercui ultimii ani ai Victoriei. Propriul ei triumf era ca o firmă şi un sumar al unui triumf mult mai mare: apogeul unui întreg popor. Nimic în istoria Angliei nu egalează solida splendoare a decadei ce desparte cele două jubileuri ale Victoriei, înţeleptele sfaturi ale lordului Salisbury păreau că aduc naţiunii nu numai bogăţia şi puterea, dar şi securitatea; ţara începu să guste cu o liniştită siguranţă deliciile unei grandori bine stabilite. Şi, tot astfel, făcu şi Victoria. Nu făcea şi ea parte din instituţie? Nu era ea ca o mobilă esenţială, un vast şi magnific bufet în această imensă sală de lux? Fără ea, acest greoi şi copios festin din 1890 ar fi pierdut calitatea lui distinctivă, suita bine ordonată a mâncărurilor simple şi substanţiale, şi această strălucire, pe etajere, a grelei argintării pe jumătate ascunse în umbră.

Propria existenţă se armoniza din ce în ce mai mult cu anturajul, încet, încet, imperceptibil, Albert se trăgea înapoi; nu că era uitat, uitarea era cu neputinţă, dar golul pe care îl lăsase la plecarea lui devenea mai puţin chinuitor şi chiar mai puţin sesizabil. Victoria ajunse să se plângă de timpul rău, fără a mai adăuga că scumpul ei Albert spunea mereu: „Nu putem schimba nimic”. Mergea până acolo încât savura un bun dejun fără a mai spune că „scumpului Albert” i-ar fi plăcut ouăle fierte. Şi, pe măsură ce imaginea prinţului se ştergea, locul era ocupat de Victoria însăşi. După ce se învârtise atât timp împrejurul unui obiect exterior, acum îşi plasa centrul în interiorul ei. Nu putea fi altfel; totul o împingea în această direcţie: poziţia în familia ei, funcţiile ei de suverană, ireductibilul ei simţ al datoriei. Personalitatea ei îşi proclama drepturile.

Vârsta se adăuga rangului spre a face din ea un obiect de veneraţie. Şi caracterul ei, revelat în sfârşit în toată plenitudinea, se impunea tuturor prin efortul conştient al unei voinţe imperioase.

Puţin câte puţin, se ştergeau vestigiile dominaţiei lui Albert. La Curte, rigoarea doliului slăbise. Şi, când regina trecea prin Hyde Park, în trăsură deschisă, urmată de scoţienii ei, guvernantele măsurau cu privirea, cu un interes pătimaş, funda de catifea violetă care invada din ce în ce mai mult mantia cu capişon ale cărui zorzoane negre se agitau la fiecare salut al reginei.

În familia ei autoritatea Victoriei era cea mai puternică. Toţi copiii erau căsătoriţi. Numărul descendenţilor ei sporea cu repeziciune: mai multe căsătorii avuseră loc şi printre nepoţii ei; în clipa morţii ei, nu număra mai puţin de treizeci şi şapte de strănepoţi. Un tablou al timpului reprezintă familia regală adunată în unul din marile saloane de la Windsor; se văd mai mult de cincizeci de persoane strânse împrejurul străbunicei imperiale.

Exercita asupra tuturor o influenţă suverană; se interesa cu pasiune de tot ce se întâmpla celor tineri; şi-i trata pe cei mai vârstnici ca şi cum ar fi încă copii. Prinţul de Walles, în special, avea de mama lui o teamă respectoasă. Ea îl împiedecase cu încăpăţânare să se amestece în treburile guvernului; şi se ocupase deci cu alte jocuri. Nu se putea nega, fireşte, că se amuza, dar aceasta departe de ochii reginei; în faţa ei, în prezenţa ei temută, acest om atât de puternic şi viril, suferea o eclipsă nenorocită. Într-o zi, la Osborn, ajunse cu întârziere la un dineu; nu era din vina lui, dar a fost văzut, ascuns în dosul unei columne, ştergându-şi fruntea de sudoare şi căutând să-şi adune tot curajul înainte de a se duce s-o caute pe regină. Ea îl primi

cu un salut uscat, după care se duse să se ascundă în dosul unei alte coloane până la sfârşitul reuniunii; avea atunci mai mult de cincizeci de ani.

Activitatea familială a Victoriei trebuia în mod inevitabil să încalce domeniul politicei înalte; mai ales când era vorba de interesele fiicei sale mai mari, principesa moştenitoare a Prusiei. Prinţul moştenitor, care profesa opinii liberale, suferea puternic influenţa soţiei sale. Erau amândoi urâţi de Bismark care declara cu o grosolană emfază că englezoaica şi mama ei erau un pericol pentru Statul prusian. În 1888, la urcarea pe tron a prinţului moştenitor, ura a fost şi mai înveninată. O criză violentă izbucni în urma unor anumite complicaţii de familie. Una din fiicele proaspetei împărătese se logodise cu prinţul Alexandru de Battenberg, pe care osti-litatea ţarului îl obligase de curând să părăsească tronul Bulgariei. Victoria, ca şi împărăteasa, aprobau din inimă această uniune.

Prinţul Alexandru avea doi fraţi, dintre care cel mai vârstnic se căsătorise cu o altă fiică mai mică a reginei; cel mai tânăr o luase pe propria ei fiică, principesa Beatrice. Ea era foarte ataşată de aceşti doi tineri frumoşi, şi era fermecată la gândul că şi al treilea, – după părerea ei, cel mai frumos – va deveni şi el un membru al familiei ei. Dar, din nefericire, Bismark se opunea acestui proiect. Îi era teamă ca măritişul principesei de Prusia cu ex-regele Bulgariei să nu întărâte Rusia împotriva Germaniei. Bunele raporturi ale celor două imperii se aflau chiar la temelia politicii sale externe, şi declară că această căsătorie nu va avea loc.

O luptă furioasă începu între împărătească şi cancelar. Victoria, care nutrea pentru duşmanul fiicei sale o ură

neîmpăcată, veni la Charlottenburg ca să ia parte la bătălie.

Bismark, cu luleaua în gură şi halba în mână, îşi expunea temerile sale mârâind: „Scopul reginei Angliei, spunea el, e vădit politic: vrea să bage zâzanii între Rusia şi Germania; şi e probabil că va reuşi”. Şi adăugă: „În chestiunile de familie, n-are obiceiul să fie contrazisă; ar fi capabilă să îşi aducă preotul în poşetă, logodnicul în geamantan, şi căsătoria s-ar face pe loc”.

Dar omul de fier şi de sânge nu se lăsa bătut atât de repede. Solicită reginei o întrevedere particulară. Detaliile convorbirii lor nu ne-au parvenit; tot ce ştim este că Victoria înţelese ce însemna rezistenţa unui om atât de formidabil şi făgădui să întrebuinţeze toată influenţa spre a împiedica această căsătorie. Logodna a fost ruptă; şi în anul următor, prinţul Alexandru de Battenberg se uni cu domnişoara Losinger, actriţă a teatrului Curţii din Darmstadt.

Dar aceste penibile incidente erau rare. Victoria îmbătrânea; nu-l mai avea pe Albert spre a o îndruma, nu mai era Beaconfield spre a-i aprinde imaginaţia. Era cu totul dispusă să lase în seama lordului Salisbury spinoasele pro-bleme politice spre a-şi concentra energia în chestiuni ce o atingeau mai de-aproape şi unde controlul ei se exercita fără contestaţii. Casa ei, Curtea, monumentele de la Balmoral, ogrăzile lăuntrice şi grajdurile de la Windsor; îndatoririle ei în societate, supravegherea detaliilor infinite ale rutinei cotidiene, toate acestea ocupau acum mai mult loc în viaţa ei ca înainte. Existenţa ei se scurgea cu o minuţioasă punctualitate, întrebuinţarea fiecărui minut era fixat cu grijă dinainte. Totul părea imuabil: datele călătoriilor ei la Osborn, la

Balmoral, în sudul Franţei, la Windsor, la Londra, nu se schimbau de fel de la un an la altul. Ea cerea celor din jurul ei o precizie riguroasă în toate detaliile; şi dădea de urma oricărei infracţiuni cu un simţ aproape supranatural. Puterea personalităţii ei era atât de mare încât cele mai mici dorinţe ale ei păreau, firesc, ordine cărora cu greu puteai să nu te supui.

Totuşi, se întâmpla câteodată ca cineva să nu fie tocmai punctual; şi lipsa de punctualitate era păcatul fără izbăvire. Atunci izbucnea supărarea reginei, formidabila ei supărare. Şi nimeni nu se mai mira atunci că era fiica ducelui de Kent.

Dar aceste vijelii, teribile atât cât durau, nu durau de fel; şi deveneau din ce în ce mai rare. Reîntoarcerea fericirii făcuse să ţâşnească din inima îmbătrânită a reginei un izvor de bunăvoinţe amabile. Zâmbetul, atât de rar pe vremuri peste trăsăturile feţii ei întunecate, apărea acum cu o vie plăcere; ochii albaştrii străluceau; întregul obraz care avea în timpul odihnei un ce inexpresiv şi pleoştit, se lumina, se îndulcea şi se-mpodobea cu o gingăşie de neuitat. Căci, în ultimii ani ai vieţii ei, era în amabilitatea Victoriei un farmec care lipsise chiar în vivacitatea pripită a tinereţii ei. Fascina pe toţi acei ce se apropiau de dânsa. Nepoţii ei o adorau; doamnele ei de onoare o serveau cu închinăciuni şi dragoste. Onoarea de a îndeplini o funcţie pe lângă ea compensa tot felul de neplăceri: monotonia existenţii de la Curte, oboseala de a sta în picioare, necesitatea de a observa cu o atenţie supraomenească toate amănuntele spaţiului şi ale timpului. Uitai, îndeplinind aceste minunate îndatoriri, că te dureau picioarele pentru că ai parcurs nesfârşitele coridoare de la Windsor sau că frigul de la Balmoral învineţea braţele goale. Dar mai mult ca orice, ceea ce făcea acestei misiuni

delicioase, era interesul pe care îl dădea regina oricărui lucru ce-i atingea anturajul. Nimic nu putea potoli pasiunea ei pentru banalităţile confortabile, pentru efuziunile sentimentale cu dată fixă, pentru toate crizele infime ale vieţii domestice; familia ei, oricât de vastă era, nu-i ajungea; se interesa, ca o confidentă grăbită, de chestiunile din menajul doamnelor ei de onoare; solicitudinea ei nu se mulţumea cu atât; regina o întindea şi asupra personalului palatului; chiar femeile de serviciu şi slujnicele de la bucătărie făceau obiectul anchetelor ei, şi dânsa nu le precupeţea simpatia când iubiţii lor erau numiţi într-un post îndepărtat sau când mătuşile lor sufereau de vreun reumatism acut.

În acelaşi timp însă distincţiile de rang erau observate cu meticulozitate. Numai prezenţa reginei asigura respectul, dar, de altfel, toată eticheta Curţii domnea despo-tic; acest cod complicat nu slăbise cu nimic de pe vremea când îl obliga pe lordul Melbourne să se aşeze înţepenit pe canapea şi grupa musafirii împrejurul mesei rotunde.

În fiecare seară, în faţa şemineului, carpeta regală îşi întindea pentru ochii profanilor, pătratul ei glorios şi inaccesibil sau, poate, spre groaza asistenţilor, momea pe câte un imprudent până la marginea prăpastiei ei. Regina, când sosea momentul, se apropia de musafirii ei; erau mânaţi, unul după altul, aproape de dânsa; şi în timp ce dialogurile se desfăşurau în constrângere şi apăsare, restul adunării rămânea imobilă, fără a rosti un cuvânt. Severitatea etichetei nu se îndulcea decât într-un singur punct. În timpul celei mai îndelungate părţi ale domniei ei, era o strictă regulă ca, în audienţele lor la regină, miniştri să stea în picioare. O singură dată, lordul Derby, pe atunci prim ministru, primit în audienţă, de regină, cum se sculase de la pat după o grea boală, considera că Victoria

i-a arătat un mare semn de favoare, spunându-i cât regreta de mult că nu îl putea ruga să se aşeze. Mai târziu, într-o clipă de vie expansiune, ea oferi într-o zi, un scaun lui Disraeli, care suferea de gută; a crezut de cuviinţă să refuze acest privilegiu. Către sfârşitul domniei ei, totuşi, regina ceru d-lui Gladstone şi lordului Salisbury să ia loc.

Câteodată un concert, o operă, o comedie, întrerupea solemnitatea recepţiilor. Când scăpă regina de tirania doliului ei, ea reîncepu, după treizeci de ani, să cheme la Windsor companii teatrale. Urmărea aceste spectacole cu o vie animaţie. Adora teatrul; nimic nu o amuza mai mult decât o intrigă bine condusă, dar ceea ce prefera mai mult, era o farsă bună. Atentă la orice se petrecea pe scenă, ea urmărea cu o naivitate copilărească, desfăşurarea acţiunii. Sau afecta aere de superioritate şi izbucnea la deznodământul piesei: „Ei! Nu v-aţi aşteptat la asta, nu-i aşa?”. Simţul comicului era la ea primitiv şi viguros. Se numărase odinioară printre cei puţini care înţelegeau glumele prinţului consort; şi, mai târ-ziu, putea râde cu hohote, în intimitate, de cine ştie ce şotie: ticul unui ambasador, sau pasul greşit al vreunui ministru ignorant. De cum venea comicul subtil, plăcerea ei scădea; dacă mergea paralel cu inconvenabilul, primejdia devenea gravă. Nu îşi putea permite nimeni în acest domeniu cea mai uşoară libertate, fără să-şi aducă după sine cea mai grea dezaprobare a reginei; şi a spune o necuviinţă era cea mai mare libertate pe care şi-o putea lua cineva. Atunci Majestatea Sa lăsa în jos colţurile gurii; ochii ei bulbucaţi aruncau priviri mirate şi fixe; întreaga ei ţinută trăda un dezgust îngrozitor. Vinovatul, tremurând, se scufunda în tăcere şi masa consternată auzea căzând de pe buzele regale teribilul: „Asta nu ne amuză”. După aceea regina făcea remarca pentru cercul ei intim, că se

temea că glumeţul „nu e discret”. Aceasta era o condamnare fără drept de recurs.

Gusturile ei estetice nu se schimbaseră de fel, de pe vremurile lui Mendelsohn, Landseer şi Lablache. Tiradele operei italieneşti o mai încântau încă; şi, în dueturile la pian, ea nu pretindea nimic mai puţin decât perfecţiunea.

În pictură, părerile ei nu variau. Sir Edwin Landseer era fără pată. Manierele lordului Leighton o impresionau mult; cât despre Watts, acesta îi inspira o profundă neîncredere. Din când în când, ea comanda câte un portret în gravură a câtorva membri ai familiei regale. Ea ordona să i se prezinte schiţele, le controla cu minuţiozitate, arăta artistului erorile sale, îi indica mijloacele de a le îndrepta; şi, invariabil, artistul recunoştea că observaţiile reginei au fost cele mai juste.

Literatura o interesa mai puţin. Îl preţuia pe lordul Tennyson; şi, cum prinţului îi plăcuse George Eliot, ea răsfoi Middlemarch, care o dezamăgi. Dar se poate crede că gusta mult scrierile unei alte scriitoare, Maria Corelli, ale cărei romane se bucurau pe vremuri de o mare popularitate în mica burghezie engleză. Iată ce îi plăcea reginei în materie de lectură.

O singură dată, totuşi, curiozitatea i-a fost atrasă de o publicaţie pe care n-o putea ignora; Reeve edită Memoriile de Greville, pline de informaţii istorice de cea mai mare importanţă, dar ticsite de descrieri foarte puţin măgulitoare despre George IV, William IV şi alte personagii regale. Victoria citi cartea şi a fost îngrozită: „Asta e o carte înspăi-mântătoare şi scandaloasă. Nimic mai oribil şi nedemn decât indiscreţia lui Greville, nedelicateţea lui, ingratitudinea faţă de prietenii săi, lipsa de credinţă şi de

loialitate faţă de suveranul său”. Ea scrise lui Disraeli că, după părerea ei, era foarte important de a se cenzura şi a se discredita cu seve-ritate această lucrare. Şi adăuga: „Tonul cu care vorbeşte despre regi nu se aseamănă cu nimic de ce s-a auzit până acum, chiar în istorie; nici o defăimare n-ar fi suficientă”. Reeve care editase această „carte groaznică”, îşi avea şi el o bună parte din mânia regală; sir Arthur Helps a fost însărcinat să-i exprime adânca nemulţumire a reginei. Dar Reeve nu modifică nimic.

— Regina, îi spuse sir Arthur, crede că această lucrare discreditează regalitatea.

— Nicidecum, răspunse Reeve; dimpotrivă, o slă-veşte arătând contrastul între prezenta regalitate şi cea trecută.

Această dibace apărare n-avu nici un efect asu-pra Victoriei; şi când Reeve se retrase din treburile publice, nu primi titlul de cavaler la care uzanţa îi dădea dreptul. Dacă ar fi ştiut regina câte pasaje caustice cu privire la ea însăşi suprimase în linişte Reeve din Memorii, i-ar fi fost aproape recunoscătoare, dar atunci, ce ar fi gândit ea despre Greville? Imaginaţia se fereşte s-o conceapă. Cât despre lucrările mai recente cu privire la acelaşisubiect, ne temem că regina le-ar fi judecat „puţin discrete”.

Dar răgazurile acestei vieţi active treceau în genere cu recreaţii mai puţin imateriale ca studiul literaturii şi aprecierile artistice. Victoria nu dispunea numai de o mare avere; moştenise o cantitate imensă de mobile, de bibelouri de porţelan, de argintării, de tot soiul de obiecte de preţ. În decursul îndelungatei sale vieţi, ea îşi sporise colecţiile prin cumpărături continue; dealtfel, fluvii de cadouri curgeau spre dânsa din toate colţurile lumii. Ea

supraveghea aceste bogăţii cu o grijă constantă şi minuţioasă; ea le contempla, le rânduia, şi toate aceste detalii îi făceau o plăcere intimă. Instinctul de colecţionar are rădăcini adânci în firea omului; era şi mai întărit la Victoria prin două trăsături esenţiale ale caracterului ei: sentimentul intens pe care îl avusese întotdeauna despre propria ei personalitate şi aspiraţia ei mereu în creştere, mereu tot mai obsedantă a solidului, imuabilului, a tot ce-i dădea iluzia unui zid de apărare împotriva asalturilor timpului. Când îşi contempla imensitatea bunurilor ei, sau, mai exact, când îşi privea o porţiune, aleasă după capriciul ei, şi savura într-un fel meritele individuale ale fiecărui obiect, se vedea ea însăşi oglindită în acele lucruri în mii de faţete; se simţea parcă miraculos multiplicată la infinit; şi inima ei se bucura. Lucrurile erau ceea ce trebuiau să fie. Dar, din păcate, totul trece, totul se preface în pulbere, totul piere; serviciile de Sevres se sfărâmă, chiar vasele de aur se rătăcesc în mod neexplicabil; şi chiar tu însuţi, cu toate amintirile şi toate experienţele, te schimbi, te ştergi, te dizolvi... Nu, nu, asta nu putea fi, asta nu va fi! Nu putea exista nici schimbare, nici pierdere; totul era nestrămutat, trecutul, prezentul, şi ea însăşi mai mult decât orice. Astfel, femeia tenace, veghind peste tezaurele ei, le declara nemuritoare cu toată puterea sufletului ei. Nu se resemna a pierde nici o amintire, nici un ac de gămălie.

Dădea ordine ca nimic să nu se arunce, şi nimic nu se arunca. Şi acolo, în sertare nenumărate, în nenu-mărate dulapuri, se odihneau rochiile purtate şaptezeci de ani; şi nu erau numai rochiile: blănurile, mantiile cu volane, manşoanele, umbreluţele de soare, pălăriile, totul era complet, rânduit şi catalogat în ordine. Un mare dulap era consacrat păpuşilor; în cabinetul de porţelanuri de la Windsor o masă specială era încărcată cu paharele

copilăriei ei şi copilăriei copiilor ei. Momentele trecutului o înconjurau din toate părţile, adunate în chip prodigios. Nu exista o masă care să nu fie acoperită de fotografiile părinţilor ei; portretele lor la toate vârstele, atârnau pe pereţi; piedestalele susţineau chipurile lor cioplite în marmură; statuete de aur sau de argint eternizau formele lor pe etajere. Morţii continuau să trăiască în preajma ei, în porţelan, pe sticla miniaturilor sau în cadrul imenselor portrete în ulei în mărime naturală. Un John Brown în aur masiv se înălţa pe masa de scris. Câinii şi caii favoriţi ai reginei, de acum înainte nemuritori, se îngrămădeau la picioarele ei; Sharp, în argint aurit, domina faţa de masă; Boy şi Boz erau întinşi unul lângă altul printre bronzul şi florile mereu proaspete. Dar nu era de ajuns să faci să dureze în piatră sau metal cele mai mici borne ale trecutului; dispoziţia obiectelor, ca şi obiectele în sine, trebuiau să fie imuabile; nu putea fi adăugat nimic, nu se putea schimba nimic. Nici un creton nu varia; nici un covor, nici o perdea nu era înlocuită; dacă o stofă era prea uzată, era reprodusă cu o exactitudine care înşela ochiul cel mai pătrunzător. Nici un tablou nu putea fi suspendat pe zidurile de la Windsor, deoarece acelea care erau atârnate până atunci fuseseră fixate de Albert ale cărui decizii erau pentru vecie. Chiar deciziile Victoriei nu erau mai efemere. Pentru mai multă siguranţă, se cerea ajutorul fotografului. Fiecare obiect posedat de regină era astfel reprodus în mai multe aspecte. Aceste fotografii erau supuse Majestăţii Sale; şi, după ce le aproba, erau lipite în albume cu bogată legătură. Lângă fiecare fotografie o notiţă indica numărul obiectului, numărul camerei în care era plasat, locul exact ce-l ocupa. Astfel, destinul acestor lucruri era irevocabil pecetluit; nu se vor mai clinti de la locul lor, nu se vor mai schimba. Şi Victoria, ocupată mereu să revadă, să răsfo-iască, să mediteze

asupra acestor volume monstruoase din interminabilul catalog, avea o îndoită plăcere să îşi ima-gineze că puterea ei oprea goana eternă a universului.

Astfel acest gust al colecţiilor sporea mereu la regină; se exercita în domenii din ce în ce mai variate, devenea din ce în ce mai instinctiv şi mai profund; ajunsese să devină unul dintre cele mai dominante resorturi ale acestei stranii existenţe. Şi nu numai obiecte şi gânduri colecţiona Victoria, mai erau şi stări sufleteşti şi modalităţi de viaţă. Făcea colecţii de sărbători, de aniversări de naştere, de căsătorii, de comemorări de morţi; fiecare din aceste evenimente reclamau sentimente indicate care, la rândul lor, se exprimau printr-o ceremonie particulară; aceste ceremonii vesele sau funebre erau invariabile ca tot restul: făceau parte din colecţie. Într-o zi anumită, de pildă, se cuvenea să împrăştie flori pe monumentul lui John Brown, la Balmoral; şi data plecării anuale în Scoţia depindea de această serbare funerară. În mod natural, moartea era centrul acestor orgii comemorative, moartea, ultimă dovadă a fragilităţii umane. Şi nu putea fi chiar moartea umilită prin forţa amintirilor, aducând aminte la infinit, cu destulă pasiune şi vigoare, eternitatea iubirii? De aceea ordona regina să se pună la căpătâiul tuturor paturilor în care dormea, la dreapta, peste pernă, sub o coroană de nemurire, o fotografie a lui Albert pe patul de moarte. La Balmoral, unde se îngrămădeau atâtea suveniruri, monumentele amintirii se întindeau din belşug şi solid.

Obeliscuri, piramide, mausolee, statui, bănci de granit dovedeau funebrele devotări ale reginei. Acolo, de două ori pe an, a doua zi după sosirea ei, făcea un pelerinaj solemn de inspecţii şi meditare. Acolo, la 26 august, ziua naşterii lui Albert, regina, familia, Curtea, servitorii, arendaşii pământurilor ei se adunau la picioarele statuii

prinţului în costum scoţian şi, într-o solemnă tăcere, beau pentru memoria mortului. În Anglia, dovezile de amintire se răspândeau nu mai puţin. Nu era zi care să n-aducă un adaus la ansamblul multiform de memoriale; era o statuetă în aur de Ross, cântăreţul din cimpoi, sau un grup de marmură, în mărime naturală, al Victoriei şi-al lui Albert în costume din Evul Mediu, cu acest citat pe soclu:

Allured to better worlds and led the way.[29]

Şi mai era la Osborn, într-un boschet, o placă de granit: Waldmann, micul basset favorit al reginei Victoria, adus de ea de la Baden în 1872; mort la 11 Iulie 1881.

Când era Curtea la Windsor, regina vizita aproa-pe în fiecare zi marele mausoleu de la Fragmore, mereu înfrumuseţat şi îmbogăţit. Dar mai era un alt sanctuar, mai secret, şi nu mai puţin sacru. Apartamentele pe care le ocupase Albert în castel rămâneau pentru totdeauna închise şi ferite de orice priviri; numai câţiva rari privilegiaţi pătrundeau acolo. Totul rămăsese intact de la moartea prinţului; numai Victoria, dedată cu totul misterioasei ei devoţiuni, ordonase ca straiele soţului ei să fie în fiecare seară întinse din nou pe pat şi în fiece seară, ca şi când ar mai fi în viaţă, apa să fie pregătită la lavoar; şi acest rit scrupulos a fost respectat timp de patruzeci de ani.

Astfel se exercita cultul intim. Şi întotdeauna carnea era roaba duhului: întotdeauna îndelungatul lucru cotidian

[29] Au descoperit lumi mai bune şi au arătat drumul – în limba engleză (n.red.)

arăta că Victoria era dedicată datoriei şi credincioasă idealului morţii.

Dar, puţin câte puţin, sacrificiul devenise o plăce-re. Exerciţiul funcţiilor publice convenea acestei firi atât de subminată de energie; dragostea de muncăpe care o resim-ţise Victoria din tinereţe, se afirma cu o vigoare nouă; la bătrâneţile ei, a fi scutită de hârtii private şi mape oficiale, ar fi fost pentru ea nu o uşurare, ci un martiriu.

Astfel, cu toate suspinele miniştrilor surmenaţi, întregul mecanism guvernamental continua să treacă prin mâinile ei până la sfârşit. Nu era totul. Vechi obiceiuri voiau ca o sumedenie de tranzacţii oficiale să nu fie valabile decât prevăzute cu o semnătură autografă de-a reginei; şi cu aplicarea acestei mecanice semnături regina îşi pierdea o mulţime de timp. Ea nu manifesta nici o dorinţă să-şi uşureze această datorie. Dimpotrivă; din proprie alegere, ea reîncepu să semneze cu mâna brevetele ofiţerilor, datorie de care un act al parlamentului o scăpase şi de la care se abţinuse multă vreme. Ea nu voia să admită niciodată că s-ar fi putut servi de o ştampilă. Cel mult, în faţa acestor întârzieri insuportabile pricinuite de acest sistem străvechi, admise să fie de ajuns aprobarea ei verbală pentru o serie de documente. Fiecare hârtie îi era citită cu glas tare; şi după terminarea lecturii spunea: „Aprobat”. Adeseori rămânea ore întregi în faţa bustului lui Albert şi repeta: „Aprobat”, la intervale regulate. Cuvântul dădea un sunet majestos, căci glasul subţire şi argintiu al copilăriei ei devenise un profund şi puternic contralto.

IV

Ultimii ani ai Victoriei se scurseră într-o apoteoză. În ochii uimiţi ai supuşilor ei, ea devenise un fel de divinitate cu nimbul celei mai pure glorii.

Orice critică amuţise; defectele pe care oricine le-ar fi criticat cu douăzeci de ani mai devreme erau în genere ignorate. Abia se băga de seamă că naţiunea era imperfect reprezentată de către idolul său.

Totuşi, nimic nu era mai cert. Marile schimbări ce făcuseră din Anglia de la 1837, Anglia din 1897, n-avuseseră nici o influenţă asupra reginei. Imensa dezvoltare industrială a cărei semnificaţie o înţelesese atât de bine Albert, minunata mişcare ştiinţifică a cărei importanţă o simţise, rămăse-seră literă închisă pentru Victoria. Ea nu îşi schimbase cu nimic concepţia despre univers, despre locul omului în univers şi despre toate problemele minunate ale naturii şi filosofiei. Religia ei era tot aceeaşi pe care o învăţase de la baroana Lehzen şi ducesa de Kent. Şi în acest domeniu e de presupus că opiniile lui Albert ar fi influenţat-o. Căci Albert, în materie religioasă, avea idei înaintate. Nu credea în demoni şi nutrea îndoieli cu privire la unele miracole.

Însuşi Stockmar, într-un remarcabil memoriu cu privire la educaţia prinţului de Walles, îndrăznise să spună că „dacă copilul ar trebui să fie crescut în credinţa anglicană" era poate în conformitate cu spiritul veacului să nu i se predea religia „cu doctrinele supranaturale ale creştinismului". Asta însemna să meargă prea departe şi prinţii au fost crescuţi într-o scrupuloasă credinţă; orice altă educaţie ar fi amărât-o pe Victoria, deşi nu avea despre creştinism noţiuni prea precise. Dar firea ei, atât de lipsită de subtilitate şi ima-ginaţie, avea o repulsie instinctivă faţă de rafinamentul exta-tic al înaltei Biserici; şi se simţea

mult mai la largul ei în simpla credinţă a Bisericii presbiteriene a Scoţiei. Era de prevăzut.

Lehzen era fiica unui pastor luteran; şi sunt multe puncte comune între luterani şi presbiterieni. Mulţi ani, doctorul Norman Macleod, inocent pastor scoţian, a fost principalul duhovnic sufletesc al reginei; şi, când i-a fost răpit, ea găsea o mare reconfortare în micile discuţii asupra vieţii şi a morţii cu locuitorii de la Balmoral. Mila ei, absolut sinceră, se complăcea în înţeleptele îndemnuri ale bătrânului John Grant şi-i plăceau maximele cucernice ale doamnei Farquharson. Găsea în ele calităţi pe care, la paisprezece ani, le preţuise atât de mult în Expunsrea Evangheliei după Sfântul Matei de episcopul de Chester; totul era limpede şi pe înţeles, plin de adevăr şi de bune sentimente. Victoria, care avea să dea numele ei epocii maşinilor şi-a lui Darwin, nu merse niciodată mai departe.

Tot astfel rămase departe de mişcarea socială a timpului ei, inaccesibilă micilor sau marilor prefaceri.

În timpul tinereţii şi maturităţii ei, nu se fuma în societatea bună; şi, atât cât trăi, nu acceptă acest obicei. Zadarnic se plângeau regii; în van, episcopii şi ambasadorii invitaţi la Windsor erau forţaţi să se întindă cu trupul pe jos în camera lor spre a fuma la gura sobei; nimic nu făcu să fie ridicată interdicţia. Ar fi părut natural ca o regină să îşi dea sprijinul uneia dintre cele mai importante reforme ale epocii, adică la emanciparea femeilor; din contra, Victoria se înfuria de câte ori auzea vorbindu-se de aşa ceva. În 1870, aruncându-şi privirea pe un reportaj al unei adunări în favoarea sufragiului femeilor, lăsă să-i izbucnească mânia într-o scrisoare către domnul Martin. „Regina”, spunea ea, „doreşte mult să înroleze pe toţi acei care ştiu să vorbească sau să scrie în lupta împotriva acestei

vinovate nebunii ce e numită «drepturile femeii» şi a tuturor ororilor ce o întovărăşesc; bietul sex slab uită orice sentiment feminin, orice simţ de cuviinţă. Lady XX ar merita o bună bătaie la dos."

Acest subiect prilejuieşte reginei atâta enervare încât nu se poate stăpâni. Dumnezeu a creat pe femeie deosebit de bărbat; să rămână deci fiecare la locul său. Tennyson a scris în Principesa versuri admirabile despre diferenţa dintre bărbat şi femeie. „Femeia ar deveni fiinţa cea mai urâtă, cea mai ţicnită, cea mai respingătoare, dacă i s-ar permite să îşi piardă sexul; şi ce ar deveni această protecţie pe care bărbaţii sunt chemaţi s-o acorde femeilor? Regina e sigură că doamna Martin va fi de părerea ei." Argumentul nu admitea replică: doamna Martin era de părerea reginei. Şi totuşi ideea molipsitoare străbătea lumea.

Dar mai este un domeniu în care Victoria e considerată că nu a înţeles spiritul timpului. Multă vreme, istoricii Curţii şi politicienii politicoşi au lăudat-o pe regină că a păstrat o atitudine corectă faţă de constituţie. Asemenea elogii nu par de fel justificate. În ultimii ei ani de viaţă, Victoria vorbea deseori cu regret de conduita sa cu privire la doamnele de onoare şi dădea a înţelege că timpul o făcuse mai cuminte. Dar, în realitate, nu se observă în tot cursul vieţii ei să fi schimbat mare lucru în felul de a vedea şi a aplica chestiunile constituţionale. Acest spirit domestic şi personal care o împinsese să rupă negocierile cu Peel, e sensibil egal cu ura ei împotriva lui Palmerston, în ameninţările de abdicare cu care îl plictisea pe Disraeli, în dorinţa ei de a dispune să fie urmărit ducele de Westminster, deoarece asistase la o adunare de protest împotriva atrocităţilor bulgare. Nu se poate, într-adevăr, afirma că facultăţile ei intelectuale au fost în măsură să

sesizeze principiile complexe şi delicate ale Constituţiei care suferi mai multe transformări sub domnia ei, dar fără ca ea să fi contribuit cu nimic.

De la 1840 la 1861, puterea Coroanei crescu mereu; merse în declin constant dela 1861 la 1901; sporise sub influenţa prinţului consort; scăzu în faţa puterii unei serii de mari miniştri. În timpul vieţii prinţului, Victoria nu era de fapt decât un accesoriu; mai târziu, firele guvernării, atât de grijuliu strânse de Albert, trecură în mod firesc din mânuţa reginei în pumnul viguros al lui Gladstone, al lordului Beanconsfield, al lordului Salisbury. Absorbită de rutina treburilor, incapabilă să distingă lămurit accesoriul de ceea ce era esenţial, poate că abia băga de seamă ceea ce se petrecea. Totuşi, în tot decursul istoriei Angliei, Coroana n-a fost niciodată mai puţin puternică decât la sfârşitul domniei ei. Plăcut paradox, Victoria primi cele mai mari elogii de a fi contribuit la o evoluţie politică pe care ar fi detestat-o dacă i-ar fi priceput importanţa.

Totuşi, ar fi absurd s-o confundăm cu un George III. Dacă dorinţa ei violentă de a-şi impune voinţa nu era zăgăzuită de nici un principiu, era totuşi oprită de o anumită prudenţă. Ţinea piept miniştrilor cu o extremă aprindere; rămânea surdă la raţionamente ca şi la rugăminţi; rezoluţiile ei păreau de neatins; apoi, în ultima clipă, se cutremurau, cedau. Capacităţile ei de om de afaceri, şi, poate că şi amintirea repulsiei pe care o avea Albert pentru mijloacele extreme, o împiedecau să se lase vreodată înfundată într-un impas. Când faptele erau mai puternice decât dânsa, ea le simţea instinctiv şi se apleca în faţa lor. Şi, cu drept cuvânt, putea face altfel?

Dar, dacă regina era despărţită prin atâtea puncte de vedere de epoca ei, se apropia totuşi prin multe asemă-

nări, înţelegea de minune sensul şi farmecul puterii şi al proprietăţii; şi naţiunea engleză, începuse să le înţeleagă şi ea mai bine. În timpul ultimilor cincisprezece ani de domnie – căci guvernul liberal din 1892 n-a fost decât un scurt intermediu – imperialismul deveni crezul principal al ţării. Era şi crezul Victoriei. Ea permisese spiritului ei să se dezvolte cel puţin în acest sens. Sub direcţia lui Disraeli, ea ajunsese să dea mai mult preţ ca niciodată Dominioanelor engleze de dincolo de mare, şi mai ales se pasionase pentru Orient. India îi fascina imaginaţia; învăţă puţin limba hindustană; angajă câţiva servitori hinduşi care deveniră slujitorii ei inseparabili şi dintre cari, unul numit Munshi Abdul Karim, ajunse să ocupe pe lângă ea locul pe care îl avusese John Brown. În acelaşi timp, tendinţele imperialiste ale naţiunii împrumutau rolului ei de regină o semnificare nouă în perfect acord cu propria ei înclinare.

Constituţia politică a Angliei era, după toate socotelile, o operă de raţiune şi de bun simţ, dar mai păstrase totuşi un mic colţişor unde bunul simţ nu putea intra, unde, dintr-un motiv sau altul, măsurile obişnuite şi regulile ordinare nu erau aplicabile. Astfel înaintaşii noştri au ţinut seamă de acest element mistic pe care îl găsim întotdeauna în treburile oamenilor. Fireşte că asupra Coroanei se concentra tot mis-ticismul constituţiei engleze, Coroana în venerabila ei antichitate, cu amintirile ei sacre, cu ceremoniile ei impunătoare şi pitoreşti. Dar timp de aproape două veacuri, bunul simţ predominase în marele edificiu şi micul colţişor neexplorat, inexplicabil, rămăsese neobservat. Avântul imperialismului îl puse din nou în valoare. Căci imperialismul nu este numai o chestiune politică, mai e şi o problemă de credinţă; pe măsură ce creşte, creşte şi misticismul cu el împreună. O importanţă

cu totul nouă începu să fie dată Coroanei; nevoia unui simbol se făcea simţită mai puternic ca niciodată; simbol al puterii engleze, al valorii Angliei, al destinelor ei extraordinare şi misterioase. Acest simbol era Coroana; şi Coroana se afla pe fruntea Victoriei. Reiese astfel că, spre sfârşitul domniei, în timp ce puterea suveranei scăzuse simţitor, prestigiul suveranului sporise în mod uimitor.

Dar acest prestigiu nu era numai rezultatul anumitor prefaceri în spiritul şi afacerile publice, însăşi persoana suveranului era implicată cu o mare parte.

Desigur, Victoria era regina Angliei, împărăteasa Indiilor, pivotul în jurul căruia se învârtea întreaga maşină magnifică, dar ea mai era şi altceva. Şi, mai întâi de toate, era bătrână: o vârstă înaintată este în Anglia o condiţie aproape indispensabilă a popularităţii.

Regina dăduse dovadă de una dintre cele mai apreciate calităţi ale neamului său: o vitalitate stăruitoare. Domnise timp de şaizeci de ani, şi mai domnea încă. Şi apoi mai era un mare caracter. Trăsăturile esenţiale ale firii ei se vădeau lămurit prin negurile ce învăluiau regalitatea. Ea ocupa cu uşurinţă în imaginaţia populară un loc bine definit. Era o figură familiară care trebuia în mod natural să ducă la simpatia şi admiraţia majorităţii supuşilor ei. Ei apreciau mai întâi virtutea; şi Victoria, care făgăduise la vârsta de doi-sprezece ani să fie înţeleaptă, nu îşi călcase cuvântul. Datorie, conştiinţă, moralitate, regina trăise mereu la lumina acestor nobile făclii, îşi petrecuse zilele muncind nu huzurind; trăise în mijlocul responsabilităţii publice şi a grijilor de familie. Idealul virtuţii solide pe care îl plasase atât de sus pe vremuri, în timpul frumoaselor zile de la Osborn şi a fericirii ei casnice, ea nu consimţea să-l mai coboare.

Timp de o jumătate de veac şi mai mult, nici o femeie divorţată nu se apropie de Curte. Şi chiar în entuziasmul ei pentru fidelitatea conjugală, Victoria decretase o lege şi mai severă: dezaproba cu glas tare orice văduvă care se remărita. Dacă considerăm că ea însăşi era fiica unei văduve remăritate, găsim că această prohibiţie părea bizară, dar era o bizarerie care avea o parte bună. Clasele burgheze, destul de puternice în triplul bronz al respectabilităţii lor, se bucurau că au pe cea mai respectabilă dintre regine. O revendicau parcă era de a lor. Mergeau cam departe. Deşi erau în ea multe trăsături ale burgheziei, Victoria era, din alte puncte de vedere, de exemplu, în ce priveşte manierele, net aristocrată. În sfârşit, într-o privinţă, nu era nici aristocrată, nici burgheză; atitudinea împotriva ei însăşi, era pur şi simplu regală.

Toate aceste calităţi săreau în ochi; şi, desigur că nu erau fără importanţă. Dar, în complexul unei personalităţi, ceea ce contează e un lucru mult mai profund, un lucru de bază şi comun întregului caracter. Acest element esenţial e uşor să fie descoperit la Victoria; era o sinceritate cu totul particulară. Această sinceritate avea forme diverse: incapa-citatea de a minţi, simplicitatea de caracter, vivacitatea emoţiilor şi francheţea în modul în care îşi exprimau aceste emoţii. Această sinceritate îi dădea reginei prestigiul, farmecul şi, în acelaşi timp, absurditatea. Ea înainta prin viaţă cu pasul impunător şi sigur al uneia care nu vrea să ascundă nimic, nici celorlalţi, nici sie-şi. Ea era regina Angliei, văditä şi întrutotul; o luai aşa cum era sau nu; n-avea nimic s-arate mai mult, nimic de explicat, nimic de modificat; ea îşi urma drumul, majestuoasă şi măreaţă. Şi nu numai că nu era vorba vreodată de ascuns ceva, dar orice reticenţă, orice

rezervă, orice demnitate chiar părea, câteodată, inutilă. Lady Lyttelton spunea: „E în felul ei de a spune adevărul, o transparenţă rară; nu exagerează niciodată sentimentele ori faptele pe care le descrie. Mulţi oameni sunt, poate, tot atât de sinceri, dar păstrează întotdeauna oarecare rezervă. Regina poves-teşte totul, cum este, fără să adauge sau să suprime ceva”. Da, istorisea totul; şi scria totul. Scrisorile ei, atât de vulcanice în expresia lor, dau impresia unui robinet deschis. Apa din rezervor se scurge cu o iuţeală spontană. Stilul ei, atât de perfect neliterar, are cel puţin meritul că se potriveşte exact cu gândurile şi sentimentele ei; şi chiar platitudinea frazeologiei ei nu e lipsită de o savoare curios de personală. Nu e îndoielnic că prin scrierile ei a mişcat inima publicului. Nu numai Jurnalul Reginei în Highlands, în care viaţa ei particulară era redată în formă de cronică, simplu, fără afectare, fără încurcături, dar şi acele remarcabile mesaje către naţiune pe care le publica din când în când prin ziare; şi în care poporul o simţea aproape de el. Suferea instinctiv atracţia irezistibilei ei sincerităţi şi răspundea la rândul său. Şi, fireşte, era o ca-litate foarte atrăgătoare această sinceritate. Dar, în definitiv, ceea ce vorbea mai mult imaginaţiei populare era omogenitatea şi contrastul personajului şi a situaţiei sale. O micuţă doamnă bătrână, cu părul alb, cu simple vestminte de doliu, într-o trăsurică pe rotile, trăsură trasă de un măgăruş, iată cum era văzută regina; şi apoi, imediat în spatele ei, cu tot ceea ce prezenţa lor evoca misterul, originalitatea, puterea, se iveau servitorii indieni. Viziune familiară şi admirabilă.

Se mai cuvenea însă ca, în anumite ocazii anume alese, văduva de la Windsor să se prezinte cu toată pompa unei regine. Ultima şi cea mai glorioasă din aceste ocazii a fost jubileul din 1897. Atunci, în timp ce splendida procesiune

trecea prin străzile aglomerate ale Londrei, escortând pe Victoria până la catedrala St. Paul, se văzu izbucnind în acelaşi timp măreţia regatului şi adorarea supuşilor ei. Lacrimile inundau ochii; şi, în timp ce mulţimea îşi urla aclamaţiile, ea repeta:

— Cât de buni sunt cu mine, cât de buni!

În acea noapte, mesajul regal zbură peste între-gul Imperiu. „Din adâncul inimii, mulţumesc poporului meu prea iubit. Dumnezeu să îl binecuvânteze”, îndelungata cursă era spre sfârşit. Dar călătorul, care umblase şi străbătuse atâtea experienţe stranii şi noi, mai înainta încă cu acelaşi pas sigur. Fecioara, soţia, femeia bătrână erau aceleaşi: vitalitate, conştiinţă, orgoliu şi simplitate, Victoria a fost toate acestea până la ultimul ei ceas.

Capitolul X

SFÂRŞITUL

Seara fusese de purpură şi aur; şi, totuşi, ziua avea să se sfârşească cu nori şi furtună. Nevoile şi ambiţiile Imperiului aruncară ţara în războiul sud-african. Au fost insuccese, întorsături, dezastre sângeroase.

O clipă, naţiunea a fost cutremurată; şi regina participă cu o întinsă solicitudine la tristeţea obştească. Dar spiritul ei rămânea hotărât; ea păstra tot curajul şi toată încrederea ei. Se aruncă trup şi suflet în luptă, lucra cu o vigoare

îndoită, se interesa de toate detaliile ostilităţilor, căuta prin toate mijloacele care-i stăteau în putere, să apere cauza naţională. În Aprilie 1900, la vârsta de optzeci şi unu de ani, ea luă extraordinara decizie să renunţe la vizita ei anuală în sudul Franţei şi să viziteze mai degrabă Irlanda care dăduse trupelor plecate în campanie, un contigent deosebit de numeros. Rămase trei săptămâni la Dublin, străbătând străzile în trăsură, fără escortă militară, împotriva sfaturilor primite. Vizita ei reuşi din plin. Dar atunci, pentru prima oară, ea începu să dea semne de bătrâneţe şi de oboseală.

Continua tensiune sufletească, spaima pricinuită de război se făcea în sfârşit simţită. Natural robustă, în ciuda anumitor perioade de depresiune ce o făcură să se creadă câtva timp bolnavă, Victoria se bucurase toată viaţa de o sănătate remarcabilă. La bătrâneţe, asprimea unui reumatism articular o forţase să utilizeze la mers un baston, apoi un scaun pe rotile. Dar ea nu suferise de nici o infirmitate până în anul 1896, când începuse să fie atinsă de cataractă. De atunci lectura începu să-i fie din ce în ce mai dificilă, dar putu să îşi semneze numele şi chiar, cu oarecare greutate, să-şi scrie scrisorile. Totodată, în vara anului 1900, se iviră simptome mai serioase. Memoria ei, a cărei forţă şi precizie i-au fost până atunci motive de mândrie, dădu greş de câteva ori; avu o tendinţă spre apatie; şi, fără să fie atinsă de nici o boală specifică, începu din toamnă să dea semne de slăbiciune fizică generală. Totuşi, în timpul acestor ultime luni, materia de fier ţinu piept. Regina continua să lucreze în fiecare zi ca şi-n trecut; lucra chiar mai mult. Căci ea puse o extremă îndărătnicie a fi personal în raporturi cu o mulţime, mereu în creştere, de bărbaţi şi de femei victime ale războiului.

Către sfârşitul anului, ultimele rămăşiţe ale pute-rilor ei în declin se părea că o părăsesc; şi, din primele zile ale noului secol, pricepu limpede că nu va mai trăi decât printr-o sforţare de voinţă. La 14 ianuarie avu o întrevedere de o oră cu lordul Roberts care se reîntorsese victorios, cu câteva zile mai înainte, din Africa de Sud. Ea îi puse tot felul de întrebări înspăimântate ce priveau războiul, şi păru că susţine fără greutate această sarcină. Dar, când audienţa luă sfârşit, regina avu o sincopă.

A doua zi, medicii recunoscură că starea ei era desperată; şi totuşi, timp de încă două zile, acest suflet neîmblânzit se mai luptă; încă două zile, Victoria îşi mai îndeplini îndatoririle de regină a Angliei. Apoi încetă să mai lucreze; atunci cei din preajma ei pierdură orice nădejde. Spiritul o părăsea; viaţa o părăsea încetişor. Familia se strânse la căpătâiul ei; mai zăcu încă puţin, mută şi în aparenţă insensibilă; la 22 ianuarie 1901, ea muri.

Când, cu două zile înainte, află lumea că regina avea să moară, o dureroasă surprindere se aşternu peste întreaga ţară. Se părea că un eveniment monstruos venise să întrerupă cursul firesc al lucrurilor. Imensa majoritate a supuşilor ei nu îşi aduceau aminte ca regina Victoria să nu fi domnit peste ei. Pentru ei, ea intrase în ordinea normală a universului; li se părea de neadmis s-o piardă. Şi ea însăşi, întinsă pe patul ei de agonie, oarbă şi liniştită, părea celor ce o înconjurau să fi pierdut de acum orice sentiment, că lunecase deja, ca din greşală, în fluviul uitării. Şi, totuşi, în ungherele tainice ale conştiinţei ei, poate că gândurile se mai frământau. Poate că spiritul ei, care pierea treptat, evoca şi făcea să fluture pe dinaintea ei fantomele trecutului şi, pentru ultima oară, îi reamintea viziunile dispărute ale îndelungatei ei istorii; poate că, prin ceaţa anilor, ea retrăia amintiri din ce în ce mai vechi:

pădurile de la Osborn, primăvara, înflorite de agliciile pentru lordul Beaconsfield; straiele bizare şi fudulia lordului Palmerston; obrazul lui Albert la lumina lămpii verzi, primul cerb ucis de Albert la Balmoral, şi Albert în uniforma lui albastră şi argintată; baronul intrând pe o uşă; lordul M visând la Windsor şi ascultând cârâind ciorile în ulmi; arhiepiscopul de Canterbury, în zori, căzut în genunchi în faţa ei; ţipetele de curcan ale bătrânului rege, şi glasul blând al unchiului Leopold la Claremont, şi Lehzen cu globul pământesc, şi penele lungi ale mamei ei atingându-i obrazul, şi un ceasornic vechi cu repetiţie al tatălui ei, într-o cutiuţă din carapacea unei broaşte ţestoase, şi un covor galben, şi unele volane moi de muselină cu desene de frunze, şi copacii şi iarba de la Kensington...

Sfârşit

Table of Contents

Regina Victoria
Cap. I. Antecedente
Cap. II. Copilăria
Cap. III. Lordul Melbourne
Cap. IV. Căsătorie
Cap. V. Lordul Palmerston
Cap. VI. Ultimii ani ai prinţului consort
Cap. VII. Văduvie
Cap. VIII. Domnul Gladstone şi lordul Beaconsfield
Cap. IX. Bătrâneţea
Cap. X. Sfârşitul